Na Jutrovem.

Potopisne črtice iz Svete dežele.

Spisal

Jurij Trunk.

◇

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

D.S.M.
UST. 1852

1911.

Tiskarna Družbe sv. Mohorja
v Celovcu.

25595

Na Jutrovem.

Potopisne črtice iz Svete dežele.

Spisal

Jurij Trunk.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

D.S.M.

Celovec 1911.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

Z dovoljenjem prečastitega krškega knezoškofijstva.

Čez morje.

Od doma, dne 7. svečana.

Oj hišica očetova,
Bog živi te!
Zdaj se ločiti morava,
Bog živi te!

Na Jutrovo proti vzhodu se obrača naše oko, kako bi nas ne vleklo pa tudi srce? Kolikokrat sem sanjal že v mladosti o deželah solnca, o krajih kjer ni snega, kjer vlada vedna spomlad! Ali od sanj do resnice je dolga pot; pa tudi dolge poti je enkrat konec in kar hipoma mi se je ponudila priložnost, res iti tja na — Jutrovo — kamor me je vleklo že v mladosti.

Na Koroškem in Gorenjskem je naletaval sneg. Naši drugače tako lepi gorski velikani so zaviti v sivo meglo, da ni videti njih sinjih vrhov. Preko bele Ljubljane drdra hlapon čez razriti in od vetra obriti kras. Željno čakam, da vgledam morje iz višave. Res, globoko doli se razprostiraš v nepregledno daljavo. Kmalu boš moj novi dom za nekaj dni, ti, čudovito morje, ki ločiš in vežeš tudi mili moj slovenski dom z obali solnčne Afrike, z bregovi svete dežele, kamor je namenjena moja pot.

Trst, dne 8. svečana.

V Trstu razsaja čez noč burja, a jutro je mirno; solnce sije prav pomladansko. Kako bo žarelo tam doli za morjem!

Hitro je vse potrebno urejeno. Še je čas za izprehod po živahnem tržaškem bregu, sredi gozda nemirnih jadrnic, med orjaškimi parobrodi. A nič me ne zanima hrupno to vrvenje in drvenje, moje oko je obrnjeno tja v prosto luko.

Sredi rahlih valov se ziblje brzoparobrod „Semiramis“. Ponosna je videti, kakor babilonska kraljica, katere ime nosi. S posestrinama „Habsburg“ in „Kleopatra“ preskrbi promet med Trstom in deželo Faraonov. Danes je vrsta na njej. Samozavestna se dviga visoko nad morsko površje; pogled na vitka jambora vzbuja zaupanje; eleganten njen stas priča, da bo nas hitro odnesla od morja do morja.

Neprestano rožlajo parni samotežniki, zaboj gre za zabojem v notranje prostore. A še je cela vrsta obloženih ladij in iz brega vozijo parniki potnikov trume. Kam spraviti to blago, kje odkazati prostora tolikemu številu ljudi? Nestrpno čakam, da pride vrsta tudi na me, bojim se skoraj, da bi ne dobil prostora. „Semiramis“ pa ima kraja dosti; za premog, katerega žrejo njeni stroji, za blago, ki ga pošilja Evropa Afriki, za prtljago, katere so nakopičene cele gore, za živila, ki jih potrebujejo prebivalci morske palače in ne nazadnje prostora dovolj v njenih finih dvoranah za popotnike, tudi kotiček za me. To je hrup na vseh koncih in krajih! Samega pričakovanja mi močno bije srce.

Končno zapusti nas zadnja ladija, vse je spravljeno. Stopnice se dvignejo, pretrgana je vez s suhim, morje je sedaj naš svet.

V pomladanskem svitu se topijo mestne palače, žarijo prijazne gorice, in tam nad njimi pozdravlja ponosni Triglav.

Votel pok zadoni iz trdnjave. V stolpih cerkva se oglase zvonovi k angeljskemu pozdravu. Iz dna duše mi vskipi molitev:

O svetla morska zvezda,
ko val visoko vstaja,
ko grom nevihت razsaja,
ti krmiš čolnič moj!

„Semiramis“ postaja nemirna, vedno gostejši dim se vali iz ogromnega dimnika, nevoljna se skuša otresti železnih spon, ki jo drže oklenjeno. Začujejo se kratka laška povelja, težke verige rožljajo, sidro se dviga. Počasno in težko začnejo dihati njena železna prsa, srce ji bije, da se trese orjaško njeno telo. Z neznansko silo se zavrti vijak, voda se peni, pleče reže si cesto med valovi, ponosna kraljica je sredi morja. Suho se pomika nazaj, vedno bolj se širi morje. Dolgo gledam nazaj na Trst in njegovo krasno okolico, končno se pogrezne vse v morske valove. Z Bogom dom, z Bogom Evropa, na tuje gre moja pot, Afrika je moj cilj.

Salon-Arabec g. J. Trunk.

Okrepila za bolehno telo grem iskat v solčne dežele, ob novih vtisih se bo poživil tudi duh in ne nazadnje vera na onih mestih, ki so bili priča največjih skrivnosti sveta.

Jutrovo, Afrika, solnčne dežele, vsprejmite me, Jeruzalem, sveti kraj, domovina vseh krščanskih duš, iz daljave pošljem vam čez morja moj prvi iskreni pozdrav.

Na morju.

Jadramo sredi morja. Nekaj časa smo še videli obrežje, ali kak otok, zdaj je zginilo vse v mokri grob. Le tu pa tam se prikaže na obrežju kaka jadernica ali pa črna proga dima iz kakega parobroda. Kraljeva naša „Semiramis“ je orehova luščina na tem neizmernem morju. Nehote mi pride v spomin ona narodna:

> Barčica po morju plava
> — — — — — —
> o, le naprej, o, le naprej,
> do brezkončnih krajev mej!

Zadosti smo se nagledali morja, poglejmo se še med seboj. V drugem razredu ni preveč potnikov.

Pri obedu sedim poleg švicarskega majorja, ki je nekako naš starosta. Vsako leto gre na potovanje. Naša modra Adrija in solnčna Afrika ste mu najljubši. Morske bolezni še ni skusil. Mož je resen; govori malo, po veri protestant.

Na desni je debel Dunajčan, čevljarni tovarnar in veletržec. Danes se vozi v Aleksandrijo tretjikrat. Kmalu mi je naklonjen prav po očetovsko; vedno me popraša, kako se počutim. Ž njim se največkrat pogovarjava o političnih in o verskih rečeh. Nekoč prikaže celi družbi zlato podobico matere božje iz Maria Zell. Piše se Blaške, njegova soproga je Čehinja.

Tretji na desno je žid iz Holandije, agent, a jako fin človek. On govori le o trgovini in denarju. Zna vse moderne jezike. Poleg njega je Saksonec Rothhardt, ki potuje z večjo družbo; on je edini v drugem, vsi drugi so v prvem razredu.

Nasproti sedita dva Slovana. Karel Mazura je višji uradnik češke prometne banke; vitez Stepinsky pa zasebnik iz Lvova. Oba gresta v Egipt iskat zdravja, prvi je bled ko zid, a vesel. V kadilnici tvorimo mi trije slovansko družbo.

Pri drugi mizi obedujeta dva oficirja od ladje in še nekaj oseb. Med temi je tudi nek Slovenec, ker čita slovenski časopis. Dasi pa sliši nas v kadilnici govoriti češki, poljski in slovenski, ne zine niti besedice. Pač pa govori goriško nemščino! Morda mu ni bila všeč črna suknja, katera pa ni odvračala niti protestanta niti žida!

Na oni strani obednice obedujejo služabniki in služabkinje visoke gospode, ki se vozi v prvem razredu. Tudi resen Arabec sedi tam; menda pilot iz Aleksandrije, ki radi viharja ni mogel zapustiti ladje. Poleg njega je zamorec, služabnik kneza Lichtensteina, ki je tudi na ladji. Oba imeta rdeče tarbuše na glavi.

V prvem razredu je vse zasedeno. S posameznimi potniki nisem se seznanil, pač pa od drugih zvedel nekaj imen.

Take prijetne družbe na poznejših potovanjih nikoli nisem imel. Srce se kmalu pridruži srcu, saj nas veže skupni ladjin dom. Od vseh vetrov smo, ali tu se čutimo kot ena družina.

Med smehom in v prijetnem pogovoru bežijo ure. Prvi dan se nagne, večer se bliža.

Solnčni zaton.

„Gospod župnik,“ mi veli dobrosrčen Dunajčan, „pridite gledat.“ Vse drvi na ono stran, kjer zahaja solnce. Solnčni zaton na morju! Kdo ni že bral o tem krasu!

Temnordeča solnčna obla se hitro bliža morju. Zgubila je svojo blestečo moč, lahko zreš vanjo. Čudovito! Njena oblika postajo vedno bolj podolgasta, zdaj se dotakne morske ravani. Veličastno žari večerno nebo, v bujnih barvah se zalesketa morje. Zlata, biserna cesta nas veže s solncem, valovi so goli demanti, zamaknjeni gledamo ta prizor, kakoršnega suho ne pozna. Sveti večerni mir nas obdaja. Nikdo se ne upa prekiniti te tišine. Le srce naše morske kraljice bije venomer češ: „Vi se čudite, a jaz sem vajena veličastnih prizorov na morju.“

> — — — — —
> jaz bi rad postal
> oblak srebrnotkan
> odjadral daleč tja,
> kjer tone božji dan.

Posamezni zapuščajo krov; jaz ostanem in zmolim svojo večerno molitev.

Vihar.

Kaj je to? Tam od dalmatinske strani se začnejo kopičiti oblaki, svetel blisk šviga skoz nje, začuje se votel grom. V jamborih se oglasi rezek piš, nehote se zavijemo tesneje v povrniške, večina pa zapusti krov. Iz piša postane veter, iz vetra vihar. Velikanska godba se začne. A kjer je godba,

tam mora biti tudi ples. In plesati so pričeli morski valovi, vedno več jih je, vedno silovitejša so njih krdela, vedno hitreji je njih ples. Vihar in morje se združita; ni treba jima ukazovati, sama ob sebi zapojeta pesem:

Buči, buči morje Adrijansko!

— — — — — — —

Krdela plesalcev, valovi, so se jela čim hujše zaletavati v našo „Semiramis". Izpočetka se ni dosti zmenila zanj, a vedno več jih je, vedno drznejši njih naval; z mirom je kmalu proč, ona postaja nervozna, morska godba je tudi ponosni kraljici zmedla glavo. Plesati začne oni redni in vendar tako strašno neredni ples, kateremu podleže, razun najmočnejših, vse.

Morska godba, ladjin ples privabita nad nas ono bolezen, katera sicer ni smrtna, ampak le morska, a spravi človeka telesno in duševno prav blizu smrti. Zastonj hodimo na krov darovat morskim bogovom, zaman tožimo in oddajamo morju strašno bol, katero je nam ono povzročilo. Celo noč se čuje stok ljudi, piš viharja, grom valov, buč morja.

Petek, dne 9. svečana.

Čez dan je vreme nekoliko boljše. Počasi minejo ure; najboljši čas, da si malo ogledamo naš dom. Varno gremo od stopnic do stopnic, od dvorane do dvorane, od stroja do stroja. Kakšna umetnost je tak parobrod, kakšen čudež človeškega duha! Vse je natanko preračunjeno, vsak prostor izrabljen. Stoletja so človeka izučila, da je ustvaril ta umotvor, ki ima prostora za silne tovore blaga, za stotine ljudi, za mogočne stroje; kaj vse se vidi med temi železnimi stenami! Tu so okusno opravljene dvorane, žamet in žida, kamor pogledaš, kamor se vsedeš, — potem elegantne jedilnice, vse fino in čedno, kakor v najboljšem hôtelu, — dalje lične kabine in spalnice, prostori kjer so shranjena živila, prostori za moštvo, za mornarje, z mogočnimi oklepi obdane strojnice, skladišča za premog, za tvorno blago... Koliko stotov teže je pač tukaj nakopičenih! A kar je še bolj čudovito — ves ta ogromni dom, te neznanske tovore ženejo štiri železne peruti, gnane od vodnega para; majhen pritisk zadostuje in velikan se zasuče, kamor krmar hoče, v ladiji, v parobrodu je vkovan človeški um, poveljniku je ta hiša prava oseba.

Zvonček kliče k južini, pa nič se nam ne ljubi; želodec se brani hrane. Nekateri gospodje poskusijo, a hitro ima zopet morje, kar je bilo ravno še le na krožniku.

Okoli treh popoludne, dospemo v staro mesto Brindisi. Zeleni nasadi spominjajo nas boljših dežel. V kakih treh urah smo zopet sredi morja. Rahel dež začne naletavati, valovi rastejo, da se pene njih grebeni. Iz krova gledamo celo vrsto svetilnikov na lašken obrežju, polagoma pa zgine luč in temen breg.

V morski ožini pri Otrantu se objemata Adrijansko in Joniško morje. Kako pretresava našo ladjo ta objem! „Semiramis" se ne ziblje samo pred in nazaj, ampak začne tudi stokati, mogočni valovi pretresajo nje osrčje, da škriplje železno tramovje. Na krovu ni več obstanka, na pol mrtvi se vležemo na klopi v kadilnici, jedilnici, da bi tako z „dolžino" premagali morsko bol. A te morske pošasti ne preženе nič, tudi postelj ne, saj končno človek ne veš, ali stojiš na glavi, ali na nogah. Z dobro voljo se pa premaga vse, tudi noč na viharnem morju.

Joniški otoki. Grško.

Sobota, dne 10. svečana.

Težko pričakujemo dan. Od kapitana smo izvedeli že dan poprej, da bo „Semiramis" plula radi viharja sredi otokov in ne, kakor navadno, po odprtem morju.

Na vse zgodaj sem že na krovu. Od grškega podnebja ne čutim ničesar. Na nebu se kopičijo temni oblaki, čez krov brije oster veter in morje buči kakor zbesnelo.

Na levi se prikaže temno gorovje. Hrvatski mornarji ravno čedijo krov. Vprašam enega, ki mi odgovori, da je to otok Levkas. Vedno bolj se mu bližamo. Lepo se vidi rt Dukato, od katerega je bajda skočila v morje Safo radi — nesrečne ljubezni.

Z g. Mazuro greva na nos ladije. Med silnim bučanjem reže ladija morske valove, da pada voda pené se na levo in desno. Tu se mi najbolj dopade. Zdaj nas dvigne val do višine, zdaj se pogrezujemo, da zmanjkuje sape. Zavijemo v kanal med otokoma Itaka in Kefalonija.

Dospeli smo v zavetje, „Semiramis" pluje dosti mirnejše in lahko opazujemo divni svet na otokih. V kameniti breg se zaletavajo morski valovi, da je breg ogrnjen z belim

vencem njih pen. Vrhovi gor so zaviti v temne oblake. Morje je mestoma zeleno-modro, mestoma kaže barve črnega vina. Dasi naletava dež, je svet videti prelestno lep.

Ob bregu so pasovi zelenih trat. Po strminah se razprostirajo oljke, črešnje, mandeljni; vse je v najlepšem cvetu. Sredi vitkih cipres stojijo posamezni domi, na višavah pa mnogo mlinov na veter. Otoka sta gorata, kakor jih opisuje Homer. Proti vrhovom se umaknejo gozdovi in ponehava grmičje, videti je golo skalovje, kraški svet.

To je dom junaka Odiseja. Kolikokrat so romale sem moje misli, ko smo na šolskih klopeh prebirali Homerjevo Odisejo! Ne morem se nazreti zelenega sveta.

Le prehitro smo preko Itake. Nič manj divna Kefalonija je videti še delj časa. Oblak se malo pretrga in med meglami se zasvetlika snežni vrh gore Enos.

Zopet smo sredi ljutih morskih valov, ki nas naskakujejo z vso silo. Na krov se vsuje drobna toča, da moramo zbežati. Kako lepo bi bilo tu, če bi sijalo solnce!

V par urah dospemo do drugega otoka, ki se na zapadu polagoma dviga iz morja. To je „rožica Ioniškega morja“ otok Zant ali Zakint. Plujemo prav blizu obrežja. Krasno je videti mesto Zante z lepo cerkvijo in ponosnim gradom. Solnce prodre oblak in razsipava svoje žarke nad mestom in zeleno okolico. Škoda, da je žarkov kmalu konec. Vinogradi, mirtovi gaji, gozdiči cipres in resnih oljk, vrtovi cvetočih črešenj in mandeljev pokrivajo dolinice in holme; čez otok je razpeta temnozelena odeja južnega rastlinstva.

Zopet smo sredi morja. Na krovu ni obstanka. Cela družba je potrta. V kadilnici začnemo z Dunajčanom in židom kartati. Ladjini sunki pa nam premečejo vse in nehati moramo.

Prikažejo se bregovi Elide in Arkadije. Dežela ima dalmatinski značaj. Lepa ta dežela ni. Goram manjkajo gozdovi, vse je silno prazno. Breg je jako strm. Ljuti valovi se z neznansko silo zaganjajo med pečine. Vsi, kolikor je nas še „živih“, gledamo divno kipenje in butanje morskih valov. Žid pravi, da takega penenja še ni videl nikjer.

Pozno popoldan plovemo med bregom in majhnima otokoma Sapienca in Šica. Mogočna jadernica se prekucava na ljutih valovih, tupatam zgine popolnoma za valovskim bregom. Videti je tudi nekaj razvalin, gotovo kake nekdanje trdnjave.

Ob štirih je kava ali čaj; le malo nas je pri mizi. Izpijem samo nekaj limonade, drugega se mi ne zljubi.

Na zofi se pogovarjava s saksonskim sodnikom Rothhardom o raznih vprašanjih. Mož je kot protestant o naših katoliških razmerah silno slabo podučen; tako bode pač pri večini protestantov.

Tudi Zamorec in Arabec sta na nasprotni strani v živahnem govoru. Prva arabska beseda, katero sem razumel, je bila „kelb“ — pes — ki je Arabcem nekaka kletvica.

Gosp. Blaške pride od kapitana, pri katerem je imel opraviti. Pove, da se je stari kapitan izrazil, češ „Semiramis“ že dolgo ni imela take vožnje.

Proti večeru dospemo do južnega kraja Grške, do predgorovja Matapan. Na belem svetilniku se blesti luč. Vzamemo slovo od Evrope.

Z groznim bučenjem sprejme nas Sredozemsko morje.

Pri večerji nas je le malo. Večina jé malokaj. G. Blaške in švicarski major pa imata tek za dva. Debeli sosed mi vedno prigovarja, naj jem, a kako boš jedel, ko se ti vse silno studi. Z g. Stepinskim morava kmalu oditi — darovat morskim bogovom. On poljski kolne vihar, a vihar tuli dalje.

Viharna noč v luninem svitu.

Najdalje ko mogoče ostanem dobro zavit na krovu. Morski čisti zrak je najboljši pomoček tudi za sitno morsko bolezen.

Zdaj smo še le na morju. Ravno polna luna je. Tupatam se pretrga oblak in na temno-modrem nebesu se čisto blizu prikažejo zvezde v krasnem blišču. Naravno diven je prizor, kadar se izza oblakov prikaže luna. Bled njen svit obseva ladijo, ki se neprestano prekucuje sredi velikanskih valov. In ti valovi v mesečnem svitu kako žarijo njih grebeni, kako se v čarobni luči peneč vidi njih dir! Na nebu žene vihar krdela oblakov. okoli mene pa divja morje. Ni-li tako tudi življenje naše? Po miru zadrhti moje srce, dolgo gledam za bežočimi oblaki:

Ej oblaki, ej oblaki,
vi nebeške tice,
le razvite, le razpnite
mehke perutnice.

In v daljavo nedogledno
urno mi hitite,
a s seboj vse nade moje,
upe vse vzemite

In v daljavi potopite
vse v morje jih širno!
Ko srce bo prazno, pusto,
morda bo i mirno . . .

Ks. Meško.

Morje.

Nedelja, dne 11. svečana.

Noč prav nič ni bila prijetna. Ne vem, kako so ure minule. Zjutraj isti prizori. Vihar tuli naprej, samo ni več tako mrzel. Valovi so gorostasni. Pogled na morje je veličasten, podoben pogledu iz višave na skalnato pokrajino.

Cel dan sredi morja.

. . kamorkoli gledam čez obzorje,
pred mano z nebom se poljublja morje.

Posedavamo po paljubi. Kak resnejši pogovor je nemogoč, od silnega guganja so telesne moči potrte. Ni pa potrt duh.

. . . duša moja se pogreza v sanje,
čimdalje globlje se potaplja vanje . . .
Tu gledam to brezbrežno modro plan,
in globlje duša se pogreza v san.

V dolgih urah sredi morja je priložnosti za premišljevanje. Saj hrani to sveto, neskončno morje biserjev brez števila.

Morje prinese bol, a morje tudi zdravi. Slani in čisti njegov zrak je zdravilo oslabelemu telesu, pa tudi duh se poživi tukaj med nebom in vodo.

Morje ni mrtvo, ni brez dela. Njegovo krilo je materino krilo življenja. Na dnu morja je bujno rastlinstvo, ki diha vodo mesto zraka, tam se gibljejo živalstva raznolične vrste. Iz morja vstaja oblak, ki poživi izsušeno zemljo, morje vravnava podnebje, oglaja preostra nasprotstva.

Morja neizmernost in neskončnost kaže nam našo nizkost, ničevost vsega posvetnega, ter velikost, vrednost tega, kar je večno, neumrljivo. Morje ozdravi nam duha. Na morju se nam obudi samozavest, z njegovimi valovi se človek dviga in pada. On posluša sladkim pesmim rahle

sapice na strunah valov, on čuti, kadar počiva otožnost nad lenim vodovjem, on strepeta, ko vskipi valovje v divjem šumenju, on vsplamti, kadar zaigra morje na vodenih orgljah svoje viharne slavospeve, on se trese, ko vodovje tuli strašne pesmi neukrotene revolucije.

* * *

Stari Feničani so imenovali brezmejno morje: „og-ogen“ t. j. morje, ki obsega vse in Pitagorejcem je morje „solza očeta vseh bogov.“ Zares, kadar vihar temu vodovju solz podari dar glasu in jezika, izraža njegov vzdihujoči spev vsa osorna nasprotstva sedanjih svetovnih razmer. Vihar in valovi pojeta pesem, ki doni kakor gromov tresk polna otožnosti in gorja in zdihujočega koprnenja. To je žalostinka vesoljstva s katero obžaluje smrt svojega kralja in toži nad svojim sedanjim gorjem. Vzdihujoče to tulenje se oklepa zemlje, sega do zvezdnatega oboka, se izvija iz vsega stvarstva, ker toži nad izgubljenim rajem, in objokuje razdrto harmonijo. Klic te žalostinke je klic vesoljnega gorja, otožnosti in drhtenja, v katerem vzdihuje vsled prokletstva vsa narava. Morje je harfa, na kateri poje vihar to žalostinko z otožnostjo, da presuni človeku srce.

Vihar na morju! Kdo se pri tej žalostinki ne spominja besed apostola o „pričakovanju in upanju stvarstva na razodetje otrok božjih, o drhtenju in vzdihujoči bolesti cele narave pod težo ničevosti in gorja, pričakovanja in koprnenja?“ Apostol je poznal naravo in človeško srce, on je dobro razumel tolmačiti naravne pojave. Kadar poje morje svoje žalostinke, je ta pesem jok neveste, ki gre okinčana svojemu ženinu naproti, a ga najde mrtvega; tu ostane v ženitninski obleki z vencem na deviški glavi; njeno oko pretaka solze in njeno srce žaluje od te ure v otožni bolesti, potolažiti se ne pusti, a up ima na svidenje in združenje z mrtvim ženinom onkraj groba. Ta nevesta je stvarstvo, morje so njene solze in vihar peva nje žalostinke.

Ta pesem bi nam izvabila solze črnega obupa, to bi bila mrtvaška pesem, vsled katere bi stvarstvu in nam moralo počiti srce, ako bi nad temi zvoki ne plaval up gotovega rešenja. Ta žalostinka ne bo donela vedno, te solze se bodo posušile.

* * *

Proti enajsti uri pripne mornar zastavo na zadnjem delu ladije. Srečati se imamo namreč s parobrodom „Habsburg“ ki je včeraj zapustil Aleksandrijo. Radi viharja se je srečanje zakasnelo.

Približno ob dvanajstih se vlije močna ploha. Oblak sega do morske površine. Komaj zapazimo na desni ponosni parobrod, ki hitro zopet zgine.

Po plohi se nekoliko zjasni. Ozračje je silno vlažno, vihar ni več tako mrzel.

S Čehom in Poljakom hodimo po parobrodu in si ogledujemo razne prostore. V kajutah mornarjev je na stenah polno svetih podob.

Čutim, da je moralo biti v prejšnjih časih pri počasni vožnji sredi morja dolgočasno. Vidiš vedno le isto nebo in morje. Najmanjša sprememba zanima. Popoludne se za ladijo prikaže bel galeb, vsi ga zremo, kakor prikazen iz drugega sveta. Kmalu zopet zgine.

„Semiramis“ pa dalje, dalje plove.
šumeče brazde orje skoz valove.

Prihod, dne 12. svečana.

Z zadnjo nočjo sem bil prav zadovoljen. Enostavno guganje postane s časom prijetno in pospešuje spanje, če le želodec ne dela sitnosti.

Silno rad bi bil videl vzhajati solnce. Menil sem, da se bo vreme kaj spremenilo in sem vstal precej zgodaj. Želja se mi ni izpolnila.

Prišedši na krov, vidim, da je nebo okoli in okoli zabasano s temno meglo.

„Semiramis“ plove precej mirno.

Morja gromenje ponehava, vse kaže, da se bližamo suhemu. Srce mi trepeče, ko stojim visoko na krovu, da pozdravim novi del sveta — črno Afriko. Res tam na desno vstaja iz morja nizek breg, prve palme gibljejo svoje glave v jutranjem zraku. Orjaški pristaniški zid objame nas s svojimi rokami, ki segajo daleč tja v morske valove. Bliža se nam jadernica. Arabec z orlovskim nosom in zarjavelim obrazom pride po stopnicah, gre na poveljniški most in pelje ladjo v mirno pristanišče.

Kako se mi odpirajo oči novemu svetu, kako me omami Jutrovo, solnčna dežela, kraj mojih sanj!

Tam na levi čuva ob valovih temno zidovje starega Fara, svetilnika, ki se je prišteval čudesom sveta, in od njega naprej se vrsti palača za palačo, celo morje snežno belih poslopij, nad katerimi razliva solnce, jutrovo solnce svoj blišč. Na stotine čolnov, parobrodov, ladij s čudnimi, zakrivljenimi jambori na desni in na levi, povsod hrup, življenje, drvenje, kamor pogledaš, vse novo, čuti me zapuščajo, komaj zapazim, da smo ob bregu. Še enkrat se prav krepko oddahne ponosna morska kraljica, potem pa obstane njeno nemirno srce. Z Bogom „Semiramis“ — Aleksandrija, Afrika je moj novi svet.

V deželi Faraonov.

Od 12. svečana do 3. malega travna.

Aleksandrija.

1. Prvi vtisi.

Pondeljek, dne 12. svečana.

Zares nov svet! Kamor se oko ozre, povsod prizori, kakoršnih še ni zrlo nikjer. A ni mnogo časa za občudovanje. Malo strah me je, ko se oziram v to vrvenje. Me li ne bo požrlo to živo morje? Široke stopnice naslonijo nam na ladijin rob in kakor divji roparji plane cela truma ljudi na nas. Pa ne gre nam za vrat. Treba je ostati mirnim. Divji lov se sicer začne za našo prtljago, par trdih besed pa zadostuje, da nas puste pri miru. Paziti moraš, da te postrežčki ne poderejo. Stisnem se v kot in čakam, da se prva nevihta malo poleže. Čudni obrazi, zanimive noše! Hrup in vpitje ponehava, stopim na krov in med množico na bregu zapazim rjavo haljo slovenskega misijonarja, poleg njega pa dobrosrčen obraz starega muslima. O. Benigen Snoj in Mustafa, višji muslimski duhoven, nekak „dekan“ in ob enem postrežček frančiškanov, sta mi hitro znanca, dasi jih vidim prvikrat. Kmalu smo na ladji gotovi; Mustafa vzame moj kovčeg, še enkrat se ozrem za slovo na moj dosedanji dom in brez vsake skrbi stopim v tem spremstvu na novi svet.

Tisočero novih vtisov povsod. Skoz drvečo množico se pririjemo do colninarjev; majhen bakšiš oprosti moj kovčeg preiskave. Izvoščki imajo evropejsko bolezen — štrajk; močan Arabec vzame mojo prtljago na široke pleče, mi pa se vsedemo na električno železnico. Ulica sledi ulici, trg trgu, povsod polno ljudstva, hrupno življenje; končno zavijemo v široko, z lepimi nasadi opremljeno cesto. Na levi in desni same palače sredi razkošnih vrtov. Zdaj izstopimo; med drevjem se vidi široko pročelje impozantne zidave. To je zavetišče sester Boromejk, kjer imajo tudi aleksandrijski Slovenci svoj dom. Na tujem sem, a kmalu se čutim kot med svojimi. Tu se nekaj dni odpočijem od hude vožnje; med tem je časa in priložnosti v obilici, pogledati si mesto in opazovati zanimivo življenje.

2. Na ulici.

Silno me vleče na ulico, saj takih prizorov še nisem videl nikjer. Semtertja drvi tok ljudi; po cesti drdra voz za vozom, vpitje, hrup, tekanje, drdranje povsod. Uho se včasih žali, ker postaja hrup preglasen, ali tem zanimivejša je ta bujnost za oko. Tudi odraščen postane otrok in občuduje; ni mogoče iti mimo teh prizorov.

Vsaka oseba je posebnost za se, vse nas zanima: noša, obraz, kretanje, govorjenje.

Obleka domačinov je široka, dolga do pet, v najbujnejših barvah. Okoli ledja se ovija pestr pas, na glavi je večinoma rdeča turška kapa, tarbuš, ali pa ponosni turban. Tako se nosijo moški. Nič manj zanimiva je noša žensk. Večinoma so zavite v črne halje, obraz zakrit s pajčolanom, da se vidijo le temne, žametne oči in goste obrvi; roke in noge so okinčane z lepotičjem večje ali manjše vrednosti. In kakšne barve pri oblekah: najbolj žive barve, ena poleg druge. Pri nas bi bilo ob taki bujnosti naše oko užaljeno, a tukaj zahteva te žive barve solnčni sijaj.

Zares, kadar se po široki ulici vali tok teh ljudi v najpestrejših oblekah, in se razliva nad to bujno, živo morje svit jutrovskega solnca, je to slika, kakor si lepše ne more ustvariti niti najživahnejša človeška domišljija.

Poleg noše zanimajo nas obrazi.

Človek je sicer podoben človeku, ali težko se najdeta dva popolnoma si podobna obraza. Pri nas na obrazih ni

nič posebnega; vsi so po enem kopitu. Tukaj pa vidiš največjo različnost ravno na obrazih. Srečavajo te zamorci vseh vrst, Arabci vseh dežel, potomci starih Egipčanov, prebivalci vseh jutrovih dežel; eni so črni kot ogelj, drugi zarjaveli, tretji temni v vseh stopinjah, zopet drugi beli kot mleko in kri. In kako živahno je njih kretanje! Na najživahnejšem trgu je pri nas kakor pri pogrebu proti drvenju v aleksandrijskih ulicah. Vse se vrši med govorjenjem, klicanjem, vpitjem. Pa ni nič odurnega, surovega v tem toku; jutrovec je živahen, ali pri tem spreten v vedenju in kretanju, kakor pravi plemenitaš. Samo ob sebi se razume, da slišiš poleg arabščine vse jezike sveta.

Najbolj se kaže jutrovski značaj v onih delih mesta, kjer imajo domačini svoje strogo ločene obrti in svoje prodajalne. Strah te obide, če prideš prvikrat v ta šum in hrup; previden moraš biti, ali bati se ni treba ničesar. Pač pa ima noč svojo moč, in tedaj ostani doma, ali idi le na glavne ulice.

Glavni trgi so krasnejši od trgov evropejskih mest; bujni nasadi dajejo hlad pred vročino svetlega solnca. Tukaj so pred kavarnami zbirališča elegantnega svetá; tu se širokopiri bogatin, milijonar v celi svoji razkošnosti. Stopimo na par širokih ulic: prodajalna je tik prodajalne, ena bogatejša od druge. Vse, kar nudi razkošni orient, vse je tu nakopičeno v neizmernem bogastvu. Ne samo to: tu najdeš, kar nudi svet sploh. Oko je omamljeno od lišpa.

Nenadoma stojimo pred velikansko vojašnico. Na straži je krdelo angleških vojakov. Egipet je pod varstvom mogočnih sinov bogate Anglije. Hudo nas dirne, da narod ni sam svoj vladar, ali otrokom je treba varuštva, in otrok je ostal jutrovec pri vseh svojih zmožnostih in kljub svoje omike. Anglež je večinoma tudi moder in dober varuh, ne zatiralec; povsod v deželi se vidijo sledovi njegovega umnega gospodarstva.

Hiše so ali palače na glavnih ulicah, predmestjih, trgih, ali pa prav neznatne zidave, brez streh, podobne razvalinam, spredaj zavarovane z lesenim omrežjem. Razen par večjih stavb ni nič starinskega, izredno zanimivega; oko se od hiš obrača vedno le na množico, ki se giblje neprestano med temi bliščečimi razvalinami v najbujnejših barvah, tako da se je ni mogoče nagledati. Desetkrat greš po ulicah gor in dol in desetkrat vidiš nove, zanimive obraze. Na Jutrovem so vrši od nekdaj življenje na ulici, in na ulici spoznaš Jutrove.

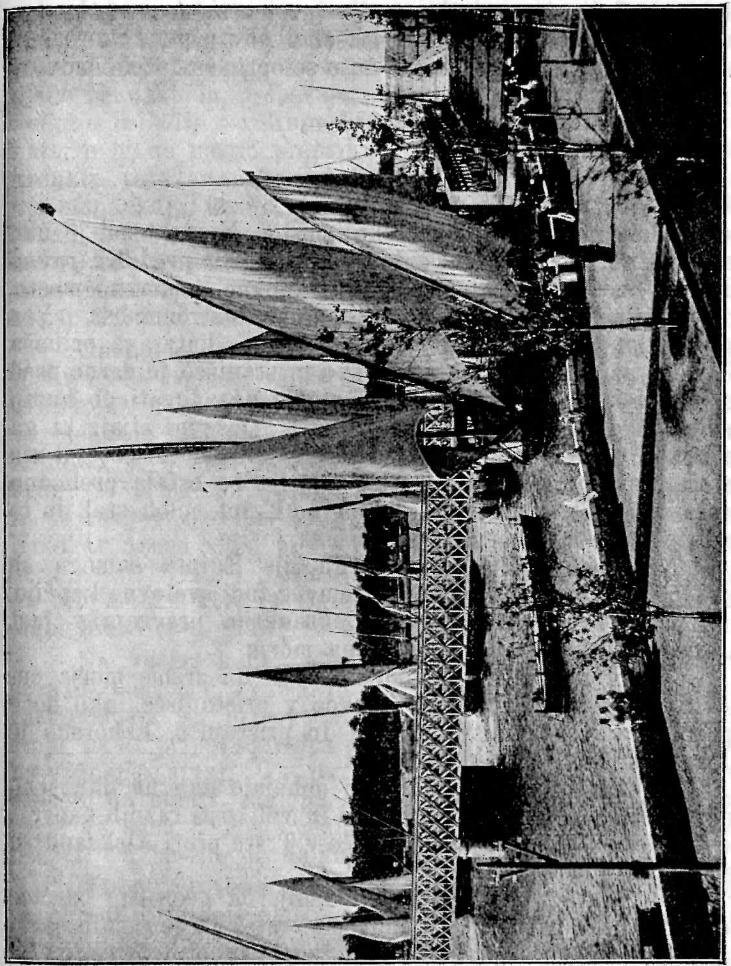

Čolni na Nilu.

Proti večeru se nagne tok življenja na glavni trg, kjer stoji podoba Ali Mohameda, rešitelja Egipta iz turške sužnosti. V svitu mogočnih električnih svetilk se giblje bujno, pestro morje v prijetnem kramljanju. Kadar razsipava nad mestne nasade, nad gosto množico, nad palače in zabavišča luna svoj temno svitel žar, ali kadar igra sredi tega bujnega,

divnega življenja vojaška godba svoje otožne arabske komade — tedaj čutiš, da si prišel v nov svet, kakoršnega še nisi našel nikjer, in z vso dušo se oprimeš dežele čudesev in solnčnega svita.

3. Ob pristanu.

Aleksandrija je obmorsko mesto. Njena lega je nad vse ugodna. Da je Aleksander Veliki l. 332. pred Kr. ravno na tem mestu položil temelj za svetovno pomorsko mesto, to je najboljše spričevalo za njegovo bistroumnost. Vsa egiptovska pristanišča trpijo radi glena, katerega prinaša Nil leto na leto, le aleksandrijsko pristanišče je varno pred to nadlogo. Zato je mesto pač moglo nazadovati ob hudih časih, nikakor pa popolnoma zginiti. Duševni sijaj, ki ga je nekdaj obdajal, je zginil za vselej, ali gmotni procvit mu je zagotovljen za vedno. Aleksandrija bo ostala prehodna vrata v Egipt tako dolgo, dokler bo Egipt sploh stal, in to radi svojega izvrstnega pristanišča.

Ne samo večina morske kupčije Egipta samega se osredotočuje v tem pristanišču, temveč tudi svetovne kupčije, kar priča že dejstvo, da je Aleksandrija pravzaprav last Angležev, in Anglež je vladar na morju.

Kakor nas vleče na morsko obal, da zremo morja čudovito krasoto, tako mora vsakdo v pristanišče, ako hoče spoznati, kaj se vrši na morju. In pristanišč, kakoršno je aleksandrijsko, je malo na svetu.

Ne bom našteval ladij, ki dohajajo dan na dan sem, tudi ne bom opisoval razsežnosti in velikosti raznih naprav, povem le, da je na pr. pristanišče v Trstu proti Aleksandriji le senca, le otročarija.

Na stotine je raznovrstnih ladij, od priproste barčice do ogromnega parobroda najnovejše vrste. Tu je raznih bark, da jih ni mogoče prešteti, tam zopet nebroj jadrnic, da tvorijo njih jambori pravcati gozd; med njimi se gibljejo majhni parobrodi kakor brhke ptičice v zraku. Ponosno prihajajo ali odhajajo orjaški svetovni parobrodi, bodisi za osebni ali za tovorni promet; mirno sanjavajo v ozadju železni velikani angleških bojnih ladij. Neka posebnost tega pristanišča so egiptovske jadrnice, ki prihajajo sem po Mahmudije-kanalu, kateri veže Aleksandrijo z Nilom. Imajo en sam velikansk zakrivljen jambor z ogromnim jadrom.

Lahko se razume, da je življenje v tem pristanu nad vse živahno. Raznovrstnih tovorov in najrazličnejšega domačega in tujega blaga so tukaj nakopičene cele gore. Neprestano se naklada, prebasuje, odpravlja, izbasuje. Parni stroji dvigajo iz ladij z velikim hrupom velikanske zaboje, tovore, katerih bi ne moglo premakniti na stotine ljudi. Sto in sto krepkih težakov dela neprestano od jutra do večera; neumorno tekajo, nosijo, vozijo, gugajo najrazličnejše reči, ki so ali došle, ali se odpravljajo. Težavno je njih delo, težak njih posel, a nikoli nisem zapazil pri njih kake nevolje, pač pa se spodbujajo pri delu s tem, da pojejo neko vrsto litanij, zakaj Egipčan meni, da pesem osladi delo.

Opoludne je počitek. Kadar zadoni iz trdnjave votel topov strel, popusti vse svoje delo; vsak vzame boren prigrizek, navadno nekaj surove zelenjadi z arabskim kruhom, se vsede ob kak zid, kjer solnce najbolj pripeka, in v par minutah je južina končana. Eden se vleže na trd tlak, drugi si prižge cigareto, tretji si privošči čašo črne kave in se razgovarja s prijateljem, dokler ni čas počitka potekel. Nikogar nisem videl piti kake opojne pijače in nikogar pri delu kaditi! Delo v pristanišču je težko, da bi mu naši ljudje ne bili zlahka kos, in Egipčani je opravljajo pri primerno slabi hrani brez „fajf“ in brez „čutar“!

Na večer, kadar je delo končano, se pristanišče ne sprazni nagloma. Arabcu in Jutrovcu sploh je največja slast, razgovarjati se, pripovedovati razne bajke itd. V gručah stoje okoli pripovedovalca in poslušajo, kakor bi se šlo za najvažnejšo stvar. Tu pa tam postane razgovor živahen, glasán, da meniš, zdaj pa zdaj se bodo spoprijeli, ali razun tega, da eden drugega malo zgrabi za vrat, ostane pri sami besedi. Od besede do dejanja je pri Jutrovcu dolga pot.

Najbolj živahno je, kadar odhajajo ali prihajajo veliki parobrodi. Pristanišče je podobno mravljišču, letanja, tekanja, poslavljanja ali pozdravljanja ni konca ne kraja.

Slovesno je tu, kadar pridejo bojne ladje tujih velevlasti. Vršijo se poseti poveljnikov pri uradih, in višjih dostojanstvenikov na ladjah; vse je sijajno, kakor je na Jutrovem navada.

Ker pridejo ladje od vseh krajev sveta, vidiš tukaj lahko tudi zastopnike vseh narodov in krajev; aleksandrijsko pristanišče je nekak svet za-se in zbirališče celega sveta.

4. Na mestnem gradu.

Dne 14. svečana.

Pri sestrah stanuje že skoz celo zimo visokošolec K. iz Gradca. Mesto mu je dobro znano. Prav rad hodi z menoj na sprehode in mi razkazuje to in ono.

Danes se odločiva za predmestje Moharem-Bei in za mestni grad. Meni je na tem, da dobim iz višine natančnejši pregled o legi in podobi mesta.

Vsedeva se poleg angleškega topa, ki je obrnjen na mestno osrčje, preteč v sili razrušiti mesto in palače v kup razvalin.

Aleksandrija nima Bog ve kakšne velikanske okolice — nekaj novejših vrtov in nasadov, to je poleg morja vse. Kljub temu je za evropsko oko lega mikavna in za svetovno pomorsko mesto jako ugodna. Nekdaj je bilo to mesto ob enem kraljica morja in vede. Oboje je s časom zginilo. Danes je pomen mesta v kupčiji, zato je tudi izgled bolj vsakdanji, ker prevladuje gmotni smoter.

Solnce se ravno skriva v svoj morski grad. Prijetna sapica veje sem od strani, kjer se razprostira neizmerna ravan svetega morja. V večernem mraku stopajo obrisi preteklih podob pred duha. Kaj vse je videl ta kraj, kaj vse se je vršilo na tem prostoru!

Ne samo lega je bila nekdaj nekoliko druga, tudi podoba nekdanje Aleksandrije se ne da primerjati sedanji.

Dve kameniti priči sta do novejših časov kazali na sijajno preteklost tega mesta. Bili sta to igli Kleopatre, dva orjaška obeliska, katera je prestavila Kleopatra od solnčnega templa iz Heliopola sem pred vrata cesarske palače. A ta dvojčka so ločili in odpeljali. Sedaj sameva eden v Londonu, drugi v New-Jorku, in tam sanjata o sijaju, katerega sta nekdaj videla, in o deželi solnca, v katerem sta se nekdaj lesketala.

Le en spomenik preteklosti je še ostal. Na južnozapadni strani štrli sredi grobišč in bornih koč k sinjemu nebu kamenit velikan, 30 *m* visok steber, in gleda iz vzvišenega stališča na mesto in morje. Mestni poglavar Pompej je postavil ta steber na čast cesarju Dioklecijanu. Kip cesarjev je davno izginil, steber pa je ostal kot nagrobni spomenik stare, mrtve Aleksandrije.

Priprost je sicer velikan, brez posebnega kinča, a vendar umetnina. Njegov vtis pride od ogromne mere, ki je v vseh

delih izpeljana v najfinejšem razmerju; prepeljali so ga daleč gor iz Zgornjega Egipta in zdaj čuva že stoletja morsko kraljico.

Ko bi ta kamen mogel govoriti! Pripovedoval bi o sijaju, ki ga je nekdaj obdajal, ko je stal sredi krasnega templa, ki je bil ob enem tudi središče egiptovske učenosti. Izginile so krasne stopnice, ki so vodile v svetišče, podrto je na stotine stebrov, ki so ga nekdaj obdajali, porušene so divne dvorane, krasni hodniki, zapaljena je ona slavna knjižnica s svojimi 300 tisoč knjigami. Smrt je požrla vse in nemo kaže velikan na grobišča okoli sebe in pod seboj, v katerih se je ohranilo še nekaj nekdanjega sijaja.

Nemi steber, govori vendar in pripoveduj nam o krasnem delu mesta s svojimi palačami, svetišči, gledališči, s svojim nagrobnim spomenikom, kjer se je hranilo Aleksandrovo telo v zlati krsti! Kje je slavno vseučilišče s svojo knjižnico, kjer je bila nakopičena veda vzhoda in zapada? Kje je sijaj tega mesta, kje njegovo bogastvo, kje slavnosti in slovesnosti, kakoršnih ni zlahka videl svet!

Resno kaže na okolico, na revne hiše, na smet. Tako gine posvetni sijaj, tako spremeni čas!

Kamenit velikan, ti si zrl od Avgusta sezidano novo mesto — Nikopolis — katero so vezale s starim mestom mramornate ceste, podobne srebrnim trakovom. Gledal si s skoraj neverjetnim sijajem opremljene dvorane cesarskih palač, kjer sta v baš blazni razkošnosti Kleopatra in Antonij obhajala svoje slovesnosti in konečno opojena neizmernih uživanj sramotno končala svoje življenje. Kje je sedaj vse to? Steber ne odgovori ničesar, a nemo kaže na zgoraj! Glasneje kot z močjo jezika govori, da je na tem mestu sodila večna Pravica in spremenila kraj greha in uživanja v prah in razvaline.

Iz preteklosti pa vstajajo tudi spomini na svitlo duševno življenje, ki se je razcvitalo v tem mestu.

Že poganstvo se je prizadevalo za resnico. Mnogo se je mislilo, iskalo, razmotrivalo. Luč resnice pa je prižgal sveti evangelist Marka in tla so napojena s krvjo mučenikov. Tukaj se je razvila veda, ki je spojila pagansko učenost s krščanskim razodetjem, ki je družila vedo in vero, tu je cvetela prva katehetična šola. Ali se je vse to pogreznilo v razvaline?

Ponosno gleda steber pri tem vprašanju tja čez morja in dežele. To duševno delo ima na sebi znak neumrljivosti.

preselilo se je samo v druge kraje. Imena učenjakov kakor Evklid, Aristofan, Konon, Ptolomej, Filo itd. se bodo svetila vedno in slava krščanskih prvoboriteljev kakor Adamantij,

Ob Nilu: Po vode so prišli.

Origen, Klement, Dionizij, Atanazij ne bodo otemnela nikoli. Tam v podzemeljskih katakombah počivajo njih trupla, ali mnoge cerkve, na katerih se blišči sveti križ, pričajo, da živi delo teh mož, in da je krščanstvo mestu zagotovljeno.

Postal je že mrak, ko sva zapuščavala mestni grad in spomine iz preteklosti. V neštevilnih električnih lučih žari mesto, da je podobno mogočnemu začaranemu gradu. Na ulicah je pa življenje še bolj živahno; le s težavo se prerijeva do najnega stanovanja,

5. V okolici.

Pod palmami, pod palmami,
pod solncem afrikanskim žgočim;
pod palmami, pod vitkimi,
pod solncem južnim in pekočim.

A. Aškerc.

Egipet je dar Nila; kamor sega njegova voda, je življenje, kjer ni njegove vode, tam zavlada smrt. Tudi Aleksandriji je prihodnjost zagotovljena le, ker jo je Mehmed Ali, ustanovitelj sedanje podkraljeve hiše, zvezal z Nilom s tem, da je izkopal velikansk kanal Mahmudije.

Kjer je bila prej puščava, tam se sedaj začne življenje; raznih vrtov, nasadov, naselbin je vedno več.

Poleg zanimivega življenja na kanalu samem, kjer se na egiptovskih jadrnikih prevaža blago semtertja, vleče nas posebno v razkošne vrtove. Grk Antonijad je napravil nasad, da mu ni zlahka para. To je prijetno pod tem košatim drevjem, sredi tega cvetu, med duhtečimi rožami! Zrak je napojen z vonjavo žlahtnih dreves, da meniš: tako je moralo biti v raju! Tu so celi gozdovi ponosnih, kraljevih palm; njih mogočne krone se kopljejo v zračnem svitu in solnčnem žaru, dočim so se korenine utrdile v rumenkasti pesek puščave.

Na umetno napravljenem hribu sem posedaval cele ure. Na eni strani se vidijo skoz vrtove fantastični obrisi mestnih zidav, na drugi morska ravan.

Kako vse tiho krog in krog . . .
Zelene palme le šumijo
z vršiči v vetru med seboj
mi vztočno svojo melodijo . . .

Lepi so ti nasadi, ker imajo afrikanski značaj, z lepoto naših temnih gozdov pa se ne morejo primerjati. Vsak kraj ima svoje posebnosti in mikavne zanimivosti.

Popoludne, kadar vročina malo poneha, se gre na morski breg.

V novejšem času so napravili okrog starega pristanišča močan zid in pohotna šetališča. Tu se zbira aleksandrijski svet, da uživa morski hlad in se odpočije od dnevnega dela. Na eni strani obzidja sameva temno skalovje starega svetilnika Fara, na drugi pa priča razdrapana podrtina o davnih časih. Neprestano se zaganja morski val ob zid in skalovje, ali pobit se vrača zopet nazaj v materino krilo. Kadar pa poje vihar na morju svoje ustaške speve in razburka valovje v divjem boju, tedaj se lomi ob tem bregu revolucijonarna sila ljutega morja, da šviga vodeni šum v mogočnih vodenih žarkih proti nebu. Kolikokrat sem gledal ure in ure ta boj razkačenih naravnih sil in na misel so mi prišle besede Gregorčičeve:

Na bregu stojim in v morje strmim,
pod mano srdito valovje
rohni ob kamnito bregovje;
do neba praši se megleni dim
v obraz mi brizgajo pene
od skalne stene.
A stena skalna
ostane stalna,
in jaz se na robu ne ganem,
viharju kljubujem, ostanem.

* * *

Vsako večje mesto ima svoje letovišče in tudi Aleksandrija ga ima. Na vzhodni strani se razprostira proti Ramlem ob morskem bregu mesto vil, kjer imajo bogataši svoja stanovanja. Lahko se pelješ po električni železnici. Visoko na vozu se ti nudi dvojen užitek: pogled na morsko ravan in pogled na vile z njih razkošnimi vrtovi. Tukaj je v službi prav mnogo Slovenk in parkrat sem slišal svoj materin jezik. Iz mesta vodi proti Ramlem mimo pokopališč tudi složna, široka cesta. Tu se sprehaja, oziroma vozi na sprehod elegantni svet. Takega sijaja, takega bogastva še nisem videl v nobenem evropskem mestu. Vidi se, da pri tej gospodi velja: Kar ni svila, ni nič, in kar ni zlato, nima veljave.

Najkrasnejši arabski konji so vpreženi v kočije, z zlatom okovane; kožijaž in sluga sta oblečena prav po kraljevsko — o gospodi se razume, da nosi, kar je le mogoče elegantnega, saj so večinoma milijonarji, ki hodijo ali se vozijo preganjat svoj dolgčas.

Omamljen sem bil sprva od tega sijaja. A takoj sem videl tudi na golem pesku postavljene kolibe egiptovskega kmeta. Tu prebivajo ljudje, ki imajo le eno razcapano obleko, ali pa so napol nagi. Žival in človek imata le en skupen prostor, proti kateremu so naši hlevi prave palače; povsod je razobešen gnoj, katerega suši solnce, da služi za kurjavo. Na eni strani blišč, bogastvo, razkošnost, — na drugi najhujša revščina; tako je bilo na Jutrovem že od nekdaj. Nikogar ni, ki bi izenačil ta nasprotstva; sila obvladuje vse, človeku, kristjanu, mora pa pri tem krvaveti srce.

Kahira.

1. V središče!

Dne 19. svečana.

Zanimiva je Aleksandrija, ali srce čudovite dežele je Kahira. Silno me je vleklo tja, ko sem že videl toliko zanimivosti.

Prišel je določen dan in hajdi na brzovlak, ki ima nas v treh in pol urah dovesti deželi v središče. Od Egipta še nisem videl veliko. Izredno sem bil radoveden, kako izgleda dežela čudežev, kakšen je njen gospodar, slavni, sveti Nil.

Z neznansko hitrostjo drdra vlak skozi predmestje poleg Mahmudije-kanala preko jezer Mariut na desni in Abukir na levi.

Lep, ne prevroč dan je. Nad deželo se razprostira žoltomoder hlap; zdi se mi, da dirjamo v kraje bajeslovja.

Pokrajinske lepote v Egiptu ne smeš iskati. Nepregledno se razširja planota pred očmi. Tu pa tam je kak višji grič, ob katerem slonijo na zunaj neznatne, siromašne vasi. Vse je prepreženo z večjimi in manjšimi prekopi; zemlja lepo obdelana, kakor vse kaže silno rodovitna, povsod se vidi živina, in kmetje so pridno pri delu, ker brez truda tudi v Egiptu ni kruha. Cest v našem pomenu Egipt ne pozna, ker ni kamna, ne peska. Za pota služijo jezovi ob prekopih. Da je tu prahu več kot do kolena, se razume. Vidimo v dolgih vrstah cele karavane velblodov, oslov, konj, vse zavito v meglo prahu. Tudi v železniške vozove se je

priril, da je kmalu vse pokrito z rdečkasto plastjo. Prah je v Egiptu doma, a ni škodljiv, ker mu solnce pomori vse škodljive snovi.

Neprestano dirja brzovlak naprej. Dežela je enolična. Nekaj spremembe nudijo le dolge vrste širokih sikomor. Mestoma je tudi kak večji kraj, mesto ali trg, iz katerega se dvigajo tanki minareti in vitke palme.

V mestu Damanhur se ustavimo. Vozimo na visokem nasipu in tik nasipa je ravno živinjski sejm. Množica ljudi in živali se poriva semtertja, bujna, prav jutrovska podoba.

Na vlak se vsuje cela tolpa ljudi, s tetoviranimi, modrikastimi obrazi; obrvi in nohte imajo žolto pobarvane. Ženske in otroci ponujajo med hrupom in vpitjem raznovrstne sadove in zahtevajo bakšiš. Ženske imajo tukaj prav posebno, bolj moški podobno nošo. Obrazi so zelo podobni staroegipčanskim podobam na spomenikih; gotovo se je moral tu še dobro ohraniti stari narodni živelj.

Kmalu zopet odrinemo. Pri Kafr-es-Sajat je velikansk most čez levo panogo reke Nil. S kakšnim zanimanjem sem gledal prvikrat to reko, o kateri sem čul že toliko čudovitih reči! A ni bilo dosti časa za opazovanje. Saj bom imel pozneje še dosti prilike za sprehode ob Nilovih bregovih.

V mestu Tanta, kjer je velika muslimska božja pot in kjer se vrše velikanski sejmi, zopet majhen odmor. Na kolodvoru isti prizori, isto ponujanje rumenega sadja, isti obrazi.

Zemlja je čim skrbnejše obdelana; povsod nas pozdravljajo krasni logi visokih palm. Dolina se vidno zožuje, na obzorju blišči rumenkast pas obrobnega gorovja, ki čuva nad dolino ob nedoglednih planjavah suhih puščav.

Na desni zapazimo ojstre obrise čudovitih piramid, na levi se dviga golo gorovje Mokatam; vse je ovito v svetel, modrikast pajčolan. Na levi in desni vedno več krasnih vrtov, belo blestečih vil, na potih trume ljudi, več in več hiš, stolpov, kupol, tovarn ... Še nekaterikrat se zavrté kolesa našega brzovlaka. Obstanemo. Dospeli smo v kraljevo Kahiro, deželi v središče.

Izstopim. Kolodvor je natlačeno poln. Počakam, da bi večina odšla in odšli tudi oni sitni postrežčki, ki so na Jutrovem vsiljivi kot ose. Že prej sem dobro pregledal načrt mesta in menil, da mi ne bo pretežko dobiti stanovanje svojega rojaka dr. K. Pečnika. A kljub temu, da sem šel zadnji iz kolodvora, je bilo zunaj že nekaj onih klopov in

Brivec v Kahiri.

poprijeli so se me, da sem se moral vdati. Po večjih in nepotrebnih ovinkih me izvošček pripelje do stanovanja svojega rojaka.

Znanec na tujem, kako se človek oddahne! In vrhu tega še tako ljubezniv, tako postrežljiv rojak, kakor je dr. Pečnik!

Urediva vse potrebno radi mojega bivanja tukaj in v Helvanu. Vleče me na ulico. Že sem grede sem opazil povsod nenavadno kahirsko življenje. Ure in ure sem hodil po širokih ulicah ob bogatih izložbah, po krasnih trgih, po mestnem vrtu Ezbekijeh, kakor tudi po ozkih ulicah med nizkimi hišami domačinov.

Na večer greva z rojakom skupaj opazovat večerno življenje Kahirčanov in mnogoštevilnih tujcev. V razkošnih hotelih se po razsvitlenih krasnih dvoranah šopiri bogastvo, milijonarji imajo tu svojo zabavo. A tudi ulice se spremenijo v dvorane. Vse je zunaj, ker je prijeten večerni hlad. Pred kavarnami se gnetijo ljudje, da ne moreš preko njih in le težko najdeš prostora.

Na križpotu dveh najživahnejših ulic se vsedeva. Rojak mi razlaga, tolmači, pojasnjuje, jaz gledam, strmim, opazujem, občudujem. To ti je slastna paša za posvetno oko, to drvenje in vrvenje, te podobe, ta čisto novi svet. Tu je treba pozabiti na vse, kar si videl v drugih mestih, celo Aleksandrija je proti Kahiri le senca, vse je novo, izvirno. Oko se ne nasiti, le uho začne s časom ugovarjati radi preglasnega hrupa in si želi miru.

Pri misijonarjih za črni Sudan dobim res mirno prenočišče, kjer se dobro odpočijem. Drugi dan po sveti maši, pri kateri mi je stregel mlad zamorček, me žene radovednost zopet na druge kraje. Dr. Pečnik se mi pridruži tudi tokrat ter me pelje tja, kjer je vedel, da se najbolj vidi značaj mesta in njegovih prebivalcev.

Ker je življenje Kahirčanov opisano že v družbinem Koledarju za leto 1908., ne bom teh zanimivosti ponavljal, temveč izmed tisočerih reči, ki tukaj in v daljši okolici tujca zanimajo, poročal le najbolj važne in podajal o njih kratke opise, prav po isti vrsti, kakor sem vse videl ali dotične kraje obiskal.

---

2. V puščavi.

. . . Solnčni žar ne greje več,
samo še žge,
in rožni cvet ne klije več
samo še mre.

S. Sardenko.

V Helvan.

Kakor tisočeri že od davnih časov, sem tudi jaz šel v Egipt iskat si pohabljenega zdravja. Ta dežela je čudež v zdravstvenem oziru. Njeno podnebje je rajsko, njen zrak lek za obolelo telo. Moč tega leka pa dobivlja zrak iz neizmernih peščenih planot, ki obdajajo deželo na levi in desni, iz mrtvih, suhih puščav. Cel Egipt ni nič drugega kakor večji otok v neizmernem kraljestvu smrti severne Afrike, otok, ki črpa svojo življensko moč edino le iz reke Nil.

Proč toraj iz mesta, ki s svojim vzduhom kvari zrak, proč iz zelenega otoka. Dihati hočem nepokvarjen zrak puščave, njo si izvolim za nekaj časa za svoj dom.

Ali kako živeti v puščavi? Morda v hotelu pri „Sv. Janezu Krstniku“, kjer se dobijo kobilice in med divjih bučel? To bi bil sevé najceneji hotel. Drugo je, kaj bi rekel k temu naš razvajen želodec? V puščavo gre dandanes toliko ljudi, da bi končno pač zmanjkalo še kobilic, in ker medtemi ni nobenega Janeza več, so sezidali tam pod kraljevo Kahiro prav sredi puščave polno hiš, razkošnih hotelov, velikanskih palač, celo mesto, ter v to mesto napeljali tudi železnico, da se ni treba tja voziti po „ladiji puščave“, po velblodu, kakor bi si morda marsikdo mislil, ki je kedaj kaj čul ali čital o puščavi. To je mesto Helvan, mesto v puščavi, letovišče Kahirčanov, velika bolnišnica, kopališče, kraj, kakršnega svet ne pozna.

Vsakdo si lahko misli, kako radoveden sem bil na ta novi svet, ko sva s svojim rojakom in že starim Egipčanom dr. Pečnik-om mahala po kahirskih ulicah tja proti helvanskem kolodvoru. Na Jutrovem ne hodi peš, pelji se, ali pa jahaj, ker drugače prideš povsod prepozno! Tudi nama odrine prvi vlak ravno pred nosom in s puščavo tokrat ni nič. Ali Egipet ni Turčija, kjer gre vlak le vsaki drugi dan in še tedaj le, če se efendijem-uradnikom zljubi. Tu vlada prav vzoren evropski red. V pol uri odrine drugi. Ostaneva kar na kolodvoru. Šetaje se pogovarjava o tem in onem. Izkušen rojak mi da marsikateri dober nasvet, pojasni mi neznane

razmere. Čas poteče, zdaj hajdi na vlak in v peščeno morje! Na levi in desni gledam sicer že več dni golo gorovje, a o puščavi nimam pravega pojma in bolj radoveden sem bil takrat, ko sem sedel na vlak na puščavo, kakor že pred leti, ko sem se imel prvikrat prepeljati čez morje.

Urno drdramo skoz stari del Kahire, sredi siromašnih hišic, kjer prebiva uboštvo; le kraljeve palme dajejo predmestju prijeten izgled. Hiš je vedno manj, tu pa tam vrtovi, potem njive in kar na enkrat sam pesek, — puščava. Osupnjen sem radi te nagle spremembe. Tu se vidi, kaj je Nilova voda; do kamor seže njena oživljajoča moč, tam je življenje, rodovitna zemlja, kjer ni več vode, sam pesek, smrt, nerodovitna puščava.

Preko gorovja (Mokatam) drdramo po pesku memo velikanskih kamnolomov. Ne traja dolgo. Vlak se ustavi, dospeli smo v Helvan.

Helvan.

Zares čudno mesto sredi kraljestva smrti in tišine! V ljudeh, ki naju srečavajo na ogromno širokih ulicah, ni življenja, izza zidovja se pogostoma čuje težak kašelj . . . prišla sva v veliko bolnišnico. Treba je poiskati si varno gnezdo. Oglasiva se pri misijonarjih, kjer naletim na misijonarja — dobrosrčnega Dunajčana. V stanovanje grem v vilo „Westfalia“. Posestnik je Westfalec, sprevodnik pri železnici. Nekdaj je bil s slavnim P. Ohrwalder-jem v Sudanu pri misijonarjih. Oženil se je s katoliško zamorko, ki je črna kot ogelj, pa prav imenitna gospodinja.

Prve dni mi je malo tesno pri srcu, ali kmalu se privadim novim razmeram in puščavi, posebno ko opazim zdravilen vpliv čistega zraka na pljuča.

Tako redno sezidanega mesta, kakor je Helvan, pač ne bo nikjer, niti v Ameriki. Ceste so vse ravne, enako široke in vodijo v puščavo. Na čveterokotih so postavljena poslopja, hoteli, zdravišča, zasebna stanovanja. Od Nila sem so na velblodih nanosili nekaj prsti in nasadili par dreves; to je vse. Tu ne žubori noben studenec, ne cveti noben travnik, ne zeleni nobena njiva, tu ni loga, ne livade, v kateri bi prepeval kak ptič; vse je golo, enolično, mrtvo, nemo, tiho, prazno. Na ulici se prikaže le redko kak voz ali kak jahač, od golega zidovja odmeva korak, kadar stopaš po trdem tlaku. Le tu pa tam vpije kak prodajalec in po-

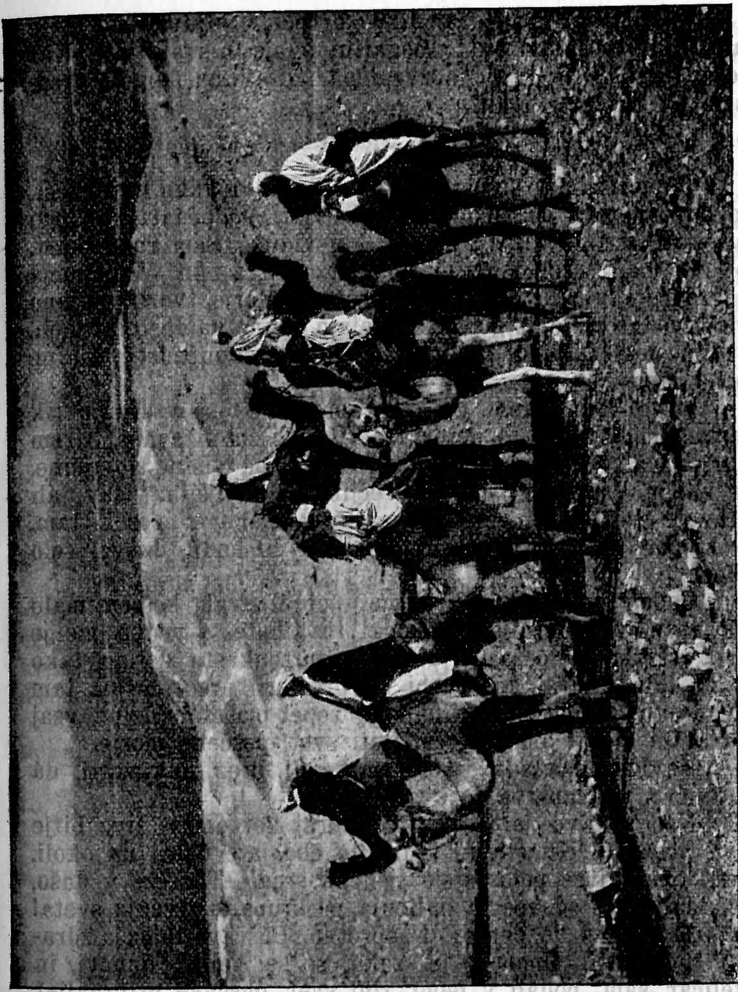

Karavana v puščavi.

nuja svoje pridelke. Strah te obide pri tem kriku, ki prekine tišino smrti, miru. Zdi se ti, da ni prav, motiti ta mrtvaški pokoj. V zraku se včasih zasliši ojster piš orla, ki išče iz višave plen tukaj na kraju smrti. Po večerih se čuje votlo lajanje psov, ali grulenje „pogrebca v živalstvu“ potuhnjene hijene, ki se priklati iz jarkov sosednega gorovja.

Tako je to mesto samotno, mrtvo. A kljub temu šteje nad 20.000 prebivalcev in bogatini imajo tu svoje vile. Kar vleče ljudi na ta kraj, je žveplena zdravilna kopel, predvsem pa puščava, zrak.

Puščava.

Povprašam gospodarja, če je v puščavi kaka nevarnost. Ko mi zagotovi, da se mi ni treba bati, se podam kar prvi dan iz mesta na bližnji grič. A kaj vidim? Sam rumenkast, bolj ali manj droben pesek do kamor sega oko. Polagoma se vzdiguje iz Nilove doline to peščeno morje, tvoreč majhne griče, vedno višje do gor, ki obdajajo dolino na obeh straneh. Čuden pogled, tudi veličasten radi neskončnosti, ki ne pozna mej.

Drugi dan grem gor na gorovje, ki se vzdiguje tik mesta. Tudi tukaj le pesek na višavah in nižavah. Grem z griča na grič od grebena do grebena, od višine do višine, ali končno spoznam: razven večjih ali manjših višav, ali nižav je vse enako, pesek tukaj krog mene in pesek tam, do kamor mi sega oko, in pesek, če bi hodil dneve, celo teden.

Čuden svet! Mnogokrat me je obšel strah, ko sem malo dalj zašel v to kraljestvo smrti in tihote, a vedno me je zopet vleklo na peščene griče, v rumenkaste doline, tako da ni bilo dneva, ko ne bi bil premeril precej sveta tam na gorovju Makatam. Ko bi kdaj zopet prišel v Egipt, vsaj enkrat bi moral obiskati čudoviti svet, peščeno morje.

Navidezno vlada tukaj smrt, ali brez mikavosti, dá naravnost veličanstva to kraljestvo ni.

Nepopisljivo je, če stojiš skoraj kot edino živo bitje sredi praznot. Samota in tišina te obdajate daleč na okoli, čudni občutki se polastujejo tvojega srca. To reže v dušo, ta oddaljenost od vsega življenja, od hrupa in vrvenja sveta! Pa samota nas ne potere! Nasprotno. Puščava donaša zdravilo tudi duši. Umevno je, zakaj so se veliki, duhovi, in Zveličar sam, podali v nemi, tihi svet puščave pripravljat se za življenje. Njih duh se je poživil, okrepil za boje med svetnim hrupom. Tukaj v večnem molčanju enoličnega sveta so jim dozoreli najvišji uzori. Ta šola bi gotovo hasnila mnogim tudi še dandanes, katerih duh je omamljen od gmotnih stremljenj, in je brez uzorov, brez višjega poleta.

Kljub svoji enolični strogi zunanjosti se kaže narava tudi v puščavi kot dobra mati. Božji svet je povsod podoben

odprti knjigi, v kateri je samo treba brati. V bukvah puščave čita človeški duh o resnosti življenja o uzorih, o minljivosti sveta, o življenju preko smrti.

V visoko šolo puščave pride le malo učencev, dasi se globokih vtisov nikdo ne more obraniti, če pride v peščeno kraljestvo.

Posebno Helvan in njegovi obiskovalci se za to šolo malo zmenijo. Ti hočejo dihati le puščavin zdravilni zrak.

Zrak v puščavi je življenski lek, tako sladak, čist in oživljajoč kakor oni, katerega je dihal prvi človek na dan vstvarjenja. Tu ni vzduha mokre zemlje, rastlin, dima ali hlapa, ki se vzdiguje iz človeških stanovanj, da jih okuži. Še bolj kot samota in tišina, nas vleče ta zrak v puščavo. Jasno priča o božji previdnosti, ki ne pusti niti teh pustinj brez spravljivega veličanstva. Kjer manjka naravi menjujoče mikavosti, kjer ni zelenih livad, ne vira za suhe ustnice, niti sence ob skali, ki bi oživila popotnika ob poldnevni vročini, tam je razlil dobrotljivi Bog na pustinjo svoj najnežnejši in najsladkejši dih, ki daje očem jasnost, telesu moč in duhu najprijetnejšo vedrost.

Na sprehodih sem opazil, da puščava ni brez rastlinstva. V nižavah štrlé iz peska skromne bilke, celo neke vrste voščenastih rož sem našel. Ob morju, kjer pade večkrat dež, se za kratek čas probudi prav bujno življenje, in da puščava ni nerodovitna, kažejo palme, ki so pravi otroci puščave dvigujoč se naravnost iz peska, ako hrani dno le nekaj mokrote.

Kar pa je mene tako vleklo na pusto gorovje ob mestu, to je pokrajinski kras, lepota narave, ki se tu odpira očem.

Solnčni vzhod in zaton v puščavi.

Nisem se mogel vzdržati, da bi nekega jutra ne bil vstal zgodaj in šel opazovat v puščavi solnčni vzhod.

Prav temno je še, ko jo maham po samotnih ulicah proti gori, odkoder je bil najdaljši razgled. Na Jutrovem skoraj ni mraka; dan nastopi hipoma.

Radi čistosti zraka sega oko do kamor sega obzor. Puščava je na tej strani podobna rahlo razburkanemu morju; grič je pri griču na celi črti. Nad griči leži še tanka tema, a nebo kaže na vzhodu že svetel pas. Grobna tišina vlada okoli mene, sladak zrak mi širi prsi. „Puščave mrtve gledam veličanstvo, svečano nje tihoto in pokoj.“ Naenkrat

se prikaže tam na robu rumenega morja svitla solnčna obla. Puščava ni več mrtev svet. Hipoma se oživi in vstane h krasnemu življenju, kakršno se ne vidi niti pri solnčnem vzhodu na morju. Kakor živa bitja se lesketajo najbujnejše barve nad planoto. Njih skrivnostna igra je neovirana, njih žar veličasten. Zamaknjen gledam zlati bliščeči svet, rumena peščena tla, žareče nebo, v vijoličen pajčolan zavite višine. Veličasten je solnčni vzhod na naših gorah, ali še senca ni proti vstajenju solnca iz peščenega morja.

Zdaj sem umel, kar sem nekoč čital, da Beduin, prebivalec puščave, pri prvem blišču solnca ustavi svojega velbloda, stopi dol, razprostre preprogo, poklekne in se vrže na obraz pred Alahovim veličanstvom. Zmolim svojo jutranjo molitev, ginjen od veličanstva božjega stvarjenja.

Nič manj veličasten je tudi zaton solnca v Saharo, vsaj kakor se vidi od tega kraja. Skoraj ni bilo večera, da bi ne bil šel gledat tudi tega krasu. Kadar je dopustil čas in opoldne ni bila prehuda vročina, sem šel na najvišji grič, odkoder se vidi po Nilovi dolini navzdol in navzgor in daleč tja na onstransko peščeno morje.

Nad dolino je razprostrt oni Egiptu tako značilen modrikast pajčolan, ki daje pokrajini nekaj bajnega, omamljivo lepega. Neštevilni gaji tisočerih palm zaznamujejo daleč tja na jug med golim gorovjem smer doline. Dolina sama je podobna zelenemu vrtu, posejanem z belim zidovjem mest in vasij, med katerimi se vije srebrn pas svetega Nila, mogočnega gospodarja cele dežele.

Cel onstranski rob je posejan z tisočletnimi spomeniki velikanskih piramid, ki pričajo o slavi nekdanjih egiptovskih prebivalcev. Začenši z velikani pri Gizeh se razteguje njih vrsta tja do starega Memfisa. Z ojstro začrtanimi obrisi kipé v večerni obzor. Proti severu je pogled obmejen z morjem hiš slavne zmagovite Kahire, venčane z belo bliščečo marmornato stavbo Ali-Muhamedove mošeje.

Solnce se bliža robu puščave. Pri zadnjem pozdravu njegovih svitlih žarkov zablišči ves ta divni svet. Mokatam je kakor čisto zlato, Nil kot golo srebro, piramide so podobne plamenim in suha navidez tako mrtva Sahara je podobna najkrasnejšo napravljeni nevesti, ki čaka svojega ženina. Končno se zgrudi solnce v naročje svoje neveste, da premlajeno zopet vstane drugi dan.

Kako mi je zadrhtelo srce, in kakšna otožnost mi je vedno legla na dušo! Nisem smel misliti, da bom moral oditi iz tega kraja. Zahrepenel sem po božjem miru, ki me je obdajal v večerni tišini.

Puščave v mesečnem svitu.

Novi čudesi sledijo prvim, ko nastopi hipoma noč in zažari nebesni obok!

To je blišč na temno-modrem nebu. Zvezde so tako blizu, da jih meniš doseči z roko in nehote se stegneš po nedosežnih biserih. Zdi se mi, kakor da bi nebo hotelo puščavo oškodovati, ker ji manjka naravnega kinča cvetlic, in nema pustinja sprejema hvaležno ta dar, da žari njeno skalovje, se svetlika njen rumenkast pesek, in se na obzorju strneta svetel nebni obok in bliščeča se peščena plan.

Nekega večera nisem hotel oditi, predno ne počakam vzhoda lune.

Hitro se prikaže izza obrisov gor, odeta z haljo svojega milega svita, na vse kraje vsipajoč bogastvo blede svitlobe. Ta žarek ne peče puščavi v obraz, ne zamori njenega življenja, ne izžema ji zadnje kapljice. Ne! Lunin svit oblaži vsa nasprotstva, ohladi vroča lica, zagrne nagoto in siromaštvo s svojo svitlo obleko; puščava postane divna kraljica, da gleda človek zamaknjen v njene rajske oči.

Zrl sem v puščavo, zrl v bledo luno. Tega nočnega izprehoda ne bom zabil nikoli.

3. Pri mrtvih v Memfisu.

V vili „Westfalia" je bila družba jako prijetna. Sicer smo bili od vseh krajev sveta, ali tujina nas je zbližala.

Najdalje je tukaj neki tovarnar iz Dunaja, suh, dobrodušen mož. Iz Odese je soproga ruskega profesorja, rodom Poljakinja. Bolna je v grlu in skoraj nima glasu. Večkrat pride iz Kahire inžener Steyrer, uslužbenec pri egiptovski vladi. Zadnje dni pa sta prišla iz Asuana Kurt Hoffman in soproga, bogata Berolinca. Oba sta blagega značaja, protestanta, a katoličanom jako naklonjena. V vzhodni Afriki ima mož velika posestva. Kakor je pri Prusih običajno, ima posebno gospa vedno prvo besedo. Potujeta samo za zabavo.

V par dneh postane Berolincema dolgčas. Povabita celo družbo na izlet onkraj Nila.

Kdo bi se ne odzval z veseljem takemu povabilu? Saj je ravno na nam nasprotni strani kraj, kjer je stalo nekdaj slavno mesto Memfis, zibelj starega Egipta.

Določi se dan in pripravimo vse potrebno.

Nekega jutra precej zgodaj roma cela družba, dvojica Hoffman, Dunajčan, Rusinja, naš gospodar in moja malenkost proti Nilu. Gospodar in jaz, kot največja junaka, greva peš, drugi jahajo na dolgouhih.

Šele nekaj dni sem v goli puščavi, a kako se razveselim, da sem zopet med zelenjem ob Nilu. Pšenica je v najlepšem rastu tako lepa, da se je ne moreš nagledati. Ob Nilu veje prijetna sapica; vsi smo židane volje, posebno ker se nad celo pokrajino smehlja krasen vigredni dan, kakršnih v Evropi ni.

Ker je še precej zgodaj, ni ob Nilu one sitne vaške druhali, ki z „bakšiš-bakšiš“ klicanjem dela človeka nervoznega. Osle pošljemo nazaj v Helvan z naročilom, da naj nas zvečer zopet čakajo. Na brodu se prepeljemo čez Nil na ono stran. Le počasno se pomika velikanska ladja naprej. Nil je podoben jezeru, komaj zapaziš, da teče, tukaj je izredno ozek, ali precej globok. Onstran je vas Bedrašen.

Precej zapazijo tam, da pride večja družba in kmalu začne v vasi mrgoleti, kakor v mravljišču. Predno se splazimo po strmem bregu navzgor, jih je že bilo okoli nas kakor kobilic, in dobro bi bilo, da bi bil vsak jahal deset oslov. Ko bi bil sam med to druhaljo, bi me bilo strah, a vedel sem, da naš hišni gospodar dobro pozna vse te ptiče in tako sem se smejal, tu pa tam kakemu sitnežu povedal kako trdo slovensko, ali ponavljal: Mafis nič ni!

Kar sem slišal o oslarjih v Kahiri niti senca ni tega, kar znajo Bedrašenci. V vseh mogočih jezikih hvalijo svoja živinčeta, da jim skoraj primanjkuje sape. Medtem pa porabijo otroci in ženske priložnost za bakšiš. To je vpitje, kričanje, beračenje, ponujanje, vsiljevanje, da bi vzel robato gorjačo in udrihal po druhali. Ali najboljše je, če si miren in se smeješ.

Končno zbaranta naš gospodar za potrebne osle in spremstvo. Zasedemo dolgouhe in dirjamo naprej med krikom oslarjev, ki neprenehoma bijejo po živinčetih, kakor je njih navada od pamtiveka.

Lepa rodovitna dežela. Njive in palmovi logi na desno in levo, vse prepreženo z vodovodi. Izredno lep je tudi pot, prava cesta, mehka tla, da komaj čutiš oslovo sedlo.

Bližamo se vasi Mitrahine, siromašno selo, kakor povsod na kmetih v Egiptu.

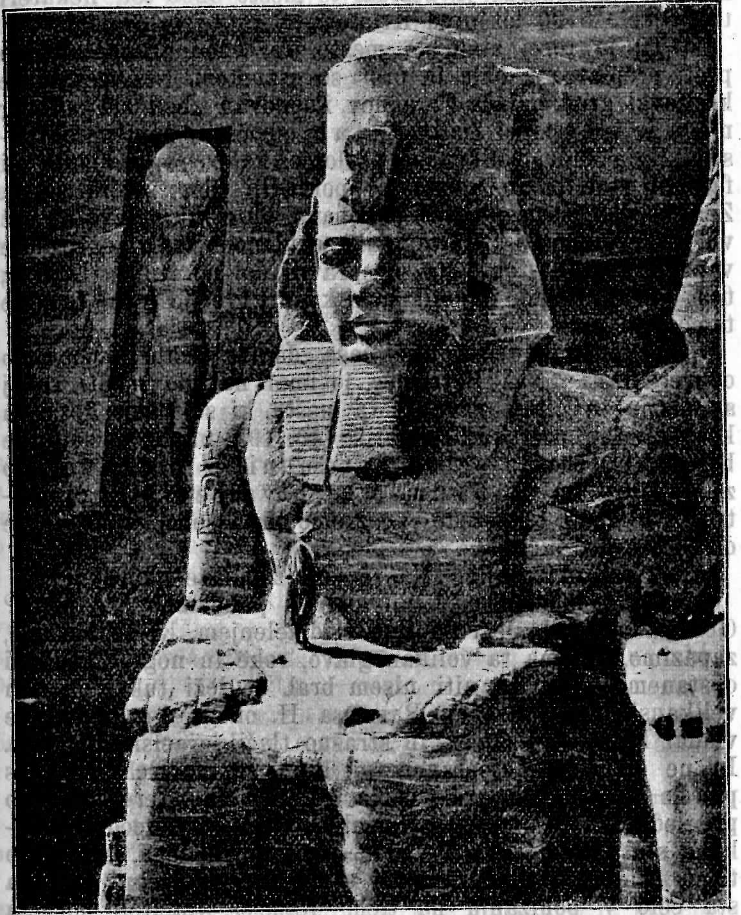

Pred starim templom v Ipsambulu.

Nič se ne zapazi izvanrednega. Njive, palmovi logi, kanali, prav kakor povsod; le nekaj gričev, tu pa tam kaka groblja gramoza in posamezni kosi zdrobljenih stebrov.

Kdo bi si mogel misliti, da je na tem kraju nekdaj stalo velikansko mesto Memfis, prva stolica mogočnih egiptovskih Faraonov? Prvi kralj, katerega omenja zgodovina, Menes ali Mena, je sezidal to mesto 3200 let, nekateri trdijo celo 5700 let pred Kristom.

Tu je torej stalo to mesto, razsežno, trdno, utrjeno proti preplavanju Nila in proti sovražnikom. Nad mestom je kraljeval grad, palača Faraonov, imenovan „beli zid“. Poleg njega je bil tempel malika Ptah, spočetka edinega božanstva Egipčanov, velikansko poslopje, katerega so zidali vsi faraoni stoletja in kamor so pokladili plen svojih zmag. Zdaj je vse porušeno, vse pokopano, da ni niti razvalin več videti. Večinoma iz Nilovega ila sezidane hiše so se zdrobile v prah, krasne stebre pa so spravili dol po Nilu v Kahiro; tam kinčajo mošeje in velikanski kvadri tvorijo trdne temelje tamošnjih palač.

Tu postojimo nekoliko časa, da se malo pomenimo o preteklosti. Naš Berolinec je imel navado nositi seboj sv. pismo in čitati ravno ista mesta, ki se tičejo dotičnih krajev. Pri preroku Jeremiju (46, 19.) najde pomenljive besede: „Memfis se bo spremenil v puščavo, bo zapuščen in ne bo imel prebivalcev.“ Kako pretresljivo doné te besede, ko zremo pred seboj, kako so se do pičice uresničile!

A vse ni zginilo. Naš vodnik zaukaže naprej.

Zopet jahamo med njivami in palmami. Kaj je to? Gorostasna skala leži na tleh med zelenjem. Ko se bližamo, zapazimo, da ima ta velikan glavo, roke in noge. Začudeni obstanemo. Jaz še niti nisem bral, da leži tukaj na tleh velikanski kip Faraona Ramzesa II. onega kralja, ki je vladal Egipt nad 60 let in strašno tlačil izraelsko ljudstvo. In ne daleč proč je ravno tak kip, tudi na tleh, obdan s plotom in poleg njega visoka galerija, iz katere se lahko pregleda. Tu je stal tempel malika Ptah in ta podrta velikana sta nekdaj čuvala vhod. Kipa nista lepa, ali kljub temu pričata o titanski moči v svojem razmerju, ponosna sta celo v ponižanju na tleh. Ramzes, tlačitelj božjega ljudstva, leži na tleh! Ali, ga ni podrla višja moč vsem poznejšim rodovom v svarilo?

Malo se pri velikanih odpočijemo. Jaz splezam prvemu na glavo in mu pobožam resno lice. Kaj bi vedel ta kamen pripovedovati? Kaj vse je gledalo to srepo oko!

Pa nismo še na koncu našega izleta, glavno še le pride.

Memfisa več ni, pač pa je večinoma ohranjeno še njegovo pokopališče, dasi je puščava tudi čez to mesto mirno razgrnila rumenkasto odejo svojega peska, tako da je bilo treba to težko zagrinjalo precej dvigniti, predno so se odprli stari grobovi. Le enih grobov ni premagal pesek. Zgoraj ob robu se dvigajo ponosne piramide, tisočletna grobišča, oguljena sicer od zoba časov, ali nepremagana, ponosna še dandanes.

Pokrajina je podobna peščenemu, valovitemu morju; pot gre navzgor, tam na višini je pokopališče kamor smo namenjeni.

Pot je huda. Pesek se melje oslom pod nogami. Večkrat moramo počivati, predno nas pritvezajo dolgouhi na obrobno višino.

> Stopil sem na tihe njive
> tiho, kakor bi se bal,
> da se vzdrami kdo pokojnih
> in bi vstal.

Stotisočeri so tu zdrobljeni v prah in čakajo dan vstajenja! Grobov, kjer so se pokopali reveži, ni viditi, saj so bili večinoma položeni v razbeljen pesek. Grobove bogatinov so morali odkopati, le kraljevi grobovi, piramide, stojé še ponosno, kot nepremagani čuvaji v tem kraljestvu smrti in trohnobe.

Tu vlada mrtvaški mir. Takega „mirodvora“ ni na svetu. Le ena hišica je v tem peščenem morju, tukaj hočemo ostati nekaj časa pri črni kavi, okrepčati telo in v duhu potovati v prošla tisočletja.

Gospe nam pripravijo južino. Hitro je gotova. Med obedom v tej puščavi se razgovarjamo o starodavnih časih in o pomenu kraja, na katerem smo.

Kdor ne ve, kako so stari Egipčani mislili o smrti in o mrtvih, ta ne razume tega pokopališča, teh grobov, teh spomenikov.

Če pri nas kdo umrje, ga kratkomalo položimo v hladno zemljo. Pri starih Egipčanih se je s smrtjo še le pričela dolga skrb za mrliča. Mrtvo truplo so morali pripraviti, preparirati za pokop, in sicer vsaj več tednov, včasih celo mesecev, na pr. pri bogatinih. Za to delo je bila posebna zadruga svečenikov.

Trupla ubogih so odprli, vzeli jim drobnino, položili jih v natronovo vodo, potem napolnili notranjščino z diša-

vami, ovili s platnom in tako položili v skupen grob ali le v mehek pesek puščave.

Pri bogatinih so vzeli iz trupel možgane, srce, pljuča, ledvice, ter jih spravili v štiri vrče (kanope), katerih pokrovi so kazali podobe človeka, sokola, šakala in opice. Truplo so še bolj skrbno pripravljali, navadno 70 dni, za pogreb. Položili so je v leseno krsto, in to zopot v veliko kamenito s težkim pokrovom (sarkofag), okinčano s podobami, opisi življenja in del rajnega itd.

Zdaj se je še le vršil pogreb v spremstvu duhovnikov, žlahte, služabnikov, pevcev in žensk, navadno najprej v ladiji po Nilu, potem na neke vrste saneh, katere so vlekli biki skoz puščavo, po pesku.

A čemu takih priprav? Odgovor je: E g i p č a n i s o b i l i p r e p r i č a n i, d a s s m r t j o n i č l o v e k a k o n e c, a m p a k d a s e z a č n e š e l e d r u g o n o v o ž i v l j e n j e. To, kar v človeku ne umrje, so imenovali K a, kar pomeni: duha, dušo, osebnost.

Ta K a mora iti najprej pred sodnika in se zagovarjati o 42 smrtnih grehih. Sodnik tehta srce na tehtnici proti resnici, kakor nam kažejo stare podobe v mrtvaških knjigah. En izvod te knjige je dobil vsakdo v grob. Ako je srce prelahko, je požre neka pošast, K a jih dobi s šibami in se goni neprestano sem in tja. Če pa sodbo prestoji, ali ima le male madeže, pride po različnih potovanjih končno k božanstvu in nekdaj se združi zopet s telesom. Treba je torej telo kolikor toliko ohraniti, da se more „Ka“ ž njim nekdaj združiti. Ne samo to. Ka potrebuje telesa sploh, da more obstati. Čisto duševnega onstranskega življenja si Egipčani niso mogli misliti. Menili so, da je podobno prav tostranskemu. Zato ima K a razne potrebe: Imeti mora stanovanje, hrano, pijačo, postrežbo.

V tem je seve precej zmot, a stari Egipčani osramoté v svojem trdnem prepričanju na onstransko življenje mnoge „razsvitljene“ kristjane po imenu, ki puste s telesom tudi dušo umreti in strohneti!

Da pa razumemo vse naprave tega pokopališča, moramo iti še dalje.

Egipčani so neznansko skrbno uredili vse, kar jih je učila njih vera.

Telo se mora obraniti na vsak način, ker ga potrebuje Ka; zato se skrbno balzamira. Še več. Treba mu je preskrbeti tudi trdnega stanovanja, kamor Nil s svojo vodo ne seže. Tam se mora telo skriti. Zato so sezidali ob robu puščave grobe, bogatinom tako imenovane m a s t a b e, kraljem pa večje p i r a m i d e. Predaleč bi prišli, če bi hoteli vse te naprave natanko opisati.

Omenim le to: Mrliču so dali s seboj vse mogoče reči, da bi ne trpel lakote in žeje, kakor vrče z vodo, sadje, moko itd., to so mu dali v resnici v grob, drugo vsaj v podobi.

Da bi K a imel svojo družino, so mu v grob naslikali ženo, otroke. Da bi ne bil onstran revež, ko je bil tukaj bogatin, so narisali posestva, našteli osle, velblode..., da ima postrežbo, so mu dali s seboj v podobah sužnje, stražaje, kmete . . .

Vse to se vidi na mastabah še dandanes.

Francoski učenjak M a r i e t t e je odkril te znamenitosti iz starodavnih časov in s svojim preiskovanjem posvetil v te dobe, razodevši duševno življenje starih Egipčanov.

Med temi pogovori in premišljevanji je vodnik pripravil potrebno za obisk teh grobov.

Le s težavo se pririjemo skoz pesek k eni taki mastabi. Menda je bil to grob nekega ministra. Pri vhodu je njegova podoba na stebrih; znotraj je več prostorov. Mnogo znamenitega kinča, podob itd., je že porušenih, nekaj krasnih podob, izklesanih iz kamna (relief), je dobro ohranjenih. Na njih se vidi vse življenje starih Egipčanov. Občudovanja vredno je, da je bila umetnost že v onih davnih dobah na taki višini. Skoraj je nas začelo tresti v mrzlih prostorih, in kmalu jo zopet odkurimo iz kraja smrti.

Znamenito je še drugo grobišče, namreč s v e t i h b i k o v, katere so v poznejših časih v Egiptu častili kot bogove. Kadar je tak „gospod“ kateremu se je v posebnem svetišču prav dobro godilo, „požegnal“ časno, so ga pokopali prav tako, kakor ljudi in še z večjimi svečanostmi, kakor se pač takemu „gospodu bogu“ spodobi.

Pretresla me je misel, da so drugače zelo izobraženi Egipčani mogli tako daleč zabresti. Spomnim se pa besed sv. Pavla: „I z d a j a j o č s e z a m o d r e, s o p o n o r e l i i n p r e m e n i l i s o s l a v o n e t r o h l j i v e g a B o g a s p o d o b o o b r a z a t r o h l j i v e g a č l o v e k a i n p t i c i n č v e t e r o n o g i h ž i v a l i i n l a z e č i h z v e r i n.“ (Rimlj. 1, 22.)

Nisem hotel iti gledat kraja, kjer so v velikanskih rakvah, katerih ima vsaka povprek 130 tisoč stotov, počivali

ti „bogovi“. Z Dunajčanom in gospami smo splezali raji na bližnji peščeni grič in odtod občudovali veličastne piramide.

Najbolj znane so piramide pri Gizeh, a tudi te pri Sakari so krasne in menda najstarejše, dasi ne tako visoke in tudi iz manj vrednega gradiva. Vrhutega so precej že zasute in njih robi močno porušeni.

Najznamenitnejša izmed vseh in tudi največja je prav posebne oblike. To je tako imenovana stopinjska piramida (Stufenpyramide). Nje štiri strani namreč niso ravne, ampak tvorijo šest velikih stopinj, ki se proti vrhu zmanjšujejo v lepem razmerju. Spodnja stopinja meri okoli 12, zgornja okoli 9 metrov. Nekateri pravijo, da je to najstarejša zidava te vrste. Edina je, ki ima shrambe čisto pod seboj v živo skalo vsekane, dočim je njeno jedro popolnoma izpolnjeno s kamenjem.

Pogled na tega najmanj 5 tisoč let starega, a vedno še čvrstega orjaka, se mi je zdel veličastnejši kakor pogled na velikane pri Gizeh. Samo ob sebi se razume, da se tudi od daleč ta piramida kaže v prav ponosni obliki.

Dalj časa se mudimo na griču v občudovanju teh spominov in duh roma nazaj, ko na tem pokopališču še ni bilo toliko peska, ko so piramide stale na lepo poglajeni skali v vsem svojem blišču, obdane od nebroja mogočnih mastab, ter gledale na kraj mrtvih.

Na steni v oni mastabi kraljevega ministra smo videli naslikan mrtvaški sprevod.

Obrnimo se nazaj proti nekdanjemu Memfisu in opazujmo v duhu tak sprevod.

Cela truma ljudi se pomika iz ogromnih mestnih vrat. Od daleč se začuje oni pretresujoč krik vzdihujočih žensk, ki obžalujejo mrtveca plesajoč okoli kamenite krste. Bivoli vlečejo krsto na saneh skoz pesek; med krik se meša mukanje klavne živine za darovanje. Duhovniki, služabniki Kaovi, ogrnjeni z leopardovo kožo, škropijo krsto in zažigajo dišave. Žlahta v črnih haljah, in služabniki z vsem, kar se rajnemu dene v grob, sledijo v dolgi vrsti. Na pokopališču postane nakrat živo. Zaostali obiščejo grobe svojcev, darujejo, molijo, kadijo in škropé, puhlo petje mrtvaških obredov doni iz mastab.

Čudno! Pred pet tisoč leti se je tako godilo. Ali ni veliko našega, da, krščanskega, pristno človeškega v teh obredih poleg prav malo bistvenih zmot? Ni li to mišljenje o smrti in mrtvih nekaj vzvišenega? Ali ne sveti skoz te

zmote prav jasno zvezda prvotnega razodetja, ki je v oni prvi dobi razsvetljevala človeku trdo pot izven raja?

Kako trdno so stari Egipčani verovali v drugo življenje in kako dosledno so po tej veri ravnali!

Vsa skrb je bila obrnjena le na življenje onstran groba; tam si preskrbeti varno stanovanje, to je bilo Egipčanu prva in glavna skrb. Memfis, mesto, časno stanovanje je bilo sezidano iz lesa in ila, zato o njem sedaj ni več sledu; a grobi, pokopališče tu pred nami, mastabe, piramide iz trdega kamna, so preživeli tisočletja, in bodo stali, lahko se to trdi, do konca sveta. Dela umetnosti starih Egipčanov so nespremenljiva, ker so izšla iz vere na neumrljivost, ker so izvršena popolnoma v službi do božanstva, v skrbi za onstransko življenje.

Ravno vidimo ostalo našo družbo prihajati iz „grobišča svetih bikov“. Ta spomin zatemni nekoliko svitlo luč duševnega življenja starih Egipčanov. Pa tudi v dobah češčenja živali se da zaslediti prvotna vera na eno najvišje bitje.

Ohranila se je še krasna molitev, s katero so Egipčani častili svoje božanstvo, in ki nam razodeva plemenito duševno življenje tega čudovitega naroda.

Predno se poslovimo od starodavnega pokopališča, se vsede naš Berolinec na staro krsto in prečita na glas nekaj odlomkov teh slavospevov, dočim poslušamo mi z veliko ginjenostjo:

„O bog, stvarnik sveta, ti nimaš očeta, ti si sam iz sebe in ti nimaš matere... Ti vzdržuješ vse, kar si ustvaril; ti sam se pa giblješ po svoji lastni moči... Nebo in zemlja izvršujeta postave, katere si jima dal... Hvalimo boga, ki je razpel nebo... ki je ustvaril vse dežele in kraje in veliko morje s svojo besedo: Naj — bo zemlja!

Bog modrosti, čegar postave so modre... Bog usmiljenosti, čegar ljubezen je brez konca... Gospod življenja, zdravja in moči... ti edini, ti eni... ki daješ živež ptici v zraku... ki vse vzdržuješ. Slava ti radi vseh teh dobrot!... Češčen, ker si nas ustvaril!... Pozdravljen od vsake dežele!... Stvarnik vsega, molimo tvojega duha... Ti edini brez enakega, ti edini kralj!

Moljen ti, najvišja moč, vzvišeno velik, ki obsega kraj luči, katerega podoba je duh, ki obsega vesoljstvo... ki živi v svojem očesu (solncu) in razsvetljuje rakev; nevidljivi stvarnik, ki dela svetove in ustvarja trupla, od katerega osebe so izšli vsi, ki so in niso, mrtvi, bogovi duhovi!“

Še en pogled na čudoviti kraj smrti in vrnemo se med žive. Kmalu občutimo le preveč da smo med živimi. Oslarji bijejo po oslih, da gre v divjem diru naprej. Pred vasjo Mitrahine nas čaka cela druhal in zahteva colnino — bakšiš. Najrajši bi udaril s palico med te sitneže, a na tujem je treba biti opreznim — in še tu je najboljša palica — potrpežljivost.

Še hujše se nam godi v Bedrašen, ker smo ob Nilu morali čakati na brod. Naš gospodar, ki je popolnoma vešč arabščine, je moral postati hud in zapretiti, da bo sitneže naznanil vladi, ako ne odnehajo. Celo v vodo gredo nekateri za nami in se primejo broda. Zdaj smo pa vendar le dali nekaterim bakšiša — po rokah... tako da so se vrnili med krikom in tulenjem.

Tudi na helvanski strani preži na nas nekaj bakšišlovcev. Sreča jim pa ni mila, ker jo hitro odkurimo na naših oslih.

Nad Egipt je legel že mrak, ko dospemo v Helvan. Pri večerji se še dolgo pomenkujemo o vtisih našega izleta.

4. En dan v Kahiri.

Mrtvega mesta Helvana se človek kmalu naveliča. Mnogo „letoviščarjev“ se vozi skoraj vsak dan v Kahiro. Meni tega ni kazalo, ali prav vesel sem bil, ko se nekoč zmenimo za skupni poset glavnega mesta.

Štirje smo bili: Dunajčan, dvojica Hoffmann in jaz. Vlak zdrdra po suhi puščavi in v pol uri smo sredi bujnega kahirskega življenja.

V staroegiptovskem muzeju.

Najprej gremo v staroegiptovski muzej. Lepa moderna stavba, skoraj sredi mesta.

Tu so nakopičene neprecenljive dragocenosti iz umetniškega življenja starih prebivalcev Nilove dežele. Dvorana sledi dvorani, vse je razvrščeno po nekem redu, da se vidi razvitek umetnosti. Ako je kdo tudi že marsikaj videl na svetu in razume tudi nekaj o umetnosti, tukaj se ne bo mogel vzdržati začudenja.

Na vseh predmetih se sicer opazuje neka posebnost; podobe so si vse enake, ali ker je vse posneto po naravi in večinoma z mojstrsko spretnostjo, je vtis tem večji.

Egipčanke.

Umetnost ni ostala vedno ista, pač pa se je držala gotovih postav, zato povsod nek red, lepo razmerje, neka dovršenost, priprostost in resničnost, ki je vsemu vtisnjena. Neskaljena naravna moč je v vsem; kar poskusi, vse se ji posreči. In

stari Egipčani so se poprijeli najrazličnejših strok s popolnostjo, da se moraš čuditi. Bili so spretni steklarji, znali so ponarejati bisere, izvrševali so najrazličnejše predmete iz bakra, medenine, zlatarji so bili, kakoršnih še dandanes ni. Kras in nakitje kraljice Ahotep okoli l. 1700. pred Kristom je tako lep, da se z enakim lišpom ne more ponašati dandanes niti najbogatejša vladarica. V novejših časih so našli v piramidi pri Dašurju posebno krasne predmete najrazličnejšega lepotičja, kakoršne so ljubile plemenite Egipčanke.

Posebno ugajale so mi slikarije. Ni veliko barv, ali mojstrsko so sestavljene, da je vtis cele podobe nepopisen. Ta umetnost je čista, rekel bi deviška; tu niso narekovale strasti, ampak gola ljubezen do prave dovršenosti. Kdor pozna nekoliko moderne slikarije in to odurno nagoto primerja z vzvišeno dostojnostjo staroegiptovskih slik, bo osramočen nad našo razuzdanostjo. Pri Egipčanih je bila umetnost v službi nravnosti, pri nas je mnogokrat v službi strasti. Kar je zaklical nekoč egiptovski svečenik Platonu: „Platon, Platon, kakšni otroci ste vi Grki proti nam!“ to bi se lahko reklo posebno z ozirom na neko vrsto slikarstva tudi o nas.

Zanimivo je videti tukaj mumije starih, slavnih faraonov iz drugega tisočletja pred Kristom. Pri teh „parah“ se mi je vzbudila misel: Tako zgine svet in njegova slava! Nekaj je tem mogočnežem le še ostalo. V življenju so se znali obdati s častjo in so izvršili slavna dela, da bi povzdignili svoja imena. Zdaj so razvrščeni v lepi dvorani. Tako elegantnega groba nima nihče. Gledat jih hodijo iz vseh krajev sveta, in obdani so z ostanki njih gospodarstva in njih času — nekaj slave jih torej vendar še obdaja, a smrt jim je, kakor vsem umrlim, zarezala odurne poteze v obraze.

Te mumije so se ohranile na prav poseben način. Od nekdaj so tatje in roparji odpirali grobove in iskali tam raznih dragocenosti. Ker tudi telesa faraonov niso bila varna pred uzmoviči, so jih svečeniki že v 10. stoletju pred Kristom skrili v podzemeljsko odprtino tam gori pri mestu Teben. Le Felahi so vedeli za ta zaklad, ga dobro izkoriščali, ali ob enem tudi jako skrivali. Še le l. 1881. jih je eden izdal in odkril skrivnost. Vlada je pustila mrtvece pripeljati v slovesnem sprevodu po Nilu in zdaj počivajo tu, čakajoč dan vstajenja. Kako pretresljivo zrejo iz davne preteklosti ti obrazi, pred katerimi so se nekdaj tresli milijoni, na mnogobrojne obiskovalce! Meni so se mrtvaški odri vtisnili neizbrisljivo v spomin.

Na mestnem gradu.

Z električno cestno železnico se peljemo do citadele in si ogledamo trdnjavo, v kateri so gospodarji Angleži. Neštevilni topovi so obrnjeni na mesto in strašen bi bil njih grom, ko bi jih bilo treba res kdaj rabiti.

Nas so zanimale razne stavbe in razgled nad mestom.

Trdnjavo je sezidal slavni Kalif Saladin iz kamnov raznih piramid. Dandanes nosi ta grič le še ime trdnjava in je v resnici velika vojašnica. Od nekdaj so tukaj stanovali egiptovski vladarji, a starih stavb je le malo. L. 1832. se je vnela velika zaloga smodnika in je strašno opustošila ves kraj; v bližini je bilo vse v razvalinah. Moč Mehmed-Alijeva je bila ravno tedaj na vrhuncu; znal si je dobiti potrebna sredstva ter sezidal nad mestom krasna poslopja bolj po evropskem slogu, tako da ima citadela moderno lice. Na južno-zapadni strani je precejšnja strmina, ali od glavne mestne strani se pride lahko gori in tudi z električno železnico. Na planoti stoje razne palače, uradi, tovarne; tu je polno kočij, oslarjev, prodajalcev, cel trg.

Razne straže pri vhodu na višino nas ne motijo. Poiščemo si višjega kraja, odkoder se vidi čez vse mesto in na okolico.

Solnce še ni bilo previsoko in vse v najlepšem svitu.

El-Kahira krasna, bajevita!
Orientalka bujna, slikovita!
Vse je tiho . . . Gor do teh višav
cestni hrup ne sega iz nižav.

A. Aškerc.

Že prvi pogled kaže, da ima vsak kraj, vsako mesto svojo posebnost. Ne trdim ravno, da bi bil ta pogled na Kahiro morda najveličastnejši, ali nekaj izrednega, značilnega se vidi, česar pač nima nobeno drugo mesto in nobena pokrajina. Človek stoji in zre v nižino, kjer je razprostrto polmilijonsko mesto. Morje hiš z raznimi stavbami tvori izredno, čudovito podobo, da gledaš in strmiš. Najlepše ozadje te podobe, ki se lesketa v najrazličnejših barvah, tvori široki pas Nilove ravnine in za to ravnino je rumeno-zlato obrobno gričevje puščave. Nad obzorjem pa kipe v temno-modro nebo ostri obrisi starodavnih velikanov — piramid.

Noben opis ne doseže resnice; vidijo se hiše, polja, puščava, a vse je v tako izrednem soglasju, obdano in zavito v neki skrivnosten čar, da temu pogledu ni primera nikjer.

Poseben značaj vtisnejo mestu mnogoštevilne muhamedanske molitvenice, džamije ali mošeje; menda jih je nad 500. Kahira je muhamedancem to, kar je nam katoličanom Rim. Tukaj se staka vse muslimsko duševno življenje, sem se upirajo oči pravovernikov bolj nego v Meko ali v Carigrad. Vladarji, ki so hoteli za vero prerokovo kaj izrednega storiti, so to izvršili v Kahiri. Tu so zidali ponosne stavbe, tu ustanavljali razne zavode, sem pošiljali svoje dijake. Slavno muslimsko vseučilišče El-Azhar s svojimi 10 tisoč dijaki je tu. Tukaj se neti oni včasih tako strašen ogenj muslimskega fanatizma, ki je opustošil že cele dežele, pomandral cele narode.

Najkrasnejša muslimska stavba nove dobe je pred nami na mestnem gradu. Blišč njenih sten sega daleč tja v deželo; podoben je biserni kroni ponosne kraljice. Kdor prvikrat vidi slavno mesto, ne bo mogel odvrniti svojega očesa od tega krasa. Osupnjen bo od razkošne bliščobe, ki odseva iz te umetnine. Ta biser nove Kahire, ki se lahko postavi poleg starodavnih piramid, je Mehemed Alijeva mošeja, tako imenovana po svojem ustanovniku, ki tudi počiva v njej, ali alabasterna džamija, ker je od zunaj in od znotraj obložena s tem dragocenim kamnom.

Vidi se sicer, da nekoliko ponehava prvotni kras, ali iz sten, iz kupol, od vitkih stolpov in iz cele obširne stavbe odseva taka lepota, da strmiš nad njo. Stavba je izpeljana v mavriško-arabskem slogu, ali zidal jo je Lah in pravijo, da ni ravno izredne umetniške vrednosti.

Vstopimo. Na noge nam nataknejo, kakor običajno, široke „botije“ — galoše. Muslimski šeh vodi nas skozi vse prostore in razkazuje znamenitosti.

Že od zunaj je vtis izreden, a od znotraj, kjer je vse narejeno v najfinejšem in najbolj dovršenem krasu, je vtis skoraj omamljiv. Take, rekel bi, svetne lepote še nisem videl v nobeni krščanski cerkvi. Svitle stene, krasne, pestre preproge, ogromni svetilniki, prelestni strop, razkošno okrasje, mogočne kupole, pestra okna — zares: drugim čudesom Nilove dežele je podkralj Mehemed Ali pridejal še ta čudes jutrovske lepote in proslavil, kakor stari faraoni, svoje ime.

Po prostorih je hodilo ali molilo precej muslimov. Na obrazih se jim je poznalo, da so ponosni na krasno stavbo, na blestečo se trdnjavo njih vere.

Povsod je polno električnih svetilk. V žaru električne luči je menda notranjščina kakor začaran grad iz bajeslovja; te razsvetljave sicer nisem videl, ali lahko se sklepa iz okrasja, da se mora vsa krasota še podvojiti in vzkipeti do omamljive lepote.

Presenečen sem bil, ker nisem pričakoval takega vtisa, ali srce je ostalo hladno.

Čemu tudi ta blišč in zunanji kras, ko ni notranje resnice? Kako umetno izrezljana je leca, odkoder se zbranim muslimom oznanuje koran! Ali kaj pomaga vse, če beseda nima oživljajoče, življenske moči? Najpriprostejša cerkvica, ki stoji v slovenski vasi, je večje vrednosti, kakor ves ta kras. Morda pa se s tem zunanjim veličastvom kdaj spoji tudi notranja lepota krščanske resnice, in tedaj bi žar alabasterne džamije prišel do pravega pomena.

Še nekaj. Ne samo, da v teh prostorih ni resnice; Mehmed Ali je proslavil s to stavbo sicer svoje ime, ali pot do slave je poškropljena s krvjo, oskrunjena po zavratnem umoru 480 mameluških plemenitašev, katere je povabil v svojo palačo in ravno tukaj pod temi vratmi ukazal posekati. Meč in kri označujeta od nekdaj vsa muslimska dela.

Nazaj grede gremo najprej v džamijo El-Hasanén, kamor hodi podkralj opravljat svojo molitev. V novejšem času so jo popravili in je jako lična. Več vrst stebrov deli notranjščino v razne prostore, tako da je bolj palači podobna. Tukaj se hrani glava Alijevega sina Naséna, prerokovega nečaka, ki je padel v bitki pri Kerbeli l. 680. On je glava perzijskih šijitov, ki obhajajo dan njegove smrti s strašnimi izbruhi žalovanja in pokore. Na obrazih pričujočih muslimov se je opazovala posebna zagrizenost. Ko bi se ne bali bajonetov, bi kar planili na „krščanske pse“ in jih poklali. Čudna vera, katere jedro je srd in maščevanje!

Ob mestnem gradu je veliko poslopje Hasanove mošeje, ki pa že precej razpada. Zidava je znamenita radi krasnih okraskov na obokih, pristno arabsko delo.

Hitro obiščemo še mošejo El-Azhar, kjer se nahaja arabsko vseučilišče, največji in tudi najstarejši zavod te vrste, duševno središče vsega muslimskega sveta. Gospodje „dijaki“ so nas prav dobro opulili, ker tudi pri njih je nasproti tujcu najbolj poznana ona običajna beseda, katere se menda jutrovski otroci najprej nauče, in ki se ji pravi: bakšiš!

Pozneje sem ta kraj še enkrat obiskal in opazoval življenje dijakov.

Pri derviših.

V restavraciji g. Jakoba Hvala, Slovenca iz Goriške, ki ima svojo pivnico v najživahnejšem delu mesta blizu vrta Ezbekijeh, smo se dobro okrepčali ter napravili načrt za popoldan.

Danes je petek in priložnost videti neko znamenitost muslimskega verskega življenja, katero si ogleda vsak tujec, namreč ples tulečih dervišev.

Večkrat sem že srečaval na ulici ljudi divjega, zagrizenega obraza, v razcapani obleki, na glavi izredno visoko svetlorujavo kapo. Zapazil sem tudi, da jim grejo ljudje spoštljivo v stran, dasi na teh podobah ni nič častitljivega, pač pa nekaj odurnega.

To se muhamedanski menihi, derviši, zgodovinsko znani po svoji verski zagrizenosti. Neka vrsta njih bogoslužja obstoji v tem, da med tulenjem, stokanjem, pihanjem plešejo; zato tudi njih ime tuleči ali plesoči derviši. Opazoval sem ta ples na več krajih.

Središče te vrste bogoslužja je pa neka prav neznatna mošeja, Gama el- Ain, v stari Kahiri, kamor pride vsak petek popoldne precej tujcev, da si ogleda ta čuden obred.

Najeli smo voz in sicer za ves popoldan.

Skoz ozke, siromašne ulice starega mesta smo bili kmalu pri imenovani mošeji. Veliko nas ni bilo. Poslopje je priprosto, gole stene, na tleh preproge, poseben prostor za tujce, prav kakor v gledališču. Koj začetka zapazim, da igra glavno ulogo pri predstavi — bakšiš.

Polagoma se zbirajo derviši. nekateri prav surovih obrazov, razne starosti. Pred kiblo, krajem molitve, je prostor za imama, njih načelnika.

Na znamenje se oglasi godba in arabsko petje, kakor se sliši povsod, brez vsakega duha in lepote. Derviši so na tleh, čuje se gruljenje, mrmranje. Neprestano kimajo z glavo in se gugajo s truplom. Vedno češče se čuje ime Aláh ali muslimska veroizpoved: la ilaha il aláh (ni ga boga razun boga).

Zibanje postaja bolj živahno, med mrmranjem se slišijo odurni rezki klici. Skoraj mi postane tesno pri srcu pri tem neprestanem gibanjn in grulenju. Ali to je še le začetek.

Nakrat vstane načelnik, ž njim skočijo po koncu vsi in ono že za gledalca omotno zibanje se nadaljuje z vsem telesom. Kakor se upogibajo bilke, kadar popihne veter med

Plesoči derviši.

nje, se vrtijo in klanjajo telesa dervišev na vse kraje. Mrmranje se začenja spreminjati v tulenje, ali tako odurno in grozno, da se ti zdi, kakor bi ne bil več med ljudmi, ampak med divjimi živalmi. Nekateri se vrte posamezno, drugi po dva skupaj, z razprostrtimi rokami in zatisnjenimi očmi, kakor bi bili svetu odmaknjeni z nasmehom v obrazu. To vrtenje ni brez lepote, ko bi je le ne spremljal divji ropot bobneče, gromeče godbe.

Gibanje in zibanje s telesi se spremeni v pravo vrvenje in drvenje, na obrazih se prikažejo znamenja norosti, kakor blazni se derviši mečljejo sem in tja, spred in nazaj, tulenje je postalo zverinsko, glasovi hripavi; kape padajo raz glav, usta se pené, dolgi lasje se ovijajo pleč, pot lije raz čelo . . . nehote se umaknemo malo nazaj . . . zazdi se mi, da se je odprl pekel in bo nas požrlo to vrvenje.

Parkrat sem se obrnil v stran, ker mi je začelo blesteti pred očmi, a zopet sem bil radoveden na konec. Le kratko je trajalo to tulenje ne ljudi, ampak divjih živali, srce mi je zastajalo, lasje so se ježili. Godba ponehava, tulenje vtihne, bolj in bolj mirno je vrtenje in zibanje, čuje se prijetno petje, prišel je konec, vse se zaključi z molitvijo. Začudeno se pogledavamo, iz prs se izvije vsakemu globok vzdih. Plačamo bakšiš in odidemo.

Je-li bakšiš edini razlog teh „predstav"? Morda igra v tej mošeji in v novejših časih bakšiš res glavno vlogo, ali enako „službo božjo" imajo derviši tudi drugje. Zgodovina priča, da je ta navada stara že nad 700 let. Nje začetnik je bil neki Rufai, ki je umrl leta 1182, od katerega imajo derviši svoje ime. Znano je tudi, da uživajo derviši prav radi te službe božje med priprostim ljudstvom veliko spoštovanje, ter se smatrajo za svetnike.

Muslimi imenujejo vaje dzikr (zikr) po našem imenovanje, namreč imena božjega. Tu je prav tehten razlog. Dober muslim izgovarja ime Alahovo največkrat ko mogoče, kar se šlisi na ulici, pri pogovorih, pri pogrebih. Da se pri tem ziblje s telesom, je jutrovcu naravno, ker to zibanje smatra za sredstvo zbrati vse duševne moči na en predmet. Tako se uče korána na pamet v vsaki šoli.

Vedno, neprestano izgovarjanje imena alahovega združeno z zibanjem telesa pomeni, da se hoče dotični vtopiti v boga, bližati in združiti se kolikor mogoče z alahom. Tudi muslimova duša čuti, da je neko vtopljenje človeka v božanstvo mogoče in sicer ne samo vtopljenje duše, temveč v neki meri tudi telesa, ki naj bi se po duševnem vplivu nekoliko odtegnilo svoji zemeljski teži.

To je resnica. Ali ravno muhamedanska vera izključuje po svojem bistvu vsako tako združenje in vtopljenje; ker je suha, trda, mrtva, ker veruje na usodo; človeške duše ne more nasititi in hrepenenja po Bogu ne utešiti.

Prav tukaj je glavni razlog, da sega muslim potem po tako strašnih, groznih sredstvih, kakor je tulenje in ples dervišev. Zato je v tej službi božji nekaj pretresljivega.

Tulenje in zibanje naj bi prižgalo v duši ogenj, katerega mrzla vera ne more dati. To so vzdihi, pretresljivi klici človeške duše, ki vpije po svojem Bogu in ne more k njemu, ker ji to zabranjuje trda vera; to so očitanja veri, ki človeštvo ogoljufa za najsvetejše, ker je sama goljufija, obupljivi izbruhi duše, ki čuti, da tudi ta strašna prizadevanja ne vodijo do zaželjenega cilja, to je glasan protest zoper muhamedanizem, jasno spričevalo za boljšo naravo v človeku, za dušo, ki je od narave krščanska!

Ali sredstva so brezuspešna, ker so vzrastla iz tal muslimske, mrtve vere. Tulenje, vpitje, vrvenje, zibanje ne more družiti z Bogom, duši vdihniti višjega življenja s tem, da se ji v vrtenju telesa vzame zavest, da se telo poživini — to je blaznost, nikoli pa ne more biti resnica. „To so poskusi divje zverine, ki je vklenjena na verigi in vporablja vse svoje moči, da bi si z obupnim skakanjem in blaznim tulenjem zopet priborila prostost — a vedno se zopet zgrudi poleg svoje verige, priklenjena in bednejša nego popred." (Keppler).

Kdor je kedaj prisostoval takemu dzikru ali gledal plesoče derviše, je občutil, da ima ta način vžigati plamen verskega ognja nekaj omamljivega. Tudi hladni drugoverec se ne more vbraniti tega vpliva. Tem večji je pri ognjevitemu jutrovcu, ki pride k tem „predstavam" že z vero na njih nadnaravno moč. Ni čuda, kar se prigodi večkrat, da zgrabi fanatični vpliv tega ali drugega izmed gledalcev, ki se pridruži drugim v enakem tulenju in vrvenju. Zato se temu dzikru ne more odreči neka resnost in v tem je tudi razlog, zakaj da uživajo drugače ne posebno častitljivi derviši pri preprostem ljudstvu visoko spoštovanje in jih ima narod za zasvetnika.

Kadarkoli sem pozneje srečal derviša, vedno se mi je smilil.

Na grobovih.

Odločimo se tudi za obisk grobov. Muslimsko pokopališče sicer ne nudi nič zanimivega, ali tukaj pri Kahiri je dvojno grobišče znamenito, namreč grobovi Mamelukov in še bolj grobovi Kalifov.

Pri prvih smo hitro. Cela vrsta rakvam podobnih hribčkov pokriva trupla velikašev. Na okoli je polno drugih grobov. Na vsakem koncu je majhen stebriček kjer je opisano življenje rajnkega in so navedeni izreki korána. Pri moških grobovih je na stebru pri zglavju turška kapa — tarbuš ali turban, pri ženskih kita las. Ta mirodvor nikako ni posebno „miren". Revnejši ljudje imajo tu svoja stanovanja, tudi živinskih hlevov ne manjka in posebno je tu kraljestvo psov.

Muslim hodi jako rad na grobove rajnih. Ženske čepijo cele ure na pokopališču, mirne, kakor bi bile vzidane, ali pa šepetaje spominjajoč se svojih umrlih.

V diru peljejo nas brhki arabci skoz mesto na nasprotno stran citadele h grobovom Kalifov, čerkeskih sultanov, ki so vladali v Egiptu od l. 1382—1517. Ti grobovi tvorijo celo mesto v mrtvi puščavi. Izredno čuden pogled! Vsak sultan si je sezidal svoj grob in tako je nastala ta naselbina mrtvih. Zidave so jako okusne, pristno arabskega sloga, nekatere nad vse umetne in krasne; žal, da je skoraj vse v razvalinah. Pogledamo nekoliko v nekatere. Vsak grob je palača zase, ima razne prostore za stanovanja, hleve, vodnjake in tudi — šolo, ker za šolarje so bile namenjene razne ustanove. S časom pa se je, kakor pozneje tudi v turški Evropi, denar pokradel — pravijo „sekulariziral" — in zdaj ni ne šol ne ustanov — grobovi so sami že na pol mrtvi ter čakajo na popolno smrt tukaj v samotni puščavi. Muslim ima načelo, da ne popravi ničesar, kar začne razpadati. Angleška roka dela v novejšem času drugače; mnogokaj se je popravilo na razpadajočih stavbah — g. Steyrer, ki je bil z nami v vili „Westfalia", je uslužben pri tem prenovljenju muslimskih poslopij.

Kalifovih grobov pa ne bo mogoče rešiti, dasi bi bilo to želeti radi njih velike umetne vrednosti.

Solnce je stalo ravno nad piramidami, ko smo se vračali. Čudno! Tudi tam so grobovi, stari že 5000 let in vendar jih ni mogla podreti ne človeška roka ne razjesti zob časa. Za nami pa so grobni spomeniki stari komaj 500 let, v — razvalinah. Zadnje je sezidal izlam — one tam pa stari Egipet.

Nad vse zadovoljni z izletom, se vrnemo z večernim vlakom zopet v Helvan.

5. Daljši izprehodi.

Za par dni sem prišel k sestram Boromejkam, ki imajo tudi v Kahiri svojo šolo.

Tu naletim na duhovnika iz Lipskega. Piše se Lindner, a sestre mu pravijo havaža Zaizefuni, kar je arabsko ime za besedo Lindner. Čudak je prve vrste. Vso zimo biva že tu, da bi se pričil arabščine, dasi jo razume bolj ko vsak Arabec. Govori približno dvajset jezikov, precej dobro tudi slovanske. Silno nervozen je, da ga vznemiri najmanjša reč, drugače pa poštena duša. Pozneje je prišel za mano v Haifo.

Havaža Zaizefuni me spremlja na izprehodih po mestu in okolici.

Najmeva si osle in jahava najprej v staro Kahiro.

„Alah-il-Alah!"

Pri Koptih je svetišče, kjer je nekaj časa bivala sveta družina. Med potjo se meniva o tem zanimivem narodu. Že v Aleksandriji sem rad zahajal v koptovsko cerkev, ki je pod pokroviteljstvom našega cesarja. Zanimal me je jako lepi obred in še bolj značilni obrazi pri moških in ženskah. Kakor izgledajo ti ljudje, tako so naslikani stari faraoni, taki so ljudje na staroegiptovskih podobah.

Ni čuda! Današnji Kopti so namreč pravi potomci starih Egipčanov. Ti so pristne egiptovske krvi, dočim so felahi (kmetje) pomešani z Arabci.

Malo jih je še ostalo. Štejejo le okoli 400 tisoč, od teh 10 tisoč v Kahiri. To so ostanki 7 milijonov kristjanov, ki so bili v Egiptu, predno je prišel izlam, Arabec. Njih zgodovina je trnjeva, a tudi značilna.

V 6. stoletju so odpadli od katoliške cerkve ter se pridružili krivoverstvu monofizitov. Iz samega sovraštva do pravovercev so se prostovoljno podvrgli arabskemu vojvodi Amru.

Komaj so se Arabci utrdili, ko je že začel padati bič na krščanske Kopte. Plačevati so morali neznosne davke, na roke so jim vžgali podobo leva, da so se razločevali od muslimov, nosili so posebno obleko, mnogokrat okoli vratu težek križ. Ali to je bilo še najmanjše. Arabec-muslim je hotel kot neomejen gospodar dežele zatreti vse, kar je bilo krščanskega, in ker s samim tlačenjem tega ni dosegel, je morala teči kri. Strašna preganjanja v 8., 9. in 14. stoletju so skoraj pomandrala ta narod. Mnogi so odpadli k izlamu, ostala jih je le peščica.

Danes so pristni potomci naroda, ki je sezidal spomenike, kakoršnih svet ne pozna, sinovi starih faraonov, v resnici egiptovski plemenitaši, najrevnejši v vsi tako bogati deželi.

Revno je tudi njih versko življenje, ker je njih duhovščina strašno nevedna. Vse meri le na zunanjost. Na leto imajo štiri poste, katere držijo jako strogo. Na potu v Sveto deželo je bil na istem parniku premožnejši Kopt v drugem razredu. Ker je bil pa postni čas, ni hotel jesti mesnih jedi, dasi je moral hrano plačati. Romanje v Jeruzalem je Koptu to, kar je muslimu romanje v Meko. Posebna lastnost tega naroda je njih nadarjenost za računstvo. Prodajalci v večjih kupčijah so večinoma Kopti. in na vse zgodaj jih vidiš na kahirskih ulicah v gručah odhajati iz Fostata v različne prodajalne.

V novejšem času se Evropa za ta narodič prav posebno zanima. Učenjaki so s pomočjo starokoptovskega jezika, ki se je rabil še v 16. stoletju, raztolmačili staro pisavo (hieroglife) na spomenikih. Misijonarji so začeli narod dvigati duševno in versko. Do sedaj se je kakih 10 tisoč Koptov združilo s cerkvijo. V Aleksandriji imajo svojega patriarha, pri jezuitih v Kahiri je pa semenišče za mladi duhovski naraščaj.

Med takim pomenkovanjem prijahava na najinih osličkih po raznih ulicah v koptovski del mesta. Sam bi se ne upal v te zakrivljene, ozke ulice, med revna, nizka, zaduhla poslopja. Na ljudeh se takoj pozna, da so od drugih Kahirčanov različen rod. Hišna vrata so proti jutrovski navadi odprta; skozi se vidi na revno dvorišče ali v stanovanja. Večinoma jako prijaznih obrazov se nisem mogel nagledati. Otroci so pravi razcapani faraončki; nekatera dekleta imajo lepe, žametne oči. Nihče naju ni nadlegoval ali zahteval bakšiša.

Ta del mesta je Stara Kahira, naselbina okoli rimske trdnjava, nekdanji Babilon. Ustno izročilo, ki se, kakor znano, pri Jutrovcih jako dobro ohrani, trdi, da je sveta družina nekdaj stanovala tukaj.

Na tem mestu je sezidana globoko ležeča cerkvica Abu Serge. Star koptovski duhovnik naju sprejme prijazno in naju vodi po raznih prostorih. Cerkev je siromašna, kakor Kopti sploh, sezidana po načinu grških cerkvâ, brez vseh znamenitosti. Vse kaže, da je stavba jako stara.

Pravo svetišče je pod cerkvijo. Tu je namreč zopet cerkvi podoben prostor, po dveh vrstah stebrov razdeljen v tri oddelke; tukaj, pravi izročilo, je bilo stanovanje svete družine. Trdnih dokazov sicer ni, a tudi ni vzroka, dvomiti o resničnosti. Vsekako kaže prostor, da je bil delež svete družine v Egiptu — revščina.

Egipčani se imenujejo „večni narod“. Kopti so temu dokaz. Ko bi ta narod ne bil nekdaj zapustil prave poti verske resnice, bi ga gotovo ne bila zadela tako kruta usoda. Da bi se pač še ta peščica zatekla v naročje prave cerkve; ta bi bila najboljša zaščitnica tudi njih narodnosti, ker zgodovina priča, da še ni izginil noben katoliški narod.

Nazaj grede malo zdirjava, dasi nervozni saški učenjak protestira proti temu v vseh mogočih jezikih. Kahirski oslar mora kričati in dirjati, drugače za njega ni življenja.

Na otoku Roda.

Ker je bil še čas, sva šla na otok Roda gledat Nilov merilnik in velikanske naprave, pri katerih se zadržuje ob preplavljenju Nilova voda.

Sveti Nil, čudovita reka, kakoršne nima svet!

Jaz sem sveti Nil — in kdo je več kot jaz!
Jaz sem ta Egipet rajski vam podaril,
jaz zelena polja ravna vam ustvaril;
jaz sem dal vam palmo, žita zlati klas.

Jaz sem oče vaš in deca moja vi!
Jaz hranitelj večni dobri vaš sem krušni,
jaz sem vaš reditelj in vzgojitelj dušni;
jaz sem vaš učitelj izza davnih dni!

A. Aškerc.

Ko jahava po bregu, se zatapljam v čudovite skrivnosti. V mirni vodi se zrcalijo krone kraljevih palm.

Na otoku ni ničesar izrednega. Nekaj hiš in lepi zeleni nasadi. V strugo je sezidano okroglo poslopje; notranjščina je podobna kopeli in je v zvezi z Nilom. V sredini stoji znamenita mera z raznimi številkami. Skoraj se človeku ne zdi vredno hoditi gledat te naprave, in vendar je ta merilnik tolike važnosti za vso deželo!

Na te številke gleda ves egiptovski narod s strahom ali veseljem. Tukaj čita za vse leto naprej, ali bo imel dosti kruha, ali pa morda trpel lakoto. Obilnost in pomanjkanje zaznamuje ta preprosta naprava.

Znano je, da je Egipt v resnici dar Nilov; ta reka je tudi pravi gospodar dežele, prvi in glavni kmetovalec. Vsako leto pride obdelovat svoja posestva, na katerih preživi milijone. Treba je samo pogledati na egiptovsko vas in takoj se vidi, da je vse le Nilov dar. Nil daje sladko deteljo, rumeno žito; iz Nilovega ila so stanovanja, iz Nila pride tkanina za obleko, on daje pitno vodo in vrče, ki jo storijo čisto in hladno. Kamor sega Nil, tam je življenje, kjer ni njegove vode, tam smrt in puščava. Iz Nila zajema dežela in narod vse.

Začetkom meseca rožnika začne v vročih krajih deževati, na visokih gorah pa se tajati sneg. Zgornji Nilovi potoki daleč tam v Sudanu naraščajo, in vodovje raste tudi po Egiptu. Zdaj je vrsta na merilniku, da zaznamuje, koliko je voda narastla. Vsako jutro na vse zgodaj kričijo klicarji po

kahirskih ulicah in oznanujejo prebivalcem: danes eden komolec . . tri . . . štiri itd. in zahtevajo od premožnejših bakšiš za vesela poročila.

Ako Nil ne naraste najmanj osem komolcev nad navadnim stanjem, pomenja to za deželo, da pride pomanjkanje, lakota. Kadar doseže naraščanje številko 16, je veselje in vriskanje po vsi deželi. V noči 17. rožnika je vsa Kahira na nogah, to je „noč kaplje“, katera pade po mnenju ljudstva to noč iz nebes in povzroči Nilovo naraščanje. Veselje se spremeni skoro v podivjanost, ker jutrovec ne pozna mere ne v žalosti, ne v veselju. To noč so menda v davnih časih Nilu darovali lepo okrašeno devico, katero so potopili. Zdaj naredijo samo nališpano „popo“ in jo vržejo med krikom v deroče vodovje, kadar prederejo jez, ki loči mestni kanal od Nilove struge.

Ako vodovje le še narašča, se mesto veselja zopet oglaša skrb, zakaj Nil postane v tem slučaju slab gospodar, ki uničuje setev.

Velikega srpana in kimavca je vsa dežela pod vodo, podobna velikanskemu jezeru; le jezovi in vasi molijo iz vodovja. Sredi vinotoka voda zopet malo naraste, a potem hitro pada. Do kamor je segla motna voda, do tja je prinesla tudi svojo življensko moč, napolnivši polja z rodovitnostjo, tako da je že v starodavnih časih Egipt veljal za krušno deželo Azije in Evrope.

Jaz Egipta oče sem na večni čas!
Jaz pravir sem bujni vsega mu življenja.
Če usahnem jaz, pa vse usahne, jenja . . .
Jaz sem sveti Nil — in kdo je več kot jaz?

Na otoku Roda kažejo tudi kraj, kjer je našla faraonova hči med bičjem v košarico položenega malega Mojzesa. Bržkone je morala tu stati kraljeva palača, ali pa je imela faraonova družina tu svoje kopališče. Vsekako je znamenit ta spomin na velikega postavodajalca in vodnika!

Da bi se Nilova voda še bolj izkoriščala v deželi in bi je preveč ne odteklo v morje, so v novejšem času napravili Angleži na raznih mestih velike zatvornice, s katerimi se voda v silnih množinah zadržuje in ob času, ko vlada suša, zopet pusti odtakati. Take naprave so v Zgornjem Egiptu pri Asuanu, tukaj poleg Kahire in pri Nilovem iztoku v morje pri Damijetu. Milijoni, ki so v teh zidavah, se bodo gotovo dobro povrnili pri bogati žetvi.

Merilnik na otoku Roda ima pa še neki drug, za egiptovskega felaha ne posebno prijeten pomen. On ne kaže samo, kakšna žetev bo v deželi, ampak tudi, koliko bo treba plačati — davka!

Tako se mnogokrat v vrisk in veselje nad naraščanjem Nila vmešava tudi že skrb, kako spraviti skupaj potrebno svoto za najemščino, za davek; prave sreče tudi Egipt ne pozna. Prigodilo se je že, da je moral uradno nastavljeni šeh, ki nadzoruje merilnik, v slabih letih sam nekaj števil pristaviti, ker drugače bi mogočneži ne bili mogli tako naviti davčnega vijaka. Da se tako naraščanje Nilovega vodovja lahko naredi, je umevno, zakaj z zlatim ključem „bakšiš“ se na Jutrovem odpro vsa vrata, torej tudi Nilove vodene zatvornice.

Heliopolis. Pri Marijinem drevesu.

> Daleč dviga se v zrak
> velikan kamenit,
> kakor tožen spomin,
> bled objame ga svit.
>
> *S. Sardenko.*

Gospod Zaizefuni me spremlja tudi k drugemu svetišču, k Marijinemu drevesu pri vasi Matarijeh. Tokrat nisva jahala, temveč šla sva na železnico.

Mimo lepih nasadov vodi proga proti severu. Iz voza sem si ogledal okolico. Ni bilo dosti časa, kmalu sva na postaji. Izstopiva. Hitro naju zapazijo sitneži in se ponujajo za vodnike. Ne potrebujeva jih. Iti hočeva peš in se med seboj pogovarjati o preteklosti tega kraja.

Hodiva po pokopališču, na katerem ne počiva samo množica trupel, ampak celo mesto, in to najslavnejše mesto starega Egipta, njegovo duševno središče, njegovo srce.

Kjer so sedaj njive, nasadi, drevoredi, tam je stal nekdaj On ali Onu. Sveto pismo omenja ta kraj. Imenoval se je tudi Hiliopolis, solnčno mesto s slavnim solnčnim templom, središčem egiptovske učenosti in omike. Na vzvišenem, proti Nilu zavarovanem stališču je stalo svetišče malika Ra, neizmerno krasno poslopje, v blestečem sijaju. Cel drevored vitkih obeliskov je vodil tja v skrivnostne, od faraonov prelestno okinčane prostore. Tu so bile svete živali, tu množica uradnikov in svečenikov. Češčenje božanstva je bilo najtesneje združeno z znanstvom; duhovniki so bili ob enem tudi učenjaki.

Tu se je pričelo zvezdoznanstvo; prve od duhovnikov napravljene risbe so še dandanes podlaga naših koledarjev; tu se je jelo razvijati računstvo in je doseglo precejšnjo popolnost, kakor kažejo s čudovito natančnostjo izpeljane stavbe, posebno piramide; tu je bila prva šola za zdravilstvo, prva lekarna, prva knjižnica, kateri je dal Ramses II. ime: „Zavod za dušo“. Tu se je hranilo 42 svetih knjig, v katerih je bilo zbrano vse, kar je tedanji svet vedel o raznih strokah duševnega delovanja.

Kakor duševno solnce je razsvetljevalo mesto ne samo ves Egipt, ampak žarki njegovi so segali daleč čez meje in privabili sem učenjake, ki so zajemali iz duševnega studenca. Tukaj je bil Mojzes „vzrejen v vseh egiptovskih modrostih“, tukaj srečamo egiptovskega Jožefa, katerega žena Asenet je bila iz najvišjih stanov, hči visokega duhovna heliopolskega.

Med tem premišljevanjem prideva nakrat pred edino pričo nekdanje slave. Med drevjem in grmičjem se dviga v žareče nebo slavni heliopolski obelisk. Tam v daljavi štrli obelisk iz zemlje kot kazalec velikanov in mi kaže, kje je stalo tam pred tisoč, tisoč leti slavno in ponosno mesto Heliopolis. Zginilo je mesto, zginil tempel, zginil kameniti gozd, zginil ves kras, zginile celo razvaline deloma v Kahiro za nove stavbe, deloma v Nilovem blatu, le ta junak, ki je nekdaj čuval vhod v solnčni hram, ta je ostal skozi tisočletja na svojem mestu, zvest svojemu poklicu, nepremagan, kot edino, toda veličastno znamenje nekdanje slave.

Vsedeva se v bližnjo senco. Neprestano gledam tega velikana. Njegovih z neznansko natančnostjo vdolbenih napisov ne morem razvozlati, ali ravno ta skrivnost stori starodavni spomenik zanimiv. Skrivnostne podobe je zrl že egiptovski Jožef in napise je gledalo oko Mojzesovo. Sam je ostal izmed vseh sovrstnikov, Nil ga je zasipal s svojim blatom, ptice gnezdijo v njegovih vdolbinah in čebelice nosijo tja svoj med; zginil je nakitni kras, iz pozlačenega bakra napravljena strehica, čas je izpral pozlačene stene — a vkljub temu ga vžarja še dandanes sijaj neskaljene lepote in vzvišenega veličastva.

Toda dosti naj je teh spominov nekdanje slave in blišča, ki morejo le z otožnostjo napolniti človeku srce, ko vidi, kako mine skoraj brez sledu časni, posvetni sijaj.

Na ta zdaj tako neznatni kraj so navezani še drugi spomini.

Kake četrt ure proti jugozapadu je sredi ograje majhen log in v tem logu staro, častitljivo drevo. Nekoliko oddaljen je vrelec, dandanes spremenjen v navadno črepalnico, kakoršnih je po Egiptu povsod najti.

Ustno izročilo poroča, da je tu pod košatim drevesom počivala sveta družina in da je ta vrelec nastal na čudovit način. Da bi to drevo, ki je sicer res jako staro videti, bilo še res ono prvo drevo, pač ni verjetno, a gotovo stoji na istem mestu ali pa je vzrastlo iz korenin prvega. Okoli drevesa je ograja in tudi arabski čuvaji so tam, da bi se drevo preveč ne poškodovalo, ker vsak romar hoče imeti nekaj lesa, kak list, nekaj skorje. A močnejši od ograje je bakšiš, in tako drevo res precej trpi. Vrhu tega je pokrito z nebrojem napisov, med katerimi je tudi napis francoskega generala Kleberja, katerega je napravil sam s svojo sabljo, ko je dne 20. marca 1800 v bližini s svojimi 10.000 vojaki potolkel 80.000 Turkov. Prišedši iz Jutrovega domov, sem čital v časopisu, da se je to častitljivo drevo meseca julija razčesnilo in že prej podprti del odpadel.

Krščanski romar ne počasti ravno niti vrelca, niti drevesa, njemu je drag kraj sam, ki ga živo spominja na težave, katere je morala sveta družina v tujini pretrpeti. Od nekdaj je bil ta kraj v časti pri vseh, tudi pri mohamedancih, in egiptovski podkralji so obračali nanj posebno skrb. Katoličani so po posredovanju francoske kraljice Evgenije dobili prav lep prostor, na katerem je od l. 1883. sezidana lična kapelica, katero obkroža krasen vrt, kakoršen je le na Jutrovem mogoč. Mnogovrstne, neizrečeno lepe cvetlice spominjajo živo na Srce Matere božje, ki je bilo s svojimi čednostmi podobno takemu zaklenjenemu vrtu. Ker se v novejšem času število romarjev posebno iz Francoskega zelo množi, je bilo treba sezidati večji prostor, in danes stoji na tem nam tako dragem mestu lična cerkvica, ki nosi na pročelju napis: „Sv. Družini, ki je bivala prognana v Egiptu“. Kako se na tem kraju lahko moli ob tako blaženih spominih! Kako željno je morala pač sveta Družina pričakovati trenutka, da se je zopet smela preseliti nazaj v svojo domovino! Tudi meni se v srcu obudi neka otožnost po moji slovenski domovini, a še bolj po večni domovini onkraj groba.

Ker je havaža Zaizefuni dober znanec jezuitov, ki imajo tukaj svoje letovišče, se oglasiva tudi pri njih. Na lepem vrtu imajo napravljeno pod malim gričem umetno votlino z lepim kipom lurške Matere božje.

Kjer je nekdaj stalo središče paganske vere in malikovalstva, kjer je bil nekdaj tudi edini tempel Jehove v Egiptu, kjer je za nekaj časa bival sam božji Sin, tam se vedno bolj utrjuje češčenje najčistejše Device, ko se je vse drugo razdrobilo v prah.

Gospod je obiskal Egipt, tukaj mu je tekla zibelka; obiskal ga je drugič, ko se je po pridigi svetega Marka spreobrnila vsa dežela in sprejela njegov nauk. Močno se je takrat zasvetilo solnce pravice, da je otemnelo malikovanje in izginila duševna tema nevednosti. Ali to žarenje je trajalo le kratek čas. Prišla je druga tema, izlam, in ta mori deželo in njene prvotne prebivalce še dandanes. Morda zasije še kdaj ravno po Mariji solnce resnice in ozdravi narodu tisočletne rane. Zdi se, da bo enkrat napočila ta doba, zakaj prerok govori v tem smislu, ko pravi: „. . . in Gospod bo ozdravil Egipt, in obrnili se bodo h Gospodu, in on jim bo odpustil in jih ozdravil.“ (Iz. 19, 22.)

Treba je bilo iti na vlak. Oziram se na levo in desno, ko stopava po grobeh nekdanje slave. Kmalu sva zopet sredi hrupnega kahirskega življenja. Ta dan je bil moj duh tam pri obelisku in Marijinem drevesu in na čudnem pokopališču. Ko je donel čez slavno Kahiro otožen glas muezinov, sem molil tudi jaz obrnjen proti nekdanjemu solnčnemu mestu in prosil, da bi iz grobov kmalu vstalo novo duševno življenje.

6. Pod piramidami pri Gizeh. Sfinga.

Bil sem že pri piramidah pri Sakari. Najlepše pa so pri Gizeh. Dolgo jih že gledam od daleč. Pogled na ta čudesa Egipta je veličasten. Videl bi jih pa rad tudi od blizu. Naprosim rojaka dr. Pečnika za spremstvo in odločim v ta namen neki popoldan.

Gezireh.

Po živahni ulici stopava gor proti Bulaku, severnemu predmestju. Namenila sva se med potjo iti gledat tudi otok Gezireh in tamošnje nasade.

Na ličnem parobrodu se prepeljeva čez Nil. Ob bregu je cel gozd samih jamborov stoterih bark, ki vzdržujejo promet navzgor in navzdol. Pogled na zidovje me živo opominja na laška mesta, le ponosne palme, ki stoje med zidovjem in ob bregu, pričajo, da je tukaj drug svet.

G e z i r e h je velik otok med glavno Nilovo strugo in med velikim kanalom. Misijonska družba je dobila od kralja kos puste zemlje in jo spremenila v rodovitno polje; tu ima sedaj svojo naselbino za mlade krščanske zamorce. Ali tudi kralj sam je sezidal tukaj svoje letovišče sredi velikanskih nasadov najkrasnejših dreves, posebno z namenom, da bi ta palača služila tujim veličastvom ob priliki otvoritve sueškega kanala. Še danes se kažejo dvorane, v katerih je stanovala cesarica Evgenija. Kedive (kralj) Ismail-Paša je uporabil sredstvo starih Faraonov — tlako. Tisočero felahov je delalo za majhen zaslužek, zato pa nosi delo pečat — prokletstva. Vse je le na videz, le za hip. V novejšem času je palačo prevzela amerikanska družba in napravila iz nje eleganten hotel. V razkošnih, z zlatom in žametjo obloženih dvoranah se šopirijo novodobni faraoni — milijonarji. Vrt je urejen po jutrovski domišljiji z nasadi raznega drevja, duhtečih rož so cele grede, umetni griči, hladne jame obložene z najlepšimi komadi iz „kamenitega gozda“, jezera, žuboreči vrelci. Gospoda je imela prej ta dan tu svojo pustno veselico. Vse je še v razkošnem kinču, dasi tudi ne brez sledov „norega“ pusta.

Krasen drevored ogromnih sikomor vodi proti mostu K a s r - e n - N i l, ki veže mesto z otokom in odkoder vodi cesta proti piramidam.

Ker je za električno železnico še časa, stopiva v b l i ž n j i z v e r i n j a k. Znamenit je radi onih afrikanskih živali, ki se drugje ne vidijo nikjer. Mnogo živali sem videl tukaj prvikrat. Vse je lepo snažno, da, elegantna, angleška roka se vidi povsod.

Ob cesti, kjer vodi tudi železnica, je lep drevored. Na levo in pravo ravno polje, palmovi logi, posamezne vasi, neznansko rodoviten kraj. Precej smo blizu velikanov, a na Jutrovem daljava vara in železnica vozi in vozi, predno dospemo do postaje ob robu puščave.

Ko izstopiva, je moj prvi pogled na piramide. Njih orjaška velikost je narastla v pravo goro, ker stoje visoko na skali, ki obroblja Nilovo dolino.

Cela tropa Arabcev naju obsuje, vsi se ponujajo za vodnike, vsak hoče vsiliti svoje živinče. Ni sicer daleč gor po lepi složni cesti, ali stara navada je, da se k tem častitljivim orjakom jaha na oslu ali velblodu. Dr. Pečnik se pobota za velbloda in jaz ga zasedem. To je ladija, tako te premika sem in tja na svojem širokem hrbtu in brez-

dvomno bi človek pri dolgem potu dobil na suhem morsko bolezen.

Sfinga pri Gizeh.

Zdaj smo ravno pred prvo piramido, zadi sta še dve drugi, v bližini več porušenih.

Noben popis ne more nadomestiti vtisa teh spomenikov. To veličastvo je treba zreti z lastnimi očmi. Tudi jaz sem bral popise, vtise, gledal podobe, zrl spomenike že dneve od daleč, a resničnost prekaša vse. Osupnjem sem nad tem orjaškim delom, strmim, občudujem, gledam in zrem, ne da bi zinil besede, kakor bi bil nakrat prestavljen v čisto nov, nepoznan svet. Počasi stopa arabski deček z velblodom. Mestoma obstane. Ne vem, ali naj gledam na višino, daljavo, širjavo, na velikanske štirivogelnike, ali naj občudujem visokost človeškega uma, ki je prišel do take misli in misel tako mojstrsko izvedel v velikanskem delu.

Dr. Pečnik mi da to in ono pojasnilo; nemo ga poslušam. Zopet se ponuja trop Arabcev v dolgih belih haljah in naju sili, da bi šla na vrh, kakor je običajno. Mojemu spremljevalcu se ne zljubi, ker je bil že večkrat na vrhu, sam pa nočem in tudi malo pozno je že. Gledam nekaj časa, kako drugi lezejo gor in nazaj. To plezanje ni tako lahko, ker so kamni visoki. Pri vsakem „hribovcu“ so trije Arabci, ki ga dvigajo od praga do praga. Potniki so mi pozneje pripovedovali, da so jih od tega plezanja bolele noge cele dneve. Od vrha je razgled na vse kraje menda veličasten, saj je diven že od spodaj. Da je delo ogromno, se pa prav tako vidi tudi od spodaj.

Sfinga.

Ali ti velikani niso sami tukaj ob robu puščave. Še drugi čudež človeškega uma in človeške spretnosti je v bližini. Nekoliko nižje se dviga iz rumenega peska veličastna človeška glava v podobi starih egiptovskik kipov. To je **sfinga**, menda najstarejša izklesana podoba na svetu, edina podoba božanstva iz starega kraljestva, čudež, katerega hodijo rodovi občudovat že nad 4000 let!

Ravno se bliža solnce obzorju. Arabcu ukažem postaviti velbloda pred glavo, da zrem podobi v obraz. Solnčni žarki obsevajo skrivnostno obličje, da žari, kakor v zlatem sijaju. Zares, čas in zlobna človeška roka sta zaorala na veličastnih potezah odurne brazde, marsikaj je poškodovano, prvotna lepota je minula in neka skrivna bolest se izraža v nemem pogledu. A kljub temu je obraz božanstven še dandanes, ponosen, samozavesten, ginljiv.

Ali kako pride ta glava sem, sredi puščave, med mrtve, na pokopališče?

Glava, ki moli iz peska, je samo del sfinge. Levovo telo je pokopano v pesku. Nekdaj se je kraljeva podoba dvigala nad pročeljem velikega templa, h kateremu so vodile krasne stopnice. Na stopnicah so počivale orjaške šape. Od šap do kraljeve glave meri cela podoba 20 *m*; telo se razteguje v daljavi 50 *m*; obraz ima v širokosti 4 $^1/_4$ *m*; usta 2 *m* in 32 *cm*; uho 2 *m*; nos je 1 *m* 79 *cm* dolg!

S samim pogledom na orjaško glavo, v skrivnosten, diven obraz se naš duh ne zdovolji. Nehote popražuje, kaj je bil namen tej podobi z levovim telom in tako čudovito lepo človeško glavo?

Sfing je imel stari Egipet na stotine. V večjih mestih na pr. v Memfisu, Luksorju, Karnaku so bile ob svetih cestah, ki so vodile do svetišč, cele vrste teh podob. Na levovem telesu so bile najrazličnejše glave: žen, devic, mož, sokolov, ovnov. Sfingo so pozneje prinesli tudi na Grško ali nje domovina je in ostane Nilova dežela.

Skoraj gotovo je ta sfinga pri piramidah ena najprvih in ni dvoma, da je predstavljala nekaj božanskega. To je bil prvoten namen teh podob. Še le pozneje se je po njih upodabljala tudi Faraonova čast, kraljeva moč.

Ta sfinga, pred katero stojimo, in ki gleda tako veličastno še v smrti, na pol zakopana tja proti vzhodu, je vtelesenje solnčnega boga **Harmahida**. Pred njo je nekdaj stalo svetišče.

Občudovanja vredno je, da je človeški duh za vpodabljenje božanstva uporabil ravno najplemenitejše oblike telesnega življenja, obliko leva iz živalstva, in človeka, torej najboljšo podobo moči in najpopolnejšo podobo uma, lepote, človeško glavo. Ta glava je obrnjena proti solnčnem vzhodu, pri prvih žarkih se ji vdahne življenje.

Plutarh meni, da so hoteli Egipčani s to podobo izraziti skrivnostno, zagonetno modrost nauka o božanstvu. Klemens Aleksandrijski pa razlaga pol živalsko in pol človeško podobo drugače. On trdi, da sta s tem izražena „ljubezen in strah“. Božanstvo je treba ljubiti, ker je polno dobrote do dobrih; zato mili človeški obraz. Ob enem se ga je pa treba tudi bati, ker je neizprosljivo pravično do hudobnih; zato divje levovo telo.

Čemu torej ta podoba božjega, neskončnega, večnega, neminljivega bitja tukaj v puščavi, na kraju smrti?

Podoba sama daje nam zadosten in krasen odgovor, s katerim se more popolnoma zadovoljiti naše srce.

Poglejmo ji še enkrat v obraz. Kljub oskrumbi zapazimo v plemenitih potezah blag smehljaj, izredno blaženost. Tu vlada okoli in okoli smrt, minljivost in v tem kraljestvu se sfinga smehlja! Ta blagodejen smehljaj je smehljaj vere in upanja.

Tudi Grki so imeli svoje sfinge. Ali grška sfinga je dvom, zagonetka, zastavica, ona mori, ona ne ve odgovora za življenska vprašanja, in na vprašanja po onostranskem življenju, ona muči človeka z duhomornim, obupnim dvomom.

Čisto drugače egiptovska sfinga. Ta ni dvom, ampak ravno rešitev dvoma in zagonetke. Sem v puščavo, na pokopališče, sem v kraljestvo smrti so hodili ljudje, tu so jih srečala velika vprašanja o smrti, grobu in življenju onkraj časnega... a šli so k sfingi gledat nje mili, plemeniti obraz in smehljaje jim je dvigal obraz njih duha navzgor k božanstvu, v večnost, premagal smrt in duhomorno žalost, obrisal solze, dajal sladko upanje večnega življenja. Potolaženi s tem upanjem in to vero so zapuščali kraj smrti. Še več! To upanje in ta vera sta jim kazala pravo pot. Stari Egipčan se ni zmenil za časno, borno ilnato, razpadljivo svoje časno stanovanje. Vso skrb je obračal na grob, na onstransko življenje. Zato je storil trupla nestrohljiva, zidal trdne mastabe, postavljal večne piramide.

Iz vseh ostankov preteklih časov nam sveti jasna luč prvotnega razodetja, pomešana sicer že s pagansko temo, a vendar še svetla. Pozneje še le so se ti zakladi izgubili v morju človeških strasti. Narodi so izgubili vero in upanje ter tavali v temi dvoma in obupa.

Egiptovska sfinga oživlja, grška, ki je nastala stoletja za njo, mori!

Omenim še, da je glava tudi umetno delo in to tem bolj, ker je izklesana iz žive skale. Človeški obraz, tridesetkratno povekšan in vendar tako izredno blag izraz! To ni otročarija, ampak prava umetnost. Vsi deli so lepi, skladni, vse v pravem razmerju. Pravo je zadel arabski pisatelj Abdalativ, ko je na vprašanje, kaj se mu je na teh tleh zdelo najbolj čudovito, odgovoril: „Natančnost vseh potez na sfingini glavi!“

Le počasno zapuščam kraj in prav težko se ločim od plemenite podobe. Mili pogled mi globoko sega v dušo.

Prišedši nazaj k prvi piramidi odslovim Arabca in velbloda. Treba je še nekoliko bolj si ogledati velikana. Na vzhodni strani v višini kakih 50 m je vhod v notranjščino. Arabec je sicer silno silil v naju, ko sva šla do odprtine, naj bi šla tudi v notranjščino, a dr. Pečnik mi je zatrjeval, da se ne vidi nič posebnega.

Ozki hodniki vodijo do več prostorov, v katerih so stale rakve kralja in kraljice, oziroma še ožjih sorodnikov. Stene so iz orjaških skal, ki med seboj nimajo nobene vezilne snovi, ampak so kakor zbrušene in tako tesno spojene, da niti šivanke ne spraviš med špranje. Vse te naprave kažejo, da piramide niso samo grobni spomeniki, ampak grobovi sami, kakoršnih si še ni izmislil noben kralj, noben narod.

Ravno zahaja solnce v rdečkasto peščeno morje suhe Sahare. V čudovitem svitu žari Egipt. Njegova kraljica, slavna Kahira, se začne lesketati v tisočerih lučih, da tekmuje ta sijaj z žarom nebesih zvezd, ki se polagoma prikažejo na temnomodrem nebu. Dnevna vročina je ponehala, od severne strani veje večerni hlad, iz puščave vre čist, oživljajoč zrak.

Utonilo solnce je v puščavi . . .
Žar poslednji še gori v daljavi

Kakor Beduinov nočni kres,
ki do sinjih plameni nebes . .

Znojni dan ugaša in umira . . .
V polumrak ovija se Kahira,

dražestna Arabka pod menoj,
kakor odaliska v črn ovoj . . .

El-Kahira krasna, bajevita!
Orientalka bujna, slikovita!

A. Aškerc.

Usedeva se na oglajen kamen. Takih večerov je malo v življenju. Telesne oči se ne morejo nasititi čudesov in krasu, duh pa roma v preteklost.

Tu sediva na prvih spomenikih zgodovine, na zidavah, kakoršnih ni nikoli več zamogla človeška umetnost.

Poznejšim rodovom so bili ti velikani dolgo časa nerazvozljiva uganka. Raziskovanje naše dobe je odrgnilo skrivnostno zagrinjalo, ki je mnogim oviralo pogled.

Nastanek kamenitih velikanov je izražen v besedah: „Tlaka vsega naroda!“

Že Herodot nam je zapustil nekaj poročil. Kamen so lomili daleč gori in ga spravljali po Nilu dol. Iz doline so morali napraviti poseben, polagoma se dvigajoč tir, katerega je bajda 200 tisoč ljudi delalo deset let. En sam orjaški kamen je spravljalo 2000 ljudi tri leta dolgo!

Piramido, na kateri sediva, so zidali skoz dvajset let, seveda le ob času poplavljenja Nila skozi tri mesece vsako leto. Delalo je 2000 delavcev, večinoma zastonj, v tlaki, ali le proti jako mali plači.

V teh delih se osredotočuje moč skupnega čilega naroda, vse dežele, tu je zložena sila milijonov. Le na ta način so taka neminljiva dela mogoča.

Bi pa kdo rekel: Čemu taka dela, ko je pri njih skrvavelo stotisočero ljudi! Nima-li Alban Stolz prav, če meni, da so piramide sezidane iz zmečkanih ljudi in iz človeških glav?

Tudi to stran so razjasnila novejša odkritja. Pač je pri delu igrala palica važno vlogo in so kamni porošeni s potom vsega naroda; pač je pesek suhe puščave mrtvaška postelj tisočerim, a prehuda ta tlaka ni bila. Ob času poplavljenja so mnogi celo radi delali, ker so imeli zaslužek. Delavci so že v isti dobi poznali tudi — štrajk, če se žito ni redno delilo. Vrhu tega je bilo povelje faraonovo povelje božje, kateremu se ni nihče ustavljal. Za faraona delati, to je smatral vsak le za čast in posebno odlikovanje.

Vriva se mi vprašanje: „Kakšna misel je pa morala navdajati faraone same, da so usužnjili moč vsega naroda, da so prinašali take žrtve, osredotočili v teh zidovjih toliko ljudske sile?“

Vemo sicer, da so piramide grobovi, nagrobni spomeniki, namenjeni shraniti faraonovo truplo ter je obvarovati vsake oskrumbe, vsakega uničenja. Saj so grobišča daleč naokoli, samo da ti faraonovi grobovi prekašajo vse druge grobove po velikosti, ker so faraoni daleč nadkriljevali tudi v življenju ves narod, ko je ljudstvo v njih častilo višje, skoraj božansko bitje.

Ali nam razlaga ta namen zadostno ono silno gonilno moč? Ali so faraoni delali le za smrt? Ali so hoteli pokazati le svojo moč, ovekovečiti svojo slavo? Težko bi bilo to verjeti. Za taka dela mora priti navdušenje od nekod drugod, tu mora biti še druga višja misel.

Brezdvomno: neminljiva dela je ustvarila tudi neminljiva misel. Tu se ni zidalo za smrt, za mrtve, ampak za žive, za upanje na drugo življenje. Piramide niso stanovanja umrlim, ampak počivališča živim, ki grejo skozi smrt v novo življenje.

Zidali so sicer faraoni, ljudje, umrljiva bitja, tudi delo je le končno in mora nekdaj razpasti, dasi bo morda trajalo delj kot vsa druga umetniška dela, ali misel, gonilna moč, duh, ki je zidarje navdaljal, je prišel od zgoraj iz drugega sveta, iz trdne vere na neumrljivost in vstajenje. Ti grobni spomeniki so ob enem tudi trdni spomeniki vere na neumrljivost, upanja na nekdanje vstajenje mesa.

Misel na večnost je navdajala tisočere, da so izvršili ta dela. Nad piramidami, ki samevajo ob robu suhe, mrtve puščave, se sveti zlat napis: „Verujem v enega boga, verujem v večno življenje.“ Piramidam veljajo pred vsem besede Gregorčičeve:

Niso grobje žitja meje
pač pa vir krasnejšega,
iz grobov se tmin prismeje
solnca svit jasnejšega!

Mnogi so se prizadevali v teh zidavah zaslediti še kak višji namen. Kdor je stal v njih bližini in čutil njih vpliv, bo pritrdil, da je morda še nekaj več v teh velikanih. Nekdaj, ko je bil vrh pozlačen in so se strani lesketale v najfinejšem krasu, je moral biti njih vtis res veličasten.

V svitu egiptovskega solnca so se lesketali kakor ognjeni stebri, ki švigajo proti nebu. Nehote se pri pogledu človeški duh dviga na zgoraj, v neskončno večnost, k Bogu. Tudi piramide so po svojem, kakor naši stolpi, kažipoti proti nebu, resen opomin iz prvih dob za vse poznejše rodove.

Nikoli in nikjer se človeški duh v paganstvu ni povspel do takih višin, nikoli se misel na združenje časnega z božjim ni izrazila tako pretresljivo; nikjer ni pokazalo človeštvo tako živo svojega hrepenenja do najvišjega, do božanstva.

Ta misel stori piramide nepremagljive in le pod vtisom te misli umemo, kar piše arabski pisatelj Abdalatif: „Vse se boji časa, čas pa se boji piramid.“ Zakaj se jih čas boji? Ker je v njih utelešena višja misel, kateri čas ne more do živega.

Umemo te zidave in pri tem raste občudovanje. Piramide so brezdvomno „največiji spomeniki sveta!“

Hrup ljudi je vtihnil, čisto sama sva ostala. Odideva. Grobno tišino prekine le hreščenje peska, po katerem korakava. Nilova dolina je zavita v vijoličast, omamljiv žar. Ponosne palme so v večernem mraku podobne prikaznim iz drugega sveta. Zdi se, kakor bi iz tal vstajali duhovi nekdanjih faraonov. Končno se prikaže še bledi mesec izza onstranskega obzorja. V njegovem svitu se ožive piramide, grobovi in peščeni griči.

7. Slovo.

Čas bivanja v Nilovi deželi je potekel. Solnce je jelo močno pripekati. V suhem zraku vročina sicer ni nadležna, za moje zdravstveno stanje je bila naravnost ugodna, ali kdor ni vročine vajen, s časom oslabi. Za Evropejce najbolj ugoden čas je od listopada do sredi sušca. Kakor ptice selivke začnejo tujci v tem času deželo zapuščati. Prej natlačeno polni hôteli postajajo prazni, izletnikov na razne kraje je vedno manj, za letovišča je prišel mrtvi čas.

Parkrat že smo imeli vroči veter iz puščave, ki je vsaj za nekaj dni prava nadloga. Arabci mu pravijo „hamzin“ to je petdesetdnevni, ker ima bajda navado pridrveti vsakih 50 dni. Pa ne vpraša nikdar, ampak pripiše, kadar se mu zljubi. Ta veter je naš jug, ki se je pa na morju precej ohladil. Vsakdo vé, kako vpliva jug pri nas. Bolehni ljudje ga ne marajo. Na Laškem se ga vse boji, ker vznemiri živce, za Egipet je pa šiba.

Nekaj dni popred je nebo rumenkasto. Vročina postaja vedno bolj neznosna, raz čelo lije pot, komaj dihaš. Moč hamzina ni ravno v pišu, ampak v vročini, ki se je nabrala na neizmernih peščenih planjavah sosedne Sahare. Ta vročina pride kot mogočen naval. Od drobnega prahu otemni solnce, vse je kakor v dimu; ljudje zapirajo okna, ulice so prazne, promet zastane. Zdi se ti, da stojiš pri odprtih vratih močno zakurjene peči; noč in dan se potiš. K sreči se naval kmalu zopet izgubi, in lahkeje se diha v očiščenem zraku, ko sije solnce raz jasno nebo s podvojeno lepoto.

Vzel sem slovo od Helvana, poslovil se od puščave, njenih skrivnosti in njenega miru. Na predvečer sem šel še enkrat gor na gorovje, da zrem zadnjikrat lepoto samote in pod seboj kras egiptovske dežele. Kako se lesketa Nil, kako se smehlja zeleno polje, kako sanjavo se gibajo vitke palme, kako v zadnjih žarkih svetlika peščena ravan Sahare

z njenimi tisočletnimi čuvaji ob robu, nepremagljivimi piramidami! Zadnjikrat zrem solnčni zaton v puščavi; ko je zopet vzhajalo, je bil Helvan že za menoj in zopet sem v zmagonosni Kahiri.

Ves dan posvetim Kahiri. Še enkrat si ogledam njeno življenje, njeno lepote, njene mičnosti. Ta lepota ne prekaša drugih krajev! Nikakor ne! Ali tako izredna je, da je ne najdeš nikjer. To mesto je svet za-se, take stolice nima nobena država.

Sem od piramid sem prihajal na večer, ko je od neštevilnih stolpov donel slovesno — resni glas muslimskih klicajev: „Alâhu akbar, ašhadu ana lâ illâha il-alâh ....“ Ko je prihodnje jutro ta klic zopet donel čez morje hiš, je bila Kahira že izpred mojih oči.

Nekaj časa sem se mudil še v Aleksandriji, užival lepe ure med tamošnjimi Slovenci, pohajal po ulicah, sprehajal se ob morski obali. Pogostoma sem šel tudi v pristanišče gledat, kako prihajajo in odhajajo razni parobrodi. Najrajši sem gledal avstrijske. Na odhod nisem mislil.

Saj mi v tej lepi deželi z njenim ugodnim podnebjem prav ničesar ni manjkalo. Spominjal sem se sicer doma, ali tožilo se mi po njem ni. Saj tudi ni bilo vzroka!

Delj časa imam že vse pripravljeno, da obiščem kraje, ki so sveti vsakemu kristjanu. Videti hočem deželo, ki je domovina naše vere, domačija naših src. Vse misli so obrnjene le tja in srce mi koprni pričakovanja. Ni trajalo dolgo, in stojim pred uresničenjem svoje srčne želje. Dne 3. malega travna vzamem slovo od dežele starih Faraonov.

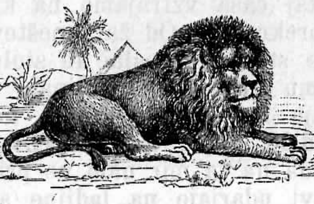

Iz Afrike v Azijo.

1. Na potu.

V torek, dne 3. malega travna.

Iz Aleksandrije v Port-Sajd.

Pred tremi dnevi je dospel v aleksandrijsko pristanišče parnik „Juno“. Sicer ne dela svojemu imenu posebne časti, saj služi avstrijski parobrodni družbi že nad 30 let, ali glede velikosti ne zaostaja za drugimi. Tokrat je na potu v pristanišča Svete dežele. Koliko romarjev je prenesel že na svete obali! Danes smo mi na vrsti.

Na Aleksandrijo se je vlegel večerni mrak. Počasi se pomikamo iz živahnega pristanišča. Od morske strani vleče močan veter. Kaže, da vožnja ne bo pregladka. Strahu nimam, saj dobro vem, kako je na morju sredi viharja.

Kmalu smo sredi morskih valov. Starikava „Juno“ začne prav mladeniško plesati naprej in nazaj, na desno in levo, po onih rednih taktih, ki premagajo tudi najkrepkejše živce. Nekaj časa vztrajamo na krovu. Pogled na Aleksandrijo je prekrasen. Od žara neštevilnih električnih luči odsevajo bele stene hiš, palač in stolpov, da je mesto podobno ognjenemu gradu v razvalinah. V ta bajeslovni grad se zaletavajo ljuti morski valovi, ne da bi ga mogli podreti. Aleksandrija je mirna, mi smo sredi najhujšega vrvenja. Še pogleda na ta mir nam ne privošči morje; njegovi peneči valovi udarjajo na ladijne strani, da ihti in stoka, kakor v tisočerih stiskah. Končno pridrvi ljut val celo gor na krov in nam pljuskne svojo slano vodo v obraz, da se umaknemo kakor polite miši v varne spodnje prostore.

Tu je med potniki že ona pošast, katera odvrača toliko ljudi od morja — morska bolezen. Povsod ihtenje, zdiho-

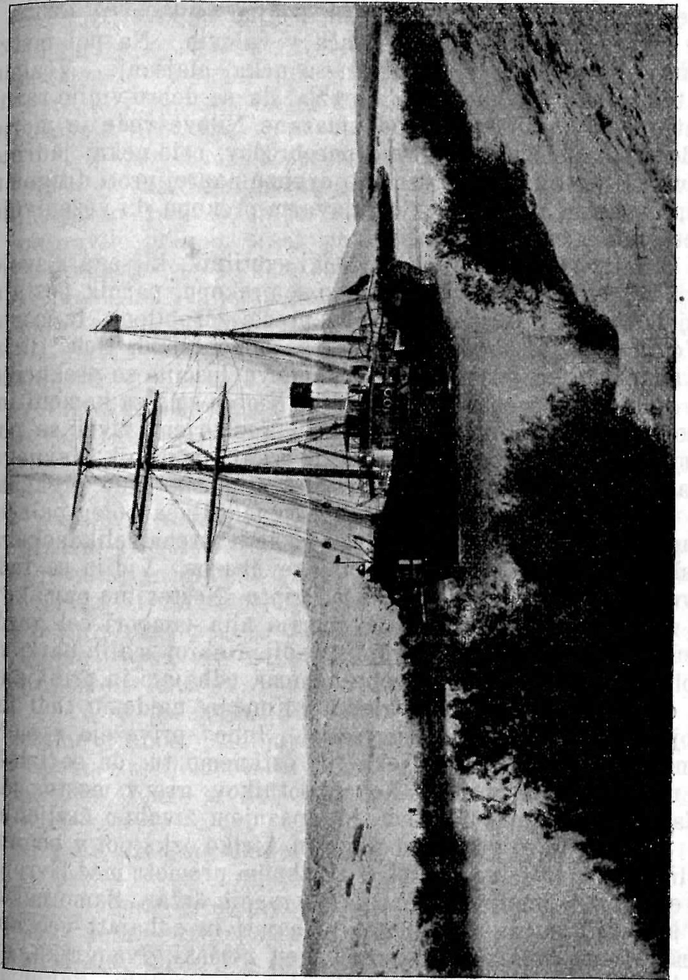

Ladja v Sueškem prekopu.

vanje, da misliš, vse je blizu smrti. Brez strahu, tudi tu velja pogum! Nekaj časa se pošast še pusti s korajžo ugnati,

ali poguma je kmalu konec in škripanju ladjinih sten, rožljanju težkih verig, bobnenju morskih valov, stokanju drugih se pridruži tudi naše ihtenje. V nas nastane boj, želodec se spunta, odpove službo. odda tudi zadnjo kapljico — morska bolezen se nas je lotila z vsemi svojimi mukami.

Vso noč se ladja prevrača v valovih. Na pol mrtvi ležimo v posteljah. Jutro prinese nekaj olajšanja. Vozimo se tako blizu afrikanskega obrežja, da se dobro vidijo razni svetilniki in višji kraji. Od umazane Nilove vode je morje podobno kavi. Sreča nas več parobrodov, celo nekaj jadrnic je videti v daljavi. Neprestano drvimo naprej proti drugemu egiptovskemu pristanišču ob slavnem prekopu, ki veže dvoje svetovnih morij — Port-Sajdu.

Dolgo že vidimo 50 *m* visoki svetilnik, ki sega s svojo lučjo 20 milj čez morje. Bližamo se prekopu, parnik postaja bolj miren, ker je moč valov že precej zdrobljena. Iz morja se dviga mesto. Vzrastlo je na nasutih morskih tleh. Bliža se nam majhen parnik; kakor orehova luščina se prekucuje na valovih, kaže pot v pristanišče. Kmalu smo za kamenitim jezom, mirno drčimo naprej, naši razburjeni živci se pomirjajo. Na desno pozdravimo ponosni spomenik slavnega Francoza Lessepsa, ki je izvršil velikansko delo prekopa. Ta mož zasluži spomenik. Na bregu je palača poleg palače, druga lepša od druge. V ozadju se lesketa streha velikanskega poslopja, kjer je vodstvo kanalske družbe. Vidijo se tudi revne koče iz ila, saj smo še v Egiptu. Neštevilno parnikov je zasidranih v pristanu, da tvorijo njih jambori cel gozd. Med njimi je tudi nekaj vojnih ladij. Nebroj malih bark se giblje semtertja, parniki neprenehoma odhajajo in prihajajo, da človek ne ve, kam bi gledal. Končno najdemo tudi mi svoj prostor; težko sidro zarožlja, „Juno" privežejo z močnimi verigami na breg. Nekaj ur ostanemo tu, da se izloži in naloži razno blago. Nekaj potnikov gre v mesto, jaz ostanem na visokem krovu in opazujem živahno življenje.

Tukaj torej vodi med Azijo in Afriko ozka pot v bogato Indijo in na vzhodno stran! O živahnem prometu med Evropo in onimi deželami pričajo parniki raznih držav. Samo nekaj ur smo bili tu, in videli smo prihajati in odhajati več angleških, dva holandska, en ruski, en nemški, dva grška, en arabski in en francoski parnik. Vsi so ogromni, kakor je pač treba za dolgo pot. Predno se je ta prekop dovršil, je moral ves promet iti okoli Afrike, zdaj pa je pot za polovico skrajšana.

Mož, ki je s svojim duhom in vstrajnim delom to dovršil, je francoski inžener Ferdinand pl. Lesseps. Tam pri vhodu, na nasipu, skoraj sredi morskih valov, so mu postavili krasen spomenik. Na kameniti podlagi stoji v nadčloveški velikosti bronast kip, v levici drži načrt, z desnico pa kaže na morja neizmerno ravan. Kakor ta, mi še ni ugajal noben spomenik. Človeški duh si je usužnjil morje in 19. stoletje more biti ponosno na to delo, katerega niso mogla izvršiti prejšnja tisočletja.

V davnih časih so se morala morja gotovo stikati, ali pesek iz sosednih puščav je napolnil plitvine in tako s časom morja ločil. Več egiptovskih faraonov je skušalo in tudi napravilo prekop, pesek pa ga je vedno zopet zasul. Lesseps je premagal vse in delo bo po človeškem preračunjanju ostalo vedno. Dne 27. listopada 1869 sta se morji šumeče in grmeče objeli, prekop se je otvoril. Podkralj Izmajil je potrosil za slavnosti milijone, katere je moralo plačati stradajoče ljudstvo. Dandanes je dobiček ogromen in roma večinoma v angleške blagajnice. Angleži so delu najprej močno nasprotovali, ker je pa niso mogli ustaviti, so pokupili prav po ceni papirje kanalske družbe in zdaj jih je dobiček sprijaznil tudi s prekopom samim.

Med raznimi ladjami je več parnikov, ki so podobni pravim pošastem. Dvoje velikih koles dela strašen ropot, iz notranjščine pljuska voda. V gotovih presledkih se odpeljejo vun na široko morje in se zopet vrnejo. To so stroji za čiščenje prekopa. Brez tega dela bi pesek in morsko blato kmalu zopet vse napolnila, kakor se je bojda godilo že s prekopom faraona Seti I.

Ure potekajo. Na ladji je vedno bolj živahno. Cele trume Arabcev prihajajo, večinoma muslimski romarji iz Meke. Vsi so v tretjem razredu. Med njimi je opaziti jako zanimive podobe. Kjer je kak kotiček, razprostrejo svoje preproge. Njih večerja so zelene kumare in trdokuhana jajca. Moški si nato prižgejo dolge pipe — čibuke. Tudi v drugi razred je prišlo nekaj potnikov.

Solnce se že precej bliža morskemu obzorju. Tu pa tam pada nekaj kapljic, nemirno gleda poveljnik na morje. Vožnja bo huda. Čisto tik ladje se prekucava cela truma delfinov ali morskih prasičev; mornarji pravijo, da to ni dobro znamenje.

Jaz vsaj nisem v skrbeh; šlo je do sem, Bog bo pomagal tudi še na daljši poti. Kdo bi se tudi še brigal za

drugo. Saj smo že tako blizu cilja! Jutri bomo gledali bregove Svete dežele.

V spomin mi pridejo besede sv. Pavle in njene hčerke, učenk sv. Jeronima, ki ste tudi potovali v svete kraje. Kako krasno pišete svoji prijateljici Marceli v Rim: „Predaleč bi prišle, ko bi naštele posamezne dobe od časa Kristusovega vnebohoda do današnjih dni v dokaz, koliko škofov, mučencev in v krščanstvu učenih mož je prišlo v Jeruzalem, ker so mislili, da drugače nimajo dosti vere in učenosti, ko bi ne bili še položili zadnjega kamna na stavbo svojih čednosti, ako bi ne bili molili Krista na onih mestih, od katerih se je utrnil prvi žarek veselega poročila iz križa... Kdorkoli je v Galiji najplemenitejši, pride sem. Od nas po morju ločen Britanec zapusti, kadar je napredoval v veri, večerne kraje in obišče mesta, ki so mu bila dosedaj znana le po poročilu sv. pisma. Čemu naštevati Armence, Perzijce, narode Indije in Etijopije in vrhu tega Egipt s svojimi mnogobrojnimi puščavniki, tudi Pont, Kapadocijo, Celesirijo, Mezopotamijo in vse trume romarjev iz Jutrovega, ki hite po izreku Zveličarjevem: »Kjer je mrtvo truplo, tam se zbirajo orli« na ta mesta.“

Tem trumam, ki so se pomnožile posebno v novejši dobi, sem se pridružil tudi jaz, ne da bi bilo zveličanje s tem že zagotovljeno, ampak da počastim svojega Zveličarja, da se mu zahvalim z molitvami in solzami na onih mestih, kjer je tudi on zame deloval, molil, jokal in trpel! Blaženi kraji, le nekaj ur sem še od vas ločen, bodite pozdravljeni čez peščene ravnine in gole gore, čez morja valove! Domovina naših duš, kako hrepeni po tebi moje srce!

Iz Port-Sajda v Haifo.

Solnce je zatonilo. Skozi temne oblake je poslalo le nekaj skrivnih žarkov. Mrak zavlada in njemu sledi temna noč. Tik nas stoji svetilnik; daleč tja na morje sega njegova luč, pretresljivo je bučanje valov. Kako se nam bo pač godilo? Na ladji je vse uravnano, odrinemo na temno, rjoveče morje.

Komaj smo izvun nasipa, se takoj čuti revolucijonarna moč razburkanega morja. Vihar se je podvojil, valovi narastli, z neznansko silo se zaletavajo „Juni“ v stran, da drgeta in trepeta njeno sicer železno telo. Tu pa tam se kakemu predrznežu posreči naskok celo na krov. Do jamborov in do visokega dimnika sikajo valov vodeni jeziki, s hruščem pada voda na ladjine prostore, vse poplavajoč. Med potniki nastane krik, vpitje, jok, zdihovanje. Muhamedanske žene kriče: aláh, aláh... moški molijo skupno neke litanije... tako goreče še nisem slišal moliti ljudi. To noč sem skusil ono resnico: Kdor moliti ne zna, naj se na morje poda. Tudi jaz sem se priporočal božjemu varstvu v gorečih vzdihih.

Proti polnoči zaspim, kljub viharju, prav mirno.

Sreda, dne 4. malega travna.

Zjutraj je prvo vprašanje: Ali se bomo mogli izkrcati v Jafi pri teh valovih? Nihče ni vedel povoljnega odgovora. Stopim na krov, trdno se držeč železne ograje, da mi ne spodrsne, ali da me ne odnese kak val. Takih trenutkov človek ne zabi nikoli. Bilo je proti sedmim zjutraj.

Tam za silnim valovjem se jasno razločuje obrežje, deloma v temnih oblakih, deloma v solnčnem svitu. Dobro se vidi svetlejši pas peščenega brega, za njim temnejše višine in v daljavi golo gorovje. Ni dvoma, vprašati ni treba nikogar: to je breg dežele našega hrepenenja, to so višine, hribi, gore domovine naših src. Kakor zamaknjen stojim in gledam. Zahvaljujem Boga, da gledam blažene bregove Svete dežele, Zveličarjeve domovine.

Pa ni mogoče dolgo stati na krovu: mrzel veter presega mozeg in kosti. Varno splezam zopet dol. Kaj bo z Jafo? Tudi oficirji odgovarjajo le: vederemo — bomo videli! Ura je osem, devet... skusim zopet priti na krov... pogledam, a na vse strani le silno valovje. Torej smo se od brega oddaljili, znamenje, da se poveljnik ne upa v prosto pristanišče pri Jafi. Šele popoludne naznani oficir: „Jafa pasata“ — z Jafo ni nič. Poskusili bodo v drugem pristanišču Svete dežele, pri mestu Haifi ob Karmelskem gorovju. Tako torej: vrata v Jeruzalem se že vidijo čisto blizu, a vihar jih je zaprl; tokrat svetega mesta ne vidimo. Nisem godrnjal, temveč vdal sem se v božjo voljo. In prav je bilo tako. Koliko znamenitih krajev bi ne bil videl, koliko zanimivosti ne doživel, ko bi se bili mogli izkrcati v Jafi. Zdaj lahko pripoznam z Davidom: „Vi viharji hvalite Gospoda!“

Temna noč je že, ko začnejo ropotati težke verige sidrov. Dospeli smo v Haifo. O izkrcanju danes seveda ni govora. Vso noč se gugamo kljub sidrom na valovih, a mene prav nič ni motilo; sladko sem spaval tu pod slavnim Karmelom.

Na morski obali pri Haifi.

V četrtek, dne 5. mal. travna.

Drugo jutro je prva pot na krov pogledat, kje smo. Očaran obstojim pri prvem pogledu. „Juno“ je precej daleč od brega. V njeni bližini se premetavajo v valovih jadrnice, mnogobrojni čolni, tudi en večji parnik. Po bregu se pa razprostirajo lične hiše mesta Haifa prav gor do sredine zelenega Karmela. To je torej slavni Karmel in tam ob robu je tudi njegovo svetišče Matere božje karmelske. Kako krasna, prijazna gora, kako lične hiše, kaki bujni vrtovi! Kaj takega bi se ne bil nadejal. Oblaki se pretrgajo, na divno pokrajino se razlijejo svitli žarki zlatega solnca, iz vrtov nam donaša veter rajske vonjave — tako nas pozdravlja blažena dežela.

Tudi jaz vas pozdravljam, ljubi kraji, iz dna svoje duše, s solzami v očeh. Srečen sem, da vas smem zreti.

Ker naš parobrod ni bil naznanjen in je morje še vedno metalo mogočne valove, je trajalo dolgo, predno je prišla prva barka od brega. Ni se bilo lahko odločiti, stopiti na suho tukaj, ko sem bil vendarle namenjen v Jeruzalem. Mislil sem pa: sedaj si poglej te kraje, pozneje pride pa gotovo sveto mesto na vrsto. Tako je tudi bilo.

Ne brez težav in tudi ne brez nevarnosti dospemo od morskih valov precej premočeni na suho. Ko hočem stopiti iz barke, jo sune morski val, da me vrže na breg. Dva Arabca me vjameta. Prav je tako, da najprej pokleknem na tla, na katera sem se izkrcal, in nič bi ne bilo odveč, če bi to zemljo tudi poljubil.

Pri sestrah Boromejkah najdem skrbno zavetje. Izkušeni zdravnik mi nasvetuje, naj ostanem tukaj v letovišču sester, na višini divnega Karmela.

2. Novi dom.

Prišedši v sv. deželo, spoznam, da noben opis ne more nadomestiti resnice. Kakor je lastna skušnja najboljša šola za življenje in je noben nauk ne more nadomestiti, tako je tudi spoznanje dežel in narodov mogoče le, ako se obišče dotične kraje in se občuje z ljudmi. Vsak opis je nepopolen. V spisu se oziram le na to, kar sem doživel ali na teh znamenitih krajih videl, nadalje, kar sem opazoval na mojih izprehodih in posebno na daljših potovanjih.

Tukaj ob Karmelu je toraj moj novi dom. Kdo ni slišal že o svetem Karmelu in o materi božji Karmelski? Izza časov Elija in Elizeja do dandanes se je Karmel imenoval „gora svetnikov“.

Gora ni velika. Razteza se kakih šest ur od morja proti nazareškim hribom. Na obeh krajih ima precej globoke jarke, z grmičjem in malimi gozdiči obrasle višine, prijazne doline in z žitom posejana hrbtišča. Najprijaznejši del je ob morju. Tu je karmelski rt s svetilnikom in slavnim karmelskim svetiščem. Ob vznožju je mesto Haifa ali Kaifa s pristaniščem. Med goro in bregom je le ozek pas; tu so hiše, vrtovi in nasadi mogočnih palm in lepih oljk. S krasno okolico in z zelenim Karmelom v ozadju je Haifa izmed najlepših krajev sv. dežele. Mesto šteje okoli 15.000 prebivalcev, približno polovica je kristjanov. Katoličani imajo več zavodov, med temi je bolnišnica in šola sester Boromejk. Na severno zapadni strani so se leta 1869 naselili iz Nemškega takoimenovani „templerji,“ neka protestantovska sekta. Imajo vero, da pride Zveličar zopet na svet in se mu mora vse pripraviti na prihod. Zato obdelujejo zemljo z vso skrbjo, gradijo vinograde, sadijo vrtove. Njih hišice so jako čedne, okrožene od vrtičev različnih pestrih rož, kakoršne cveté le pod tem solncem. Ljudje so jako pridni, pošteni in prijazni. S katoliškimi sestrami se dobro razumejo, le s karmeliti so imeli radi zemljišč pred leti precej homatij.

Karmelov kras je njegovo „Marijino svetišče“. Že prvi dan sem hitel tja. Iz mesta vodi na goro složna pot. Ta dan je bil zadnji dež. Popoldne je vihar odnehal, solnce

je razlivalo svoje žarke nad divno pokrajino. O ti solnce rumeno, kako krasen je tvoj žar na Jutrovem! Pa tako svetlo kakor tukaj, nisi žarelo niti v Egiptu. Čim višje stopamo, tem veličastnejši je razgled. Na vrhu se strmečim očem odpre nov, rajski svet, kakoršnega ni izlahka na zemlji. Stojimo tik pred mogočnim zidovjem obsežnega samostana, nad katerim se dviga kupola svetišča.

Najprej vstopimo v cerkev, da se priporočimo Materi karmelski. Tu je domovina škapulirja, tu zibelka Marijinega češčenja. Na marmornatem glavnem oltarju je prekrasna, slavna podoba. Iz dna duše prikipi pozdrav:

Češčena bodi, o kraljica,
nebes in zemlje ti gospá!

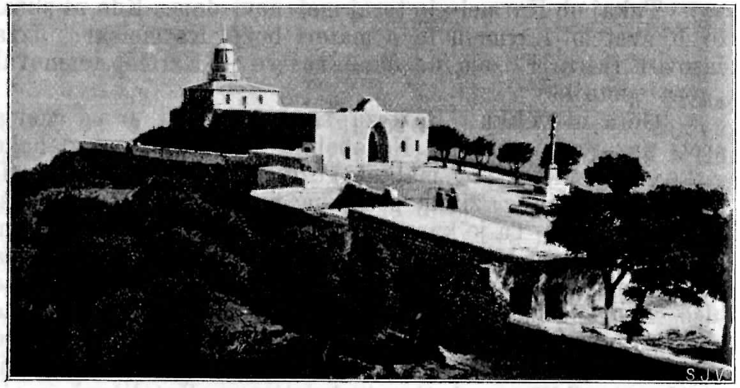

Svetilnik na gori Karmelski nasproti cerkve Matere božje karmelske.

V odprtini pod glavnim oltarjem je menda stanoval prerok Elija. Tudi njemu velja naš pozdrav.

Zopet stopimo na prosto tik pred spomenik francoskih vojakov, katere so Turki tukaj pomandrali po Napoleonovem odhodu. Prijazen karmelit je pri rokah. Skozi obširne samostanske prostore, kjer se je v oddelku za romarje ravno mudila francoska karavana, gremo na samostansko streho. Prej že sem vedel, da je razgled odtod veličasten. Ali kaj tako krasnega bi ne bil pričakoval. Zdi se mi, kakor bi stal brez podlage v zraku. Nad nami žari v nepopisnem bliščcu sinje nebo, pod nami se razprostira nepregledna ravan širnega morja, okoli nas so tla posejana s pisanimi cvetlicami, oko zre s snegom pokrite velikane libanonske, hribe in višine galilejske, griče samarijske; v prijaznih dolinah zapaziš mesta, sela, razvaline, ob morju, čigar šum in skrivnosten buč sega do nas, je rumenkasto svetel pas obrežja obrobljen od zelenega polja — svet ima le en sam Karmel!

Ali to še ni ves Karmelov kras. Iz mesta, in tudi od svetišča vodi lepa cesta na višino nad mestom, kjer imajo templerji svoje letovišče in poleg njega, skoraj še na lepšem kraju, tudi sestre Boromejke prostorno hišo. Tukaj na višavi v tem čistem in vendar ne prevročem zraku, sredi rajske okolice sem si krepil in tudi popravil pohabljeno zdravje, tu je bil odštevši razna potovanja moj novi dom, skoraj tri mesece.

Ravno je najlepši čas. Vinogradi, v katerih raste svetovnoznano karmelsko vino, so v cvetu, višine, doline in nižave žare v pestrih odejah pisanih cvetlic, prijetna vonjava te razveseljuje, če se sprehajaš v tem prirodnem vrtu. Prav pravi prerok, ki imenuje Karmel „od Gospoda blagoslovljen vrt“.

Samo ob sebi je umevno, da nisem bil vedno na višavi. Poleg daljših potovanj sem napravljal sam, ali kadar je bila priložnost, v družbi daljše izlete, izprehode, ogledal si razne kraje, spoznal deželo in ljudstvo v osebnem občevanju.

Nekaj takih opazovanj naj sledi. Sv. dežela nas zanima radi sv. krajev tudi še sedaj. Mnogo šeg in običajev je še prav iz časov našega Zveličarja in dasi prebiva tu povsem drugi rod, je marsikaj ostalo še pri starem.

Veliko ljudi pride leto za letom sem, ne kot romarji, temveč večinoma le, da se seznanijo z zanimivostmi dežele in njenih prebivalcev.

3. Pri Druzih v gosteh.

Začetkom mojega bivanja na Karmelu se nisem upal iti daleč proč od stanovanja. Ravno po hrbtu vodi dobra pot sredi zelenih njiv in obsežnih pašnikov. Od morske strani pihlja ob vročih dnevih prijetna sapica in človek si prijetnejšega izprehoda ne more misliti, kakor na teh višavah. Oko sicer ne zapazi nobenih vasij, a že polje in mnogoštevilni potniki pričajo, da morajo biti tu naselbine. Srečaval sem moške z drvami, apnom, ogljem, kamenjem in cele trume razcapanih žensk z okroglimi posodami na glavi.

Sprva sem se jih kolikor mogoče izogibal, ker njih zarjaveli obrazi se mi niso zdeli posebno zaupljivi.

Kmalu pa sem pred temi ljudmi izgubil ves strah. Ena izmed žensk, ki so nosile v okroglih bakrenih posodah mleko v Haifo, je tudi sestram in meni prinesla vsak dan mleka. Fatimah ji je bilo ime. Umila se menda ni nikoli; vedno je bila umazana, črna, razcapana, da pri zajutrku nisem smel misliti, kje je sicer jako okusno mleko doma. Ona in večina drugih žensk so bile iz vasi Dalijeh, in kmalu smo bili znanci. Jaz se ljudi nisem več tako izogibal. Prijazno so pozdravljali in s časom „abuno" — tako imenujejo namreč Arabci krščanskega duhovnika — tudi poprosili za cigarete. Ker ta roba ni draga, sem se ž njo dobro založil; naše prijateljstvo je postajalo vedno bolj tesno.

Kake 14 dni po mojem prihodu se je začelo zdravišče prizidavati, in moški so na oslih in velblodih donašali kamenje, apno, pozneje tudi vodo. Večino dela je imel „Abu-Sisan", šeh ali poglavar iz vasi Dalije. Ker sem jaz delo nadzoroval, sva bila z Abu-Sisanom hitro znana in nekega dne me povabi, da naj pridem k njemu na obisk ali v goste. Odreči nisem smel, ker bi bilo to žaljenje, ali dosti „korajže" tudi nisem imel. Zdaj sem namreč še le začel popraševati, kdo in kaj so ti ljudje.

V vasi Dalije in še v dveh drugih vaseh so namreč naseljeni Druzi, ki nikako niso na dobrem glasu. Sestre so mi pravile, da so pretečeno zimo okradli njih lično kapelico in maronitski zidar Jusuf jih je imenoval sploh le „tate". Jusuf mi je pa tudi zatrjeval, da se meni ni treba ničesar bati, ker gost je pri njih varen bolj kakor v svoji lastni hiši.

Z Abu-Sisanom sva določila dan 30. malega travna in na vse zgodaj sem jahal po mehkem potu svojega oslička proti Dalijah. Dobro vedoč, da Jutrovec ni brez sebičnosti niti pri pogostovanju, sem prej napolnil žepe s cigaretami, turškim tobakom in arabskimi sladčicami.

Pot mi je bila večinoma že znana, samo tako daleč še nisem prišel. Karmel je znatno gorovje. Na levi in desni so globoke zareze razdrapanih vadijev; posebno proti južno zapadni strani je gorovje divje. Višine so obrasle z grmičjem in nizkimi hrasti; tudi gozdiči našim borovcem podobnih pinij se še tupatam nahajajo.

Na levi strani se vidi nekaj razvalin, Rušinija se jim pravi. Menda je bila to nekdaj majhna trdnjavica. Posebno

lep je prijeten gozdič „šešarat el arbain", t. j. „drevesa 40 mučenikov". To je muslimom svet log. Takih gozdičev se je ohranilo gotovo iz časov Kananejcev po vsi deželi.

Kananejci so v takih logih častili bogove. Izraelci logov niso pokončali ter jih imeli v časti. Muslimi so jih potem spravili v dotiko s kakim svetnikom ali pa tam pokopali kakega slavnega „šeha". Na ta način se je svetih logov ohranilo še do dandanes precejšnje število.

Noben človek se ne upa v takem svetem logu posekati kakega drevesa, odlomiti kake veje, da, niti pobrati suhljadi, kvečjemu le, če se porabi pri gotovih daritvah; vsak se boji maščevanja dotičnega svetnika. Zato je pa vse v najbujnejši

Kamele, obložene z velikimi kamni, na cesti v Betlehem.

rasti, drevesa stara in močna. Tako bi bilo lahko povsod, ko bi gozdov tako neusmiljeno ne pokončavala človeška roka.

Ob gotovih časih se napravljajo svetniku na čast v logu slovesnosti. Darujejo se mu pridelki, časti se ga z obljubami, pogostujejo se reveži itd. Posebno ženske imajo vedno kako srčno zadevo za svetnika in obesijo v znamenje obljube kos obleke na drevesa. Tudi v tem logu je na drevesih polno cunj. Vse, kar se v log položi, postane svetnikova lastnina in je varno pred tatovi. Kakor že ob izraelskih časih (I. Mojz. 31. 13 . . . Umrla je Debora in bila pokopana pod dobom . . .), je tudi poleg tega loga nekaj grobov in večje zidovje; na zidu se vidijo ostanki sveč. Te se prižgejo na dan, ki je svetniku posvečen.

V bližini je nekaj razvalin, znamenje, da so morale biti poleg loga že od nekdaj naselbine.

Ko si vse ogledam, jaham dalje. Pot se nagne na desno. Tu me čaka Abu-Sisan. Ne traja dolgo in vas Dalije je pred nama, sredi prijazne, skrbno obdelane dolinice, pravo gorsko selo. Abu-Sisan me vede v svoj „divan“, prostor pred revno hišo tik ob gnojišču. Kakor pri nas pod lipo in na vaški trati, se vrši v arabski vasi javno življenje večinoma na vaškem gnojišču. Nos začetkom protestira zaradi raznih „duhov“, ali na Jutrovem se s časom navadiš na vse.

Jutrovec ima, in če je še tako priprostega stanu, neki prirojen nagon do fine dvorljivosti in blagodejnega vedenja. Ta jako lepa lastnost se kaže že pri pozdravu. On se ne zadovolji s suhim poklonom in brezpomembnim pozdravom, temveč se izrazi nad vse fino, poetično, uljudno in pomenljivo. Navadno ima izraz tudi verski pomen, a se v tem slučaju rabi le med privrženci iste vere, tako da n. pr. muslim nikoli ne pozdravi kristjana z besedo: es-salem alek — mir tebi — ker otroci mira so po njegovem mnenju le privrženci prerokovi.

Škoda, da nisem vsega razumel, ko so me prišli pozdravljat razni možakarji, a koliko sem vedel in znal, sem odgovarjal po arabski šegi dotikujoč se z desnico čela in prsi. Parkrat sem se pa tudi spozabil in snel klobuk, česar mi pa Druzi niso vzeli za zlo.

Končno mi zatrdi Abu-Sisan prav krepko: „bati betak“ — moja hiša je tvoja hiša — in s tem sem postal njegov gost.

Najbolj se nam Jutrovec prikupi radi svoje izredne in res srčne gostoljubnosti. Te ti ne odreče ne felah, ne meščan; najbolj sveta reč je Beduinu gostoljubnost. Kadar kdo postane gost, pridobi pravico do varstva in ta pravica se ne krši. Vsaka vas ima svoje prenočišče, kjer se tujec preskrbi zastonj, sevé navadno tudi z razno golaznijo. Tudi pri drugih hišah ti ne bodo odrekli gostoljubnosti, ako le količkaj morejo ustreči. Gost sevé ne sme preveč zahtevati: prostor na razprostrti preprogi, kotiček, kjer se more vleči na trda tla s kamnom pod glavo in kak prigrizek, to je vse.

Vsedemo se v divanu na tla. Abu-Sisan pripravi črno kavo. V večji žlici spraži na oglju nekaj zrn, jih stolče in skuha v bakreni posodi. Potem pripravi majhne čašice — črne še bolj, kakor njegovi umazani prsti — pa kdo se bo za to brigal tu med Druzi! — nalije in pokusi, ali je vse dobro, in mi ponudi. Kava je naravnost izborna. Uljudnost

je vljudnosti vredna, to velja tudi na Jutrovem, in jaz odprem žepe ter začnem deliti tobak in cigarete, med otroke tudi sladkarije.

Ker sem bil z mojo arabščino kmalu pri kraju, naše pomenkovanje ni trajalo dolgo. Arabec ima s tujcem veliko

Beduini.

potrpežljivosti in je vesel, ako pove kako le napol arabsko besedo.

Ogledam si vas in hiše, tudi stanovanje naše „mlekarice“ Fatimeh, za katero sem hranil še nekaj cigaret, ker tukaj kadijo vsi, moški in ženske.

Hišice se od stanovanj drugih felahov nič ne razločujejo. Vse priča, da so prebivalci jako revni. Polje ne obrodi preveč, pridelki od živinoreje, večinoma imajo Druzi le črne, dolgouhe koze, se morajo skrbno prodati, da se pokrijejo najnujnejše potrebe. Glavna hrana sta kruh in voda, kakor že ob Abrahamovem času (I. Mojz. 21, 14.) Kruh je večinoma pšeničen, ječmenov se jé le ob pomanjkanju; pečen je okusno in prija tudi evropskemu želodcu. Ob žetvi se spraži klasje na oglju (... on pa ji (Ruti) je podal opraženega, Rut 2, 14.) Tako storijo tudi z neko vrsto graha, ki se potem v šopah prodaja na trgu in ni brez okusa. Prav pogostoma se porabi pšenica na ta način, da se zrnje skuha, potem posuši, nekoliko stare ter pripravi na mizo. Ta „burul" so tudi sestre postavile na mizo vsak petek in je močna ter tečna jed.

Razun tega ni dosti kaj dobiti v arabski hiši. Pač ne manjka, kakor pri vdovi v Sarepti, vrča z oljem in, kadar ni pomanjkanja, pomakajo sveže pečen kruh v olje, ker Arabec ljubi maščobo.

Važno vlogo igrajo tudi zelišča in teh je vedno dosti. Arabec pravi, da „se vsako zelišče lahko pripravi za jed". Mleko je dobiti le spomladi, ali tudi tedaj malokdaj pride na mizo, ker se ali proda, ali pa porabi za sir. Gospodinja prodaja jajce in kuretino, ker to je del njene dote. Meso se zauživa le redkokdaj. Ob posebnih priložnostih, ženitovanju itd. se zakolje ovca ali koza in se speče celotno, kakor so Izraelci pekli nekdaj velikonočno jagnje. Muslim na deželi pije vodo. Častno se mu mora pripoznati, da je strog abstinent. Manj strogi so muslimi v mestih. Pač pa ljubi Arabec razne sladke tekočine, ki za arabske želodce niso slabe. Evropski želodec jih pa takoj odklanja.

Vsak gost ostane pri Arabcu lahko do tri dni; gospodar ga ne bo vprašal, odkod in kam. Nisem bil volje ostati tako dolgo, akoravno mi je bila odkritosrčna gostoljubnost prav všeč.

Ogledam si v bližini vilo nekega angleškega čudaka, že umrlega pisatelja Olifanta, potem se poslovim, zasedem osla in odjaham po isti poti zopet nazaj.

Kadar gost zapusti hišo in prestopi prag, ni več pod gospodarjevim varstvom in lahko se mu pripeti najhujše. Meni se tega ni bilo bati, ker za nasledke kake nadležnosti je odgovoren ves rod. Druzi so sicer bolj diviji, kakor vsi drugi Arabci, ali tukaj na Karmelu imajo velik strah pred turškim korobačem. Zato sem jahal brez skrbi nazaj.

Pri svetem logu malo obstojim in občudujem krasen razgled. Tu je Karmel skoraj najvišji in je razgled na vse strani jako obsežen. Solnce se je že precej približalo morju, prijeten hlad prihaja od zapada. Oko zre po pokrajinah od Samarije tja gor do snežnobelih vrhov libanonskih. Galileja je čudovito lep svet, še lepši, kadar se blesti v žarkih popoldanskega solnca.

Dolgo pa nisem smel občudovati tega krasu. Moj osliček, na katerega Druzi tudi niso pozabili, je sicer prav pridno capljal s svojimi tankimi nogami, ali pot se vleče. Človek bi se dolgočasil, ko bi ne bilo prirodnih krasot povsod v izobilju. Med potjo se lahko malo tudi še pomudimo pri Druzih.

Druzi so posebno arabsko pleme, ki prebiva večinoma poleg Maronitov na libanonskem gorovju. Na kakšen način da so prišli v te tri vasi tu sem na Karmel, se ne ve. Čuditi se temu ne smemo, zakaj prebivalstvo je v Palestini zelo pomešano in ima skoraj vsaka vas drugo pleme. V verskih nazorih se Druzi močno razločujejo od mohamedancev, dasi se jim prištevajo. Splošno veljajo za brezbožneže. V sovraštvu so neizprosni, grozovitni, a poleg tega tudi hrabri, viteški in gostoljubni. Njih fanatizem ne pozna meje in znani so njih neprestani boji s krščanskimi Maroniti.

Verski nauki so zelo skrivnostni in znani le nekaterim. Ti vladajo druge in jih imajo hudo zasužnjene. Družinske vezi so zelo rahle; starši in otroci zapuščajo drug drugega iz ničevih razlogov, noben mož pa nima več žen.

Solnce je že zatonilo v morsko bliščečo ravan in po kratkem mraku so se zalesketale na nebu prve zvezdice, ko se bližam gostišču. Jusuf mi pride naproti in tudi sestre so bile radovedne, kako se mi je godilo v gosteh pri Druzih. Ko povem, da sem jako zadovoljen, zatrjuje Jusuf: „Res, res, kakor sem ti pravil: gostoljubnost jim je sveta, a kljub temu so tatje in „barufi — uporniki".

Med Arabci v Sveti deželi.

1. Dežela in njeni prebivalci.

Marsikdo bi rad vedel, kakšna je Sveta dežela. V kratkih stavkih se to težko pove.

Značaj dežele je bolj gorat, vendar se pa gore našim ne morejo primerjati; podobne so večjim gričem. Čez morje se dvigajo polagoma do višine 600—1000 *m*, na jugu celo do 1400 *m*. Ker so pa med gorami planjave in doline, višine niso znatne. Polagoma padajo zopet proti Jordanovi dolini, ki je povprečno nižja od morske gladine.

Najlepši kraji so na severu. Prijazni griči menjavajo z neizrečeno krasnimi dolinami. Pokrajinskih lepot se človek ne more nagledati.

Proti jugu ponehava pokrajinska lepota. Hribi so vedno bolj kameniti, pusti, doline manj prijazne. Pa tudi tu se najdejo mične pokrajine, posebno v okolici Jeruzalema. Od Betlehema naprej pa se začne puščava. Vsekako se mora reči, da je dežela lepa, da, jako lepa. Manjka ji sicer temnih gozdov, a višine niso gole. Oko najde razne mičnosti tudi tam, kjer ni dosti grmičja in se kaže goli kamen. Lepota večjih dolin je pa prelestna. Na ure in ure sama žitna polja, ena sama pisana njiva, ki se blišči v bujnih barvah.

Podnebje je ugodno in zdravo. Prebivalci poznajo le dvoje letnih časov: zimo ali čas dežja od listopada do mal. travna, in poletje ali suhi čas druge mesece.

Vročina na gorah ni prehuda niti v najtoplejših mesecih. Ob Jordanu je tropična. Po zimi ne manjka prav občutljivega mraza, dasi je sneg le malo znan. Razloček med dnevom in nočjo je veliko večji nego pri nas, zato je tudi prehlajenje na dnevnem redu.

Najlepši meseci so svečan, sušec in mali traven, ako dež prezgodaj ne preneha. V majniku pripeka solnce na izsušeno zemljo, da gine vse zelenje in se ogrneta dolina in gora z rujavo odejo. Pet do šest mesecev ne pade deža; pač pa je narava obdarjena vsako jutro z zdatno roso, brez katere bi se moralo vse prezgodaj posušiti.

Malega in velikega srpana pripeka solnce dan na dan od sinjega neba. Njegov blišč je za oko bolesten, zrak je kakor raztopljen svinec. Ako se pridružijo še hudi topli vetrovi iz vzhoda ali juga, je človek brez moči in si poišče za odmor kak senčnat kotiček. Prijeten je ob vročini veter od morja, ki očisti in ohladi ozračje.

P r e b i v a l c i Svete dežele so jako pomešani. O kakem enotnem narodu se ne more govoriti. Dežela je bila v teku časa v oblasti različnih narodov, in vsak je zapustil tam nekaj sledu.

V obče pa tvorijo glavno množino Arabci in sicer ko meščani in ko kmetje — felahi. Njim se pridružijo ko pastirski narod Beduini. Poleg teh so zastopani različni narodi. Oglejmo si samo nekoliko Arabce.

Tri panoge: meščani, kmetje in Beduini nikakor ne tvorijo enotnega naroda, temveč so med seboj precej različni po šegah in tudi po jeziku.

M e š č a n i se imajo za inteligenco, za razumništvo, in gledajo zaničljivo na neukega felaha. Pečajo se z raznimi rokodelstvi, obrtmi in posebno s kupčijo. V dotiki z Evropejci izgubljajo svoj arabski značaj, kar kažejo tudi v svoji noši.

F e l a h — kmet — je revež in trpin, kakor povsod. Dolgovi in davki ga tarejo; mnogi se nikoli ne izkopljejo iz svojih dolgov, za katere morajo pri meščanu, navadno židu, plačati 30 do 100 odstotne obresti. Marsikaterega rešijo hčere, ki se omože. Pravijo pa, da bi bil felah brez dolga len, zapravljiv, uporen. Po številu je felahov največ.

Najzanimivejši ljudje so B e d u i n i, pravi potomci Izmaela in Madijanitov. Sami se s ponosom imenujejo „il-arab“, t. j. Arabci, ki zaslužijo najbolj to ime. Večkrat sem prišel ž njimi v dotiko in jih obiskal tudi onkraj Jordana.

Pa tudi te tri skupine so med seboj jako različne v noši, značaju in običajih. Vsako mesto, skoraj vsaka vas in vsako beduinsko pleme ima svoje posebnosti.

O prebivalcih mesta Haife pravijo, da so precej nemirni ljudje, Jafani so trgovci z dušo in telesom, Jeruzalemčani so dobičkaželjni, najbolj inteligentni so Betlehemčani; Betlehemčanke se odlikujejo po svoji noši in čednosti. Hebrončani so zagrizeni, prebivalci mesta Nablus, starega Sihema, so malo trknjeni, pri tem pa surovi, in o Nazarenčanih gre še danes govorica, „da iz Nazareta ne more nič dobrega priti.“ (Jan. 1, 46.)

Tako je tudi v selih in vaseh: različne noše, različni značaji, različno narečje, vendar pa zopet skupna vez: arabski jezik in večinoma tudi muslimska vera.

* * *

Ozrimo se nekoliko na z n a č a j teh domačinov, ne oziraje se na druge več ali manj številne narodnosti.

Arabec ima, kakor vsak narod, dobre in slabe lastnosti. Dobrih bi imel gotovo še več, ko bi ne živel v tako žalostnih razmerah. Arabski narod ima slavno zgodovino. Njegova

visoka omika je uplivala tudi na zapad, njegovo hrabrost je občudoval ves svet. Dandanes o tej slavi ni več sledu, narod je usužnjen pod težkim jarmom slabih socijalnih razmer.

Pred vsem manjka ljudem resnosti. Večina živi tja v en dan, nima vstrajnosti pri delu, živi od danes na jutri, pusti vse iti, kakor pač gre. Pa Arabci nikakor niso lenobni, narobe: v mestih, kakor tudi na deželi, delajo pridno, morda še bolj marljivo ko pri nas, a večinoma ne radi dela, ampak ker morajo. Muslim smatra še dandanes delo za sramoto. Moški, kakor posebno tudi ženske po mestih, se, če le mogoče, odtegnejo rednemu delu, ali se zadovoljijo z vsakim površnim opravilom. Ure in ure, dan za dnevom sedeti v družbi in se pogovarjati, to je Arabcu vrhunec veselja in zabave. Krive so seveda temu tudi razmere, posebno med felahi: več ko pridela, več mu vzamejo. Arabec se mora dela naučiti in v tem oziru jako dobro uplivajo krščanski zavodi.

Poleg resnosti manjka tudi vztrajnosti. Vse je le za zunanjost, da zadovolji oko. Če kdo zna le količkaj, je že zadovoljen in se smatra za mojstra. Rekli bi, da se povsod uresničuje rek: Zunaj huj, znotraj fuj! Jutrovec se oprime kake reči z ognjem, a kmalu je navdušenja konec in zopet gre po starem tiru naprej. Umevno je tudi, da so ljudje v marsičem preveč konservativni, starokopitneži, premalo napredni.

S časom na Jutrovem ne znajo računiti, zato manjka točnosti. „Bukra“ — jutri, in „badēn“ — potem . . . sta Arabcu najljubši besedi. Ako ga kregaš, ker je na pr. prišel prepozno, ali če vidi škodo, katero je povzročilo njegovo odlaganje, potem ima pri rokah oni splošni jutrovski lek, ki celi bajda vse rane: maleš — kaj je na tem, kaj škoduje!

Zastonj iščeš pri Arabcu poštenosti. Brat ne zaupa bratu, vsak goljufa, kjer in kogar le more. Na Jutrovca se ne smeš zanašati niti v najmanjši reči; on je zvit kakor trta.

Zato Arabec nikoli ni mož-beseda. On zna lepo govoriti, rabi imenitne primere in prispodobe, hvali resničnost in pravičnost, a v življenju o tem ni duha, ne sluha. O mnogih se lahko reče, da še sami ne vedo, kdaj lažejo. Posebno zatrjujejo muslimi, da govore resnico, in kličejo ime božje v potrdilo. Ali besede so brez podlage, tako v navadi, da se slišijo pri vsakem pogovoru. „Nalláh — pri bogu, pri tvojem življenju, pri življenju tvojih otrok, pri tvoji bradi . . .“ tako govori muslim, in tako je moralo biti že o Zveličarjevem

času, ker je obsodil tako govorjenje (Mat. 5, 34.): „Vaš govor naj bo dà, dà, ne, ne . . ., kar je več od tega, je od hudega!“

Ime božje se zlorablja pri raznih čarovnijah in vražah, katerim je muhamedanec jako vdan. Tudi to mora biti že stara navada, ker je zoper njo Bog izdal zapoved: „Ne imenuj po nemarnem božjega imena!“

Prisega nima nobene veljave. Muslim priseže pri vsem in prekolne vse, kar je drugim sveto. Vzrok temu je izlam, ki ima za krivo prisego le malo zadoščenja.

Narod je vdan mnogim slabim strastem. Vse meri le na časno, na denar. Bakšiš se ne tirja samo od Evropejca,

Zetev v Sveti deželi.

temveč ga mora dati tudi podložnik višjemu pri vsaki priložnosti.

Po mestih sedé pred kavarnami krepki možje dan na dan in igrajo, bodisi s kockami ali s kartami. Karte imenujejo „knjigo ubogih in beračev“ — umevno, ker tudi tam je vsebina te knjige mnogokrat: „. . . strgan rokav, palca beraška, prazen bokav“.

Meščani so vdani pijančevanju sicer bolj na skrivnem, ali nič manj strastno, kakor pri nas, in tako muslimi kakor kristjani. Felah in Beduin pa te strasti ne poznata.

Jako na slabem je tudi nravnost. Vera je na Jutrovem glavna reč, a ima na vedenje jako malo vpliva.

Pri govoru se čujejo silno surovi, nespodobni izrazi. Z gotovimi grehi se seznanijo otroci že v nežni mladosti; mnogokje so z nalezljivimi boleznimi okuženi celi okraji.

Da mora Jutrovec povsod vpiti in na glasen način izraziti svoje misli, tega mu ne zamerimo; ima pač vročo kri. Vroča kri se še bolj kaže v nepotrebnem zmerjanju in robati kletvi. Vsi mogoči izrazi morajo na dan. „Ti si pes, pasji sin, katerega oče je pes...“ to slišiš vedno, ako le malo razumeš arabščine. Posebno tudi ne marajo žida in izraz „ibn-jehudi — čifutov sin“ je pogosta kletvica. Na ulicah se mnogokrat zapazijo prepiri in pretepi — ali niso Bog ve kako hudi. Malo se zgrabijo, strašno vpijejo — potem je kmalu zopet mirna Bosna; do javnega umora ne pride zlahka. Da se pri prepirih s kričanjem odlikujejo posebno ženske, se razume samo ob sebi. Pri prepirih ali pretepih velja glavno: ne odnehati nasprotniku. Sovraštva navadno ni. Hujša strast je maščevanje, pri Beduinih krvna osveta.

Arabec-muslim nima usmiljenja do živali. Živali so mu mrtvo orodje, s katerim dela, kar hoče. Tovorne živali so polne hudih ran, in neusmiljenež udarja ravno po njih z bičem ali jih zbada s svojim ostrim želom. Ubogo živino mučijo tudi še hude muhe.

Arabcem pa tudi ne manjka dobrih lastnosti. Arabec je otrok in kaže zato dobro stran otroškega značaja.

Dobro srce v Sveti deželi ni neznano. Bratovska ljubezen ni samo v ožjem krogu, ampak tudi med oddaljenimi. Bližnjemu pomagati v sili, to smatra Arabec za dolžnost. Otroci jako ljubijo starše in vse spoštuje starčke. Starši in stari ljudje so dobro preskrbljeni.

V občevanju je Arabec vljuden. Surovo se ne bo lahko kdo vedel, in vsakdo pripusti tujcu prvi prostor. Kdor občuje z narodom dalj časa, se prepriča, da pozna tudi prostak neko blagodejno olikanost. Vesel je vsake malenkosti, ki mu ugaja, in kaže svoje veselje na otrošk, nedolžen način. V vedenju se ne pusti ovirati od nikogar. Na cesti, na ulici, v hiši, v gostilni, tudi v cerkvi dela, kar je njemu ljubo; prostost mu gre nad vse.

Jutrovec je prijatelj družbe. Pogovarjati se med seboj, pripovedovati bajke, peti, to jim je nad vse drago. Važno ulogo igra pri tem radovednost, želja, izvedeti najnovejše. Zato se zbirajo ženske na ulicah, pred mestom, možje na gumnu, ob mestnih vratih, v kavarnah, pred vasjo in si pripovedujejo „najvažnejše — čenče“. Vse te lastnosti se kažejo še bolj ob priliki raznih slovesnosti, katerih v teku leta ne zmanjka nikoli.

Eno neprecenljivo lastnost ima Arabec, kakor sploh Jutrovec, in sicer, da skoraj ne pozna potreb, da je neizrečeno zadovoljen in živi nad vse skromno. Če ima nekaj kruha in potrebne vode, ne želi si ničesar več in tudi ne misli na jutrajšnji dan. Tako revno, kakor felah in Beduin, pri nas ne živi niti največji revež. Tudi temu so večinoma vzrok le razmere. Narod je tlačen od vseh strani, čemu se torej truditi? Priroda da potrebno tudi pri malem delu, delajmo le za silo!

Tako nam kaže značaj Arabca temne in svetle strani. Arabec je čudovito ponosen na svojo narodnost in samozavesten. Njegov narod je najplemenitejši na svetu, in nekdanja njegova slava ga silno vnema. Narodne časti se ne smeš dotakniti. Pri muslimih se narodnemu ponosu pridruži še verski. Kdor ni prerokov učenec, je giaur — pes, bodisi kristjan ali žid.

Slabe lastnosti prevladujejo. Ko bi pa narod dobil dobrega učenika, bi se gotovo kmalu uvrstil med najbolj omikane narode.

2. Arabska stanovanja.

Tudi gledé stanovanj se je treba ozirati na tri skupine arabskega prebivalstva, namreč na Beduine, felahe in meščane.

Beduin je pastir in njegova hiša je šotor, kakor pred tisočletji. Ženske delajo iz ovčje ali velblodove volne jako trpežne plahte, ki se razpnejo tam, kjer se beduinska družina ali župa za dalje časa naseli. Po številu glav je šotor večji ali manjši. Notranščina se razdeli v dva dela, za moške in ženske. Proti viharju je šotor zavarovan z vrvmi, ki so pritvežene na v tla zabite kole. Bolj preprostega stanovanja, kakor so črni ali sivi šotori, si ne moreš misliti, a pastirskemu ljudstvu zadostuje popolnoma in Beduin si ne želi druge hiše. Kadar treba, jo pobere in jo postavi, kamor se njemu zljubi.

Drugače je pri stalnih naseljencih, kmetih in meščanih.

Felah, arabski kmet, prebiva v zidanih hišah, ki tvorijo naselbine in vasi.

Stanovanja na hribih so iz kamna, kakoršen se nahaja po vsi deželi v izobilju. V dolinah in nižavah je arabski

dom pogostoma le iz surove opeke. Sela so zaradi deževja po zimi večinoma postavljena na višine. Tam so prebivalci tudi bolj varni pred mrzlico.

V kamnolomih ne miruje delo nikoli. Kamen se lomi kakor pri nas. Posamezni kosi se od vseh strani obsekajo in potem izroče zidarskemu mojstru. Na ulicah in cestah nikoli ne zmanjka oslov ali velblodov, ki donašajo te kamne na razna stavbišča. Arabci so jako spretni zidarji. Stene rastejo hitro iz tal, od jutra do večera se gibljejo pridne roke zidarjev in pomagačev, pogostoma med nekim ubranim petjem pri skupnem delu. Navadno se prostori obokajo in se nad obokom naredi nekoliko nagnjen in ograjen tlak, tako do se po strehi lahko hodi. Na vrhu po ograji in med line ograje se postavijo duhteče rože, katere Jutrovec zelo ljubi.

Felahov dom ima le en sam prostor. To je njegov „bet“ med štirimi stenami, torej pravzaprav je njegova hiša le ena izba in pogostoma še celo za več družin. Stopimo v to hišo!

Vhod je prav po izreku sv. pisma „ozek“ (Mat. 7, 14) in „nizek“ (Preg. 17, 19), le sklonjen moreš vstopiti. Zavarovan je vhod z lesenimi, tupatam okovanimi vratmi, z zapahi ali ključavnicami še iz Abrahamovih časov. Nad vratmi se zapazi tudi kak napis ali letnica zidanja, kakor pri nas. Nad vhodom je štirioglata odprtina, okno in dimnik ob enem. Tako temno je, da komaj moreš razločevati posamezne reči. Dva prostora vidiš tukaj: spodaj za živino in zadi, nekoliko višje, za ljudi! Hiša in hlev sta toraj skupaj in vsakdo si lahko misli, kakšno mora biti tako stanovanje.

Nad vse priprosta je oprava. Mize in stolov felah ne pozna. Med nižjim hlevom in višjo izbo so večje ilnate posode za žito, v kakem kotu je nekaj vrčev za olje, olive in vodo. Nikjer ne manjka ročnega mlina in nekaj skled za hrano. Tla so pogrnjena s priprogami iz ločja, in služijo ob enem za stol, mizo in postelj. V boljših hišah se najde tudi okorna skrinja, v kateri so shranjene dragocenosti, listine, denar, ženin lišp. Ob zidu brli borna lučica. Peči felah ne potrebuje. Pred mrazom ga varuje obleka; ako pa zakuri, mora dim skozi edino okno nad durmi. Od dima je dom kmalu svetločrn in umevno je, da mora evangeljska žena po dnevu prižgati luč, ko išče izgubljeno drahmo (Jan. 18. 18).

Najprijetnejši kraj v felahovem domu je na strehi. Na večer se tam lahko ohladi od dnevne vročine in po noči se zgoraj prijetno spi, posebno ker je zoper močno roso napravljena majhna utica. Boljše hiše imajo celo neke kašče, ki se v sv. pismu večkrat omenjajo. „Sedel je v poletni hiši.“ (Sod. 3, 20). Ta hiša je čedna, pobeljena, prav pripravna za pomenkovanje, pa tudi za spalnico, molitvenico (Dej. ap. 10. 9), bolnišnico in končno za mrtvačnico.

Okoli doma je majhna ograja iz kamna, tu je dvorišče, na katerem stoji „krušnica“, peč, kamor mora felahinja plaziti vsak dan.

Muhamedanska vas Malha blizu Jeruzalema.

Kakor pri šotorih, ima vsaka družina svoj dom. Če se družina namnoži, stanujejo skupaj, ali pa si postavijo posamezne dome, drug poleg drugega, navadno okoli skupnega dvorišča, v mestih tudi pod skupno streho okoli večjega prostora, ki služi kot divan, govornica, obednica vsem družinam. Na ta način so po mestih nastali takoimenovani kvartirji za posamezne obrti in dotični bazarji ali trgi. Zato navadno tam tudi ni pravih ulic.

3. Arabska noša.

Priprosta, kakor stanovanje, je pri Arabcu tudi noša, a podnebju primerna in slikovita.

Spodaj se nosi bela, dolga srajca. Felah pri delu včasih nima druge obleke. Na prsih je prerezana in sega pod kolena. Čez to se nosi daljši, navadno pisan plašč, „tób“ ga imenujejo, ob ledju zvezan z jako različnim, usnjatim, svilnatim ali prtenim pasom. Ta pas je Arabcu shramba za vse, kar nosi pri sebi: tobak, denar, nož, samokres, dragocenosti.

Obleka za vse je Beduinu in felahu njegov volneni, rjavo in črno pisani plašč, „abaje“. Brez tega ne gre od doma, ker bi se moral sramovati.

Abaje je štirioglata volnena plahta z odprtinami za glavo in roke. Arabec se čuti v njej ponosnega in jo tudi zna nositi kakor pravi kralj. Služi mu za vse: varuje ga solnca in mraza, po noči mu je postelj, kadar gre v mesto nakupovat raznih reči, mu je shramba ali vreča, na njej krmi svoje živinče in opravi, ako je od doma, svojo molitev.

Pogostoma se nosi tudi neki jopič iz kožuhovine, kakoršnega sta gotovo imela Elija in Janez Krstnik (Mat. 3, 4).

Posebno važno je za Jutrovca pokrivalo. Da ga varuje solnca, mora biti gosto, zato je tudi precej težko in okorno. „Turban“, arabsko pokrivalo, ima tri dele: na pobriti glavi je najprej bela čepica za pot, nad to suknena kapa po obliki glave in potem pride turško narodno pokrivalo, rdeča čepica tarbuš, z večjim ali manjšim čopičem. Okoli tarbuša si ovije še po jako različni navadi dolgo ruto (léffe). Imenitnejši muslimi, poglavarji, imajo belo leffe, prerokovi potomci in romarji iz Meke zeleno. V mestih se nosi pogostoma edino le rdeči tarbuš. Jutrovec se ne loči zlahka od svojega pokrivala; pri delu, v cerkvi, v uradu, pri jedi, vedno ga ima na glavi, tudi na grobu je tarbuš edino znamenje, da je tu pokopan moški. Pri obisku sezuva svoje obuvalo, ali pokrivala ne sname nikjer. Zahteva pa od Evropejca, da mora sneti klobuk. Beduin, sin puščave, ima bolj priprosto pokrivalo: njegov „keffije“ je temnopestra ruta, prešita pogostoma z zlatimi in srebrnimi nitkami. Keffije mu sega daleč čez tilnik na pleče in je na glavo pritrjena s težkim volnenim svitkom. Ta keffije ali mendil odgovarja potnemu prtu pri Judih in gotovo so nosili to pokrivalo tudi Zveličar in njegovi učenci. Jutrovec ima lase navadno pobrite, radi neprijetnih — prebivalcev, pogostoma se pa vidijo pri moških, posebno mladeničih, dolgi lasje in tudi kite.

Nogavice imajo le meščani, felah in Beduin jih ne poznata. Noge so bose ali v čevljih iz rdeče, bivolove kože. Beduini nosijo še sandale. Na konju ima Arabec široke

škornje, okovane z železom in z velikimi ostrogami. V znak spoštovanja se jutrovec sezuje, postavi obuvalo pred vrata, kadar pride v izbo ali na svet kraj: „Mojzes, sezuj svoje čevlje!“ (Mojz. 3, 5).

Noša žensk je moški noši slična, a ne tako jednotna. Povsod imajo ženske neko srajci podobno obleko s pasom. Zgornja obleka je prav različna po krajevnih navadah, tako da se navadno ženska pozna, odkod je. Jutrovke ljubijo pestre obleke, našite z zlatom, srebrom ali z različnimi rožami. Za pokrivalo jim služi široka ruta, potni prt, ali pa lične čepice, na pr. pri Betlehemčankah. Čepice so našite z zlatim in srebrnim denarjem prav različne vrednosti. Ta kinč je navadno ženina dota, do katere mož nima pravice in se je žena loti le v največji sili. Čepica je pritrjena pod brado z verižico, kjer so našite razne vrste denarja.

Pri ženskah, in sicer brez razlike na vero in stan, se je ohranila neka plahta — išar —, ki zavije celo osebo in ji da po barvi poseben izgled. Kristjanke ljubijo bele halje. Pri imovitejših muhamedankah je išar svilnat. Poleg tega nosijo zadnje tudi še pajčolane, ki pokrivajo ves obraz. V mestih so nogavice v splošni navadi in lični čeveljčki, vsaj na ulici. Doma hodi tudi meščanka le bosonoga, ali pa ima nateknjene cokeljčke ali pantofelce.

Značaj Evinih hčer se pri jutrovkah kaže posebno v lišpu in lepotičju. Nekaj nakitja ima vsaka ženska, celo beračica, in naj bo še taka šara. Mnogokrat je pa v lišpu celo premoženje in žene priprostih rokodelcev nosijo raznega lišpa v vrednosti do 500 frankov!

Najbolj v navadi so zapestnice, prstani, uhani, obročki na nogah, tudi v nosu, prav kakor je bila navada že pri Izraelkah.

Arabkinja ljubi ta lišp kakor dete; vedno ga nosi in se loči od njega za nekaj časa le v dnevih žalosti. Zato toži prerok Jeremija (2, 32) z ozirom na to zvesto ljubezen do lepotičja o nezvestobi Izraelovi do svojega Boga: „Ali more devica pozabiti svojega nakitja? Ali nevesta svojega pasú? Moje ljudstvo pa me je pozabilo neštevilne dni.“

Obraz si namažejo z nekim mazilom, „kul“, pred vsem obrvi in čelo. Raz obraz in iz oči seva nekaj bajnega. Pri slavnostih namažejo prste in nohte z žolto barvo, katero daje rastlina hena. Kmetske žene pobarvajo tudi svoje lase. Splošno v navadi je opikanje obraza z barvami (tetoviranje). Od časa do časa hodijo po vaseh ljudje, katerih posel je to

opikovanje. Ta okras se ne more več odstraniti. Obraz pri tem jako trpi, a kaj boš: drugi kraji, drugi okusi. Arabkinja ljubi dišave, in če le more, si kupi „flašico“ dišečega olja.

Tako se oblačijo in lišpajo prebivalci v Sveti deželi. Ni dvoma, da je večinoma še ostalo, kakor ob času Kristusovem in mnogo prej.

V mestih se z evropsko omiko širijo tudi evropske noše in navade, ki se pa Jutrovcu ne podajajo tako, kakor njegova narodna noša.

Imenitni vodnjak na cesti v Betlehem, kjer se je po ustnem sporočilu svetim trem kraljem zopet prikazala zvezda.

4. Arabsko družinsko življenje.

Stališče žene.

Slovenski pregovor pravi, da žena podpira tri hišne vogle. S tem je označen njen vpliv v družinskem življenju. Pri krščanskih Arabcih ima žena večinoma ono stališče, kakor pri nas. Ona je možu družica, njemu enakopravna. Popolnoma drugače je pri muhamedancih, torej pri pretvežni

večini prebivalcev. Izlam uči, da je ženska manj vredno bitje. Manj vredna v družini je od rojstva do groba.

Ako se porodi deklica, se nihče ne zmeni zanjo. Brez pouka raste pri raznih hišnih opravilih, dokler ne pride čas njenega edinega poklica, da postane možu žena. Od devetega leta zagrne obraz s pajčolanom, in prav zgodaj se že „zabaranta“ kakemu mladeniču, dasi navadno ne gre takoj v njegovo hišo. Da bi si deklica sama izvolila ženina, o tem ni govora; to je zadeva staršev in denarja. Muslimski ženi je mož „gospod“, ne sodrug, in ženin poklic je, da je možu pokorna, mu vošči dobro jutro, mu poljubuje roko. Ona ga kliče z besedo „já sídi“ — gospod, in mož imenuje svojo ženo „jà mara“ — o žena, kakor je tudi božji Zveličar imenoval na ženitovanju v Kani svojo mater (Jan. 2, 4). Po jutrovski šegi pri tem ni čisto nič žaljivega. Redkokdaj se imenujeta mož in žena po imenu. Izredno le pokliče mož ženo „mati“ na pr. fanta Ibrahima; namreč, če je sinček njegov ljubljenec. Večjidel je žena moževa služabnica, a ne sužnja, dasi si jo mora mož kupiti. Ona je srečna, če mož z njo ravna, kakor z nedoraslim otrokom in skrbi za njen obstanek, kar ima tudi pravico od moža tirjati. Poleg tega so njene pravice še: očetova dota, do katere mož nima nobene oblasti; navadno sme za družinske potrebe porabiti, kar ji nese kuretina, in vsak teden sme sprejeti svoje starše. Iz hiše ne sme iti za dalje časa, ravno tako ne sme sprejeti nobenega moškega — niti ob času molitve iti v mošejo, ker molitev je izključno zadeva moških.

Ženina brezpravnost je posebno razvidna v zadevi ločitve zakona. Možu more zadostovati vsak povod, da izreče ločilne besede, navadno: ualáhi, aleji t-talák bit-telete, t. j. pri Bogu prisežem, da se moram od tebe na podlagi verskih predpisov ločiti . . . in žena mora takoj moža zapustiti. Njej te besede niso dovoljene. Navadno je ločitev po receptu slovenskih rokovnjačev le na kvatre. Pri splošni revščini mož nima pod palcem, da bi si kupil novo ženo in oskrbel otroke. Kratki ločitvi sledi „fatua“, t. j. pravna določba, ki možu dovoli, da ženo vzame zopet nazaj.

Prava rak-rana družbinskega življenja je, da sme mož imeti več žen, kar se sicer ne zgodi pogostoma, ker ljudem manjka denarja za vzdrževanje take družine.

Dasi je žena večjidelj brezpravna, je v javnosti nedotakljiva. Noben mož se ne upa dotakniti se kake žene, niti če jo zasači pri tatvini. Bati se mu je, da mu ženska

ne podtakne slabega namena in je ne maščuje, kdorkoli je ravno pri rokah. Njena nravna čast se vsekako višje ceni, kakor pri nas. Deklico zapeljati se šteje med najhujše zločine, ki se osvetujejo le s smrtjo; zato so nezakonski otroci nepoznani. Gorje deklici, ki bi ne mogla več skriti nasledkov greha! Neusmiljeno se zakolje ali zazida.

Zato so pa ženske izključene tudi iz vsega javnega življenja in v mestih vidiš pogostoma, kako gre „gospod" z jerbasom na trg po meso in druge kuhinjske potrebe.

Če pride kdo v muhamedansko hišo, mora dati znamenje in čakati, da se ženske odstranijo. Nikoli ne smeš muslima vprašati po ženi, to bi bilo hudo žaljenje. Če pride moški obisk, mora biti žena v svoji izbi, ona sme občevati edino le s sovrstnicami.

Umevno je, da pri takih razmerah trpi ženino duševno življenje. Njen poklic je dopasti možu in njeno veselje so edino le otroci, posebno dečki. Če pa teh ni, je mesto veselja njen delež vsakdanji prepir. Delo ji ne gre, to prepusti kaki služabkinji. Ona se lišpa, posedava po blazinah, kadi, hodi na sprehod, njena zabava je vsakdanje pomenkovanje, njeno veselje lepa svilnata obleka, uhani, prstani z eno besedo nič vzvišenega, nič plemenitega in njenemu bistvu pripravnega.

Iz tega je razvidno, kakšno mora vsaj večinoma biti arabsko družinsko življenje. Starši niso enakopravni, tedaj tudi nimajo nad otroci potrebne predstojniške oblasti. Žena je neuka, njeno srce ne pozna uzorov, ona potem takem tudi ne more vplivati na otroško srce. Manjka ji tudi potrebne nežnosti v vedenju in govoru. Lahko se reče, da je čednost muslimske žene le navidezna, le zgolj zunanja.

Ali so pri tem žene nesrečne? Sam Bog vidi v njih srca. Človek se pa navadi s časom vsega, toraj tudi arabska žena svojega poniževalnega stališča.

To ženino stališče je odločnega vpliva na celo družinsko življenje! Kdor tega ne pozna, ne more si tolmačiti in ne razumeti vsega, kar se mu zdi v arabskem družinskem življenju izrednega, nam včasih neverjetnega.

Svatba in ženitev.

Poglejmo najprej, kako se pri Arabcih ustanavljajo družine. Zanimivi obredi pri svatbi in ženitvi so se večjidel ohranili še iz starodavnih časov; mnogokaj se omenja tudi v sv. pismu, na kar kratko opozorimo.

Na Karmelu, kjer so sestre razširjevale svoje krasno letovišče, je bil med zidarji maronitski mladenič Jusuf (Jožef), kateri mi je služil pri sv. maši. Opazil sem, da ni samo priden in delaven, ampak tudi jako štedljiv. Po nepotrebnem ni izdal ne beliča. Nekoč ga vprašam, čemu tako štedi. Odgovori mi, da si namerava poleg skrbi za starše v kratkem tudi „kupiti nevesto". Osupnjen sem bil, ko slišim to iz ust prav poštenega krščanskega mladeniča. Sicer sem že prej vedel, da je nekaj sličnega pri muslimih v navadi. Ni mi pa bilo do tedaj znano, da je to splošna navada pri Arabcih, toraj tudi pri kristjanih.

Kako se toraj vrši to „kupovanje in ženitovanje"?

Jutrovec z ozirom na zakon v primeri z nami ne pozna dveh reči: Prvič mladenič ne bo zlahka ostal neoženjen in drugič izvolitev svoje izvoljene nikakor ni pripuščena njemu samemu. Ženitev je toraj prava kupčija, kakor pravi že beseda „kupiti si nevesto".

Jutrovec ne pozna strahu, da bi ne mogel preživiti žene in družine, ali da bi mu žena postala zapravljivka in podkopavala družinsko srečo. Iz lastne volje mladenič, vsaj pri felahih, ne ostane lahko samski. Če bi se kateri ustavljal, ga zbadajo s pesmijo, ki se nekako glasi:

> Kako čmerno samec biti,
> če iz hiše moraš iti:
> ne beliča v žepu ni,
> pač pa suknja polna uši!

Kdor do dvajsetega leta nima žene, o tem govoré, da je lenuh ali zapravljivec, ker si ni dosti prihranil.

Ker postane mladenič z ženitvijo samostojen mož med sovaščani, silno želi, da čimpreje postane družinski oče, „odpre hišo", kakor Arabci pravijo. To je tudi želja očetova in posebno materina. Ta ne pozna večje sreče, kakor doživeti dan ženitve svojega sinkota. Ta želja se izraža že v čestitanju pri rojstvu kakega dečka: „Ako Bog hoče, ga boš oženila."

Izvolitev neveste, ali pravzaprav „kupovanje", je izključna zadeva staršev, ali če so ti že mrtvi, starejših bratov in stricev. Ako ima ženin kako „srčno" željo, se sicer, če je mogoče, na njo ozirajo, nikakor pa ne sme on te želje nevesti razodeti. To storijo njegovi namestniki. Tako je to zadevo tudi očak Abraham izročil svojemu oskrbniku Eleazerju ... „da greš v mojo deželo ... in dobiš ženo mojemu sinu Izaku" (I. Mojz. 24).

Pogostoma se pripeti, da se starši „pobarantajo“ za svoje otroke že v njih nežni mladosti. V obče se oženijo jako zgodaj, ker hoče nevestin oče svojo hčerko „prodati“, ali pa ker ženinova mati hoče na snahi imeti dobro pomočnico pri delu. Najboljša doba za nevesto je 13.—16. leto. Če pride 20. leto in še ni ženina, je to za njo slabo izpričevalo. Da bi katera čisto „obsedela“, se vsaj med felahi ne pripeti zlahka, in če ima deklica tudi le eno oko.

Pri izvolitvi se gleda na sorodništvo, ker nevesta iz žlahte, „hamule“, bo bolj gledala na družino, kakor tuja. Redkokdaj se gre po nevesto izvun vasi. Če pa manjka potrebnih novcev, se gre tja, kjer je „boljši kup“, posebno ker se tam ni treba ozirati še na druge okolnosti, katerih se ni mogoče izogniti pri dobri družini.

„Bet emlih“, dobra hiša, dobra družina, to gre felahu nad vse. Med narodom sicer ni posebnih stanov po rodu, toraj vsaj med felahi nobenih plemenitašev. Kljub temu je vsak še tako razcapan in reven felah ponosen, ako je iz dobre družine. Sevé je najboljša družina — denar, ker on je sveta vladar posebno na Jutrovem. Kdor ima dosti pod palcem, dobi lahko „najplemenitejšo“ nevesto, če tudi je sam vse kaj drugega, le ne plemenitaš. Samo ob sebi je umevno, da med muslimi in kristjani pri svatbi ni nobene stike.

Arabec gleda na to, da je nevesta lepa. Ona naj bi bila vitke stasi, rdečih lic, naj bi imela bele zobe in pred vsem velike, žive oči, kakor so oči ognjevite gazele. Vrhu tega naj bi bila dobra gospodinja, pokorna, ne „dolgojezična“, ne jezasta, ampak krotka, molčeča, možu vdana, goreča za njegovo čast.

Ako se je po dobrem preudarku našel tak biser, se odloči ženinov oče za svatbo. Najprej pošlje k nevestinim staršem neko osebo — „hatbe“, ki naj bi poizvedovala, kako je z zadevo. Če je poročilo ugodno, gre oče z dvema pričama v nevestino hišo. Tu sevé delajo, kakor bi o prihodu ničesar ne vedeli in radovedni poprašujejo, „kaj nam prinese čast tega obiska...“ Prinese se črna kava, brez katere pri Jutrovcu ne gre, in potem se še le preide na dnevni red. Kmalu so pri kupčiji... Nevesta se ne vpraša, in ako bi jo vprašali, kakor so vprašali Rebeko: „Ali hočeš iti s tem možem (I. Mojz. 24, 58)“, bi ne smela reči „ne“ in sramotno bi bilo za njo, če bi razodela kako posebno nagnenje do drugega mladeniča. Kakor že nekdaj, (glej I. Mojz. 24, 50) imajo pri svatbi tudi bratje odločilno besedo in zato bo

pravo arabsko dekle vedno reklo: „Kakor hočejo moj oče in moji bratje!“

Čez nekaj časa je v nevestini hiši zaroka — „hutbe“. Ženin pride s pričami, nevesta se pa ne sme prikazati. Ta zaroka velja skoraj toliko kot poroka in tu posreduje tudi zastopnik vere. Najvažnejša točka je kupna cena in nevestina dota. Cena je odvisna od družine, od starosti, lastnosti, neveste in znaša povprečno 600—1400 kron. Največ dobi oče, ki je na nevestin račun morda naredil že prej dolga, drugo je dota. Ta obsega obleko in različen lišp za nevesto, katera ima s tem pravo otroško veselje. Vrhu tega se mora plačati še za nekaj plaščev, čevljev... bratom, staršem in bližnjim sorodnikom. Razume se, da traja ta barantija ure in ure in postaja jako glasna. Če je kupčija sklenjena, izroči ženin ali njegov oče nevestinemu očetu pisano ruto, v kateri je zavit cekin. Nad tem je izmolil duhoven prej očenaš ali pri muslimih „hatib“, prvo suro korana. Voščijo si srečo (Tob. 10, 13) in se ločijo. Ženske pa naznanijo z značilnim vriščem soseščini veselo novico.

Ženin in nevesta sta zvezana prav tesno in brez tehtnih razlogov se ta vez ne sme razrušiti. Videti se pa tudi sedaj ne smeta, in ako se srečata, zakrije ona svoj obraz, kakor je storila Rebeka, ko je prvič zagledala Jakoba (I. Mojz. 24, 65).

Ženitovanje.

Nekaj dni pred zaroko se začnejo priprave. Mladeniči vprizorijo po večerih razne igre, ki so smešne vsebine. Na vaški trati, pri nas bi rekli, pod lipo, so slovesnosti s petjem in umetnim ognjem. Okoli ognja imajo mladeniči svoje plese, fantazije, in vsa vas je na nogah. Nevestini sorodniki in prijateljice se podajo v mesto nakupovat obleko, lišp . . . in se vriskaje vračajo. Konec vseh slovesnosti je dan, ko se nevesta prepelje na ženinov dom. Pri kristjanih je poroka navadno v nedeljo in se že dan poprej vse pripravi, pri muslimih pa pripravljajo še le isti dan.

Deklice in žene peljejo nevesto v kopel, kjer se po določenem obredu skoplje, oplete, obleče in obloži z vsem nakitjem med petjem posebnih pesmi.

Tudi v ženinovi hiši je živahno. Brivec ga pobrije; med tem uganja vaška mladež razne burke. Že tu ima glavno ulogo „ženinov prijatelj“ (Jan. 3, 29), naš slovenski „camar“, ki zaukazuje mladeničem pri oblačenju, dočim pojejo sorod-

nice na sosedni hiši. „Camar“ mora vse voditi, vse zadovoljiti, vse oskrbeti, njega morajo vsi ubogati. Veseli ga, ako je ženin veselega obraza, če gre vse brez zapreke, in če sliši ženinov vrisk. Kadar se nevesta pripelje v ženinovo hišo, je „camarjev“ posel dokončan in on stopi v ozadje. Tako je bilo že pri Judih in na to merijo besede Janeza Krstnika, ki se primerja takemu prijatelju ženina — Jezusa: „On mora rasti, ali jaz manjšati se“ (Jan. 3, 30).

Ob določeni uri poroke, ali kakor pravijo „teklih“ ali kronanja, grejo pri kristjanih vsi svatje v cerkev. Nevesta sedi popolnoma zagrnjena na okinčani kobili, ženske pojejo ženitninske pesmi. Veljava poroke je v pričah.

Nevesta se spremlja nazaj v rojstno hišo, ženin h kakemu sosedu. Vse častita ženinu in staršem in izraža razna voščila. Ostali del dneva je določen za zabavo. Kakor sem videl v Nazaretu, se poda mladina z ženinom na okinčanih konjih na večji prostor. Spredaj je jahač z golim mečem, ogrnjen le s srajco. Zadi pojejo možje v taktu, po katerem se on giblje. Neprestano pokajo puške in samokresi, mladež vriska, vse poje, ploska z rokami. Na določenem prostoru kažejo jahači spretnost, ki je res občudovanja vredna; nato zopet plešejo ali streljajo v tarčo.

Ob mraku pride konec, za goste pravzaprav še le začetek, namreč pojedina. Gostov ne manjka, ker je povabljena vsa vas in navadno tudi še nekaj poglavarjev iz soseščine.

Možje sedijo v skupinah okoli skled, na katerih so cele gore riža in nasekanega mesa, vse polito z dišečo juho. „Camar“ in mladeniči strežejo. Ko se je prva gruča nasitila, pride druga na vrsto, ostanke dobijo ženske. Po obedu kramljajo pri cigareti in črni kavi in pojejo bojne ali ljubavne pesmi, zložene od narodnih pevcev.

„Camar“ razgrne na tleh obširno plahto in sprejema razna ženitninska darila. Gostje pristopijo drug za drugim in položijo nekaj za novoporočenca. „Camar“ imenuje svoto, neki klicar ponavlja to trikrat med zahvalo in voščili za darovalca in obdarovanega. Kdor se hoče pokazati bolj „nobel“, dá večkrat, da se njegovo ime večkrat izkliče. (Kadar daš miloščino, ne trobi pred seboj! Mat. VI. 2). Ta darila so nekaka posojila, ki se morajo pri enaki priložnosti zopet vrniti; zato se dobro pazi, koliko daruje vsaka družina. Nekaj sličnega je tudi v mnogih krajih na Koroškem; ljudje pravijo, „dati naroče“ (na roke). Tudi pri krščanskih Arabcih se stisne kak denar ženinu ali nevesti v roko.

Zopet se začuje vrisk in čudno streljanje z glasom (salaut). Ženske se zbirajo okoli nevestine hiše. Med streljanjem in splošnim vriskanjem, da odmevajo gore, gre nevesta v ženinovo hišo, v praznični obleki, zagrnjena, z golim mečem pred obrazom. Na pragu odda meč, prilepi nekaj kvasu na čelo in nad duri, sname vrč, ga dene na glavo in vstopi v izbo. Ti obredi kažejo, da je od sedaj nevestina naloga skrbeti za jed in pijačo. Do polnoči še sedi nevesta sredi žensk, popolnoma zagrnjena. Ona ne sme ne žalovati,

Ajn-Dirve, studenec na potu v Hebron, kjer je po mnenju mnogih krstil Filip dvornika etijopske kraljice.

ne veseliti se, temveč kazati resen obraz. Tu prileti hipoma sel. „Ženin pride, hitro mu naproti!“ Takoj se podajo ženske s svetilkami ženinu naproti. Ta pride na čelu svojih prijateljev. To podobo je uporabil božji Učenik v priliki o pametnih in nespametnih devicah (Mat. 25, 6). Ženin vstopi in sname nevesti pajčolan, mož in žena se vidita prvikrat. Ožji sorodniki voščijo srečo. Ako se ženinu nevesta dopade, glasno zavriska in ta vrisk ponavljajo vsi, ki so zunaj. To je vrisk, ki pride iz globočine človeške duše in na ta vrisk opozarja Janez Krstnik, ko razlaga svoje razmerje do Zve-

ličarja: „Kdor ima nevesto, je ženin; ženinov prijatelj pa, ki stoji in ga posluša, se srčno veseli ženinovega glasu. To moje veselje je dopolnjeno.“ (Jan. 8, 29).

Drugi dan pridejo sorodniki novozaročence povpraševat, kako se jima dopade. Razgovarjajo se o družbinskih razmerah.

Jako strogo se gleda na to, da je nevesta nepokvarjena, devica, kar bi imelo biti v poseben ponos vsem krščanskim nevestam.

Ženitovanje je Arabcu, in Jutrovcu sploh, vrhunec vsega veselja. Ob teh dnevih pozabi na vse togote in bridkosti, ki ga drugače tarejo. Ni čuda, da je Zveličar večkrat izprimerjal nebeško kraljestvo takemu ženitovanju.

Na ta pomenljivi način, ki se je ohranil skozi tisočletja, se ustanavljajo arabske družine.

Deca. Šola. Poklic.

Jutrovec si je že od nekdaj želel mnogo otrok in vedno so imeli fantje prednost pred deklicami. Pri Judih je bila na moškem potomstvu obljub zaradi Zveličarja in se je smatralo mnogobrojno število potomcev kot znamenje blagoslova božjega. Dandanes si želi Arabec mnogo fantov, ker upa, da ga bodo v starosti preredili in ker mu s tem številom raste tudi upliv v rodbini. Deklice pa lahko pomnožijo, kadar se omože, očetovo premoženje, oziroma mu pomagajo plačati dolgove, dasi mu porod deklice ne naredi istega veselja, kakor rojstvo fanta, kar je umevno radi nizkega stališča, katero zavzema ženska posebno pri muslimih.

Dan rojstva na Jutrovem večini ni znan in se zanj tudi malo brigajo. Še le v novejši dobi velja zapoved, da se mora vsak porod zaznamovati v posebnih družinskih maticah. Ime dá otroku oče. Navadno se ozira na razne okoliščine pri rojstvu, na voščila, na verske spomine in družino samo. Zato so imena jako različna, in ne, kakor pri nas, nekako navezana na svetopisemska ali na imena svetnikov. Pri krščanskih Arabcih je tako, kakor pri nas, a tudi oni imajo pristna arabska imena, na pr. abd il-haji — hlapec živega, nasir — zmagovalec, utman — mlada kača, farīd — biser. Otroškemu imenu se pridene še ime očetovo in se mora med obe imeni misliti beseda iben — sin. Pogostoma se imenuje oče po rojstvu prvorojenca po njem s pristavkom abu — oče. Družinska imena niso v navadi in se nahajajo le v mestih.

Skoraj vsak Arabec ima tudi še kak priimek, katerega so mu dali hudomušneži.

Ako se družini porodi sin, vlada veselje v vsi žlahti, kakor pri rojstvu Janeza Krstnika. (Luk. 1, 58.) Prijatelji pridejo voščit, prinesejo darila in se pogostijo. Pri deklici ni nič voščil, pač pa pomeni porod pomnoženje imetja, ker na deklico se lahko dela — dolg!

Na kmetih raste otrok v silnih mukah. Felahinja sicer jako ljubi svojo deco, ali za snažnost, primerno hrano, postelj, toploto se ne zmeni dosti. Mati gre hitro po porodu po opravilih in otrok leži cele ure v umazanih cunjah, na solncu, izpostavljen celemu roju muh. To je za otroka trda šola, a kdor jo prestoji, je utrjen za vse nezgode felaškega življenja.

Dokler otrok še ne more hoditi, ga nosi mati, kakor pri nas ciganke, v neke vrste vreči na hrbtu, bodisi pri delu, bodisi kadar gre v mesto. Njena ljubezen mnogokrat ni na pravem mestu; o vzgoji seveda ni govora. Na dan kakega muslimskega svetnika je navadno skupno obrezovanje dečkov, ki so različne starosti, ker ta obred ni navezan, kakor pri judih, na osmi dan. Slovesnost se obhaja s plesom, večernimi pojedinami, streljanjem in narodnimi veselicami.

Mladina pozna razne igre. V mestih se najbolj zabavajo z zmaji ali pa se igrajo s krogljicami. Na vaseh se vršijo igre na „trati“, oziroma na gnojišču, katero tvori pred vsako vasjo pravo goro. Mnogo iger je kakor pri naši deci. Radi posnemajo po svoje starejše, pojejo, ploskajo z rokami, plešejo jako spretno. Zaradi reda, načina igre itd. nastanejo mnogokrat prepiri, dokler ne zmaga močnejša stranka. Zdi se, kakor bi se bil tudi v duši Zveličarjevi oživil nekoč spomin na to detinsko dobo, ko govori množicam: „Podobni so otrokom, kateri po ulici posedajo in vpijejo: Piskali smo vam in niste plesali; tarnali smo vam in niste jokali.“ (Luk. 7, 32.)

Prav zgodaj otroke tudi porabljajo za razna dela in opravila. Na kmetih gonijo živino na pašo, pomagajo pri žetvi, na gumnu, v mestih se učijo raznih rokodelstev. Tudi dekleta pomagajo materi pri hišnih opravilih. Prej kakor pri nas, okusi arabska deca težo dela „v potu obraza“.

Velikega pomena za vsak narod so šole. Pred 400 leti so imeli Arabci mnogo šol, pozneje se je vse opustilo in še le krščanski misijoni so prisilili tudi državo, da se zopet briga za ljudsko izobrazbo, dasi z jako majhnim uspehom. Vse šole so verske; muslimske so plačane od države, krščanske

od dotične verske skupine. Država pobira od vsakega državljana na leto približno 1 krono 50 vinarjev za šole. Navadno je v vsaki vasi šola — ali taka, da pač komaj zasluži to ime. Glavna in edina predmeta nauka sta branje in pisanje, po starem kopitu, brez vsakega napredka. Bere se edinole koran. Paglavci sedijo na preprogah in ponavljajo posamezna poglavja tako dolgo, da jih znajo na pamet. Pisati se uče šele drugo ali tretje leto. V šolo hodijo le dečki, čas je prepuščen staršem, uspeh prav neznaten; le s težavo se nauče brati in še z večjo pisati. Arabec piše od desne na levo in drži papir prosto v levi roki, ali ga nasloni na koleno. Deklic v muslimske šole ne sprejmejo. Šolsko vprašanje vsaj pri felahih ni tako pereče, kakor pri nas. Nimajo ne visokih plačil, ne kazni, a narod trpi, ker manjka izobrazbe, prosvete in napredka.

Z veliko večjim uspehom delujejo krščanske šole, posebno po mestih in sicer pri dečkih in pri deklicah. V novejšem času je v tem oziru nastalo pravo tekmovanje. Posebno si prizadevajo Rusi in Amerikanci, da bi po šolah prišli do vpliva. Nekateri kraji so s šolami preplavljeni. Vasica Kana na pr., ki šteje okoli 600 prebivalcev, nima nič manj ko šest šol!

Tudi Judje imajo svoje lastne šole.

Pretežna večina prebivalstva v Sveti deželi je kmetskega stanu. Obrtniški stan je prav neznaten. Večjega pomena so le izdelki, ki jih izdelujejo v Jeruzalemu in Betlehemu iz oljčnega lesa in biserne matice ali sedeva. Romarji jih radi kupujejo in prinašajo svojcem za spomin na svete kraje. Strojev Arabec ne pozna, vsako delo se izvrši le z roko ali s pomočki, kakor v davnih časih. Raznim obrtnikom ne manjka spretnosti, zakaj Arabec je jako bistra, nadarjena glava.

Na deželi najdeš le v večjih vaseh kakega čevljarja, saj se čevljev le malo potrebuje. Mizar ne dela ne mize, ne stola, ker teh felah ne pozna, temveč le pluge in kako drugo leseno orodje. Redki so tudi kovači, ker se dobi vse ceneje v mestu. Če je pa treba kaj popraviti, izvrši felah sam, ali pa mu „pokrpa“ kak cigan, ki gre od vasi do vasi. Lončarji imajo dosti posla, ker so vrči razne velikosti v splošni rabi. Ta obrt cveti v okolici Gaze in onstran Jordana, kjer se s to stroko bavijo izključno le ženske; za plačo dobivajo pšenico.

Tkalci delajo iz volne zelo trpežne tkanine, ki so boljše od evropskih pridelkov; tkanine iz bombaža pa pridejo iz Evrope. Tako se dovaža od nas tudi usnje, dasi se nahajajo tu pa tam usnjarji. Večjega pomena je v Hebronu izdelovanje kozjih kož za vodne ali mehe za olje; tam je tudi, kakor že v davnih časih, neka vrsta steklarstva, ki pa ni nič napredovalo. V gorovjih se mnogi bavijo s tem, da žgejo apno, ker kamna in kurjave ne manjka. Onkraj Jordana so tudi oglarji, ki ponujajo po mestih svoje pridelke.

Po mestih najdejo mnogi svoj kruh tudi v trgovskem stanu. Največ kupčije je pa v tujih rokah. V večjih krajih je prebivalstvo jako pomešano. Pravega Arabca najdemo med kmeti — felahi; njih opravila in delo na polju opišem natančneje, kar bo gotovo zanimalo stanovskega sodruga arabskega felaha, namreč našega slovenskega kmeta.

5. Na kmetih.

V teku bivanja v Sveti deželi sem prišel v tesno dotiko s kmetskim ljudstvom, opazoval njegova dela in opravila na polju in pri domu. Na popotovanjih sem se seznanil z razmerami na raznih krajih, mnogokaj se mi je razložilo od ljudi, ki bivajo tu že več let in deželo dobro poznajo. Že iz šole smo vajeni slišati o Sveti deželi kot o deželi, „po kateri se cedita mleko in med“. Sv. pismo hoče izraziti s tem njeno posebno rodovitnost. S tem priimkom se dežela lahko ponaša tudi še dandanes, dasi morda ne v oni meri, ko ob času očakov, ker dežela je jako zanemarjena, in razne okoliščine uplivajo zelo neugodno na obdelovanje. Kjer pa tla skrbno obdelujejo, in tako delo je zahtevala dežela vedno, tam obilen sad ne izostane niti dandanes, tako da se v marsičem o deželi še zdaj more reči, „da se po njej cedita mleko in med“.

Poljedelstvo.

Felah-kmet je le nekak najemnik na zemljišču, ki je lastnina ali države, ali velikih posestnikov. Njegova prava lastnina je reven dom, s katerim pa je navezan na dotično zemljo, kjer dom stoji.

Kakor pri nas, ima tudi tam kmet svoje čase za setev in žetev, navadno gotove praznike.

Neogibno potreben je dež, in sicer ob pravem času. Toče, povodnji, slane, kakor pri nas, se felahu ni treba bati.

A če ne pride dež ob pravem času, ali ne v zadostni meri, gre tudi felah „prosit za dež“. Po vaseh hodijo deklice „s procesijo“ in prosijo pevaje alaha, naj se usmili kmeta-reveža. Če pride dež, sta kmetu nevarna le še dva sovražnika: neke vrste črv, ki se zaredi za listi debla, in pa kobilice. Kjer se te prikažejo, skoraj ni človeške pomoči, le Bog more poseči vmes, ako pošlje veter, ki zanese škodljivce v puščavo, ali pa v morje; tudi mrzel dež, huda rosa moreta zamoriti tega požrešneža z vso njegovo zalego.

Koncem vinotoka, po prvem dežju, pripravi felah svoj jako priprost plug, ki je sicer podoben našemu, a desetkrat lahkejši. Pred oralom ima suhe voličke, krave, tudi skupaj z oslom ali velblodom, pri lažjem delu pa samo po eno živinče. Pripeti se, da se mora vpreči včasih tudi — žena. Živina ne trpi preveč, ker oralo gre le za ped globoko, je lahko in navadno zemlja ne pretrda; poleg tega se felah nikakor ne prenagli, temveč dela počasi, pevaje svoj „kef“; le semtertja zavihti s svojo 2 *m* dolgo palico, ki ima pri ročniku nakovano železo za poravnanje zemlje pri plugu, in na drugem koncu bodalo.

Gnoja na Jutrovem ne poznajo. Vsako tretje leto pustijo zemljo ležati, da se odpočije. Seme se ne seje na brazde, temveč pred oranjem, in se podorje; s tem je pa delo tudi končano. Pri oranju se bo kmet izognil vsakega kamna, mesto da bi ga odstranil. On pusti stati vsak trnjev grm, če je tudi sredi njive. Polje ni tako razdeljeno, kakor pri nas, na njive z gotovimi mejami; travnikov pa sploh ni. Večji kosi se zaznamujejo s kamni, in te kose obdeluje posamezni kmet. Na bolj kamenitih tleh, ob gričih, je treba na oralo jako paziti, in odtod je vzel Zveličar lepo podobo: „Nihče ni pripraven za nebeško kraljestvo, ki položi svojo roko na plug, pa se ozira nazaj.“ (Luk. 9, 62.)

Setev je dvojna: zimska in letna. Zimska se začne s prvim dežjem, in se najprej seje ječmen; do prosinca je sejana pšenica, grah, leča, fižol, bob. To žito potrebuje mastna, težka tla in uspeva tudi pri slabem obdelovanju. Letna setev mora pa imeti dobro pripravljena tla, ker ne dobi dežja in ga tudi ne potrebuje. Pričenja se kar za zimsko. Najprej pridejo na vrsto velike melone, ki jih sejejo z roko v oddaljenosti 2 *m*. Ta oddaljenost je potrebna, ker se dvakrat preorjejo. Majhne melone se sejejo v brazdo z neko napravo, ki se priveže k plugu. Ravno tako se seje sesam, neka vrsta maka, iz katerega delajo olje, in neke vrste ber ali proso.

Žetev je prav različna po legi polja. Ob topli Jordanovi dolini se začne žetev ječmena sredi aprila, na gorah koncem maja; pšenico žanjejo 10 do 14 dni pozneje. Ta čas je za felaha sicer težak, ali tudi vesel čas. Dasi manjka pri žetvi ljudi, delo kmeta ne sili preveč, zakaj v tukajšnjih razmerah ostane žito lahko dolgo v klasju in dežja se ni treba bati. Žito žanjejo le moški; ako je klasje težko, vlada povsod veselje in ves dan se čuje iz polja petje žanjecev in

Razvaline cerkve El-Bireh; tu sta pogrešala po pobožnem sporočilu Jožef in Marija 12letnega Jezusa.

vriskanje žensk. Felah ve, da mu dobra žetev ne prinese samo kruha, ampak mu tudi pomaga plačati dolgove, ali jih vsaj zmanjšati, in dolgov ima felah ravno toliko, kolikor večina naših kmetov.

Žito povežejo v snopiče, zložijo v velike kupe in je spravijo na gumno. Kakor ima vsaka slovenska vas svojo vaško trato, tako ima vsako arabsko selo svoje skupno gumno, bodisi na kaki skali ali na kakem drugem kraju s trdimi tlami. Tu sem se felah preseli za dalje časa, ker štiri mesece se mu dežja ni treba bati, in mlatva se lahko vrši prav

zložno. Rad počaka na veter iz vzhodne puščave, ker se tedaj bilke najraje lomijo.

Žito naložijo v okrogel kup, tri do štiri goveda zvežejo vkup ter gonijo vsak dan nekaj ur v kolobarju po žitu, dokler ni vse skupaj zmleto ali zmlačeno; kopita ali parklje starejo klasje in zdrobijo suho slamo v kratko rezanico, ki služi živini za krmo.

Prav pogostoma se pa poslužujejo tudi mlatilnih sani, ker se s tem mlatva jako pospeši. Te sani so debela deska, ki ima spodaj v podobi zob vdelano kamenje. Kakor pri nas brana po njivi, se vlači ta deska tako dolgo po žitu, dokler ni vse zmlačeno. Le redkokdaj se vidijo tudi neke vrste cepci, pravzaprav le dolge palice, s katerimi udarjajo po žitu.

Kup se je jako stisnil in felah vzame lopato, da loči zrnje od slamnatih ostankov. Ta lopata ni niti lopata, niti vévnica, ampak trizobne vile. S temi se meče cela mešanica neumorno kvišku, posebno ob večernem rahlem pišu. Dočim pade težko zrnje naravnost dol, nese veter lahkejše dele nekoliko dalje, in tako se žito z večkratnim metanjem čisti. Zrnje se osodi ali preseje na rešetu. („Satan vas je hotel imeti, da bi vas presejal kakor pšenico.“ Luk. 22, 31.) Nato se spravi v žitnice, ilnate posode, dostikrat samo v jame, katerih stene se ogrnejo z rezanico. Poleg zmlete slame je precejšen del prav trdih ostankov. Tudi te denejo na stran, in gospodinja neti ž njimi peč, ali pa jih gospodar pomeša z ilom, da popravi svojo streho. Večinoma pa za te ostanke ni posebne porabe, in da niso na potu, jih felah zažge, da šviga plamen k večernemu nebu. Na te trde ostanke je mislil Gospod, ko je govoril o sodbi, pri kateri bo sežgal pleve. („Pleve pa bo sežgal z neugasljivim ognjem . . .“ Mat. 3, 12.) O plevah v našem pomenu ni govora, ker te se zdrobe v prah.

Glavna pridelka felahova sta pšenica in ječmen. Pšenica mu da kruh, ječmen se pomeša z rezanico, in s tem krmijo živino. Poleg teh pridela še fižol, grah, lečo, proso in sezam. Sezam se večinoma izvaža ali pa se porabi za olje; ostanki so za živino dobra krma.

Povprečno dobi kmet od polja do desetero seme; ob rodovitnih legah in ugodnih letinah se pridelek pomnoži tudi tridesetkrat, kar priča o rodovitnosti dežele še dandanes. „Stoterni sad“ (Mat. 13, 8) je redek; pač pa se zgodi, da zraste iz enega pšeničnega zrna 10 do 15 bilk, katerih

vsaki klas ima do 20 zrn; tako se lahko doseže sto do tristoteren pridelek ali sad.

Da felahu od kupa na gumnu ne ostane preveč, zato se skrbi od raznih strani. Najprej se odmeri desetina; potem pridejo upniki, ki si s tem poplačajo felahu dana posojila, trgovci iz mesta itd. Nekaj dobijo duhovnik, učitelj, slepci in gobovi in tako se kup precej skrči in zmanjša, predno pride v felahovo žitnico.

Vrtnarstvo.

Mnogo pridelkov nudi prebivalcem „vrtnarstvo“. Od raznovrstne zelenjave živijo ljudje precejšen čas v letu. Večinoma so vrtovi tam, kjer je voda, da se nasadi lahko namakajo. Ako je voda skupna last, ima vsak posestnik določene ure, ob katerih, napelje vodo na vrt. Mnoga zelišča na pr. melone pa ne potrebujejo vode in se zadovoljijo z roso. Vrtnarstvo je največjega pomena blizu večjih krajev in mest. Vsako jutro gredo kmetice v trumah s pridelki v jerbasih na trg. Nekatere vrste zelenjave so jako dobre in hasnejo tudi Evropejcu. Imajo okusnost kakor pri nas. Krompir na pr. vspeva prav dobro, zori hitro, ali ne ostane dolgo okusen. Na vrtih največ sadijo salato in neke vrste kumare; večino zelenjave pojejo kar surovo. Evropejec se čudom čudi, če vidi ljudi zauživati salato ali kumare, kakor pri nas živina.

Sveta dežela ima jako ugodno podnebje za vinsko trto. Vinarstvo je tu znano že od pamtiveka, zakaj trti ne preti niti toča niti suša. V teku časa se je vinska trta zelo zanemarila, in še le v novejšem času zopet povsod napravljajo vinograde.

Najugodnejši kraji so solnčne gorice. Vinograd se ogradi z nizkim zidom večjih kamnov in dobro očisti. Trta jako vspeva med kamenjem, ker ji to ohrani vlago; navadno raste le na tleh, visoke trte je malokje videti. Delo je podobno onemu v naših vinogradih. Kadar se prikažejo grozdi, mora felah posebno paziti na vinograd, zakaj grozdje ima mnogo „prijateljev“ med ljudmi in živalmi. Arabec, ki navadno le tam ne krade, kjer ničesar ne dobi, jako ljubi napol zrelo grozdje. Med živalmi je največja škodljivka vinogradov lisica, kateri ni nobena ograja previsoka, in ki pride posamezno ali v trumah na obisk. Ker je v vinogradu navadno še raznovrstno sadno drevje, fige, mandeli, hruške,

granate, katerih zlatorumeni sadovi močno bodejo v oči, viničarju ne preostaja drugega, kakor vinograd zastražiti, če hoče sploh kaj dobiti. V to svrho se sezida 5 do 6 *m* visok stolp, na pol hiša, na pol hlev, prav kakor je bilo že v starih časih v navadi (Mat. 21, 33). V zgornjem delu, odkoder se vidi po vsem vinogradu, napravijo prijazno utico, in tja se preseli felah-viničar s svojo družino; tu prebiva tako dolgo, dokler ni vse pospravljeno ali pozobano. Tukaj se kuha, pije, spi in počiva ob vročini pod trto in figovim drevesom (I. Kralj 4, 25), tu je pravo „letovišče“, veselo, prijetno življenje v prosti prirodi. Vrisk in petje povsod; lepše se ne vidi nikjer; to je veselje in razveseljevanje na polju, in prerok (Iz. 16, 10) napove žalostne čase za deželo „ko se v vinogradih ne bodo več veselili in ukali“.

Grozdja je več vrst; navadno so jagode jako velike in debele. Ker muslim ne pije vina, se grozdje poje sveže, ali pa se posuši v rozine. Delajo tudi neke vrste grozdnega medu in nekateri menijo, da govori sv. pismo o tem medu, če omenja mleko in med. Krščanski Arabci in evropejski kolonisti pa delajo tudi jako okusno vino. Vino ima sicer nekaj grenkega, a je jako močno, skoraj kakor konjak. Posebne vrste grozdja dajo sladko vino. Sladkost še povečajo s tem, da pustijo grozdje nekaj časa ležati na solncu. Arabci pijejo sladko in ob enem močno vino jako radi, kakor so ga menda tudi Judje ljubili. („Sladkega vina so ti polni.“ Dj. apost. 2, 12.)

Nekdaj so bile pri napravljanju vina v porabi stiskalnice v živi skali; dandanes jih le redkokdaj več rabijo. Vinski mošt vre v toplih krajih jako hitro. Vino spravijo večinoma v kozje mehe ali v velike glinaste vrče, ki jih zalijejo z oljem.

Poseben kras Svete dežele je oljka, ki se nahaja skoraj pri vsaki vasi, mestoma v celih gozdovih. Kolikokrat so mi prišle v spomin besede Gregorčičeve, če sem hodil skozi tak log ali gledal obširne nasade ob solnčnih holmih! Sto in stokrat sem pozdravljal ta izredni kras:

Drevó, rastoče v vinskem brégu,
lepó, zelêno v belem snegu,
oj drago oljkovo drevó,
pozdravljam te srčnó, srčnó!

A oljka ni samo lepo, temveč tudi jako koristno drevo. Blagostanje dežele bi se neznansko povzdignilo, ko bi

oljko še bolj sadili, ker ona je jako skromna in se zadovolji tudi s kamenito zemljo, dà, ona raste najugodneje sredi trde skale, in „srka olje iz trdega skalovja“ (V. Mojz. 32, 13). Poleg tega potrebuje prav malo skrbi; odrežejo se ji nepotrebne mladike in ob priložnosti se malo zrahlja zemlja; donaša pa neumorno vsako leto svoj obilni sad. Zato pravi felah: Vinska trta je podobna („eni zit“) nežni gospi in zahteva strežbo in skrb, figovo drevo je felaha, utrjena kmetica, ki vspeva tudi pri srednji skrbljivosti,

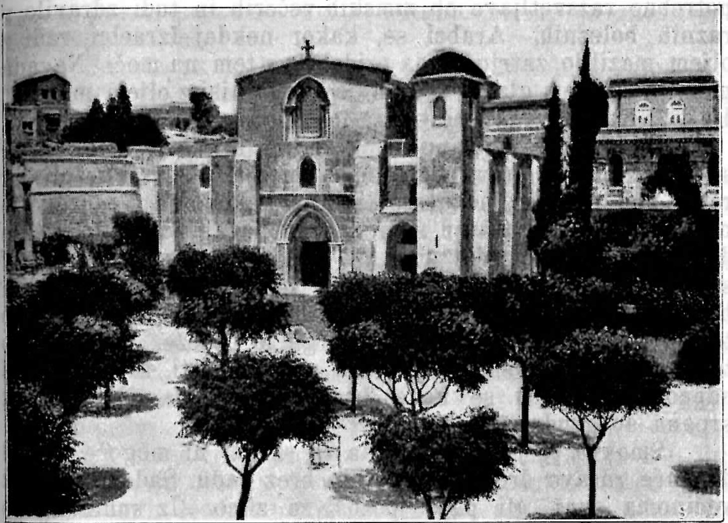

Cerkev sv. Ane blizu vrat sv. Štefana. Tu se je rodila brezmadežna Devica Marija po verjetnih sporočilih.

oljka pa je bednije, beduinska žena, ki nese tudi v puščavi in pri dolgi zanemarjenosti (L. Bana). Nekaj zahteva to žlahtno drevo: stati mora na tleh, kjer ni drugih nasadov, zrak in zemljo potrebuje samo zase. Med trtami se nahajajo k večjemu le mladi nasadi, pozneje mora vse odstopiti.

Oljka raste sicer tudi iz peške, ali jako počasno; pomnožuje se z nasajenjem. Vsako drevo postane lahko drevesnica. Iz grčave korenine raste cela množica mladik, o katerih pravi David: „Tvoji sinovi so kakor mlade oljke okrog tvoje mize“ (Ps. 127, 3).

Te mladike ob času cveta požlahte z dobrimi očesci. Če so dobro prijeli, jih odsekajo od drevesa s kosom drevesne korenine, obrežejo in posade. Že v tretjem letu prineso sad.

Kmalu je sad zrel. Navadno ga pobirajo z roko ali pa ga oklatijo z dolgimi palicami. Veliko ga kar použijejo, največ pa ga porabijo za olje. Povsod imajo za stiskanje posebne stiskalnice. Olje shranijo v mehurjih ali pa v vrčih. Za olje je najboljši negoden sad. Palestinec zna oljko ceniti, ker ve, da ima od nje dobro hrano, tečno olje, potrebno razsvetljavo ob zimskih večerih in tudi zdravilo v raznih boleznih. Arabci se, kakor nekdaj Izraelci, radi z oljem mazilijo, zatrjujoč, da pridobijo s tem na moči. Navada maziliti z oljem glavo — („Moje glave nisi z oljem mazilil" Luk. 7. 4.) — se ni več ohranila.

Drugo jako čislano in koristno drevo je smokva, ki se v sv. pismu prav pogostoma omenja. V vsi deželi jih raste nad 20 vrst, nekatere izborne kakovosti. To drevo je neumorno v prinašanju svojega okusnega sadu. Počiva le dva meseca. Že meseca svečana se kažejo pred perjem prvi sadovi, ki so ocveteli še v lesu in se v solnčnih žarkih hitro vekšajo z listjem vred. Osoljen je ta prvi sad jako tečen, in vsakdo ga trga, kjer ga le doseže. Pravico do tega misli imeti vsak, ker, razun pri eni vrsti, ta sad takoj odpade. Za njim se kaže drugi, ki dozarja od velikega srpana do grudna.

Smokva je jako rodovitna in skoraj ni mogoče, da bi drugače zdravo drevo jeseni bilo brez sadu. Sad se zauživa večinoma svež, ali pa se posuši za zimo. Iz suhih fig se napravlja tudi neke vrste žganje. Na nekaterih krajih se najdejo celi vrtovi najboljših smokev; radi širokega perja nudijo lep pogled in ob vročih urah hladno senco.

Predaleč bi prišli, ko bi hoteli našteti še druge sadove te še danes blažene dežele. Ker ima dežela, kljub temu, da ni obsežna, tako različno podnebje, se po pravici more trditi, da se beseda sv. pisma: „Mlatev bo segala do trgatve in trgatev bo segala do žetve in jedli boste do sitega svoj kruh" (III. Mojz. 26, 5) — uresničuje v dobesednem pomenu še dandanes; žetev traja vse leto.

Živinoreja.

Kakor povsod, se bavi kmet v Palestini poleg poljedelstva tudi z živinorejo, dasi ne v tem obsegu, kakor pri

nas. Beduini pa, kot pastirski narod, se pečajo izključno le z živino.

Posebno onstran Jordana je domovina plemenitega arabskega konja. Svojega konja ljubi Beduinec bolj nego svojo ženo; nanj obrača vso svojo skrb in lepega konja ne proda za nobeno ceno. Konji v vrednosti do 30 tisoč frankov niso redki. Prav znatna je tudi reja velblodov in oslov, ki so povsod v splošni rabi. Goved ima le felah in sicer ne toliko zaradi mesa ali mleka, kakor zaradi dela. Živina tudi ni posebno lepa, ona je majhna, mršava, rjave barve, prav kakor bosanske buže. Pitanje živine je znano le v gotovih krajih.

Bogata pa je dežela na drobnici, ki najde povsod dobre paše. Ovce se odlikujejo po svoji maščobi. koze, navadno črne barve. po svojih dolgih ušesih. Mladeniči ali možje gonijo te črede po gorah in holmih; njih spremljevalec je pes-ovčar in pastirska piščalka. Poleg mesa nudi drobnica še okusno mleko, ki se porablja ali sveže ali pa se predela v sir in maslo.

Dobra paša ne traja dolgo. Meseca majnika se začne že sušiti in za goved pride hud čas. Mnogo repov pogine, a felah se za to ne zmeni dosti in pravi k večjemu: mora že tako biti. Drobnica najde tudi v suhih mesecih nekaj krme, večinoma pa se posestniki čred preselijo v jordansko dolino, prav kakor so si tudi Jožefovi bratje iskali pašnikov, za katere nastanejo včasih krvavi prepiri. Za hlev služi čredi kaka votlina, ki je ograjena z nizkim zidom, da je varna pred zvermi. Beduini imajo črede sredi svojih šotorov. Zjutraj zakliče pastir svoji čredi in zvesto mu sledi, kamor on hoče. Če mora tudi dolgo klicati, vedno se zbere okoli njega, a nikoli bi ne sledila tujemu pastirju, ker njegovega glasu ne pozna. „...Ovce poslušajo njegov glas, in kliče svoje ovce po imenu in goni jih na pašo. In ko svoje ovce izžene, gre pred njimi; in ovce gredo za njim, ker poznajo njegov glas. A za tujcem ne gredo, nego odbežijo od njega, ker ne poznajo tujega glasu." (Jan. X. 3—5).

Čebeloreja.

Živina nudi prebivalcem mleko. Ali kaj je z medom? Palestina ima tako ugodno podnebje, da ji tudi medu ne manjka. Skoraj v vsaki vasi je kak čebelar, dasi o umnem čebelarstvu ni govora, razun nekaj poskusov od

strani evropejskih kolonistov, ki so dosegli z bučelami nad vse ugodne vspehe.

Felah ima bučele v starih vrčih, ki so drug na drugem ob kakem zavetju. Enkrat v letu odpre te „panje“ in jim vzame nabrano strd. Drugače se pa za svoje čebelice malo briga, temveč jih prepusti skrbi alahovi. Če po zimi panj pogine od mraza ali lakote, „mašalah“, kakor Bog hoče! Pri vsi zanemarjenosti dobi kmet od panja na leto povprečno 3 do 4 kile strdi in do 2 kili voska. Z umnim čebelarstvom se je pa doseglo pri panju do 50 kil medu, če se namreč bučele prenašajo na kraje, kjer je ravno paša. Te paše ne zmanjka vse leto. Tupatam se najdejo tudi še divje bučele, a če jih Beduin zasledi, v svoji brezumnosti vse pokonča.

Palestina je toraj še dandanes dežela, ki se cedi od mleka in medu, kljub vsej zanemarjenosti. Pri dobrem gospodarstvu in pametni vladi bi se blagoslov lahko še stoterokratno pomnožil.

Arabska kmetica.

Ozrimo se, ker smo že na kmetih, tudi še nekoliko na opravila felahinj, kar bo posebno zanimalo naše kmetice.

Felahinji - kmetici ne zmanjka dela nikoli, ne leto ne zimo; večinoma mora delati prav težko, ker Arabec-muslim smatra delo za poniževalno in ga zvali na rame žene, ki je v njegovih očeh manj vredno bitje.

Ko sva nekoč s svojim spremljevalcem prav zgodaj jahala proti Safurju, domovini Marijinih staršev, in sva prišla skozi vas er-Rene, je bilo slišati v hišah neko prasketanje, katerega si jaz nisem mogel razlagati. Spremljevalec mi pove, da je to drganje od mlinov, ki jih gonijo felahinje, da pripravijo moko za kruh.

Tega dela se mora kmetica lotiti prav zgodaj vsak dan, ko drugi še spijo. Mlin je iz dveh kamnov, tak kakoršen se dobi še v marsikateri skovenski hiši kot ostanek iz starih časov. Kamen se goni z desno, dočim se z levo vsipava v zgornjo odprtino pšenica, ki pada zmleta skozi stranski izvod na razprostrto rjuho. Delo traja do dve uri in je precej težavno ter utrudljivo; večinoma čepite pri kamnih dve kmetici — (Dve boste mleli na mlinu. Mat. 24. 41) — in se menjate. Mnogokrat še kaj zapojete, ker petje olajšuje delo, bodisi kako okroglo ali tudi kako žalostno, prav kakor ste razpoloženi. To je lepa podoba domače marljivosti in srečne zadovoljnosti. Jeremija napove Judom kazen in omenja med

drugim tudi . . . „in odpravil bom izmed njih glas veselja in glas vriskanja . . . in ropot mlina . . .“ (Jer. 25, 10). Kadar je gotova mera polna, se felahinja še nekoliko vleže, na kar sledi vsakdanje dnevno opravilo.

Kdor potuje v Palestini, zapazi zjutraj nad vsako vasjo tenak dim in hud smrad, ki prihaja iz malih, kopam podobnih naprav. To so peči, kjer mora felahinja vsak dan speči kruh, zakaj Arabec ljubi sveže pecivo. Smrad prihaja od tega, ker peč netijo s posušenim gnojem živine, pri čem pa kruh čisto nič ne trpi in je prav okusen. Kruh se peče v okroglih tankih trentah in je na vročih kremenikih dobro spečen v par minutah.

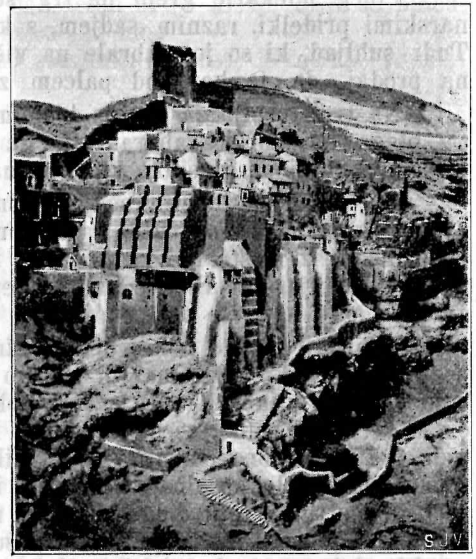

Znameniti grški samostan „Mar Saba“.

Onkraj Jordana pečejo kruh, kakor nekdaj Izraelci, na bokasti, železni plošči, ki sloni na treh kamnih nad ognjem. Kadar je plošča razgreta, se nanjo položi testo. Še bolj priprosto pečejo svoje opresne kruhe Beduini, posebno kadar so na potovanju in se jim mudi. V krogu položijo kamenje, ga razbelijo, naredijo testo brez kvasu; odstranijo oglje, položijo na kamne testo in je zagrnejo z živim ogljem. Tako so delali tudi Izraelci na potu iz Egipta, in Sara, Abrahamova žena, je hitro zmesila in spekla podpepelnikov (I. Mojz. 18, 6) ter jih položila pred goste. Na Libanonu je peč nekoliko večje oblike in v mnogih selih lastnina več družin; posamezne gospodinje si pri delu pomagajo.

Poslov na kmetih v Palestini ne poznajo, zato mora felahinja sama mlesti krave, koze in ovce, kar ji napravi

precej truda, posebno vigredi, ko je dobra paša. V tem času si pa z mlečnimi pridelki v marsičem opomore.

Iz vasi blizu mest prihajajo cele trume felahinj, ki nosijo mleko v mesto v bakrenih ali v plehnatih posodah, vsaka 4 do 6 kil. Navadno imajo še kako zelenjavo na glavi. Če vidiš te umazane kmetice in nič manj ko čedne mlečne posode, ti mine ves tek do mleka, a človek se navadi na vse in s časom se za te malenkosti ne zmeniš, posebno ker je mleko jako okusno.

Poleg mlekaric grejo na trg še druge ženske z vrtnarskimi pridelki, raznim sadjem, s kuretino ali zelenjavo. Tudi suhljad, ki so jo nabrale na višinah, ali olive nesejo na prodaj, da je kaj pod palcem za vsakdanje potrebe.

Na trgu čepijo za svojim blagom in čakajo na kupca. Če blaga ne morejo zabarantati, ga neso h prekupcu ali pa ga ponujajo z glasnim vpitjem na ulicah in po hišah.

V trumah se zopet vračajo glasno se razgovarjajoč o vspehu kupčije. Doma čaka na mater deca, radovedna, kaj bo prinesla iz mesta. Še večje je pa njeno veselje, če sme mater spremljati in si ogledati vse lepote mesta, za kar je arabsko srce nad vse sprejemljivo.

V hiši je vedno nekaj dela. Starejše ali bolehne žene pazijo na otroke, oziroma jih pustijo v nesnagi in prahu, kakor se jim zljubi. Treba je tudi pokrpati obleko, spresti ovčjo in kozjo volno, očediti pšenico, iti po vodo in tupatam tudi prati, posebno če je kak praznik ali kaka slovesnost pred durmi. Obleka se pere brez mila in luga v vodi; perilo se z neko trepko tako dolgo obdelava na okroglem, gladkem kamnu, da je voda čista, potem se posuši. Vigredi, ko tečejo potoki mleka, je treba siriti in delati maslo. Pozneje napravljajo drva, to je zbirajo gnoj, ga zmešajo z rokami, in razobesijo na solnce, da se posuši. Večinoma popravljajo in narejejo felahinje tudi same razne posode in ilnate shrambe.

Ob času trgatve morajo posušiti grozde, fige ali za zimo pripraviti olive. Če drugega dela ni, pletejo iz bilčja ali slame jerbase, preproge, dočim meščanke pletejo ženska ročna dela.

Najhuje je za felahinjo, če je bila slaba letina in ni kruha. Treba je iti s trebuhom za kruhom, navadno v večje doline na žetev, bodisi za plačo, ali pa za del pridelka. Če tudi tega zaslužka ni, in pritiska glad, je treba za žanjicami pobirati klasje, kakor je delala čednostna Ruta.

Kljub obilnemu delu je felahinja vedno vedrega lica, ker na delo je navajena že od mladosti. Pri vseh opravkih pa dobi še kako prosto uro, kjer s sosedami spregovori kako besedo.

Davki.

„Kako pa je v Sveti deželi radi davkov?“ bo morda vprašal marsikateri slovenski kmet. Umevno je, da teh ne bo manjkalo tudi v Palestini ne, saj ni dežele, kjer bi jih ne bilo. In prav z davki ima felah svoje križe, dasi se plačujejo nekako drugače, nego pri nas.

Posredni davki so zemljiščni davek, desetina, vojaški in živinski davek.

Zemljišča so razdeljena v pet razredov. Največ zemlje je „ardt-miri“, državno posestvo; ta zemljišča se dajo felahom v najem in oni plačujejo od njih desetino. Vsaka vas ima svoj določen kos, ki ga ob deževni dobi razdelijo med vaščane za obdelovanje. Vsak dobi več kosov na različnih mestih, za meje se postavijo večji kamni in še dandanes velja premikanje mejnikov svojega bližnjega (V. Mojz. 19, 14) ko zločinstvo. Da se pri tej oddaji godijo goljufije in si gotovi vaščani znajo vsako leto poiskati ravno najboljše kose, je pri tamošnjih razmerah umevno samo ob sebi; zato ne manjka prepirov in sovraštva.

Posamezna posestva so se od države odkupila in se s tem spremenila v „ard-mulk“ t. j. neodvisno lastnino, ki se lahko tudi proda, podeduje itd. Vsaka vas ima manjše take kose; navadno so okoli njih napravljene ograje, ker le z ograjo se dostikrat more ta lastnina tudi vzdržati. Mnogo zemlje je „ard-vakuf“, to so ustanove za posamezne verske naprave, iz katerih se vzdržujejo cerkve, samostani, šole.

„Ard-matruke“ je zemlja v splošno rabo, pota, pašniki. Končno je še mnogo prostorov, ki so mrtvi „ard-mauat“, ker jih še nihče ni oživil t. j. obdeloval; ležati morajo najmanj pol ure daleč od vasi.

Večino davkov mora plačati kmet, meščan je davka skoraj popolnoma prost. Zemlja se ceni po gotovem redu in od cene se plačuje davek.

Desetina se pobira od zemljiščnih pridelkov in sicer potom zakupa ali najemnine na javni dražbi. Če so poglavarji kake vasi med seboj edini, vzamejo desetino lahko sami v najem, in se jim ob dobrih letinah splača. To pa se

navadno doseže le v krščanskih vaseh. Muslimi so med seboj vedno razdvojeni in se ne morejo zediniti. Desetino zakupi toraj kak meščan in pri pobiranju skrbi, da ni na zgubi. Pridelek se ceni na gumnu, zato felah prej ne more mlatiti, predno ni odmerjena desetina.

Če ni denarcev pri rokah, dá najemnik na up in vaški „šehi", predstojniki, morajo svoto izterjati, kar ljudem povzročuje nove stroške. Tako zabrede ubogi felah mnogokrat nehote v dolgove. Da mu ne ostane preveč, zato skrbijo že državni uradniki, ki desetino visoko cenijo, zakaj oni imajo pregovor: felah je trd oreh, in če hočeš imeti zrno, je treba luščino stolči! Zato je med kmeti beseda: „ana fakir", jaz sem revež, ne samo nekak pregovor, ampak gola resnica. Ta način pobiranja davka je tudi največja zapreka vsakega napredka. Čemu se truditi, ko mu več poberejo, ako več pridela?

Vsi nemuslimski podaniki plačujejo vojaški davek. Nositi „sultanovo suknjo" smejo le „verniki", dočim se morajo drugi odkupiti od vojaške službe s precej hudim davkom, ki zadene vse moške do 60. leta. Oče, ki ima več še nedoraslih sinov, zdihuje pod tem bremenom, ako se ne razdeli enakomerno na vse moške od 15. do 60. leta vse vasi. Vendar pa ne plačujejo tega davka od več, kakor od treh otrok. Ker morajo vojaki služiti skozi dobo petih let, si prizadevajo odkupiti se s svoto 50 turških lir v zlatu, približno 1000 kron. S tem si pa mnogi zopet nakopljejo dolgov, da se jih nikoli več ne morejo otresti.

Davek se pobira tudi od živali, ovac, koz in celo od bučel. Druge domače živali so proste, ker se rabijo za obdelovanje polja. Pač pa morajo za tovorne živali plačati cestni davek, ki se pobira tudi od voznikov. Poleg tega imajo še užitninski davek, obrtniški davek, ki je pa jako neznaten, colnino in neposredne davke na sol, tobak, pijače in koleke. Pri posebnih priložnostih so felahi primorani tudi delati tlako. Kdor ima z uradniki opraviti, mora plačati nenasitnežem davek „bakšiš", ki je pogostoma zelo občutljiv. Ta davek občutijo posebno evropski naseljenci in nemški templerji so mi zatrjevali, da so ravno turški uradniki ono „prokletstvo", ki mori deželo in izžema njene prebivalce, da so večinoma fakir — reveži — trpini.

---

6. Bolezni. Smrt. Pogreb.

Sestre Boromejke imajo tu v Hajfi poleg šole za arabske deklice tudi javno bolnišnico, kjer bolniki dobijo zastonj zdravniško pomoč in potrebno zavetje. Zdravnik ima vsak dan dosti opravka, in so prostori vedno zasedeni, dasi so v mestu še druge bolnišnice. Rad sem zahajal med bolnike ter se z zdravnikom pogovarjal o raznih boleznih, ki mučijo ljudi v teh krajih.

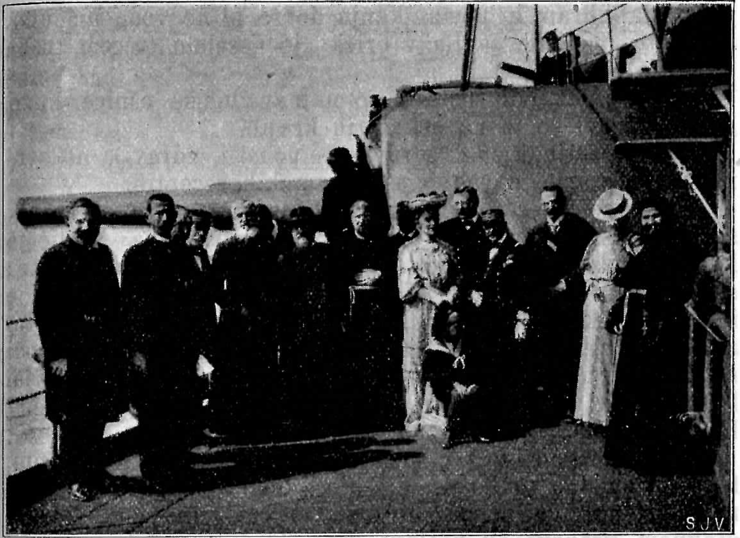

Na krovu bojne ladje „Nj. Veličanstvo nadvojvoda Karol", ko so se poslovili naši mornarji od zastopnikov avstrijskih v Sveti deželi leta 1907.

Podnebje Palestine je v zdravstvenem oziru ugodno. Kljub temu ne manjka pri prebivalcih trdovratnih bolezni. Vzrok je nekoliko neposreden prehod iz vročine dneva v večerni hlad, dalje nebrižnost ljudi za zdravje in neprevidnost pri prehlajenju, pri jedi in pijači. Verski nazori storijo muslima v bolezni neznansko nebrižnega. Min-alah — od boga je —, to mu je zdravilo za vse. Ničesar ne ukrene, akoravno bi si lahko pomagal. Ko so krščanski dobrodelni zavodi odprli bolnišnice, je trajalo dolgo, predno so se ljudje odločili iskati tam pomoči. Rajši so trpeli, umirali

ali pa rabili svoja sredstva; v novejših časih so predsodki precej izginili, in bolnišnice so vedno polne.

Najnavadnejša bolezen je mrzlica v vseh mogočih oblikah. Oglaša se s tem, da se človek čuti pobitega, ima bolečine v glavi in hrbtu. Bolnika mrazi, začne ga tresti in zopet ga kuha vročina do 40°. V nižavah se malarija vsakega loti vsaj enkrat v življenju. Polovica otrok ji podleže; kdor je jo prestal, je varen za vse življenje. Poleg mrzlice je trganje po udih (revmatizem) pogosta bolezen. Ljudje bolehajo tudi za bolezni v želodcu in črevesih, kar je pri slabi hrani in pomanjkanju dobre pitne vode umevno; če se to obolenje javlja v driski, je posebno tujcem treba največje previdnosti.

Od nalezljivih bolezni so najnavadnejše ošpice, koze, garje; gobovi so le na nekaterih krajih.

Na kmetih, kjer ni zdravniške pomoči, zdravijo na svoj način, po starih, navadno praznoverskih receptih.

Ker se bolezen pripisuje hudičevemu vplivu, se bolnik skrbno zaklene in hiša prekadi. Za zdravnika pokličejo kakega mazača, navadno derviša, ali kako staro žensko; splošno je mnenje, da je zdravnica vsaka ženska, ki je imela dvojčke. Zdravila so za vsako bolezen določena; rabijo zelišča, katerih ne manjka, in katerim se zdravilne moči ne more odreči. Razume se, da vlada ravno pri porabi, trganju, kuhanju itd. teh zelišč mnogo prazne vere, kateri so muslimi jako vdani.

Ker se bolehnost pripisuje nezdravim sokom v truplu, kar je navadno tudi res, se skušajo felahi iznebiti teh sokov na ta način, da si naredijo na pr. na roki rano, kamor vtaknejo grahovo ali fižolovo zrno, in jo zavežejo s smokvinim peresom. Rana ne more celiti in se neprestano žuli. Vsepovsod se tudi ožiga oni ud ali del, kjer je bolezen. Tako zdravenje je jako bolestno in mnogokrat tudi nespametno, na pr. če se ožiga noga, ki je krajša, da bi se stegnila.

Zoper smrt pa ni zdravila nikjer; tudi v Sveti deželi mora iti vse pot minljivega.

Kmalu po prihodu v Aleksandrijo sedim nekega dne pred odprtim oknom, odkoder se je videlo na živahno cesto. Naenkrat zaslišim pretresljiv krik; prvemu sledi drugi, tretji. Menim, da se je zgodila kaka nesreča in radoveden se oziram po ulici. Ljudje hodijo čisto mirno svojo pot, dasi je krik vedno bolj živahen in vpitje pretresljivo. Bliža se votlo mrmranje

in izza sosedne hiše pride procesija: fantje, nekaj slepcev več moških. Štirje možje nesejo na ramah nekaj z rdečim suknom pokritega. Hitro mi je vse jasno — to je pogreb! Za mrličem gre truma žensk in te kriče in tarnajo, se bijejo v obraz, na prsi, da kar ostrmim nad tem izrazom človeškega žalovanja, kakoršnega še nisem videl nikoli. Ginjen sem bil do dna duše. Menil sem namreč, da prihaja vse to res od srčne žalosti nad smrtjo. Pozneje sem izvedel, da je mnogokaj le prisiljenega, plačanega. Brez ginjenosti pa nisem gledal nobenega pogreba.

V Palestini sem imel večkrat priložnost, da sem opazoval dogodke pri mrtvecih in sicer tako pri muslimih, kakor tudi pri kristjanih. Pri obojih so skoraj iste navade, mnoge brez pomena, mnoge pretresljive, vse pa že iz dalnje preteklosti.

Spremimo toraj mrliča od trenutka smrti do groba!

V hišo se je priklatila bleda smrt; človeško srce je nehalo biti. Ženske okoli smrtne postelje zaženejo pretresljiv krik, ki se nadaljuje od hiše do hiše, in kmalu izve vsa vas, da se je žalost naselila v mrličevi hiši. Bližnje sorodnice raztrgajo svojo obleko in kriče: o moj oče, o moj obup, — já kašalai — o moja izguba, — já kati-atii, — o jaz sem odrezana, o moja moč, o velblod moje hiše itd.

Mrliču se da najboljša obleka ali pa ga zavijejo v platno. Muslimski ženi oblečejo hlače, da bi ne prišla odgrnjena pred alaha, in ji priložijo še pajčolan, milo in mazilo.

Med tem so se zbrale vse sorodnice v kaki izbi ali tudi na prostem, in začne se objokavanje med izrazi žalosti in bolesti, dočim so možje zbrani pri črni kavi.

Ženske se zberejo v krogu, sredi njih je ona, ki je najbolj prizadeta. Mnogokaj je precej surovega, divjega; ženske snamejo pokrivalo, razgrnejo prsi, potrosijo si na glavo pepel in prst, spraskajo si lice, pulijo si lase, počrnijo obraz in se bijejo po prsih in obrazu. To traja do pokopa.

Pokop je na Jutrovem takoj, če le mogoče še isti dan, a ne lahko po solnčnem zatonu. Odtod ona naglica pri Zveličarjevi smrti!

Pričnejo se mrtvaški plesi. V mestih v ta namen najmejo plačane ženske — žalovalke. Zberejo se v krogu in začnejo plesati; s telesom se močno gibljejo na vse kraje, z rokami mahajo in z glavo kimajo, da se lasje opletajo prs. Plesaje pojejo po gotovem taktu različne pesmi, bodisi v ta namen zložene ali že znane, ki pa so prikrojene razmeram.

Navadno poje ena žalostinko z visokim glasom in druge ji odgovarjajo; posebno godbeno orodje se dandanes ne rabi več. Ples postaja vedno bolj živahen, tarnanje glasneje, žalovanje nekako bolj resnično, hrup narašča, vse kakor pri hčerki Jajrovi . . . „in vidi hrup in jokajoče in hudo kričeče.“ (Mark. 5. 38.)

Kadar je mrlič pripravljen in grob narejen, ga nesejo brez rakve, glavo spredaj, iz hiše. Posebno pri muslimih se med potjo in na ulici ponavljajo izbruhi, večinoma narejene žalosti. Mrliča spremljati in posebno nositi ga, se šteje med dobra dela; zato tudi takih spremljevalcev nikoli ne manjka (. . . in z njo je bilo veliko ljudi iz mesta . . . Luk. 7, 12). V mestih nesejo mrtveca najprej v mošejo. Spredaj gre „imán“, t. j. muhamedanski duhoven s šolarji, slepci, najetimi pevci itd., ki neprestano ponavljajo muslimsko veroizpoved. V mošeji je pri Egipčanih neka vrsta mrtvaške sodbe, ki se je gotovo ohranila še iz davnih časov. Iman vpraša: „Kaj pričate o umrlem?“ — Žalujoči odgovorijo: „Zatrjujemo, da je izmed pobožnih.“ Menda dajo to izpričevalo tudi — nepobožnim, saj bo alah sam sodil!

Zdaj hitro na pokopališče! Jama je komaj meter globoka, ob strani so nizki zidi. Tu vmes položijo mrliča, da leži na strani z obrazom proti Meki. Med zasipanjem jame pojejo pričujoči: „Alah mugfir el moslimin u el moslimat, u el munenin u muninat“. (Alah odpusti muslimom in muslimkam, pobožnim možem in pobožnim ženskam). Imán zakliče prav krepko mrtvecu muslimsko veroizpoved, da je gotovo ne zabi. Menijo namreč, da je duša še vedno v telesu in še le prihodnjo noč prideta sodniška angelca „mnukar“ in „nekir“ mrtvega izpraševat. Kdor ne zna veroizpovedi, je pogubljen! Med reveže se razdeli nekaj miloščine; ženske, ki pri muslimih ne smejo na grob, ponovijo mrtvaško žalovanje in pogreb je končan. Od trenutka smrti do pokopa ni preteklo več kot 3 do 4 ure.

Pri kristjanih je pogreb sličen, samo da ima krščansko lice. Spremljevalci so v prazničnih oblekah, izbruhi žalosti so bolj naravni, iz srca. Mrtvec se položi vznak, z obrazom proti jutru, pod glavo mu denejo oljično vejico v znamenje miru, ženske grejo tudi na grob, dasi so od moških ločene; na grobu se opravijo mrtvaške molitve med škropenjem z oljem.

Pokopališča so priprosta, muslimska brez vsake ograje, da se na njih zbira vaška mladež in tudi živina, posebno psi. Premožnejši ljudje pokrijejo grob s ploščo, ki ima pri zglavju stebriček s tarbušem ali turbanom na koncu. Poglavarji si napravijo večjo kupolo. Kakor nekdaj pri Judih (Mat. 23. 27), ob gotovih časih grobe pobelijo.

S pogrebom žalovanja še ni konec. Na domu umrlega se vsi pogrebci zberejo k mrtvaškemu obedu. Zakoljejo ovco ali kozo in prijatelji prinesejo sveže pečenega kruha, riža in masla. Ženske so še pri pokopališču ali na vaškem gumnu

Naši mornarji na vrtu Getzemani.

in nadaljujejo žalovanje. Pri obedu so le moški; ženskam pošljejo ostanke. Moški naj bi ne kazal nobene žalosti; ravnodušno mora prenašati bridko izgubo, k večjemu drži kako ruto na spodnji del obraza.

Čas žalovanja traja do 40 dni po pogrebu. Prvi teden pridejo moški iz vsega sorodstva izražat sožalje, „tolažit“. Tudi ostanek iz starih časov: „. . . Veliko Judov je bilo prišlo k Marti in Mariji, da bi ju tolažili po njunem bratu (Jan. 11, 19).“ Ženske se ne umijejo in tudi ne spremene svojih oblek. Pomenljive so besede, s katerimi se žalujoči tolažijo: „Vsi ljudje mrjejo, vsi moramo iti isto pot! Hek allah unil

— Bog je tako uredil. Ni je moči ne oblasti razun pri Vsemogočnem; Gospodovi smo — ua ina ileih ragiin — k njemu se zopet vrnemo!“

Muslimske ženske se zbirajo na grobovih vsak četrtek; med reveže delijo ta dan miloščino.

Kristjani imajo na 40. dan na grobu mrtvaško opravilo; po molitvah blagoslovi duhovnik jedila in se razdeli med uboge kuhana pšenica.

To je žalovanje — „valvala“ —, ki nam predočuje kos jutrovskega življenja. Ta navada se ni dala zatreti pri Judih, te ni moglo odstraniti krščanstvo in še manj Muhamedova prepoved. Ta neokretni izbruh žalosti je strašen stok neodrešene naravne bolesti, in obupen ugovor človeške narave nad oblastjo smrti. Umevno je, da je ta izraz obupnosti silnejši pri onih, „ki nimajo upanja“ (I. Tes. 4, 12), ali katerih upanje ni dosti močno, da bi nadvladalo naravno žalost in z upom na boljše, onstransko življenje razpršilo smrtne sence.

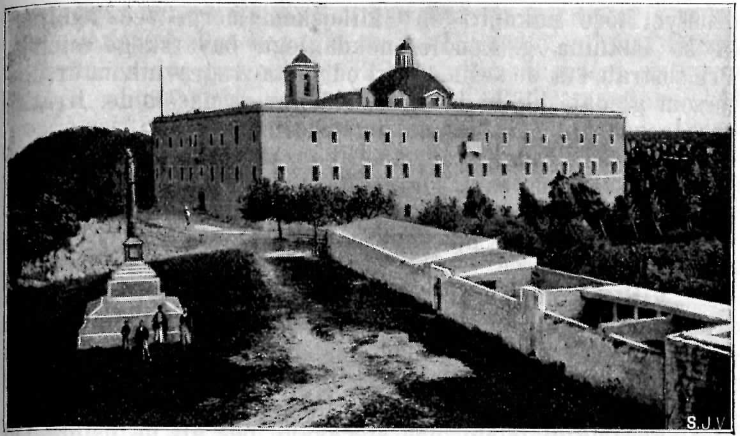

Na Karmelu.

Popotovanja.

Po Galilejskem.

1. V Nazaret.

V soboto, dne 12. vel. travna.

Solnce zlate jutranje pozdrave
sevalo je v mesto nazareško:
Zdrava bodi, roža galilejska,
zdravo bodi, mesto ti nebeško!

Dolgo že bivam na Karmelu. Dan na dan se mi obrača oko tja na prijazne holme, ki obkrožajo gorski biser Nazaret, in moj duh roma na razne znamenite kraje v Gospodovi domovini. Kako lepo vidim galilejske pokrajine iz te višave, kako žari gorovje v solnčnem svitu!

Potniki prihajajo in odhajajo. Njih pripovedovanja vžgejo v meni vedno bolj hrepenenje, da bi šel gledat te kraje, te blažene pokrajine.

Ponudi se najugodnejša prilika. S parobrodom se je pripeljal duhovnik Fr. Vogt iz mesta Biberach. Neko katoliško

društvo hoče nakupiti ob Galilejskem morju več zemljišč, ki so lastnina g. Lendle, nekdanjega bavarskega oficirja. Pri sestrah sta se sešla. Jutri odrineta z zdravnikom dr. Petersom gledat, ali bi bil kraj primeren za naselbino. Kratka beseda zadostuje, in jaz se jim pridružim.

Na vse zgodaj stoji amerikanski voz templerja Süssa pred hišo. Sedemo vanj. Ognjevita arabca zdirjata skozi ozke ulice mesta Haife, mimo postaje nove železnice, skozi predmestje, sredi vrtov po novi cesti in kmalu smo sredi Kizonove doline.

Vitke krone kraljevih palm se gibljejo v jutranjem zraku, ob peščeni breg udarjajo rahlo morski valovi. Izza galilejskih gor priplava svetlo solnce ter razlije bliščečo svetlobo svojih žarkov čez gore in doline. Drdramo po precej dobri cesti v krasno majnikovo jutro.

Posamezni felahi nas srečavajo, peš ali na oslih. Od bližnjih vasij pa prihajajo cele trume žensk; na glavi nosijo okrogle posode, kjer je zajtrk za meščane. Za prvimi pridejo druge z jerbasi, v katerih so vrtni pridelki za na trg.

Polje je rodovitno, a precej močvirno. Cesta vodi skozi lepe nasade. Na levi in desni so oljčni logi, stoječe vode, razvaline in vasi. Vozimo se ob Karmelu, poleg nove železnične proge. Vidi se, da je Karmel res precej divje gorovje z globoko zaritimi jarki; golo skalovje menjava z nizkim grmičjem.

Voz se začne pogrezovati v črno močvirje. Kočijaž pripoveduje, da je ob deževju tu že marsikdo obtičal. Bujno bičje in visoka trava zaznamujeta strugo reke Kizon. Ne traja dolgo, in stojimo na mostu. Cesta vodi onkraj v ovinkih nekoliko navzgor; na levi stoji samotno poslopje el-Haritje, nekdanji Haroset (Kralj. 4, 2), na desni, sredi bujnih travnikov, je nekaj beduinskih šotorov. Bliža se čas žetve, in „orli iz puščave“ so prišli gledat, kje bi bil za nje najboljši plen. Na višini se ozremo nazaj. Ob koncu razsežne zelene planjave samevajo rajske palme in skozi vitka njih debla svetlika temnomodra morska ravan. Ta divni svet čuva resni Karmel!

Zavijemo v prijazno dolinico s pravcatim hrastovim gozdom. To ti je redka, dà, skoraj edina prikazen na teh tako golih planotah. Mesece že nisem videl nobenega gozda in širilo se mi je srce. Na veji starega hrasta prepeva ptič, cvetlice segajo s svojim duhtečim cvetjem skoraj v naš voz. Menim, da sem v maju sredi kakega loga v slovenski domovini. Zdaj smo na višini. Konji se ustavijo, ker tukaj je vedno majhen odmor. Pot se nagne navzdol. Spodaj, v dolini Džeda, je voda za napajanje konj. Z bavarskim oficirjem izstopiva ter jo udariva peš po stranski poti. Nakrat zašumi med grmičjem in poleg debelega hrasta se prikaže — lisica. Samokres je hitro namerjen in — puf...! Žal, da jo je dobil le hrast, a ne lisica. Kljub temu, da nosi tukaj vsakdo na rami „rometo“, je povsod dosti zverine, posebno pa izredno mnogo jerebic in prepelic.

Ob studencu sredi močvirja, kjer naju čakajo, se malo okrepčamo in si povemo nekaj lovskih kvant.

Ne traja dolgo in med bičevjem prilomasti razcapan felah, da pobere običajno colnino — bakšiš. A beseda mu zastane. Napije se ostudne vode, v kateri so se preobračale žabe, in srepo nas gleda. Na obrazu se mu pozna beda. Kočijaž Süss se začne ž njim razgovarjati. Zvemo, da je sirota, pastir pri večjemu posestniku v bližnji vasi. Damo mu kruha, sira in nekaj drobiža. Revež se nasmehne, oko mu zažari. Tako neskaljenega veselja že davno nisem videl. „Kater herak“ — Bog blagoslovi — in hitro izgine zopet v visoki travi, kakor bi se bal, da bi mu daru zopet ne odvzeli. Sirota, kje kaj stradaš pri svoji čredi?

Na majhni višini je vas Džeda. Posestva je kupil neki bogat Grk in vpeljal precej modernih naprav. Na levi so ostanki prve naselbine nemških templerjev, Samunije. Zaradi hude mrzlice so jo morali zapustiti ter se naseliti v Haifi. Sreča nas kočija s tremi konji. G. Süss in arabski kočijaž spregovorita nekaj besedi v arabščini. Na vozu sedi širokoplečast, obrit gospod, poleg njega suha gospa in dvoje otrok. Kar na prvi hip se pozna, da so Amerikanci. Gospod Süss nam pošepeta, da je to bivši demokratski protikandidat predsednika Roosevelta. Radovedni pogledamo družino, konji potegnejo in zanimivi potniki so nam izpred oči.

Na desno je lep razgled po obširni ezdrelonski planjavi, na levi so griči. Cesta se dviga; na višavi je videti nekaj oljkovih gozdov. Podobni so zelenim trdnjavicam.

Sreča nas truma felahov, ki gredo orat. Ženske vodijo suhe kravice in nesejo priproste pluge, možje jo mahajo prazni; felahinja je pač le dekla.

V vasi Malul ropoče tik ob cesti — mlin, redka prikazen v Palestini. Žito se inače melje na ročnem mlinu. Mlina ni gnala voda, ampak bencinov stroj.

Na višini je velika vas el-Mučedil. Cesta vodi čez vaško gumno. Vas je jako čedna. Grki, Rusi in protestantje imajo tu svoje šole in cerkvice. V novejšem času je prestopilo 60 razkolnikov h katoliški veri in je tam tudi frančiškanski župnik. Pri nekem ovinku se razširi razgled. Nov svet se odpre. Za griči, sredi katerih je Nazaret, se prikaže lepi kupoli podobna gora Tabor. Pred Malim Hermonom in gorovjem Gelboe pa se razprostira dolina Ezdrelon v vsi svoji krasoti. Odpočijemo se in uživamo krasen razgled. Pod nami kroži ob lični naselbini cela truma štorkelj, na bližnjih skalah pa poseda nekaj belih orlov. Gore in hribi so vsled suše že rujavkasti. Dolina se pa lesketa v najlepših barvah. Galileja je lepa dežela.

Solnce hudo pripeka. Vozimo se po lepi cesti na višini. Od brhkih arabcev lije pot in tudi mi občutimo vročino, dasi smo pod streho.

Pridemo do vasi Jafa, ki je menda domovina Cebedejeva in rojstni kraj apostolov Jakoba in Janeza. Nad vasjo je majhno svetišče, posvečeno tema dvema apostoloma. Nekaj vaških paglavcev zahteva bakšiš, a kožijaž jim da z bičem. Kriče se razkropijo in zaženejo za nami nekaj kamnov.

Med griči se kaže oblika prijazne dolinice. Pobočje gričev je obdelano, v jarkih so lepi nasadi. Cesta se nagne navzdol, še nekaj ovinkov — in pred nami leži gorski biser — Nazaret.

Iz visokega zvonika cerkve Marijinega oznanenja se začuje zvon, ki pozdravlja Prečisto vsak četrt ure. Nehote se odkrijemo in iz dna duše privre prisrčni: Zdrava Marija!

Pri eni izmed prvih hiš se ustavimo. Posestnik Haselschwert je dobrosrčen templer. Gospod Lendle, ki je ob enem tudi oskrbnik frančiškanskih posestev, si je izmed njegovih hčerá izvolil svojo soprogo. Prestopila je h katoliški veri in je sedaj goreča katoličanka. Dobro se okrepčamo in odpočijemo. Izvrstno karmelsko vino odžene utrujenost dolge vožnje.

Tokrat je bilo za Nazaret malo časa. Mimogredé le, ko grem k usmiljenim bratom, da si zagotovim stanovanje, pozdravim cerkev Marijinega oznanenja, Marijin studenec in ljubko mestece. Mudi se nam, ker hočemo ta dan še v Tiberijo. Po kratkem razgovoru pri postrežljivih bratih gremo od samostana na cesto. Vsedemo se in arabca potegneta. Na višavi se ozremo nazaj in v slovo zakličemo: Na svidenje v kratkem!

2. V Tiberijo.

To ti je višava tukaj nad Nazaretom, kakoršnih je malo. Oko sega na vse strani in zre vse pokrajinske lepote, od morske obali do s snegom pokritih velikanov. Danes ni časa, ker hitro zdrdramo navzdol po precej slabi cesti. Vas er-Rene ima močan studenec; menda so tukaj križarji premagali l. 1187. krdelo muslimov. Na višini je el-Mešhed v rodu Zabulonovem, rojstni kraj preroka Jone. Še danes se tam časti njegov grob. Prebivalci so muslimi. Vrh hriba je

Tiberija s svojim lepim jezerom.

samotno drevo, pod njim grob nekega šeha. Krasen prizor. Tupatam začne dr. Peters precej razgrajati nad slabim potom, ki je res tak, da bi človeku lahko streslo dušo. Le na par krajih je cesta nova in gladka.

Zopet zazremo vas in več cerkvâ. Ogromni plotovi bodičastih kaktov obdajajo posamezne vrtove. Kraj je jako prijazen. Ni treba dolgo povpraševati po imenu. Na prvi hip ve vsak potnik: to je Kana na Galilejskem, kraj prvega Zveličarjevega čudeža.

Tik pred vasjo je vrelec, kjer perejo Kanačanke. Otroci nas zapazijo in kriče: hadži, hadži, t. j. romarji. Za bakšiš

ni časa, ker arabca zdirjata mimo amerikanske šole med prve hiše.

Svetišče pozdravimo le mimogrede. Mudi se nam, zakaj do Tiberije je še dolga pot.

Po tej poti je moral božji Učenik hoditi večkrat, kadar je šel iz Nazareta na svoje jezero in v svoje mesto ali nazaj. Zato je ob tej poti tudi več spominov na dogodbe iz njegovega življenja.

Dolina, skozi katero vodi cesta, se imenuje dandanes vadi Rumane, in je nekako stranska soteska doline Batöf. Kraji so prijazni, višine ljubke, nižave navidezno rodovitne, le slabo obdelane. Na nekem kraju je v prijaznem oljčnem logu mnogo velblodov, vsi na kratko ostriženi in namazani menda zoper hude muhe z neko maščobo, da se svetijo kakor pustni krofi. — Cesta vodi v močno izpranem jarku, na vozu nas ruka semtertja. Gospodu Lendle zdrsne plašč, ne da bi mi zapazili. Slučajno pogledam nazaj in vidim, da se piplje vaška mladež, ki je nas ravno nahrulila za bakšiš, za bavarski havelok. Treba je bilo poredni druhali zapretiti s turškimi žandarji, predno so izgubljenca zopet izročili. Oficir se je precej razsrdil in je paglavce ozmerjal s „kelb iben kelb“ — pasji sin. Take kletve čuješ med Arabci vsak dan.

Zdaj je pa bilo mestoma ceste res konec, ako se sploh o cesti sme govoriti. Pot vodi ravno tam, kjer se najlažje vozi. Povsod leži debelo kamenje in voz zadene zdaj v ta, zdaj v drugi kamen.

Pripoznati se mora turški vladi, da ima vsaj dobro voljo nedostatkom na cestah opomoči. Na raznih krajih delajo felahi iz sosednih vasi pri cesti in donašajo gramoz. Ljudje delajo prav marljivo in zraven pojejo, kakor je pri Arabcih navada. Da ceste nikoli niso dodelane, temu so krivi vedno prazni in vrhu tega še strašno veliki žepi turških uradnikov. Davki za ceste se pridno pobirajo, a sto in sto rok grabi po tem cestnem zakladu in cesta pride vedno prepozno.

Bila je sobota, judovski praznik. Pri neki vasi je pod oljkami tik ceste zbrano veliko ljudi, posebno žensk in otrok. Morda obhajajo kak vesel dogodek ali kak praznik. Žene in dekleta plešejo, kakor je pri jutrovcih navada.

Proti plesu pri jutrovcih je naš ples silno okoren, surov, naravnost smešen, posebno ako se pleše v ozki dvorani, v dimu, v gneči in vročini, in drvita moški in ženska po dvorani, kakor bi bila znorela. Na Jutrovem plešejo le ženske same, na prostem pod milim nebom, pri priprosti godbi, ki si jo delajo navadno same. Po taktu se gibljejo ali posamezne, ali pa skupno z veliko spretnostjo. To gibanje je tako dostojno in ob enem lepo, da si prav lahko moremo misliti, zakaj se je ples rabil pri Judih celo pri službi božji, in se kralj David ni sramoval plesati pred skrinjo zaveze. Mnogokrat sem videl plese na raznih krajih v Egiptu in v Sveti deželi, a reči moram, da nisem zapazil nikoli niti najmanjše nedostojnosti, česar se o naših plesih žal ne more vedno reči.

Na levi je pod prijaznim gričem sredi oljk vas Toran. Polje je videti jako bogato; cesta vodi mestoma sredi bujne pšenice. Na nekem mestu je več velblodov sredi polja med pšenico a nikogar ni, da bi jih prepodil.

Ustno sporočilo pravi, da se je ravno na tem kraju vršil dogodek, katerega pripoveduje sv. Matevž 12, 1, 2: „Tisti čas je šel Jezus skozi setve v soboto; njegovi učenci pa so bili lačni, in so začeli osmukovati klasje in jesti. Farizeji pa, ko so videli, so mu rekli: Glej, tvoji učenci delajo, kar se ne sme delati ob sobotah.“ Hinavski farizeji so mislili Zveličarja ujeti, a on jih zavrne, da učenci niso skrunili sobote, ker jim je dovolil on, Sin človekov, „ki je gospod tudi sobote.“

Pri neki mlaki, katere vodo bi pri nas ne pila nobena žival, se malo odpočijemo in napojimo konje. Prihajajo ljudje, si najprej umijejo noge, kakor je pri muhamedancih navada, in potem — pijejo isto vodo. V teh krajih je voda pač dragocena reč, in v vročini so ljudje zadovoljni tudi z mlako.

Odtod naprej je viditi čisto drugo kamenje. Prst je črna in še bolj rodovitna. Pokrajina izgleda temno. Kamenje je ognjenikov bazalt. Tako je vedno tja do Galilejskega morja in v vsi okolici. Nekdaj je moralo biti tukaj polno ognjenikov. Žid je vedel tudi tukaj pograbiti najboljše. Skupina bogatinov, večinoma ruskih židov, je nakupila skoraj vso pokrajino in naselila tu svoje ljudi.

Naselbine so lepe, hišice po evropejsko zidane, kakor lične škatljice, sredi izredno rodovitnega polja ob svetlih višinah. Zahrepenel sem, da bi stanoval v eni teh naselbin, če bi ne bile židovske. Pozneje sem tako naselbino tudi obiskal in občudoval res pametne naprave in večinoma uzoren red — a vse to ni toliko delo ljudi samih, kakor uspeh židovskega denarja, ki se vsipava med naselbine, kakor nekdaj mana na puščavo.

Mnogo naselbin je že splavalo po vodi, ker so se razni židovski bogatini naveličali podpirati lenobo svojih rojakov. Židje so napravili marsikaj v Sveti deželi. Do židovskega kraljestva pa ne bo prišlo, ker žid ni kmetovalec.

Zavidal sem jim naselbine in rodovitna polja v teh lepih krajih.

Cesta se nagne precej navkreber proti vasi Lubieh. Vas se vidi kot pravo orlovsko gnezdo. Prebivalci so bajda malo zaupljivi.

Nekaj smo tudi mi izkusili. Poleg ceste je tropa razcapanih, divjih fantalinov pri čredah. Ko zapazijo naš voz, se približajo in zahtevajo bakšiš. To vsakdanje beračenje človeku mnogokrat preseda, in tudi to pot nismo dali ničesar, posebno ker je v teh deželah jako težko dobiti potrebni drobiž. Fantalini so se čutili užaljene, ker nismo plačali colnine, in so začeli naš voz bombardirati s kamenjem, katero so lučali z neznansko spretnostjo s svojimi pračami, tako da smo se morali zavarovati s streho, da nas niso kamni zadeli. Na kako kaznovanje tega napada ni bilo misliti, ker v teh krajih mora biti človek jako oprezen. Dr. Peters je sicer nad to predrznostjo fantalinov precej vskipel, ali bavarski oficir je bolj poznal deželo in njene prebivalce ter odsvetoval vsako nadaljne postopanje.

Zanimivo je bilo, da sem pri tej priložnosti videl lučanje s pračo, kakoršno je imel tudi pastir David, ko je šel nad orjaka Goljata. Ti zarjaveli in malo olikani pastirji pričajo s svojim lučanjem, kako dolgo se na Jutrovem marsikatere navade ohranijo.

Meseca aprila l. 1799. je francoski general Junot v bližini premagal mnogoštevilne Turke. Vspeha ta in druge zmage niso imele. Sveta dežela se bo mogla pridobiti le s krotkim mečem sv. vere.

Na višini se cesta zedini s potom, ki pride od gore Tabor. Razgled je na dve strani jako lep. Tu vidim prvikrat Jordanovo dolino in mogočno gorovje na vzhodni strani.

Odtod je cesta prav navadna poljska pot in sicer precej slabe vrste. Na levi je svet nekoliko višji, na desni pa nad vse lepa in jako rodovitna dolina. Tudi naše pokrajine so vigredi lepe, a te nepregledne daljave samega žitnega polja so naravnost rajske.

Ravno hočemo prevoziti neko dolinico, ko se prikaže pred nami na poti mlad — volk. Mrcina nas še niti ni zapazila. Kočijaž ustavi konja. Gospod Lendle ima samokres,

kakoršnega rabijo nemški oficirji v vojski, in ki se lahko porablja tudi kakor puška. Med pripravljenjem nas volk zapazi in skoči nekoliko v stran. V večerno tišino zagrmi rezek strel, žal pa, da je samo zrak dobil luknjo, ne pa tudi volk. Kakor blisk plane po jarku in dolgo še vidimo, kako se za njim maja visoka pšenica.

Zdaj mi je tudi jasno, čemu nosi tu vsak svojo rometo. Strahu pa volku pred njimi ni treba imeti. Mrcine tukaj ne manjka. Le nekoliko pozneje zagledamo pred nami na poti bolj psu, kakor lisici podobnega šakala, ki se kmalu izgubi med bujno pšenico.

Najm, v ozadju gora Tabor.

Kraj ni samo lep, ampak tudi jako rodoviten, kakor se vidi na krasni pšenici. Prostrano polje je divno; pogleda ne ovira nobeno drevo, celo ne noben grm. Le tuintam se vidi kak kamen, drugače pa se razteguje posejana plan nepretrgano na ure daleč.

Že dalje vidimo na levi višino, podobno dvema rogovoma, s sedlom na sredi. To je gora Korûm Hattîn, kakor ji pravijo Arabci. Ustno izročilo pravi, da je božji Zveličar na tej gori govoril množicam oni nebeške modrosti in blaženosti polni govor, kateremu pravimo pridiga na gori ali osmero blagrov. Kakor kaže gora s svojima rogovoma proti sinjemu nebnemu oboku, tako nam je tudi božji Učenik s to svojo pridigo podal najboljši kažipot v blažena nebesa.

Križarji so tu v spomin na ta blaženi dogodek sezidali cerkvico, katero so pa pozneje muhamedanci razdejali.

Ob tej gori se je 3. malega srpana l. 1187. bila med kristjani in muhamedanci odločilna bitka, v kateri so žal kristjani podlegli in s tem za vselej izgubili Sveto deželo in sv. kraje. Muhamedanci so jih obkolili od vseh strani ter jih pritisnili ob goro, kjer je solnce na nje neusmiljene žgalo; niti kapljice vode ni bilo in Arabci pravijo, da je „vode zmanjkalo celo očem“.

V žoltem pesku trohné kosti krščanskih junakov. Dandanes se za to deželo zanima ves krščanski svet kakor še nikoli, niti ob času križarjev. Ali se bo posrečilo spraviti Sveto deželo zopet v krščanske roke? Meni se zdi, da nasprotujete temu dve skoraj nepremagljivi oviri. Prvič nasprostvo med raznimi krščanskimi veroizpovedanji, ki bo težko kdaj jenjalo, in drugič muhamedanska vera, ki je pri večini prebivalcev ukoreninjena dandanes še ravno tako trdno, kakor ob času preroka samega. Izkušnja pa uči, da je spreobrnenje muhamedanca h krščanstvu čudež prve vrste. Bog ima sevé tudi svoje namene in določen čas. Za sedaj moramo biti veseli, da smemo vsaj neovirano obiskavati vse one kraje, ki so nam dragi po blaženih spominih na našega božjega Zveličarja.

Take in enake misli se mi vzbujajo, ko se vozimo preko te znamenite gore.

Polagoma se obzor razširi tudi na levo; nahajamo se pred velikim kotlom, obkroženim s stenami temnega gorovja. V globočini zapazi oko svetel blisk. Ni treba še posebej potniku povedati, da je ta blišč v globokem kotlu odsev vodne ravnine — Galilejskega morja.

Eden spremljevalcev pokaže na nekaj velikih kamnov, ki niso daleč od pota. Domačini jim pravijo „kamni kristjanov“ in menda je to kraj, kjer je Zveličar storil oni znameniti čudež, ko je nasitil s peterimi kruhi in dvema ribama 5000 mož.

Skoraj ne slišim te opazke in le mimogrede se ozrem na one kamne. Čisto sem prevzet od lepote kraja, na katerem smo.

Solnce ravno zahaja tam dol za Samarijske gore. Pokrajine na Jutrovem, posebno tukaj v Galileji, so prelestne v solnčnem svitu, a njih pravi kras se kaže po solnčnem zatonu; nad griče in doline se vleže prijeten mrak. Vsa priroda je zavita v temno-moder pajčolan, in vsak predmet odseva drugo barvo.

Tukaj na višini nad Galilejskim morjem sega oko od onstran Jordanskega gorovja tja do Velikega Hermona in do sneženih vrhov lepega Libanona. Ves ta svet žari, kakor bi bil iz čistega zlata!

Dvojno veselje občuti tu srce: Vidim eno najlepših pokrajin božje zemlje. Zrem pa tudi kraje, ki so nam tako ljubi po svetih dogodkih.

Kolikokrat je bil na tej višini božji Učenik sam, ko je prihajal ali odhajal tja, kjer je bival najraji: na „svoje“ jezero in v „svoja“ mesta! Kaj je pač moralo občutiti njegovo božje Srce, ki ni zrlo samo te zemeljske lepote, ampak nad njo tudi nebeški raj!

Kratkemu mraku sledi hitro temna noč. Cesta vodi navzdol. Vozimo pa še precej dolgo, predno dospemo pred črno, staro zidovje. Neznosna vročina nas tare, zdi se, da smo prišli pred zakurjeno peč. Skozi razdrta vrata zavijemo med nizke hišice. To je mesto Tiberija ali Tabarije ob Galilejskem morju — 208 metrov pod morsko gladino. V snažnem hotelu gospoda Grossmanna najdemo prijetno zavetišče, kjer se, kolikor je bilo pri vročini mogoče, odpočijemo od lepe, a tudi precej utrudljive vožnje. Pasjega lajanja sicer ni ne konca ne kraja, in tudi hudi komarji začnejo s svojo peklensko godbo na uho. A kaj se boš zmenil za to, ko prenočuješ tukaj na — Galilejskem morju.

3. Ob Galilejskem morju.

Dne 13. vel. travna.

Dan pred našim prihodom je bil v Jordanovi dolini vroči veter iz puščave. Itak že precejšnja vročina ob morju se je podvojila in dasi sem bil vročine že dobro vajen, me je soparica hudo mučila. Gospod Grossmann pa nam je pri večerji zatrjeval, da bo drugi dan vročina minula, in tako je tudi bilo.

Nočni počitek je precej klavern. Kljub temu smo vsi hitro po koncu in židane volje.

Takoj grem na verando našega hotela, da se v jutranjem zraku malo okrepčam.

Prišli smo ob temni noči, kjer se ni moglo ničesar več razločevati. Sedaj pa žari na sinjem nebu zlato solnce in jezero se razprostira z vso svojo krasno okolico v tem solnčnem svitu pred mojimi očmi.

O divni kraj, o jezero Gospodovo, kdo bi ne ljubil tvojega krasu? Kdo bi se ob tvojih bregovih ne radoval, ko je vendar ob tebi tako rad bival Spasitelj sam?

Čudno izgleda zidovje večinoma prav ličnih hiš. Sprva mislim, da je vročina kamenje tako osmodila; zidovje je namreč čisto črno. A temu vzrok je le črni kamen. V solnčnem blišču je zatemnelost tem značilnejša.

Ravno pred menoj je turška mošeja z visokim stolpom in tik stolpa vitka palma. Ne vem, ali so muslimi obliko svojih stolpov povzeli po palmi. Minaret in palma, toraj stvor prirode in človeške roke, tvorita skupino, kakoršnih ima božji svet le malo. Skoraj ni mošeje, kjer bi ne bila tik nje vsaj ena palma. V vsem mestu je kakih dvajset palm. Ta kraljevska drevesa se mi nikjer niso zdela tako krasna, kakor ravno tu, na bregu tega divnega jezera.

Tam na bregu, tik jezera, je stolpič s križem; iz line doni glas zvončka. To je cerkvica in precej obsežno poslopje frančiškanskega gostišča. Tja se podam, da opravim sv. mašo, saj je nedelja.

V prostornem in jako ličnem gostišču je ravno majhna karavana romarjev, katera se odpravlja proti Damasku. Mnogokrat sem opazoval karavane iz raznih evropskih držav in iz Amerike. Zelo me je zanimala romarjev obleka. Da bi jim ne škodovalo podnebje, si natvežejo nase vse mogoče reči. Pri tem izgleda marsikdo, kakor pravcata maškerada. Ves čas mojega bivanja v Egiptu in v Sveti deželi sem bil oblečen prav tako, kakor doma. Proti večeru se potrebuje površnik, zoper solnčne žarke bel plašč ali dober solnčnik in vrhu tega je treba še glavo in tilnik zavarovati z ruto ali dobrim klobukom.

Neki gospod iz Poljskega, s katerim sem delj časa popotoval, je imel s seboj cele zaboje razne obleke in mnogokrat ni vedel, kaj bi oblekel, tako da smo končno uganjali ž njim svoje šale. Edino, kar marsikaterega izgovarja, je nevednost in drugič neomejena prostost v noši. Tu se ljudje malo zmenijo, ako je kdo oblečen tudi le — napol!

Romarji ravno odhajajo in lična cerkvica je prazna. Ko dobim dovoljenje za maševanje, zazvoni brat in takoj prihitita dva arabska fanta v jako čedni obleki.

Čedne, snažne obleke človek na Jutrovem ne najdeš povsod, a brez dvoma je kroj obleke lepši in pripravnejši od našega, in sicer pri moških in pri ženskah. Jutrovec je v svoji narodni obleki pravi kralj, v evropejski pa — šema.

Ministranta sta v rdečih haljah lepa kot dva angela, in sta se pri sv. maši tudi tako vedla. Ko se obrnem po cerkvi, se začudim, da je toliko ljudi v cerkvici, ki je bila ravno prej prazna.

Ta cerkvica se je zidala leta 1864., in stoji prav ob bregu jezera. Posvečena je sv. Petru, prvaku apostolov, ki je bil ob Galilejskem jezeru doma.

Kristus sicer tukaj v tem mestu bržkone ni bil nikdar, a svetišče so postavili v to mesto, ker je dandanes Tiberija edino mesto ob jezeru in se pri spominih tudi ne gre za kraj, ne za čas, ampak za skrivnost.

Khan el Hadrur, romarji ga imenujejo gostilna „usmiljenega Samarijana".

Sv. Petru na čast se tukaj vsak dan bere sv. maša, katera se drugje bere le na njegov god. Ker je moji fari sv. Peter cerkveni varuh, sem mu sebe in svoje prav posebno priporočal.

Čudno. Ta mož je bil prej priprost ribič, služil si je kruh s svojo ladjico in svojo mrežo. Dvignjen je pa bil do najvišje časti, za namestnika božjega na zemlji. V svojih naslednikih vlada dandanes nad 280 milijonov vernikov na vseh krajih sveta. — To je lov ribiča ljudi, kakoršnega mora dodeliti le Bog. In kaki viharji so razsajali pri tem lovu v teku 19 stoletij! A ribičeve ladjice niso potopili ne valovi, ne je razbili viharji in lov sv. Petra se bo nadaljeval do konca dni, ko bo „en hlev in en pastir".

Središče Petrovega kraljestva je sedaj njegov grob v Rimu, a njegova domovina je tukaj na tem jezeru. Prav umestno se mi zdi, da so tudi v tukajšnji cerkvici postavili posnetek slavnoznanega bronastega kipa v Petrovi cerkvi. Pravili so mi, da je Peter na dobrem glasu še danes celo tudi pri muhamedancih.

V obednici je na steni lep križev pot v gotskem slogu, katerega je profesor Sepp sicer namenil za cerkvico, a ni se strinjal s slogom in so ga dejali sem. Ta križev pot je v vsem svetišču največje umetniške vrednosti.

Ko so frančiškani od paše dobili dovoljenje za zidanje svetišča, so se temu uprli Judje. Paša pa je dobro vedel, kakšni zajci so sedanji Abrahamovi sinovi in poslal nad 2000 Judov — šest vojakov! Proti tej „armadi" Judje niso upali ničesar storiti in tako se je cerkev mirno zidala.

Poglejmo si pa še nekoliko mestece, in njegovo zgodovino.

Mestece je bilo sezidano ravno ob Kristusovem času. Ko je on v okolici deloval in učil, se je najbolj razcvitalo. Oni Herodež, ki je umoril sv. Janeza Krstnika, se je hotel prikupiti rimskemu cesarju Tiberiju. Zato je sezidal mesto prav po poganski šegi, postavil gledališča, dirkališča itd., ter obdal vse s čudovitim sijajem. Ponosni Herodov načrt pa ni imel pravega uspeha, zakaj mesto je bilo sezidano na grobišču, in pravoverni Judje so se ga ogibali. Zveličar mestnega praga gotovo ni prestopil, in sv. evangelij omenja samo enkrat, in še to le mimogrede, ime Tiberijas. Herod je moral ljudi prisiliti, da so se naselili v mestu in večina prebivalcev je bila navadna sodrga.

Zdaj je konec vsega sijaja in vsega ponosa. Močno ozidje, krasna vrata, ceste, trgi, gledališča. dirkališča, palače — vse je izginilo do malih ostankov. Edino le začrnela trdnjavica z razpokanim zidovjem zre kakor jastreb na skromne ostanke nekdanje velikosti.

Dandanes šteje mesto okoli 4000 prebivalcev. Že prvi pogled na ljudi priča, da to niso ne muslimi ne kristjani, ampak večinoma, nad 3000 namreč, Judje. Nekdaj nečisto mesto, kamor ni hotel iti noben pravi Jud, je postalo po razdejanju Jeruzalema judovska visoka šola in najslavnejši rabiji ali razlagalci talmuda, judovskega ustnega izročila, so tukaj pokopani.

Ker sem imel čas in sem radoveden kakor ženske, sem šel malo po ozkih ulicah. A kljub svoji radovednosti nisem prišel predaleč. Zakaj obrazi poljskih, ruskih, španskih,

afričanskih, in sam Bog ve še kakšnih židov, niso bili posebno prijazni in so nekako postrani gledali obleko katoliškega duhovnika. Kljub temu pa me je nekaj poljskih Judov, v dolgem kaftanu in s kosmato kučmo, pozdravilo nemški. Neka spakedrana nemščina je namreč pri njih domači jezik. Večinoma so reveži, kakor kaže tudi njih obleka, in živijo od milodarov iz Evrope.

Prav pristno židovske obraze imajo Španijolci. Kakor se ne more zatreti židovska narodnost, tako tudi ne židovski obraz. Židinje imajo izredno belo, nežno polt, katere se ne prime nobeno solnce. Dasi so Arabci tukaj zaradi vročine skoraj črni, so Judje beli in rdeči ko mleko in kri.

Dolgo se mi ne ljubi hoditi po mestu, zakaj nesnaga, smrad, nered so v teh ozkih ulicah neznosni in prav umevno je, da morejo v teh brlogih biti golazni celi regimenti. Arabci pravijo, da kraljuje v Tiberiji kralj vseh — bolh.

Prav živo si predstavljam, kako je moralo izgledati tukaj ob času kolere, katera je pred tremi leti obiskala posebno Tiberijo. Zanesli so jo sem letoviščarji, ki so se prišli kopat v bližnje toplice.

Jutrovec je otrok, ki izgubi glavo, kadar mu preti nevarnost. V vsakdanjem življenju je brezskrben in živi tja v en dan, ne meneč se mnogo za negotovo prihodnjost; a kadar preti življenju nevarnost, se prikaže njegova nesamostojna, otroška narava. On popusti vse in toži kakor dete, ki je v temnem gozdu izgubilo svojo mamo in zdaj ne ve kam. Posebno se kaže ta nemožatost pri skrivnih, kužnih boleznih, kakoršna je kolera, pred katero imajo vsi Jutrovci silen strah.

Naš gospodar, g. Grossmann, nam je pripovedal, kako je kolera morila in kakšna obupnost je vladala v mestu. Ljudje niso niti več pokopavali mrličev, ampak poleg njih so stokali, tožili, jokali in — pričakovali, kdaj bo tudi nje zgrabila bleda žena. Da se je pri takem ravnanju bolezen še bolj širila, je umevno, in turška vlada je morala pokazati vso svojo neobzirnost, da se kuga ni zanesla tudi v druge kraje. V velikem krogu je bilo mesto obdano od vojaških straž, ki niso pustile nobene osebe ne noter ne vun. To je trajalo skozi tri mesece in ljudem je jelo zmanjkovati živeža. Ko bi kuga končno ne bila pojenjala, bi bilo pomrlo vse prebivalstvo.

Gostilničar, ki je bil sam v obkoljenem mestu, se je s strahom spominjal groznih dni, ko je noč in dan donel

po ozkih ulicah obupen jok in stok in srce pretresujoče zdihovanje. In treba je, da slišiš na lastno uho to zdihovanje Jutrovcev, ki stare tudi hladnemu Evropejcu srce.

Ko smo se vozili iz Port-Sajda proti Jafi in je razsajal hud vihar, sem slišal zdihovati muhamedance, ki so neprestano klicali svoj alah, alah, in ob tempeljskem zidovju v Jeruzalemu sem čul jok Judov. To je jok in zdihovanje, kakoršnega je zmožen le otrok, a pretresljiv je, ker je neskaljen izraz žalujoče človeške duše.

Iz ozkih ulic me sili vun na prosto. Grem skozi mestna vrata na porušeno zidovje stare, mestne trdnjave. Tu se vsedem in zrem kakor zamaknjen na mesto in na rajsko okolico.

Solnčni žarki žgejo na izsušena, skalovita tla, da je zemlja razbeljena kakor veliko ognjišče. Od vročine se potim po vsem životu, a ne zmenim se za to malo neprijetnost. Saj me odškoduje lepi razgled.

Polagoma začne pihljati sem od morske strani prijetna sapica, ki poblaži prehudo vročino. Zrem na mesto in na črno zidovje. Z morskim vetrom pa gre moje oko tja čez temnomodro vodno ravan na severno stran, kjer se v temnih obrisih vidijo bregovi in nad njimi v solnčnih žarkih se lesketajoči holmi.

In zakaj se je moje oko obračalo na ono stran, in so moje misli romale na iste bregove in na bliščeče višine?

Povedal sem že, da je Tiberija bila zidana na mestu starega grobišča, toraj Judom nečistega kraja, in da zaradi tega božji Zveličar ni prestopil praga tega mesta. A tam na severni strani, tam so cvetela nekdaj njegova mesta, tam so kraji, ki so zrli neštevilne njegove čudeže, tam je bival On sam najrajši, tam je po njegovih stopinjah posvečena vsaka ped zemlje, zato mi je vleklo tja moje oko, in je po onih krajih zahrepenelo moje srce. Saj je On solnce naših duš. K Njemu se obračajo naša srca, kakor sučejo tudi rožice svoje pisane glavice proti solnčnemu svitu.

4. Na kraju Gospodovih mest.

Čolnarji so hitro zvedeli, da je dospelo nekaj tujcev. Že na vse zgodaj pridejo barantat. Gospod Lendle pozna ptiče in jim precej odščipne od zahtevane cene. Ko se vrnem, je pobota sklenjena. Gremo na breg.

Morska ravan je gladka, ker je jutranja sapica že ponehala, in kakor ptičica po zraku drči čoln, gnan od osem krepkih arabskih rok, po gladini tja proti severu. Dasi se kraji prav lahko razločujejo in se nam zdi, da pridemo tja v dobri uri, so morali veslarji preliti precej potu, preden smo dospeli do prve postaje, ki pa še niti ni na severnem bregu. Veslarji ugašajo svojo žejo kar z vodo iz jezera. Dr. Peters jih vpraša, ali je voda tečna. Odgovorijo: „Ajva dá.“ Ko pa pripomni, da bi mogla biti zaradi kakih nalezljivih

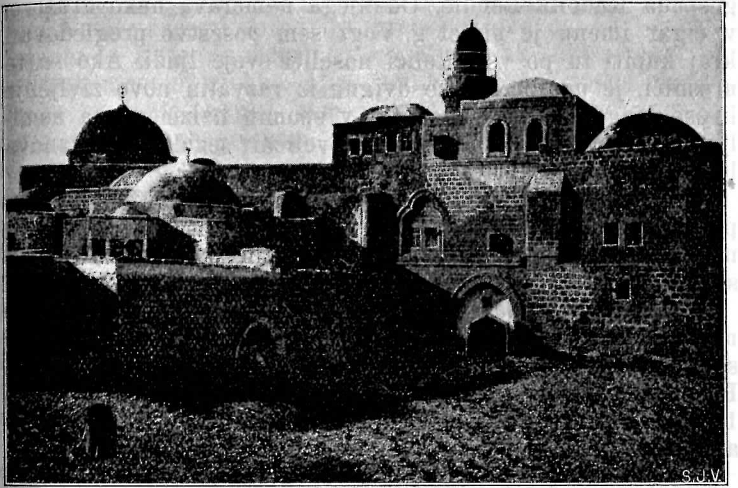

Muhamedansko svetišče preroka Davida, za kristjane pa najsvetejši prostor dvorane zadnje večerje.

snovi nevarna, majajo z glavami in menijo: „Maleš — nič ne dene!“

Tak je Jutrovec. Kakor otrok se ne varuje nevarnosti, in kadar ga nezgoda ali bolezen zgrabi, izgubi popolnoma glavo in tarna zopet prav po otroško.

Visoka palma poleg nizke, pobeljene kupole naznanja, da mora biti v bližini naselbina. Kupola je namreč nad grobom nekega šeha. Med grmovjem in krasno cvetočimi divjimi oleandri se zapazijo revne bajte in hlevom podobne kočice vasi Medžel. Nad kočami je iz vej in bičevja napravljena zračna utica, kjer ljudje prenočujejo ob poletni vro-

čini. Evropejca bi v tej utici snedli komarji, Jutrovec je pa ali neobčutljiv, ali pa si zna pomagati.

Veslarji potegnejo čoln na breg. Izstopimo. Kdo bi si mogel misliti, da je tukaj nekdaj stalo morda majhno mestece, ali vsaj večji kraj in blizu kraja mogočen grad Magdala, lastnina one spokornice Marije, ki se prav po gradu imenuje Magdalena? Danes je ostal le še spomin na ta znameniti kraj. Nekaj obraslih razvalin priča, da so križarji Mariji Magdaleni na čast sezidali cerkev, katero je pa podrla muslimska strast. Vas in celo posestvo je lastnina gospoda Rudolfa Lendle. Od njega namerava neko društvo, v čigar imenu je prišel g. Vogt sem posestvo pregledovat, kraj kupiti in po vsi okolici naseliti svoje ljudi. Ako se to uresniči, je upanje, da se dvigne iz razvalin novo življenje in se Magdaleni na čast ter v spomin neizmernega usmiljenja, katero ji je skazal božji Zveličar, sezida zopet iznova lepo svetišče.

Hitro je vsa vas po koncu. Vsi, moški in ženske, nas pozdravljajo: „Nharak sajd — tvoj dan bodi srečen!“ in mi odzdravljamo, kakor je pri Arabcih navada: „Nharak sajd u mbarak — tvoj dan bodi srečen in blagoslovljen!“

Ljudem se vidi kar na prvi pogled, da niso pravi domačini. Obrazi so nenavadno zarjaveli, ustnice debele. Ženske so vse brez pajčolana, njih obrvi se sklepajo nad nosom. Pozna se jim, da so Afričanke. Vsa naselbina je prišla sem l. 1842. z Ibrahim-Pašo in se je tu naselila, zato njih pristno afričanski značaj.

G. Lendle je imel precej opravkov s šehom. Predno so bili za ogledovanje obsežnega posestva konji osedlani in pripravljeni, smo imeli čas, da si ogledamo stanovanja in opravke felahinj. Ko hočem vstopiti v neko stanovanje, me kratkomalo zavrnejo. Sprva nisem vedel, kaj bi moglo biti temu vzrok; njih besed pa nisem popolnoma razumel. Dr. Peters se je pa muzal in mi razodel, da me dobri ljudje zadržujejo zaradi — bolh, katerih me hočejo obvarovati.

Na „javnem trgu“ — namreč na gnojišču — nam pripravijo neke sedeže. Stola v vsi vasi ni niti enega. Vsa vas se zbere okoli nas.

Dr. Peters zapazi, da ima neka žena na roki hudo oteklino. Spozna, da je treba gumbo samo prerezati in odpre nož. Vse šepeta: „Hakim, hakim — zdravnik . . .“ — a žena mu ne zaupa. Ko se zve, da je ta gospod „hakim“, pripelje neki oče črnega, napol nagega paglavca. Ciganček ima na desni roki in nogi po šest prstov. Dr. Peters ukaže, naj ga pripeljejo v angleško bolnišnico v Tiberijo. Drugi dan so ga tam operirali.

Samo ob sebi se razume, da se vaški deci v plačilo za našo „predstavo“ tudi malo odkupimo z bakšišem.

Konji so pripravljeni in gospodje s šehom in nekaterimi felahi gredo ogledovat posestvo. Dr. Peters je imel namreč dognati, ali bi bili kraji za evropejske naseljence. Temu je po pregledovanju kraja pritrdil, ako se namreč hiše ne zidajo v nižavi, ampak na bližnjih hribih.

Med tem hodim jaz po bregu in se zatopim v preteklost.

Vasi nasproti se odpira precej široka dolina — vadi Haman —, ki je obkrožena od mogočnega skalovja, kakoršno se tukaj ne vidi zlahka. Med pečinami je več votlin in jam. Tu so si Judje, kateri niso bili zadovoljni s Herodom in z rimskim gospodarstvom, sezidali močno trdnjavo Arbela. Ker vojaki od spodaj niso mogli priti trdnjavi do živega, so od zgoraj pred jame položili kupe smole ter jo zažgali, tako da so se Judje od dima in smradu zadušili. Na nekaterih krajih tudi to ni nič pomagalo. Tam se spustijo najmočnejši vojaki na verigah v brloge in sekajo z mečem, da je tekla kri v potokih. Neki oče se ni hotel vdati, in da bi zakletim sovražnikom ne padel v roke, je pomoril sam svojo ženo in svojih sedem otrok, vrgel njih trupla čez skalovje v prepad in končno še sam skočil za njimi. Žalostni spomini na nesrečno judovsko ljudstvo!

Mirno štrlijo ostri vrhovi pečin v sinje nebo, in milo obseva solnce to grobišče. Visoko v zraku krožita dva mogočna orla ter gledata, da bi zazrla kak plen. A grobišče je prazno, le strohnele kosti pričajo, da se je tukaj vršil krvav dogodek človeške zgodovine!

Pri vasi Medžel se prične precej široka in še dandanes izredno rodovitna dolina Genesar, od katere ima jezero tudi svoje ime. Stari pisatelji ne morejo prehvaliti njene lepote in njene rodovitnosti. Rabinci so jo slavili kot zemeljski raj. Njeno ime so razlagali tako, da ima tako sladko sadje, kakor je sladek zvok citer. Imenovali so jo tudi „knežje vrtove“.

Jožef Flavij našteva njene prednosti: „Čudovito lepa pokrajina je, tako bogato obdarjena od prirode, da rastó na njenih tleh vse rastline. Prebivalci so nasadili razne vrste, in vse poganjajo obilno, ker jim ugaja izvrstno podnebje. Orehi, ki ljubijo hlad, stoje poleg palm, katerim prija samo toplota. Figovih dreves in oljk, katerim je potrebna srednja

toplina, nikakor ni malo tukaj. Kakor bi se poskušala in tekmovala, zbrala je priroda tukaj različne stvari na malem prostoru; letni časi se pulijo med seboj za to ravnino. Zakaj ona ne rodi samo sadežev različnih krajev, ampak skoraj vedno jih ponuja v obilici.

Tako podaja plemenite sadeže, grozde in smokve, deset mesecev nepretrgoma; a drugi sadeži zoré vse leto.“

Morda so pisatelji malo pretiravali. Prirodna lepota ji je ostala neskaljena še dandanes in rodovitnost je zmanjšana le zaradi slabega obdelovanja.

Kako se blišči zlato klasje visoke pšenice, kako bujna je raznovrstna zelenjava v priprostih vrtovih med trnjem in zelenim grmičjem! Več majhnih, bistrih potokov napaja izsušeno zemljo, in njih voda žubori med krasnimi divjimi rožami, med belimi lilijami in bujno rdečim oleandrom. To ti je vrt, kakoršnega sadi priroda sama in ni treba nobene človeške roke. Zrak je napojen z omamljivo vonjavo oleandrovega cvetu, solnce blišči, jezero se smehlja, gore žarijo, žito šumi ob zrelem klasju — zares, to je pravi zemeljski paradiž.

Postalo je precej vroče. Kratkomalo se slečem in skopljem. Drugi me za to kopelj zavidajo, posebno debeli gospod Vogt, ki se je na konju potil, kakor bi sedel v zakurjeni peči.

Po kratkem odmoru, pa ne več na gnojišču, ampak ob bregu, se poslovimo od afričanskih naseljencev in zajahamo konje. Obiskat gremo katoliško naselbino v Tabgi in kraje na severnem bregu jezera.

Konje olepšamo z rdečimi oleandri in hajdi čez dolino. Kakor navadno na Jutrovem, se zmotimo tudi tukaj pri daljavi. Dolina je širša, nego se vidi na prvi hip. Srečavamo ob jezerski obali cele karavane Beduinov, ki gredo v Tiberijo v kopeli. Zopet se nisem mogel nagledati njih krasnih konj, proti katerim so bili naši, dasi tudi lepi, prava kljuseta.

Končno dospemo na severno stran doline in jezera. Vročina je huda. Željno se oziramo k snežiščem Velikega Hermona. Hribi segajo tik do jezera, pot vodi navzgor.

Tu je še le ono obrežje, ob katerem so ob Zveličarjevem času stala obljudena mesta, kjer je on tako rad prebival.

Tu je bila Betzajda, domovina Petrova in Andrejeva, tu je bil Korozajn, tu Kafarnaum. Kako rad je božji Zveličar zahajal sem, kako je ljubil „svoje“ mesto!

Ali kam je vse zginilo? Ničesar ni videti. Golo, razbeljeno skalovje povsod; gosto trnje in le nekaj grmičja zakriva to strašno nagoto. Kam ste izginila ve, mesta Gospodova? Ali vas je pogoltnila voda, ali vas je posula zemlja, je-li vas pokončal potres ali uničil ogenj? Dolgo stojim na prijazni višini in zrem na te nekdaj tako cvetoče in dandanes tako zapuščene kraje. In od zapuščenih bregov, izmed jako redkih razvalin, in iz globočine jezera mi kakor grom doni v ginjeno dušo odgovor: „Gorje ti, Korozajn, gorje ti,

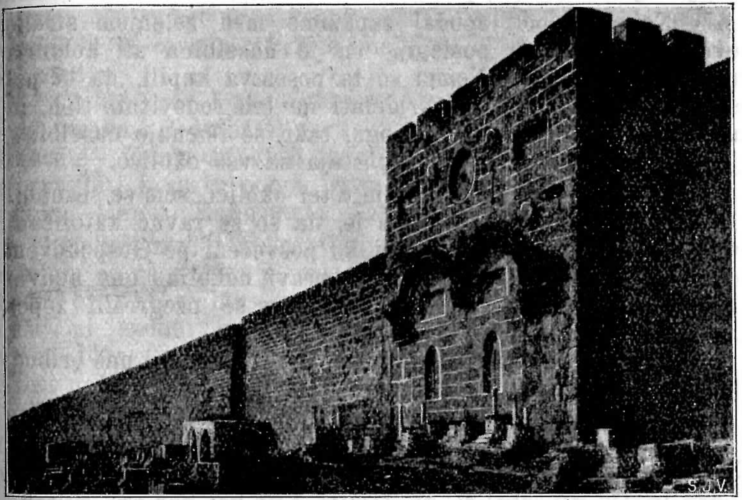

Zlata vrata na vzhodni strani templovega trga.

Betsajda! Ko bi se bili v Tiru in Sidonu zgodili čudeži, ki so se zgodili v vama, bila bi se davno spokorila. Pravim vam: Tiru in Sidonu bo na dan sodbe lažje nego vama. In ti, Kafarnaum! Pa ne boš povzdignjen do neba, zagnan boš do pekla. Sodomski zemlji bo v dan sodbe lažje nego tebi.“ (Mat. 11, 21.)

Prebivalci so teptali usmiljenje božje z nogami in zakrknili opominjevanju svoja srca — to je pokončalo njih mesta in opustošilo te tako prijazne bregove. Mest ni več, razun nekaj ostankov, tudi rod, ki je nekdaj bival tu, je izginil popolnoma. Kraji so ostali, jezero se smehlja kakor nekdaj, in solnce razliva nad vso pokrajino svoj blišč, da

čutiš prav živo, kako odseva iz božje pravičnosti, s katero kaznuje Bog, tudi neskončno njegovo usmiljenje.

Kjer se pot vspne navzgor, stoji precej staro samotno poslopje. Kan Minje mu pravijo. Nekateri sodijo, da je tukaj nekdaj stalo mesto Kafarnaum, a novejša odkritja so dognala, da je to mesto stalo ob bregu, na kraju, kateremu pravijo Tel Hum. Tam se nahaja mnogo ostankov nekdanjih mogočnih poslopij. Med skalovjem in grmičjem se vidijo še ostanki nekdanjega zidovja. Pridemo do močnega vrelca. To je Ajn et-Tabira, pri „Sedmih studencih".

Nekoliko bolj spodaj zapazimo med zelenjem strehe evropejsko zidanih poslopij. Tu je naselbina ali kolonija nemških katolikov. Nemci so ta posestva kupili, da bi poskusili, kaj bi se moglo pridelati na teh rodovitnih tleh, in uspehi so prav povoljni. Tabga, tako se imenuje naselbina, je ob enem tudi misijonska postaja za vso okolico.

Z misijonarjem, ki deluje v tej okolici, sem se seznanil že prej v Haifi. Veselilo me je, da so se ravno katoličani naselili na teh krajih, kateri so posvečeni po Gospodovem delovanju. Morda se s časom popravi nekoliko ona nehvaležnost in zaničevanje, s katerim so se pregrešili zoper Zveličarja nekdanji prebivalci.

Ker smo že prej poslali sla, da bi naznanil naš prihod, so nas pričakovali ter nas sprejeli z veseljem.

Vodja te naselbine, o. Bivier, duhovnik iz Luksenburga, je sam vreden posebnega obiska. Mož je take orjaške postave, da je pred njim celo moja ne prekratka dolgost skoraj izginila. V vsi okolici ga častijo bolj kot samega sultana v Carigradu, in sicer vsi brez izjeme, kristjani in muhamedanci. Zanimivo je bilo poslušati njegova pripovedovanja, zakaj mož je obhodil že ves svet in ima več skušenj, nego deset drugih.

Za južino so nam pripravili tečnih rib, katerih je v jezeru obilno, posebno na tej strani. Ena vrsta se imenuje „Simonova riba", prav po našem apostolu. Zanimiva je, ker nosi samec jajca in mlade v gobcu. Druga riba ima lastnost, da daje od sebe neke glasove. Pravijo, da „poje", kar kaže, da niso vse ribe neme.

Da je v jezeru mnogo rib, sem videl z lastnimi očmi. Gremo gledat na vrt in k iztoku prej imenovanega vrelca. Na plitvem bregu so se ribe kar preobračale. Vlada ima od ribjega lova lepe dohodke.

Po južini nas je poleg imenitnega vodje zanimal tudi še mlad amerikanski duhovnik, ki je bival v Sveti deželi zaradi študij. Drugi pater, misijonar, pa je pripovedal o težavnem svojem pastirovanju med Arabci na gorovju. Ure v tako zanimivi družbi le prehitro minejo.

Naši čolnarji pridejo z ladjo za nami in s to se odpeljemo, da si ogledamo kraj, kjer je bilo mesto Kafarnaum. Tel-Hum, tako se pravi temu kraju sedaj, leži ob morskem bregu in je lastnina frančiškanov, kateri imajo tam le majhno hišico. Na mestu so našli ostanke nekdanjega mesta, a večinoma so morali vse zopet zasuti, ker tako hoče turška vlada, ki bi seveda najrajše imela, da bi vse pokrivala tema in zemlja.

Nekaj prav lepih ostankov leži naokoli med trnjem in suho travo. Beduinski pastirji so v bližini postavili svoje šotore — in na ostankih raznih nekdaj lepih stebrov, ki so morali biti kras in ponos vsemu mestu, so beduinske žene sušile — gnoj! Kafarnaum! Zagnan boš noter do pekla!

Hodim med temi ostanki in med gostim trnjem. Spominjam se časov, ko je med hišami in vrtovi lepega mesta hodil oni, ki je bil primoran, prokleti ta kraj. Globoko v duši mi zadoni ono: „Gorje ti, Kafarnaum!" — čigar viden dokaz je pred očmi. Resničnost božjih besed vidiš v Sveti deželi pri vsakem koraku!

Na povratku poprosim misijonarja, naj bi šel z menoj čez hrib, ker mikalo me je gledati jezero na tej strani iz višave.

Pot ni bila lahka. Dobro, da je vročina precej prenehala in je od jezera pihala lahka sapica. Vse je polno trnja in kamenja, ki je podobno izsušenim človeškim kostem. Treba je precej napora, predno dospeva pod samotno drevo, ki kakor na bojišču ostali vojak sameva na višinah.

Tu sem preložijo nekateri več svetopisemskih dogodb, med drugim tudi pridigo o osmerih blagrih, dasi nekateri temu ne pritrdijo. Vsekako so gledali ti hribi večkrat čudeže božje.

Najin trud je dvakratno poplačan. Srce je veselo, da hodi po krajih, kjer se je Gospod tako rad mudil, drugič pa je odtod krasen razgled na jezero in vso okolico.

Spomina na nekdanje dogodke ni nobenega, ali priča je tu vsa priroda in pestre cvetlice, s katerimi je kraj posejan. Ni več hiš, ne vasij, ne ljudi; gola rebra hribov so

ostala. A leto na leto se po zimi ogrnejo višine z odejo najlepših cvetlic, kakor bi nalašč prišle krasit kraj „njegovih“ mest!

Ko sem prihajal od nazareške strani in gori na višini prvikrat zagledal v globočini svetlo jezersko ravan, sem bil prevzet te zemeljske krasote. Tukaj je ta lepota še mičnejša, dasi ne tako veličastna.

Od tega kraja, ki je kakih sto metrov nad morsko gladino, se vidi vse jezero in vsi bregovi s havranskimi stenami na levi, in z mičnim hribovjem pred nami in na desni.

Videl sem po svetu že dosti jezer, a tako mi še ni nobeno ugajalo. Pač umevno. Poleg naravne lepote tudi ni nobeno tako sveto.

Krasno, sveto jezero, ti ljubljenec Gospodov, kako se bliščiš v svitu popoldanskega solnca! Nekdaj si bilo sicer obdano z lepšim vencem, ko so bili tvoji bregovi obrasli z gostim drevjem, ko so bile tvoje prijazne dolinice pravi rajski vrtovi, ko te je krasila cela vrsta obljudenih mest in mičnih vasic, ko je tvoje vodovje rezalo na stotine belih jadrnic, in ko so po tvojih bregovih vodile gladke ceste, na katerih ni zmanjkalo nikoli ljudi. Še krasnejše si bilo, ko je po tvojih bregovih hodil On, tvoj Stvarnik, ko je iz tvojega vodovja odseval njegov sveti obraz in si gledalo stotine njegovih čudežev.

Krasni venec, ki te je nekdaj ovijal, je sicer razdrt na mnogih krajih, a ti si ostalo v svoji prvotni lepoti.

Tvoje bregove, tvoje vasi in mesta je zadelo strašno gorje, a tebe se to prokletstvo božje ni dotaknilo. Ostalo si biser, kakor te je gledalo oko Gospodovo. Ko je bilo tvoje površje nekdaj razdivjano po viharju, in so tvoji valovi pretili čolniču apostolov, ti je zapovedal On, in takoj si mu bilo pokorno; ko je On ukazal apostolom znova razprostreti mreže, si pokorno zbralo svoje ribe in napolnilo mreže; ko je nekoč prišel v nočni temi dol iz gore na tvoj breg, si zbralo vso svojo moč ter ga neslo do čolniča učencev. Kolikokrat si poslušalo mirno njegov nauk, ko je učil množice iz čolna, kolikokrat si ga neslo v večernem mraku tja na ono stran, odkoder je šel na goro molit!

Tako si mu bilo ti vedno pokorno, a ne tako prebivalci tvojih bregov. Zato je zadelo gorje tvoje bregove, a ti si ostalo nedotaknjeno in sedaj pričaš glasno s svojo krasno milobo, da je Gospod neskončno usmiljen tudi ob upravičenem kaznovanju.

Zrem in zrem dol v nižavo in se ne morem nazreti vsega, kar gleda tu telesno in duševno oko.

Čas poteka in ljubeznivi spremljevalec me mora opomniti na odhod.

Po strmi poti zdirjava navzdol. Nestrpno so naju pričakovali.

Prisrčno se poslovimo od prijazne Tabge in njenih ljubih prebivalcev. Še en pogled na mične kraje in zopet smo v čolnu, ki reže morsko gladino. Sredi pota pa plane, kakor je tukaj pogostoma navada, iz doline vadi Haman večerni piš. Čoln začne plesati med razburkanimi valovi. Tako smo izkusili tudi nekoliko vihar, o katerem pripoveduje evangelij. Kmalu pa dospemo v zavetje, in predno prijadramo v Tiberijo, je zopet mir.

Solnce jemlje slovo. Jezero, kakor vsa okolica žari v bujnih bojah, kakoršne se vidijo le v pokrajinah na Jutrovem.

Prišedši v stanovanje, zrem še dolgo v ta zemeljski raj, dokler mile zvezdice ne nastopijo svoje nočne straže.

* * *

Nekaj dni potem sem na potu v Damask zopet prehodil te čudovite in znamenite kraje.

Na višini ob severnem bregu pri razvalinah Koraze, nekdanjega mesta Korozajn, sem dolgo in dolgo stal in zrl dol v nižavo, predno sem vzel od teh krajev slovo.

Z Bogom, jezero Gospodovo, z Bogom, jezero usmiljenja, iz katerega zajema že stoletja človeška duša!

Gorski biser, ljubljenec Gospodov, ali te bo še kdaj zrlo moje oko?

5. Pri Beduinih onstran Jordana.

Na trati kakor Beduin
počivam v senci sred pustinje
— — — — — —
Nebo nad mano jasnosinje.

A. Aškerc.

Pondeljek, dne 14. vel. travna.

Turška vlada zida železnico iz Hajfe v Damask. Do sedaj je otvorjena proga do postaje Samah na južnem bregu Galilejskega morja. Vlak vozi le dvakrat na teden, ali še tedaj jako neredno, tako da se le težko odločiš za potovanje po železnici.

Imeli smo še dva dni časa. Z gospodom Vogtom se odločiva, da greva gledat malo k Beduinom onstran Jordana. Po posredovanju angleškega zdravnika sva dobila dovoljenje, da smeva na železnici rabiti tovorni vlak, ki je prevažal gramoz, tja gor do planjave Džolan, kjer je domovina Beduinov.

Med potjo greva najprej v kopališče Hamat, kake pol ure južno od Tiberije. Tam je naju čakal čoln.

Že v Tiberiji nas so srečavale cele trume „letoviščarjev", ki so prihajali ali odhajali iz tega slavnega kopališča. Ker Arabec ne pozna snažnosti, so razne kožne bolezni pri njem pogosto oglašajo, in zoper te je menda najboljša pomoč to kopališče. Neprijeten duh priča, da so tu žvepleni vrelci. Nad najmočnejšim virom so sezidane hiše. Voda teče v jezero zapustivši v strugi rumeno plast žvepla. Vse hiše so prenapolnjene. V okolici stoji tudi vse polno šotorjev, ker Arabec pride s šili in kopiti. Povsod je polno starega zidovja, kosi lepih okraskov — kar priča, da se je Tiberija nekdaj raztegovala tudi na to stran. Gledat greva v kopel, ali kopati se nama ne zljubi, ker ni snažnosti. Voda ima 60 stopinj vročine.

Nad kopališčem je nekaj večjih poslopij. Prvo večje poslopje je sinagoga (molitvenica) „Sefašinov", in drugo je šola „Aškenazinov". Tako se namreč imenujete dve glavni skupini sedanjih vernih Judov. Po razdejanju Jeruzalema je bilo preneseno središče judovske učenosti tukaj sem, in je ostalo do dandanes. Tukaj so živeli največji judovski učenjaki, modrijan Maimonides, rabi Akiba, ki je v judovski vojski igral važno vlogo in drugi. Tudi sv. Jeronim je bil nekaj časa tukaj, ko se je učil judovskega jezika. Kraj ima nad jezerom jako lepo lego.

Na bregu je najin čoln.

Vožnja do južnega brega je dolga. Onkraj Jordanovega iztoka je postaja Samah. Kakega poslopja ni. Delavci in tudi uradniki so v priprostih kolibah. Podnebje je nezdravo, ker so v dolini močvirja. Le težko dobiva pravega uradnika, ki nama proti dobremu bakšišu da dovoljenje, da smeva porabiti tovorni vlak.

Pri zidanju železnice je bilo treba premagati mnogo težav, ker je pobočje razrito in jako strmo. Po mnogih ovinkih, zarezah in predorih dospemo na višino. Vlak vozi prav po polževo, kar pa je nama le ljubo, ker imava priložnost, da opazujeva okolico. Iz višave je razgled obsežen in

nad vse slikovit. Oko sega od Libanona čez vso Galilejo, Samarijo, prav tja do Mrtvega morja.

Ta visoka planjava, ki se polagoma izgubi v peščenem morju arabske puščave, je prava domovina Beduinov.

Že med vožnjo vidiva na raznih krajih mnogo črnih in rujavih šotorov. Na višavi jih je še več. Volnene plahte so z verigami privezane na kole, ki so zabiti v zemljo, ali tudi na skalovje, ki je ravno v bližini. Okoli šotorov je mnogo živine: ovac, črnih koz, oslov, velblodov in lepih konj.

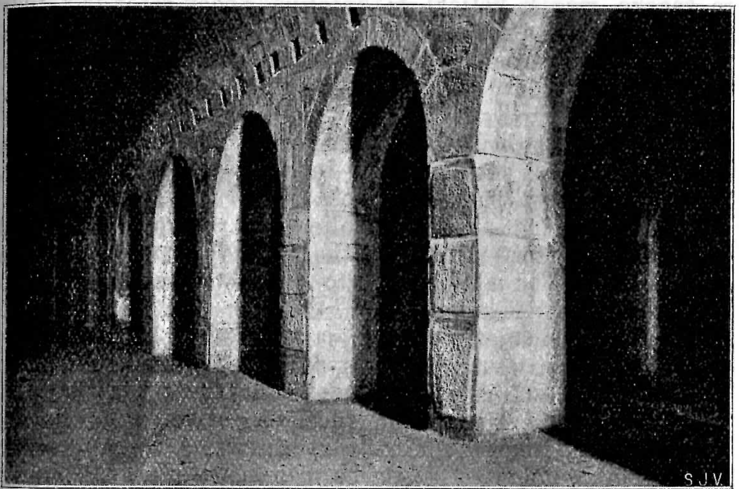

Velikanske podzemske zidave templovega trga, takozvani „hlevi Salomonovi".

Iz vlaka so izkladali gramoz in do povratka sva opazovala šotore in življenje Beduinov. Ker pride vedno nekaj tujcev sem, so ljudje na nje že navajeni in nama niso bili nadležni. Beduin ima v svojem značaju nekaj viteškega in je proti tujcu, kot gostu, velikodušen. Prav neovirano sva šla med šotore in v precej obsežnem taborišču opazovala ta nad vse zanimivi narod.

Beduini so pastirski narod, ki nikjer nima stalnega bivališča, dasi ima vsako pleme svoje določene meje. Ako jih prekorači s svojimi čredami, se vnamejo krvavi boji. Oni sami se imenujejo sinove puščave — aulad il barije —

in se smatrajo za pristne Arabce, o čemur tudi ni dvomiti, ker pri njih se je arabski značaj ohranil najbolj nepokvarjen. Njih obrazi in njih navade pričajo, da so pristni sinovi Izmaelovi in potomci starih Madianitov.

Ko se bližava taborišču, naju pozdravi cela truma mršavih psov, ki čuvajo ognjišče. Lajanje vzbudi beduinsko mladino in razcapani, tudi napol nagi paglavci prihite, neprestano kričeč svoj bakšiš! Obrazi niso napačni, njih zobje beli ko sneg.

Šotori so priprosti. Dva glavna prostora sta za moške in ženske, manjši kotički za kuretino. Šehov šotor ima tudi prostor za goste, a nama se ne zljubi hoditi tja, ker se je bati golazni. Vsedeva se na bližnje skalovje in odtod opazujeva te „otroke vzhoda", ki nimajo „ne vrat ne zapahov" (Jer. 49, 28, 31).

Moški so sicer divji, a večinoma lepih obrazov. Njih poteze so vsled vetra, solnca in trdega življenja kakor jeklene; oči žive, ognjevite, koža zarjavela; iz glave seva divji ponos, samozavest, neskaljen mir, neupogljiva moč, brezmejna prostost. Precej vitko, žilavo truplo je vajeno hoje in jahanja od mladih let, zato živahno do visoke starosti. Obleka Beduinov je kakor drugih Arabcev: nad srajco dolga, modra halja z usnjatim pasom, za katerim ne manjka dolgega handžarja, nekaj pistol, tupatam tudi ne kakega samokresa; potem suknja iz velblodove dlake, na glavi pestro kefije, na nogah ali sandali, rdeči pantofelni, kadar je na konju, škornje z mogočnimi ostrogami. Zvesta spremljevalka Beduinova je dolga puška, ki pa ni prenevarna, ker manjka smodnika, in bi jo nadomestovala lahko tudi kaka metla!

Ženske čepijo po šotorih pri svojem delu; njih obleka je le neka široka srajca, na glavi temna ruta, s katero pred tujcem zakrijejo svoj obraz. Zali ti obrazi niso, ker beduinska žena je sužnja — delavka svojega moža. Mož se za delo ne briga. On je pri živini, njegov poklic je, da pleni in se vojskuje. Zakonska nezvestoba se kaznuje s smrtjo, mož odpusti ženo iz vsakega razloga, več žen ima navadno le poglavar. Edino ženino veselje je, kakor tudi pri felahinjah, njen lišp, katerega nosi v ušesih, na rokah, nogah, v nosu, na glavi, ki pa navadno nima nobene vrednosti.

Ni ga naroda, ki bi se tako zavedal svoje narodnosti, kakor Beduini. Vsakdo ve, kam spada, katere so njegove narodne pravice in dolžnosti. Slava ali beda posamezne župe (hamule) je vsakemu pri srcu in marsikateri revež je ponosen, da je ud gotove župe. Družinska sporočila grejo od roda do roda in se čuvajo z vso skrbnostjo.

Beduini se delijo v več rodov, ki so po številu in moči jako različni, večinoma tudi neodvisni. Vsak rod ima več žup, ta več panog. Rodu načeluje „knez — emir", župi šeh — poglavar; oblast emirjeva je jako obsežna in neomejena. Odvisna je tudi od osebnosti. On zedinuje v sebi vse; on sodi, vodi vojsko, on je oče in deloma tudi duhoven ob enem.

Narodna zavest se kaže posebno pri krvnem maščevanju, pri pravnih prepirih in ob raznih hudobijah.

Krvno maščevanje ne zadene samo morilca, ampak v gotovih slučajih vso rodovino in more tirjati v osveto dva do tri može. Navadno pobere ves rod šila in kopita in se preseli v neznane kraje. Kar se popusti, pripada maščevalcu. Po več letih se proti gotovi svoti sovražne družine zopet spravijo in se pri tem vršijo gotovi obredi, kakor je pri Jutrovcu že navada.

Pri raznih prepirih se ne sodi po določenih postavah, ker teh Beduin ne pozna, ampak po starih navadah in po emirjevem osebnem mnenju. Telesnih kazni ni, pač pa mora dolžnik dati nekaj repov svoje črede.

S poljedelstvom se Beduin ne peča. Njegovo bogastvo je v čredah ovac, koz, velblodov in posebno plemenitih arabskih konj. Živina se goni od pašnika do pašnika. Pri tem igrajo važno vlogo razni studenci in vodnjaki, za katere se pogostoma vnamejo krvavi boji. Beduin se smatra za edino pravega posestnika vse dežele. On pride ob času žetve tostran Jordana in si vzame, kar potrebuje. Še le v novejšem času so tem plenitvam z vojaško silo naredili konec, a le v nekaterih krajih, ker Beduin je danes tukaj, jutri tam in mu je jako težko priti do živega; njegov dom je neizmerna puščava.

Glede jedi in pijače Beduin ni razvajen. On lahko strada in se zadovolji z najpriprostejšo hrano. Splošno živi bolje od kmeta. Najboljše dneve ima vigredi, ko so črede zaradi obilne paše dobro rejene in je mleka in masla v obilici. V tem času se „pita", kakor pravi on sam, za medle mesece ob suši. Ob slovesnih prilikah je mesa — cele gore. Kakor v šotorih ni mize ne stola, čemu tudi, ko je Bog dal vsakemu na svet širok sedež in ima zemlja prostora za vse te „stole" — tako Beduin pri pojedini nima ne noža ne vilic, ampak si pomaga z naravnimi vilicami peterih ali deseterih prstov. Meso se odloči od kosti, se pomeša z rižem ali pše-

ničnim primesom, ter se zvalčka v velike krogle. V znamenje posebne naklonjenosti, se take krogle gostom zamašijo v usta! Če v mošnjičku ni suša tudi ne manjka črne kave, ki se pije brez sladkorja.

Beduinova najlepša lastnost je njegova brezmejna gostoljubnost. Kdor pride pod njegov šotor in zaužije kruh in sol, je varen in se mu ne sme ničesar zgoditi, ako bi bil tudi sovražnik. Zunaj šotora, oziroma onkraj rodove meje, jenja varstvo, in se oni, ki je bil pred kratkem še gost, lahko tudi umori.

Poleg tega je Beduin zvest, zmeren, hraber, pogumen, ognjevit, nad vse svobodoljuben.

Njegove slabe lastnosti so lažnjivost, nagnjenje k uživanju, tatvini, maščevanju, krvoločnosti. Krasti in ropati nima za nobeno krivico; ime ropar je odlikovanje. On krade, kar le more, in okrade, kogar le more, celo prijatelje. Ako ga zasačijo, ga kaznujejo, pa ne, ker je kradel, ampak ker se je pustil ujeti!

Po svoji veri so Beduini muslimi, dasi ne pripoznajo nad seboj nobenega duhovnega poglavarja in jih imajo strogi muhamedanci za pol nevernike. Tupatam zavre tudi njih verska zagrizenost in so zoper drugoverce krvoločni do skrajnosti. Za krščanstvo bi se mogli ti „sinovi puščave“ lahkejše pridobiti, ko vsako drugo muslimsko pleme, ako bi jih bilo mogoče privaditi na stalna bivališča. Do tega pa ne bo zlahka prišlo, zakaj Beduinu gre nad vse njegova zlata prostost. V marsičem je njegovo življenje trdo, revno, ali svoboden je ta narod, kakor noben na svetu; prostosti in svobode si ne pusti kratiti, za njo je pripravljen vsak čas dati življenje.

Če pride v mesto, je pohleven, kakor ovca, v puščavi je deroč volk. Poleg prostosti mu je najljubši njegov konj. Njega ljubi bolj, ko svojo ženo in ga opeva v junaških pesmih. Pa tudi ni lepše prikazni, kakor je prosti Beduin na plemenitem arabskem konju.

Tako je življenje tega prostega naroda. Kar je nekdaj Jonadab naročil Rehabitom: „Ne pijte vina, ne vi in ne vaši otroci na vekomaj, in ne zidajte hiš in semena ne sejte, in vinogradov nikar ne zasejajte in ne imejte; ampak v šotorih prebivajte vse svoje žive dni, da bodete dolgo živeli v deželi, kjer potujete“ (Jerem. 35, 6), to velja še danes o Beduinih v polni meri.

Hodila sva med šotori semintja. Končno pride vlak in z dobrim bakšišem se od Beduinov posloviva. V Jordanovi dolini vlada neznosna vročina. Zahrepenim po zračni višini, kjer živi v prosti puščavi njen svobodni sin — ognjeviti Beduin.

Razgled na cerkev Božjega groba iz stolpa protestantske cerkve.

6. Izprehodi po Nazaretu.

Na Jutrovem sem vstala
skrivnosten solnčni vzhod
in vzrastla v jasno solnce
vseh sreč in vseh lepot.

S. Sardenko.

Nad Nazaretom.

Zopet sem v prijaznem Nazaretu. V samostanu usmiljenih bratov se čutim kakor doma. Včeraj je bila za te pokrajine prav redka prikazen. Vlila se je močna ploha, kakoršne se v tem času nihče ne spominja. Zato je pa danes priroda prelestna.

Ker sem bil precej utrujen, sem maševal v domači kapelici in ta dan odločil za odpočitek.

Popoldne se vsedem na lepem vrtu pod košato smokvo in zrem dol na ljubo mestece pod seboj.

Tak je toraj Nazaret, Zveličarjev domači kraj! Ta gorski svet si je izvolil Večni, naj bi bil igrališče božjemu Detetu. Tukaj naj bi On rastel v „modrosti, starosti in milosti pred Bogom in pred ljudmi“ (Luk. 2, 40), tukaj naj bi živel

skrivno, predno bi zavriskal „kot orjak, ki teče po poti (Ps. 18, 6)“. Kako tesno je spojen značaj vse pokrajine z mladim, bogočloveškim življenjem, ki se v njej razvija!

Kraj je priprost, ali sredi višin veličasten, omejen po hribih, a tudi vzvišen, skrit med gorami ali znan vsemu svetu, navaden in vendar izvanreden, na zemlji in v nebo kipeč, obsegajoč zemljo in nebesa!

Odtod izvira naša vera. Nazarenčane so nas imenovali od dneva, ko je tekla na Kalvariji najplemenitejšega Nazarenčana rešnja kri.

S spoštovanjem občudujemo kraj, kjer je delal slaven mož, ali kjer se je vršil znamenit dogodek. Kar se je pa vršilo tukaj, ni minulo, ampak traja naprej, in oni, ki je delal tukaj na skrivnem, ni umrl in ne umrje, temveč živi in deluje po svojem božjem nauku v krščanskih srcih do konca dni.

Prijazen kraj. Vsak popis je pomankljiv. Gorska dolina, od treh strani obdana od hribov, odprta le na jugu proti ezdrelonski planjavi. Višine so valovite, gole, povsod je trdo kamenje. Ob znožju je življenje: med njivami zeleni travniki in mastni pašniki; poleg njiv bujni vrtovi s krasnimi nasadi. Svetle oljke, široke smokve, žareči granati, temne ciprese menjavajo s ponosnimi palmami. Sredi tega zelenja prijazne hišice, obsežni zavodi, bele cerkve. Mesto sega do višine severnega roba. Mestece med gorami, odmaknjeno svetu na zračnih višinah, a vendar ne popolnoma ločeno od drugih krajev. Odprto je proti jugu in vsaka izmed višin nudi veličasten razgled. Nehote vleče ta gorski svet človeško oko navzgor proti nebu in z očesom tudi duha. Nebni obok sloni na okviru tega zemeljskega raja.

Ta kraj si je On izvolil.

Moj duh se zatopi v preteklost, v čas, ko je njegova noga hodila po teh tleh, ko je njegovo oko gledalo ravno te višine. Neznatno selo je bilo tedaj, da se nikdo ni zmenil za ta galilejski kraj. Prebivalci priprosti, brez imena: „Ali more priti iz Nazareta kaj dobrega?“ Tudi njih srca niso bila najboljša. Oni se spodtikajo nad skrivnim življenjem svojega rojaka — Zveličarja. Ko se jim v shodnici razodene kot Mesija, pripoznajo lepoto in resničnost njegovih besed. Malenkostno pa poprašujejo: „Odkod temu ta modrost in moč? Ni li njegova mati Marija? (Mat. 13, 54).“ Mislijo, kakor mnogi še dandanes, da je On eden izmed njih, ko je le eden med njimi.

Še več. Resnica jim je zoperna; postanejo fanatični. Iz višine ga hočejo pahniti, veličastno pa gre preko njih in ukroti s pogledom njih jezo.

Ti Nazarenčani so izumrli, kraj pa je pridobil in se začel širiti. V 4. stoletja najde sv. Jeronim tu že dve cerkvi, ki jih pa zopet pokonča bojni hrum. Lepi časi pridejo za kraj, ko zasedejo deželo križarji. Nazaret je odlikovan s častjo nadškofijskega sedeža. Ali slava otemni, nevernik pokonča krščanski značaj, poruši svetišča. Dolgo let ni čuti tu molitve, ni videti nobenega romarja. Sv. hišica izgine; vse je v razvalinah. Pogumni sinovi sv. Frančiška se leta 1620. zopet naselijo in od tega časa se mesto dviga.

V cerkvi oznanenja zopet zaklenka zvon. Oko mi zre na sedanji Nazaret.

Mestece ni malo. Šteje nad 7000 duš. Mnogi zvoniki s križi pričajo, da so kristjani v večini. Najbolj ponosen je zvonik cerkve Marijinega oznanenja. Katoliki prekašajo tudi po številu druge skupine. Vidim minaret in kupole muslimske mošeje, ker tudi muhamedanov je precej, a nikjer ni judovske shodnice. Odkar so Judje pahnili iz svoje srede Njega, po katerem je dobil Nazaret svojo veljavo, od tedaj za nje tukaj ni obstanka. Pripovedujejo, da se tega mesta naravnost bojijo; menda hitro zbolé in pomrjejo.

Solnce se je že nagnilo in njegovi žarki razlivajo posebno prijeten svit nad vsem mestom. Oko se le težko loči od kraja.

Na višavi. Okolica.

Brat Feliks, korenit Tirolec, me pride klicat. Zgovorila sva se, da greva proti večeru k Salezijancem. Ta zavod sinov Don Boska, na severno zapadni višavi nad Nazaretom, je šola za mlade rokodelce in obenem velika sirotišnica. Pot gre po višavah. Razgled na gore, hribe in planjave, ki jih vidiš na vseh straneh, je krasen. Najlepši je pri Salezijancih samih. Ogledava si razne prostore, lično kapelico, delavnice itd. Brat Feliks ima pri vodji več opravkov. Grem na hrib za zavodom, da se malo ozrem tudi na lepe in zgodovinsko znamenitne kraje v nazareški okolici.

Od Libanona do samarijskih gor, od Tabora do Karmela in sinjega morja, — vsa Galileja se razprostira pred mojimi očmi. Lepoto teh krajev mora človek gledati z lastnimi očmi.

Oko zre slikovite pokrajinske lepote, a duh se zatopi v razne zgodovinske spomine.

Na severni strani je videti v dolini na griču večje poslopje, okoli njega nekaj revnih koč. To so ostanki mesta Seforis, ki je nekdaj bilo celo glavno mesto Galileje. Danes se mu pravi Safurije. Tu je bil menda dom Marijinih staršev, sv. Joahima in Ane. Še bolj proti severu je Kana. Proti vzhodu se izmed vseh hribov odlikuje resni Tabor. Dolina ga loči od Malega Hermona in gorovja Gelboe. Ob znožju Hermona sameva Endor, kraj coprnice, kjer se je Savlu prikazal Samuelov duh. Bolj prijazno lice kaže Najm, nekdaj mestece, sedaj revna vas. Na teh gorah je mnogokrat odmeval vojni krik in žvenket orožja. Nesrečni Savel je s svojimi sinovi našel smrt in David je obžaloval smrt maziljenca in svojega sodruga Jonata v žalostinki, kakoršna še ni prišla iz nobenega človeškega srca.

Proti samarijskim goram se vidijo obrisi kraja Zerain, nekdanji Jezrael, znan radi hudobije kralja Ahaba in njegove žene. Tudi Solam, prej Sunem, se blišči v solnčnih žarkih, prav kakor se je lesketala v svoji lepoti Sunamljanka Abisaga. Samarijsko gorovje in resni Karmel pa oklepajo znamenito dolino Ezdrelon ali Megido, ki se v vsi svoji lepoti razprostira ravno pred nogami.

Pričenši od Tabora se vleče ta dolina tja do Karmela, osem ur je dolga in štiri široka. Lep kos zemlje, posebno sedaj, ko zori žito in se blišči dolina v najpestrejših barvah.

Ta planjava je bojno polje Svete dežele. Vsak narod, ki je prišel v te kraje, je prelival tu svojo kri. Na tej planjavi trohnijo kosti tisočerih.

Tam od Tabora pridrvi Barak s svojimi junaki. Azirec Sisara je premagan in umorjen. V potokih teče kri pobitih in reka Kizon vali trupla padlih v krvavih valovih tja do morja. Dolina in gore odmevajo od slavospevov prerokinje Deborah.

Tukaj se blišči Gedeonov meč nad Madjaniti in po širni planjavi ori vojni klic: „Meč Gospodov in Gedeonov!“

Te zelene livade je rosila kri mnogih viteških križarjev, ki so prelili kri za Onega, ki je zanje dal svojo.

Tudi Napoleon je zagnal v močvirja ob Kizonu tisočere muslime, ko je s peščico svojih vojakov l. 1799 premagal njih mnogobrojno armado.

V tej dolini se bodo zbrali kralji zemlje na dan Gospodov (Skr. raz. 16, 14) k odločilni bitki, ki naj bi deželo posvetila v edino posest njegove cerkve.

Solnce zatone, večerni mir leže na gore in doline. Srce je polno radosti. Neprestano zrem na rajski svet, nad katerim se razprostira azurni nebni obok.

Brat Feliks me pride iskat. Skoraj je že noč, ko stopava po izpranem potu zopet nazaj. Iz prijaznih hišic svetlika stotero lučic. Pri večerji se pogovorimo o načrtu jutrajšnjega dne. Predno grem spat, se ozrem še enkrat dol na Nazaret. Lučice so ugasnile, nočni mir je nad mestom in pokrajino; svitle zvezdice pa čuvajo v živem lesketanju ta gorski svet, domovino Gospodovo.

Cerkev Oznanenja.

Na vse zgodaj sem na nogah. Predstojnik me je bil že dan poprej oo. frančiškanom naznanil, in odločili so mi za sv. mašo v votlini Oznanenja šesto uro.

Cerkev Oznanenja, ki je sezidana nad krajem, kjer je bila Marijina hišica, je znatna stavba in obvladuje s svojim stolpom vse mesto. Iz ulice se gre čez prostorno dvorišče, kjer se hrani marsikateri spomin na cerkve, ki so bile nad tem krajem sezidane, a večkrat porušene. Notranjščina je prostorna in čedna, dasi brez vsakega posebnega lišpa; zdela se mi je v primeri s sv. krajem preveč prazna in prerevna. Votlina, pred katero je bila hišica Marijina, in kjer se je nadangelj prikazal, je pod glavnim oltarjem.

Mimogrede pozdravim sv. kraj in grem v zakristijo. Kmalu bi bil imel veliko sitnost. Zakristan je tirjal škofovo dovoljenje (celebret), kakor se povsod zahteva. Ko mu je hočem pokazati, zapazim, da sem spričevalo zabil pri drugih listinah. Ker sem bil pa že popred naznanjen, mi ni branil maševati, posebno ko mu povem, da sem že več časa v Sveti deželi in imam od jeruzalemskega patriarhata celo dovoljenje za spovedovanje.

Z arabskim ministrantom stopava po 15 stopnicah dol pred srednji oltar, kjer je polno svetilnic. Napis v srebrnih črkah priča, da je tukaj vir našega Odrešenja. Med opravilom ni bilo časa za premišljevanja. Vsakdo si more misliti, kako človeka prevzame, če je na tako svetem mestu.

Po končani sv. maši hitim takoj zopet nazaj. Najprej si natančneje ogledam prostor. Trije oltarji so tu. Kjer je stal Gabrijel, je presekan steber; menda so neverniki v njem iskali cekinov. Kjer je oltar z napisom: „Hic — Tukaj je Beseda meso postala“, tam je molila Marija, roža nazareška.

Kako se tukaj nehote vpogne koleno! Čisto sam sem, stisnem se v kot in se vdam čustvom, ki pridrve liki val morja nad srce.

Tukaj toraj je zadonela blažilna beseda, ki je bila odločilna za človeški rod! Najčistejša Devica kleči na kolenih v goreči molitvi. Naenkrat jo obda nebeški svit. Čudovit pozdrav zazveni na njeno uho, za trenutek se prestraši naročila, po kratkem odmolku in prevdarku pa pride iz njenih deviških ust beseda: „Zgodi se!“ Angelj izgine, Devica ostane sama, a ni več sama v tem prostoru. Najvišji si jo je izvolil za svojo mater.

Nad Galilejo se je odprlo nebo in v tihi noči, ko je bil čas dopolnjen, je padla iz neba blažena rosa. Zemlja jo sprejme in jo skrije v deviškem krilu najčistejše Device.

To se je zgodilo tukaj, v domu „blažene med ženami“, v hišici one, katere ime sedaj slavijo v vseh jezikih!

Človek, poklekni in moli na tem prostoru!

Po mestu. Ob prepadu.

Zdaj pride, kakor je bilo dogovorjeno, brat Vilibald, Bavarec. Bil je po opravilih v bolnišnici arabskih sester. Spremlja me v frančiškanski samostan. Ogledava si vse prostore, kakor tudi hišo za tujce. Vse je lično in snažno; sinovi sv. Frančiška so postrežljivi in prijazni.

Greva tudi malo po mestu. Mestece je snažno, čedno; ljudem se na obrazih pozna, da so večinoma kristjani. Sicer so, razun bazarja ali trga, ulice polne kotov in ozke, ali hiše so po evropejsko sezidane. Na trgu se prodajajo izdelki domačega obrta, in „sinovi puščave“ hodijo radi sem kupovat.

Iz Damaska je ravno dospela cela karavana velblodov. Prinesla je velike zaboje izvrstnih sadežev, kakoršni rastejo v tamošnjih vrtovih. Z bratom si jih nekaj nakupiva, poleg tega tudi še arabskega sira in kruha, zakaj danes greva še „na gore“.

Tudi malo tiste vode, ki menda „korajžo da“, si preskrbiva, potem pa zavijeva mimo Marijinega studenca na desno gor na višavo. Obiskat greva namreč kraj, o katerem trdi sporočilo, da so Nazarenčani tam hoteli Zveličarja pahniti čez skalo. Pot je dolga in divja, med samim golim skalovjem. Lahko bi naju srečala kaka hijena ali se naju lotil kak Beduin in zato je bilo treba malo „korajže“.

K sreči ni bilo ne zverin, ne roparjev, pač pa solnca preveč, kamnov ne malo in potu celi potoki, predno dospeva na kraj, odkoder je globok prepad proti dolini ezdrelonski. Ni verjetno, da bi bili srditi Nazarenčani Gospoda vlekli sem, dasi bi bil prepad prav pripraven, da se kdo suni dol in umori.

Malo se odpočijeva, zaužijeva damaščanske sadove in si narediva zopet malo „korajže“ za pot nazaj. Razgled po dolini je veličasten. Vse je kakor v zlatu. Neusmiljeno peče sicer solnce, da ti lije pot neprestano raz čelo, ali kadar se razlivajo njegovi žarki nad gore in doline, te rajski žar bliščečih se pokrajin odškoduje tisočkrat.

Spehana dospeva nazaj v samostan.

Nazaret.

Na znamenitejših krajih.

Isti brat me spremlja tudi popoldne.

Včeraj je bil v samostanu Jusuf Iskender, velik dobrotnik samostana. Ta mož je bogat trgovec in že več let predstojnik, nekako župan, katoličanov ali Latincev vsega mesta. Povabil me je na obisk, kar sem mu iz srca rad obljubil, ker sem imel priložnost, da spoznam bogato arabsko družino.

Popoldan je odločen za ta obisk.

Zopet greva z bratom po višini proti zavodu Salezijancev. Med potjo prijaha za nama na belem arabcu častitljiv starček-duhovnik. Ognjevito oko razodeva Francoza. Pozdravimo se, brat me predstavi. Ime mi je izpadlo. Ta mož je predstojnik očetov vednega češčenja presv. Rešnjega Telesa, nekdanji francoski oficir. Ravno njih zavod, ki je nekoliko pod sirotišnico Salezijancev, obiščeva najprej. Lična kapelica je okrašena z onim finim okusom, kakoršnega za-

more le olikani Francoz. Noč in dan se moli v presv. zakramentu Oni, ki je v tem gorskem mestecu preživel največji del svojega zemeljskega življenja.

Nazaret ima izredno veliko šol. Najbolj čislani so tudi pri Grkih in muslimih zavodi šolskih bratov.

Po strmem potu plezava navzdol. Prideva pred obsežno poslopje. V zavodu je neko godovanje in gojenci se zabavajo pri raznih igrah, kakoršne so po angleškem vzorcu povsod vpeljane.

Odtod greva v cerkvico Maronitov. Tu kažejo velik, mizi podoben kamen, kateremu pravijo „miza Gospodova“. Sporočilo trdi, da je menda Zveličar tu večkrat obedoval s svojimi učenci. Cerkvica je revna. Ponižnemu župniku dam majhen dar za cerkev. Izmed vseh Jutrovcev so se mi Maroniti najbolj dopadli, kjerkoli sem prišel ž njimi v dotiko.

Nekoliko višje je tudi majhna skala, ki je pa lahko nekdaj bila višja. Tudi o tem mestu se trdi, da je to kraj, odkoder so hoteli Jezusa pahniti. Kakšna duševna omejenost Nazarenčanov in kaka zlobna zavist! Zahtevajo od Zveličarja slave le za svojo — vas, ne zmeneč se za rešitev vsega sveta. Veličastno jih zavrne. Odsihmal pa On tudi ne dela več med njimi, le nekaterim bolnikom še poklada roke in jih ozdravi.

Onstran mesta, blizu samostana nun sv. Klare, se vidi lična kapelica. Laški ji pravijo „Maria tremore“. Rahločutni materi so sporočili, kaj nameravajo Nazarejci z njenim Sinom in od samega strahu pade v omedlevico. Temu spominu je posvečena ona cerkvica.

Obiščeva še zavod sester Nazarečank, kjer so šole za dekleta. Potem greva v cerkev katoliških Grkov in tudi v staro molitvenico ali sinagogo, kjer je Jezus večkrat učil. Poslopje je v zemlji. Verjetno je, da je res še iz onih časov.

V muslimskem oddelku mesta je drugo svetišče, namreč Jožefova delavnica. Že nekdaj je stala tu cerkev, zdaj je sredi lepega vrta lična kapelica. Nad oltarjem je umetno izdelana podoba svete Družine. Pod sliko je napis: „Tukaj jima je bil pokoren“.

Na tem mestu je torej bivala ona družina, ki naj bi bila v zgled vsem krščanskim družinam. Morda je ravno zaradi tega Zveličar živel tako dolgo na skrivnem, da bi spopolnil ta vzor, ta vir, iz katerega naj bi zajemalo krščanstvo.

Kdor dela za Kristusov nauk, mora začeti pri družini in pri tem gledati na družino nazareško.

Tukaj so se ravnali po reku: Moli in delaj! Tu je vladal mir, katerega ni prekinil noben prepir, tu zadovoljnost z malim, tu skrbna delavnost, ponižno prenašanje težav, tu zaupanje v pomanjkanju. Na to družino je sijalo solnce prave ljubezni. Življenje je bilo na zunaj priprosto, vsakdanje, ali na znotraj ozaljšano in posvečeno po plemenitih čednostih: očetu je pri srcu le popolna izvršitev volje božje in neprestana skrb za izročeno mu mater in otroka; mati je vzor vsake žene, matere in gospodinje, in dete je zaklad in veselje družine.

Tako naj bi bilo v vsaki družini, in rajski mir, ki je vladal tu v sveti Družini, ta mir bi bil najboljša zaslomba, kadar pridrvi val bolesti in težav, ki na svetu ne izostane v nobeni družini, kakor tudi ni izostal tukaj v Nazaretu.

Te misli so se mi vrivale, ko sem gledal na oltarju to iz nebeškega raja na zemljo presajeno družino.

Na vrtu se seznanim s tremi mladimi jezuiti, ki so zaradi študij na vseučilišču v Bajrutu. Tudi na drugih krajih sem srečal sinove sv. Ignacija. Ogledajo si vse sami, zato pa tudi kaj znajo in vedo.

Pri arabski družini.

Prišel je čas za obisk pri prej imenovanem trgovcu. Njegov dom je blizu bazarja. Hiša je na zunaj malo lepša, ko druge, ali, kakor na Jutrovem povsod, prav neznatna. Tem bolj ostrmim, ko stopimo čez prag. Čaka naju vsa družina: oče, mati, dva sinova in tri hčere. Vsi govorijo gladko laško in francosko.

Hiša je nekoliko drugače zidana, kakor navadno hiše na Jutrovem. Divan ali sprejemnica za goste je v prvem nadstropju. Vse je okusno, jutrovsko - razkošno. Drugače na Jutrovem sezujejo čevlje, ker je škoda dragih preprog; tukaj je vse bolj evropejsko, le oprava je pristno arabsko-narodna. Služabnik prinese kave in smodčič. Pomenkujemo se o tem in onem. Gospod Iskender, kakor tudi starejši, že odrasli sin, poznata prav dobro naše avstrijske razmere. Za dobrote našega cesarja ve vsak Nazarejec.

Večkrat sem bral, da so Nazarečanke čednih lic. Na ulici se tega ne zapazi zlahka. Tri hčerke te nazareške družine pa so v resnici prave rožice, kakoršna je morala biti njih blažena rojakinja Marija. Velike, nedolžne oči so kakor solnca na nebu. Za lepotičje imajo zlate arabske uhane in okoli vratu dvojno verižico krasnih jantarjev.

Posloviva se od družine. Mladi Iskender naju pelje še v prodajalnico na bazarju. Čudim se nad množino blaga. Tudi tukaj je vse nekako skrito. Jutrovec na zunaj noče veljati za bogatina, dasi so mu zunanjosti vse.

Marijin studenec. Fantazija.

Po ozkih ulicah prideva pred grško-razkolniško cerkev sv. Gabrijela. Grki pravijo, da je nadangel tukaj pri studencu, ki je globoko pod cerkvijo, prvikrat pozdravil Marijo. Cerkev ima stare slike in znamenite lesene rezbarije. Pijem tudi iz vrelca, ali voda ni, kakor v naših bistrih virih, vendar pa za Jutrovca jako sveža. Voda teče pod zemljo in privre na dan zopet nekoliko nižje ob cesti pri Marijinem studencu. Tukaj nikoli ne manjka ljudi in se narod, noše in življenje najlahkeje opazuje.

Ulica jeruzalemska, katera vodi na Sijonsko goro. Deloma se prehodi ta ulica, kadar se gre k zidu, kjer Judje jokajo.

Danes je zbrano izredno mnogo ljudi. Po cesti se pomika počasno ženitninski sprevod. Bratu se mudi domov, jaz ostanem, in ni mi žal.

Pred vsem me zanima ženitninski sprevod.

Skoraj vse je na konjih. Nevesta sedi na arabski kobili popolnoma zavita v zeleno svilnato haljo. Družice in ženske pojejo in ploskajo, moški jahači pa neprestano streljajo iz svojih dolgih pušk. Ravno pred studencem je večji prostor in tam uprizorijo takozvano „fantazijo“.

Takega jahanja še nisem videl. Tu se vidi, kaj zamore arabski konj. Jahači sedijo na konjih kakor prirasli. Konji dirjajo, da se njih podkve komaj dotikajo tal. Prvi vihti svojo dolgo arabsko puško, drugi krivo damaščanko, tretji beduinsko sulico. Konj uboga vsakemu migljaju. Posamezni in v skupinah drvijo semtertja, naprej in nazaj, na levo in desno med vpitjem in pokanjem pušk.

Nabralo se je vse polno ljudstva, ki sledi z zanimanjem temu divjemu in vendar tudi fino preračunjenemu gibanju. Od konj lije pot curkoma, utrujenosti pa ni zapaziti niti na njih, niti na jahačih. Arabec je na svojem konju doma. Končno se sprevod zopet razvrsti in zavije pevaje med prve hiše.

Tokrat in pozneje še večkrat sem dolgo slonel ob zidu pri Marijinem studencu. Neprestano prihajajo in odhajajo žene s svojimi velikimi vrči. Njih obleka je široka, nekako hlačam podobna, na glavi imajo iz starega denarja nanizan lišp. Bolj nego njih lepota se mi je dopadel njih vitki, visoki stas; v njih hoji in obnašanju je nekaj plemenitega.

Jako ljubka je nazareška deca. Ko sva z bratom hodila po mestu, naju ni nihče zaprosil za bakšiš, kakor je drugje navada. Večinoma so naju pozdravljali in nekateri so hoteli imeti od brata svetih podobic. Zdi se mi, da še dandanes seva na te ljubke otročje obraze žarek one nebeške milobe, ki je odseval iz oči božjega deteta, katero je nekdaj igralo med nazareško deco.

Tu sem je prišla s svojim vrčem tudi tesarjeva žena in njenega krila se je držalo, kakor je še dandanes pri otrocih navada, ono detece, ki je bilo ob enem Stvarnik vesoljstva.

7. Na goro Tabor.

Sreda, dne 16. vel. travna.

Danes me spremlja predstojnik sam. Ker imajo v samostanu za potrebna pota v sosedne vasi, če je tam treba zdravniške pomoči, arabsko kobilico in čvrstega osla, nama ni bilo treba najeti drugih živinčet. Ob tem času je solnce po dnevu silno vroče in se je treba zgodaj podati na pot.

Nad Nazaretom in dolino je še tenak mrak, ko odhajava iz samostana.

Precej sem bil v skrbeh, kako me bo arabkinja nosila, ker na konjih še nisem mnogo jahal. Spočetka sem se večkrat prijel sedla ali grive, če je šimelca naredila kak

hiter skok, prav kakor se dete prime v nevarnosti svoje matere. Rad bi bil jahal ponosno kakor kak Beduin, saj sem bil tudi ogrnjen v dolgo beduinsko haljo. Ali sedlo je zibelka in v strahu, da mi zdaj in zdaj zmanjka te potrebne podlage in se moje kosti prav neprijetno ne stegnejo poleg arabkinje, sem moral izgledati precej klavrno. Predstojnik se je za menoj parkrat prav srčno zasmejal. Na uho mi šumi: „Njegov padec bo velik", in dasi je precej hladno, se pošteno potim, ko dospeva na višino. Kmalu zapazim, da na arabskem konju, če je tudi malo prešeren, ni treba imeti strahu. Po mehkem potu malo zdirjam, da beduinska halja kar frfola v jutranjem zraku.

Polumraka je nakrat konec, ker tukaj sledita noč in dan neposredno, in ravno pred nama izza gor se iz arabske puščave vzdigne svitla obla vzhajajočega solnca. Kako dobro mi denejo prvi žarki v rezkem jutranjem pišu. A na svetu je že tako, da je tudi najboljše reči kmalu dosti. Solnčnih žarkov je v kratkem ne samo dosti, ampak preveč, tako da se jih moram začeti braniti z ono pripravo, kateri pravijo doma „marela". Pa kljub temu bridkemu orožju postajajo vedno gorkejši, in pot je jel liti raz me, ko jahava po slabih potih navzdol in navzgor med sicer prijaznimi, a precej pustimi griči in mimo slabo obdelanih njiv. Pri tem pravcatem plezanju sem občudoval spretnost arabskega konja. Ko bi naši konji prišli na taka ozka, kamenita pota, bi jih ali ne bilo mogoče spraviti naprej, ali pa bi si potolkli vse noge. Arabski konj pa, ki od mladih nog ni poznal nikoli hleva, in je hodil po takih potih že kot šibko žrebe, stopa z neznansko spretnostjo in previdnostjo in ni se treba bati, da bi se mu kaj pripetilo. Podkev, ki je pločasta in ne, kakor pri nas, samo ob robu kopita, je pripravna potem, ker je kovana iz mrzlega jekla, tako da se prime kamna in ne spodrsne zlahka.

Kaki dve uri jahava po takih potih, ki so utrudljiva tudi za jahača. Vedno mora paziti, da ga ne požene iz sedla, kadar žival nekoliko zdrsne.

Kraji so divji; po gričih raste grmovje in pritlikavo dobovje. Mestoma so tudi posamezni hrasti, ki samevajo kot edini ostanek večjih krdel. Ti so, kakor kaže štorovje, podlegli neusmiljeni felahovi sekiri. Jutrovec ima navado, da podere in pokonča vse, kar mu prinese kak dobiček, a za prospeh v bodočnosti navadno nima smisla. Gozdove je posekal, a ker zanje ne skrbi in ker pokončava

večinoma tudi že mlada debla, jih ni. Dasi so kraji prijazni, griči in holmi zelo lepi in pokrajine valovite, bi bilo vse še mnogo lepše, ko bi ne bilo vse tako golo in kakor na ogrodju suho ter bi trdo kamenje ne kazalo svojih ostrih reber. Zelen, šumeč les bi lahko zakril vse te neprijetnosti, omilil tudi podnebje in spremenil kraje v prave raje. A kdo bo deželi do tega pripomogel?

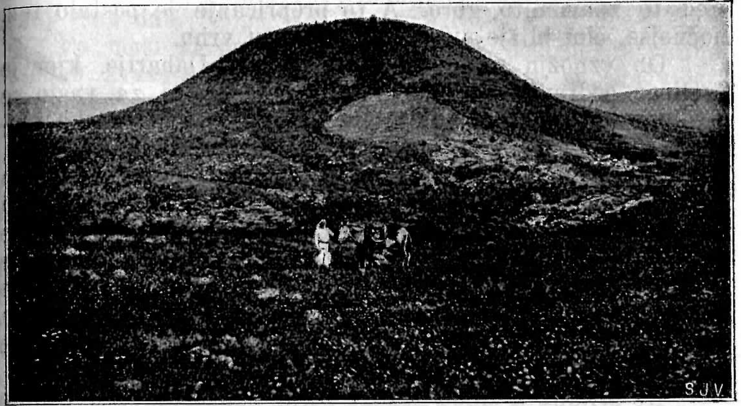

Gora Tabor.

Prijahava do pota, ki pride čez vas Lubije od Galilejskega morja. Božji Zveličar je gotovo hodil večkrat to najino pot. Zato mi je prav živo stopila njegova podoba pred oči ob tej poti, ker po njej je prišel prav gotovo s svojimi učenci, ko je šel ž njimi na goro izpremenjenja.

Tam gori na meji poganskih mest Sidona in Tira je bil Gospod s svojimi učenci. Na meji svojega zemeljskega delovanja je sv. Peter izrekel na njegovo vprašanje slovesno v imenu vseh apostolov: „Ti si Sin živega Boga". Tam ga je Kristus postavil za skalo, na katero bo sezidal svojo cerkev. A ravno tam je svojim učencem tudi nekoliko odkril bodočnost in jim razodel strašno pot ponižanja in trpljenja, katero bo v kratkem moral nastopiti. Učencem je to razodetje vzelo pogum, in težka skrb za svojo in Gospodovo prihodnjost je morila njih srca, posebno srca onih treh, ki so bili Jezusu najbližji. In s temi tremi učenci pride zdaj Zveličar po tej poti, da bi jim pokazal na gori žarek nebeške slave ter razgnal vse dvome o svojem poklicu.

Zdaj je gora Tabor tudi že pred nama!

Ni velika, ni veličastna, kakoršne so naše kamenite stene. Ko jo pa zagledaš, se ti zdi, kakor bi bila dvignjena v nebne višave in kos naravnega razodetja še dandanes. Že prvi pogled spričuje, da lepa galilejska priroda pač nima primernejšega kraja za čudež, katerega je hotel pokazati očem svojih apostolov. Res, tu in nikjer drugje se je moralo vršiti izpremenjenje, to je bilo moje prepričanje, ko sem stal pred to znamenito goro. A to prepričanje je postalo tem močnejše, čim bližje sva prišla sinjemu vrhu.

Ob vznožju na desni strani je vas Dabarije, kjer je Zveličar ozdravil obsedenega mladeniča. Koj za vasjo se razprostira v nepregledne daljave krasna ezdrelonska planjava.

Sreča naju nekaj Beduinov, temnega obraza in divjih oči. Moški nosijo na ramah večinoma starodavne puške, ki pa niso nevarne, kakor vidiva nekaj korakov pozneje. Fantje imajo za orožje nekaki kij, ki je okovan z žreblji. Ljudje ne zgledajo zaupljivo, kakor muhamedani sploh, a bati se jih ni treba, ker v slučaju kakega poboja pokaže turška vlada neznansko strogost. To je edina dobra stran drugače jako gnilega turškega gospodarstva.

Ko prijahava mimo nekega polja, zapaziva, da zasleduje neki Beduinec s svojo staro „rometo“ ali puško krdelo jerebic, katerih je tukaj izredno veliko. Pomerja in pomerja, sliši se tudi, da pada petelin na vžigalnik, a poka pa le ni čuti in jerebice letajo veselo sem in tja. Bogve, če je mož imel v stari brizgalnici sploh kaj smodnika. Ko bi bil zalučal med jerebice kamen, bi bil prej kaj opravil. Prej sem pred puškami še imel nekaj rešpekta, od sedaj pa se jih prav nič nisem bal, ker sem videl, da jih večina nosi samo, ker je tako navada, kakor je pri nas navada, da nosimo svojo palico na izprehod.

Pot vodi prav strmo navzgor; počasi se pa jaha lahko do vrha.

Gora je izredno dobro obrasla. Še sedaj je med zelenim grmičjem polno raznovrstnih pestrih cvetlic. Meseca svečana je tukaj kakor na pisanem vrtu. Mnoge rože se odlikujejo po svoji vonjavi; še sedaj se čuti močni timijanov duh.

Pod vrhom se pot deli. Leva gre poleg Melkizedekove jame na grški Tabor, desna pa na latinski.

Kmalu stojiva pred mogočnimi, v arabskem slogu zidanimi vratmi. Križ in grb Svete dežele pričata, da je to posest frančiškanov. Na levo in desno je polno zidovja in razvalin; povsod kopljejo in iščejo starine.

V malem, a prijaznem gostišču naju pozdravi o. Norbert, učen in prijazen mož. Že prej mi je bil znan, ker je prišel nekoč v Hajfo obiskat svoje rojakinje, nemške sestre.

Najprej opravim v sicer mali, a prijazni kapelici daritev sv. maše. Ni treba povdarjati s kakšnim veseljem sem bral mašo o Kristusovem izpremenjenju, katera se bere tukaj vsak dan.

Po maši si ogledam samostan in obširne razvaline, posebno krasno križarsko cerkev, ki se je morala videti nekdaj po vsi Galileji. Močno zidovje priča, da je morala biti na kraju nekdaj velika trdnjava.

Splezam na najvišji kraj in se ozrem na okolico. Ne vem, kam naj bi najprej gledal. Čudim se prirodni krasoti, ki me obdaja.

Pod sinjim jutrovim nebom je Tabor pravi veliki oltar, katerega je Bog naredil za darilno mizo krščanstvu. Kakor kralj se dviga nad druge višine. V krasnem vencu se vrste okoli njega v bližini in daljavi griči, doline in gorovja. Na zapadu čuva vhod v Galilejo morska trdnjava zelenega Karmela, na jugu se zgubljajo onkraj divno krasne ezdrelonske planjave vrhovi samarijskih gor, dalje gorovje Gelboe, kjer sta padla v bitki kralj Savel in Davidov sodrug Jonatan. Proti vzhodu je v bližini Mali Hermon z mestecem Najm in z vasjo Endor. Jordanova dolina je kakor megleno morje, iz katerega se onkraj dviga mogočno hauransko in džolansko gorovje. Ob lepih, čistih dnevih se vidi v bližini Mrtvega morja celo vrh gore Nebo. Na severu pa kipijo v nebo Veliki Hermon in sneženi greben Libanona.

S svetim Petrom mora sredi te prirodne krasote pripoznati vsakdo: „Gospod! Tu je dobro biti, zidajmo šotore!“ Če je bil kak kraj tudi naravno najbolj pripraven za izpremenjenje, je bil gotovo ta. V upanju na izpremenjenje ob koncu dni, sem zaklical tudi jaz s psalmistom: „Tvoja, Gospod, so nebesa in tvoja je zemlja, zemski krog in vse, kar jo napolnuje, si ti utrdil. Sever in zahod si ti ustvaril; Tabor in Hermon se radujeta tvojega imena.“

Solnce močno pripeka, a vstrajam, ker takih višav ni mnogo.

P. Norbert nama razkaže razne starine, ki so se našle med razvalinami. Tabor je bil nekdaj tudi trdnjava, in je igral važno vlogo v raznih vojskah.

Med prijetnim pogovorom mine dan. Vzameva slovo od svetišča in prijaznih čuvajev sv. gore. Zmračilo se je že, ko dospeva brez vsake nezgode v Nazaret.

Ta izlet je izmed najlepših.

8. Kana na Galilejskem.

Četrtek, dne 17. vel. travna.

Drugi dan jaševa s predstojnikom v Kano.

Sedla in arabkinje sem že vajen, toraj nimam strahu, da bi mi pri kakem skoku zmanjkalo sedla.

Krasno majnikovo jutro. Človek bi vriskal veselja v čistem zraku in sredi lepih pokrajin. Naravni radosti se pridruži še duhovna: greva na svet kraj. Krščansko srce je ginjeno, če se izgovori beseda Kana. Prav nič se nama ne mudi. Iz Nazareta je tja le slabi dve uri. Rad bi pa zdirjal čez hribe in doline, da čimpreje pridem na srčno zaželjeno mesto.

Višava nad Nazaretom je znamenita zaradi krasnega razgleda. Na vse zgodaj je vtis še veličastnejši. Vrhovi gor žarijo v solnčnem svitu; nad dolinami se pa razprostira še tenak mrak. Čudovit mir vlada nad pokrajino.

Onkraj gre cesta navzdol. V kaki pol uri sva v vasi er-Rene, sredi krasnih palm.

Iz nekaterih hiš se čuje redno drsanje. To prihaja od ročnih mlinov, na katerih meljejo felahinje pšenico. Tudi okorne peči se že netijo in smrad okužuje zrak.

Na mali višini je el-Mešhed, rojstni kraj preroka Jone.

Pridruži se nama druhal odraslih otrok. Vse kriči „bakšiš“; obsujejo naju kakor kobilice. Pri tolikem številu je težavno shajati. Če daš prvemu kaj, se jih oglasi kar deset. Poprimejo se pa naju kakor klopje in predstojniku ne preostaja drugega, ko seči po konjski bič in parkrat udariti med druhal.

Kriče skočijo nekoliko v stran, takoj pa naju začnejo bombardirati s kamenjem, da morava pred nadležniki zdirjati.

Srečavajo naju felahi, ki grejo delat cesto. Turška vlada dela namreč že kakih deset let na cesti iz Nazareta v Tiberijo. Na mnogih krajih je res nekaj narejenega, a trajalo bo še mnogo let, predno bo delo končano. Turški uradniki imajo priložnost in vzrok tirjati cestne davke za svoj — žep. Sploh pa naglica po nazoru jutrovca ni dobra in Arabec celo pravi, da „je od hudobca“.

Kmalu zagledava iz višine kraj, kamor sva namenjena. To je Kana na Galilejskem, ali kakor se imenuje dandanes Káfr Kennâ. Stolpi več cerkvâ kažejo, da je tukaj za krščanskega romarja znamenit kraj.

Kana je le večja vas, ki šteje okoli 600 prebivalcev. Njena zunanjost je čedna in lega prijazna.

Najprej se pride do vaškega studenca, kjer nikoli ne manjka ne ljudi ne živali. Za korito služi kamenita rakev, gotovo kakega križarskega viteza. Pot zavije na desno med hiše. Na levi stoji večje poslopje s cerkvijo, ki je posest razkolnih Grkov in Rusov. Svetišče je nekoliko višje sredi hiš, novo zidana cerkev z lepim pročeljem in dvema stolpoma. To je posest frančiškanov in prav gotovo kraj, kjer se je vršil čudež, o katerem pripoveduje sv. evangelij. Dokaz temu so izkopavanja v zadnjih letih, ki še niso do cela dovršena.

Kakor sv. Janez pripoveduje čudež, sta morala biti dva ločena prostora, prvi, kjer je bilo ženitovanje, in drugi, kjer so stali vrči za vodo. Še dandanes je pri Judih na Jutrovem navada, da se ženitovanje vrši v shodnici ali sinagogi.

Zidovje te shodnice so sedaj odkrili in tudi vodnjak tik starega zidovja. Tukaj se je moral toraj vršiti čudež, medtem ko so bili gostje v dvorani poleg shodnice. Tako očitnega dokaza za resničnost dogodbe se ne najde zlahka povsod, kamor ustno sporočilo preloži kak dogodek iz sv. zgodbe.

Hattim — hrib osmerih blagrov.

Poleg tega pa priča tudi zgodovina. Sv. cesarica Helena je dala v Sveti deželi zidati 32 cerkvâ in med temi se imenuje cerkev v Kani. Cesar Konstantin je ukazal cerkev zidati spreobrnjenemu Judu Jožefu, grofu Tiberijskemu, ki je bil ud sinedrija v Tiberiadi. To dokazuje judovski napis iz 4. stoletja, ki se je še le v zadnjem času našel na mozaičnem tlaku prve cerkve. To cerkev so muslimani razdejali, križarji so jo zopet pozidali. Ko so ti zgubili Sveto deželo, so v njenih razvalinah gospodarili skozi tri stoletja muhamedanci. Leta 1641 so frančiškani kupili razvaline, a do najnovejših časov ni bilo mogoče tam ničesar storiti, ker so branili razkolni Grki, podpirani od ruskega denarja, in nikoli siti Turki.

Največ zaslug si je pri izkopavanju in pri zidanju svetišča stekel pred par leti umrli frančiškan o. Egidij Geissler, doma iz Solnograškega. Velik napis na cerkveni steni kaže, da je ga podpirala Amerika in največ Avstrija, kar mi je storilo kraj še bolj ljub. Mož je tudi tam pokopan in počiva na kraju, za katerega je zastavil vse svoje moči.

Kraj, kjer so stali vrči, v katerih se je zgodil čudež izpremenenja vode v vino, je pokrit z mramornato ploščo. Tik njega je napravljen ličen oltar, kjer sem opravil daritev sv. maše.

Pozneje sem bil na Sijonski gori v Jeruzalemu v dvorani, kjer je naš Zveličar postavil daritev sv. maše pri zadnji večerji. Ker je ta dvorana popolnoma v muhamedanskih rokah in se tam ne se sme niti poklekniti, me je obisk pustil precej hladnega.

Čisto nasprotno pa je bilo tukaj v Kani. Čudež, ki se je godil prav tukaj, kjer stoji oltar, med tem zidovjem, ki se vidi še na obeh straneh, v stari judovski shodnici, ta prvi čudež Jezusov je bil po razlagi cerkvenih očetov predpodoba zadnjega Zveličarjevega čudeža tam na gori Sijonski, namreč izpremenenja vina v Kristusovo rešnjo kri.

Ker sem tukaj smel opraviti daritev sv. maše, kar je na Sijonu nemogoče, mi je ta kraj razgrel srce, da se nisem ubranil globoke ginjenosti.

Pa še v drugem oziru je to svetišče v Kani na Galilejskem kristjanu častitljivo.

Večina cerkvenih očetov trdi, da je Jezus pri tem ženitovanju postavil tudi zakrament sv. zakona, ki je tolikega pomena za krščansko življenje, da ga imenuje sv. Pavel „velik zakrament“.

Po sv. maši si ogledam samostansko poslopje. Frančiškan iz Španije župnikuje tukaj po smrti o. Egidija. Med brati je tudi Tirolec, ki je bil mene, Korošča, nad vse vesel. Potem si ogledam cerkev še bolj natanko in občudujem, kako je njen zidar znal porabiti vse znamenite starine, ki so bile v razvalinah, v celoskupno stavbo. Tu je ena plošča, tam mogočen steber, potem zopet stara stena itd. Tudi kos cestnega tlaka, ki je bil položen mimo judovske shodnice, je v cerkvi prav tak, kakor je moral biti v Kristusovem času.

V stranskem poslopju je lepa zbirka raznih starin, posebno denarja, orodja, orožja itd., iz starih časov. Vse se je našlo v razvalinah.

Morda vpraša kdo: Ali se ni našel morebiti tudi še kak kameniten vrč, v katerih se je čudež zgodil? Tega sevé ni bilo mogoče najti, ker ti vrči so se vsi spravili v Evropo že v prejšnih časih. Eden je v samostanu Quedlinburgu na Nemškem, eden v škofovi cerkvi v Bobbio na Laškem, eden je v Kolinu v cerkvi sv. Uršule, eden je bil v Parizu, a so ga razbili in so le še črepinje v Luvru.

Razkolni Grki kažejo v svoji cerkvi dva vrča. Vsakdo lahko vidi, da nista pristna, temveč le stara krstna kamna.

Kana ima še eno svetišče, namreč hišo Natanaelovo, poznejšega apostola sv. Jerneja, ki je bil tukaj doma, in o katerem priča Gospod sam, „da je bil Jud, v katerem ni bilo zvijače (Jan. 1, 45)“. Hiša, ki je spremenjena v lično kapelico, je nekoliko zunaj drugih hiš, obdana z ograjo in lepim vrtom.

Tirolec pripoveduje, na kak način so frančiškani prišli do tega svetišča.

Ako se v Sveti deželi hoče posebno za katoličane kaj pridobiti, je treba premagati med drugimi ovirami posebno tri sovražnike: muhamedance, turško vlado in razkolnike.

Muhamedanci se iz nekaterih krajev na noben način ne pustijo pregnati. Navadno dela pri njih dober bakšiš čudeže. Na ta način je kupil o. Egidij hišo za hišo, da je mogel kopati in odkriti stare razvaline.

Več preglavice dela turška vlada, za katero so navadno skriti nad vse zviti in zlobni Grki. Zlat ključ vsaka vrata odpre, pravi pregovor. a turška vlada, oziroma turški uradniki, vtaknejo zlat ključ za ključem v žep, vrata pa le ostanejo zaklenjena.

Tako je bilo s hišo Natanaelovo. O. Egidij jo je kupil, a turška vlada ni hotela podpisati pogodbe. Treba je bilo

mazati in mazati, da bi pero pisalo. Pa tudi Grki so mazali in tako je bilo vedno vse zamazano in črnilo v teh vročih krajih zamrznjeno.

Končno se je posrečilo, dasi po mali zvijači, privabiti lačne in žejne uradnike turškega veličanstva iz Nazareta sem. O. Egidij je imel pripravljeno dobro „mazilo“ za turška grla in razne „flajštre“ za razsežne želodce. Gospodje so postali židane volje in črnilo se je otajalo z njih srci vred, pogodba se je potrdila in o. Egidij je bil vesel, da je vendar raznih mazil enkrat konec. Ko je drugi dan „maček“ izginil, bi bila turška gospoda sevé dano potrdilo rada zopet vzela, a o. Egidij se je poslužil Pilatovega sredstva, in dejal: kar je pisano, je pisano! In zdaj je nekdanji Natanaelov dom vendar le last katoličanov, turški uradniki si bojo pa že znali pomagati, da jim na drugem kraju ne zmanjka mazil. Na o. Egidija so pa na skrivnem vendar le bili precej jezni.

Tudi jaz sem se smejal prav iz srca, ko je Tirolec pripovedoval to zgodbo o mazanju in maziljenju turških uradnikov. Saj sem sam skusil med svojim trimesečnim bivanjem pod turškim polumesecem, da se noben klop ne more človeka prijeti s tako vstrajnostjo, kakor turški uradnik s svojo zahtevo za „bakšiš“.

Ko zapuščamo hišo Natanaelovo, nas obsuje vaška deca s klicem: hadži, hadži (romarji, romarji) ter zahteva bakšiš. Nekaj dobi, ker se tega jutrovskega davka le težko odkrižaš, potem jo napodimo. Prihitite pa dve deklici ter ponujate neko vrsto pletenine. Deklici ne odjenjate in skoraj jokaje prosite, naj kupimo. Prav smilili ste se mi, in zazdelo se mi je, da mora biti lakota, ki jih sili k taki vztrajni prošnji. Pozneje izvem, da ste bili hčerki grškega popa. Je li res pomanjkanje v njegovi družini, nisem mogel izvedeti. Ni se mi zdelo skoraj mogoče, ker Grki so silno bogati; tukaj v Kani jim grejo na roko še ruski velikaši. Ruski veliki knez je pred leti na svoje stroške dal preslikati grško razkolno cerkev. To dejstvo, da so v Kani Grki in Rusi prijatelji, je nad vse zanimivo, ker na drugih krajih črti Grk Rusa še bolj ko katoličana in ga ne pusti do nobenega svetišča. Zato imajo tudi Rusi povsod svoje lastne prostore, svojo Oljsko goro, svoj vrt Getzemani, svojo Kalvarijo, svoja zavetišča za romarje itd.

Kana šteje okoli 600 prebivalcev, od katerih je polovica muhamedanske vere. Drugi so kristjani raznih vero-

izpovedanj; katolikov je okoli 120. Vas nima nič manj kot — šest šol!

Na zapadni strani je videti še mnogo starega zidovja; to so razvaline prejšnjega mesteca. Med zidovjem so lepo obdelani vrtovi, kjer rastejo oljke in palme.

Gotovo je bil Zveličar večkrat v Kani, ker je večinoma učil na Galilejskem, in vodi cesta, kakor dandanes, skozi Kano do Galilejskega morja, kjer je bilo njegovo mesto.

Iz evangelija sv. Janeza 4, 46, je razvidno, da je tukaj v Kani storil čudež, namreč ozdravil sina kraljevega uradnika iz Kafarnauma.

Domu se nama ni mudilo.

Onkraj ceste prihaja iz ogromne peči hud smrad. Radoveden sem bil, kako v taki peči izgleda. Poprosim Tirolca, naj gre z menoj tja. Družina je katoliška. Gospodinja je ravno pri „vsajanju“, kakor pravijo pri nas.

Sredi peči je ilnata, nad pol metra široka skleda, ki ima na dnu kamne kremenike. Ta posoda se pokrije z ilnatim pokrivalom, na katerem je držaj. Na tem pokrovu zanetijo. Čez nekaj časa sta pokrov in skleda razbeljena; pepel se čedno odstrani in iz pripravljenega testa naredi gospodinja okrogle „fete“. Občudoval sem spretnost te Kananejke. Hipoma so bile fete zvaljane kar v roki; pet komadov je položila na razbeljene kremenike in peč zaprla s pokrivalom. Treba je le nekaj minut in kruh je pečen. Potem se čez pokrov zopet razprostre še živ pepel, da ostane peč vedno topla. Nisem čakal, da bi bil kruh pečen. Ne vem, če mi ga bi bili dali. Vsa družina je že čakala nanj. V mestih sem si pa večkrat kupil takega kruha in vsak Evropejec je ž njim lahko zadovoljen. Še bolj hasne, ako se skorja pomoči v olje. Tako stori felah, če vrč ni prazen.

Kruh se peče vsak dan, je toraj vedno svež. Vsak dan pa moraš tudi dihati po smradu okuženi zrak. Domačini so ga gotovo že vajeni, meni je bil neznosen.

Končno se posloviva. Solnce ta dan hudo pripeka. Počasi jahava drug poleg drugega. Predstojnik mi z ozirom na nakup Natanaelove hiše pripoveduje o načinu, kako se tukaj kupuje in prodaja. On sam je imel večkrat že s tem opraviti. Jutrovec je prebrisan in je treba velike previdnosti.

Sodnijsko potrjena kupčijska pogodba mora natanko označiti vse pogoje, vse okoliščine, vse možnosti, iz katerih bi prodajalec pozneje lahko izvajal zase kako pravico na

prodano reč. Za kupca bi kak malenkosten pogoj imel lahko najbolj sitne posledice.

Sam sem slišal iz ust templerja, ki je sedaj posestnik in najemnik amerikanskega hotela v Dženinu v Samariji, sledeče: Poleg njegove hiše je bil kos zemlje, katerega bi bil on potreboval za vrt. Kupi ga torej od lastnika. Nekako na meji obeh posestev pa je bil tudi star zid, samo nekaj kamnov. Pri nas je samo ob sebi umevno, da gre to groblje z zemljiščem vred v kupčijo. Muslim je nastavil tu zanko. V kupčijski pogodbi se o tem zidu ničesar ni omenilo. Ko templer začne na kupljenem zemljišču narejati vrt in hoče odstraniti stari zid, se mu muslim upre, češ: „To je moje, tega zida nisem prodal!“ Da bi si še bolj zagotovil svojo navidezno pravico, gre in napravi na tem zidu, pod templerjevim nosom — stranišče! Pri turških uradnikih se s tožbami ničesar ne opravi. Templerju ne preostaja drugega. kakor z nova za težak denar od muslima kupiti še ta zid!

Tukaj je bila zvijača prikrita. Prav mnogokrat se pa prigodi, da posestnik na noben način noče prodati kake malenkosti, z namenom namreč, da pozneje zato tirja vsako mogočo ceno. Taki slučaji so na dnevnem redu posebno tam, kjer se z nakupom mudi, in je cena dan na dan višja.

Arabski hudomušnež si je pri prodaji svoje hiše pridržal sredi izbe majhen žrebelj. Kdo bi se za to malenkost brigal? je mislil kupec. Ko pa pride v svojo hišo, najde na tem žreblju — smrdljivo mrhovino! Treba je bilo torej kupiti tudi žrebelj. Tako se med Arabci pripoveduje. Zato imajo tudi pregovor o „žreblju, ali kolu“, ali o „žreblju v steni“, kar pomeni toliko kot imeti gotovo pravico do stene.

Treba je torej biti previden. Natančnost pri kupčiji in prodaji je že stara navada. Abraham kupi njivo od Efrona Netejca. Že v tej pogodbi se pravi: „... In njiva, nekdaj Efronova, na kateri je bila dvojna votlina, proti Mambri, to je njiva in votlina in vsa drevesa na njej po vseh mejah na okraj, bila je potrjena Abrahamu v posest (I. Mojz. 23, 17).“

Ako so torej na kakem zemljišču tudi drevesa, je treba ta v pogodbi izrecno omeniti, če noče kupec doživeti, da pride pozneje prodajalec in meni nič tebi nič pobere sad.

Arabsko kobilico, katero sem jaz jahal, je predstojnik kupil od viteških Čerkesov, ki imajo v dolini Sarona za Taborom tri naselbine in so z usmiljenimi brati v dobrem sporazumljenju. Pripovedoval mi je tudi o tej kupčiji. Dolgo so barantali, kakor je pri jutrovcih že navada. Čerkesi so

zahtevali trikrat večjo ceno od one, za katero je končno kobilico kupil.

Po sklenjenem kupu si sežeta v roko in prodajalec vpraša z ozirom na mogoče poznejše hibe na živini: „Kupiš li to enooko, hromo, pohabljeno živinče, katero je, z eno besedo, kakor meso v jerbasu?“ Kupec odgovori: „Kupil sem je.“ „Alah jibarik lak“ — „Bog ti je blagoslovi“ — in kupčijska pogodba je gotova.

Med takimi pogovori dospeva na višino nad Nazaretom. Postojim in se še enkrat ozrem nazaj in naokoli. Krasen gorski svet. Vsa Galileja žari v solnčnem svitu. Tako ljubi se mi zdijo kraji, da bi tukaj nekje hotel imeti za vselej svoj dom.

Ostal sem še več dni v prijaznem Nazaretu. Ure in ure sem hodil po mestu in po večkrat obiskal svetišča. Pohitel sem tudi v Najm, kjer je Gospod obudil sina vdove, v Sefurje itd. Po večerih sem pa najrajši šel na vrh hriba nad Nazaretom. Tukaj sem v prijetnem večernem hladu preživel najlepše ure. Tudi na večer pred odhodom me je vleklo gor.

Zadnjikrat zrem veličasten prizor solnčnega zatona, tam za Karmelom v večnega morja svetlo, neizmerno ravan. Nastopi kratek mrak. Hitro se zgubljajo prijazne višine daljnih gorá. Tiho razprostre tanka tema svoja krila nad planjavo ezdrelonsko. Doli v Nazaretu zalesketajo prve lučice. Na nebu se prikažejo prvi biserji svetlih zvezdic. Sam slonim tu, povsod je mir in grobna tišina. Naenkrat zadoni zvon iz stolpa Marijinega svetišča. Njegovo bobnenje udari na moje uho, a kakor val morja na moje srce. Pokleknem in molim iskreno, kakor še nikoli v svojem življenju: „Marija bodi zdrava!“

Drugi dan proti večeru dospem v Haifo. Iz Karmela se pa odslej še pogosteje oziram proti galilejski strani. Nenasitljivo človeško srce!

Avstrijsko gostišče v Jeruzalemu.

V Damask in čez Libanon.

1. Iz Haife do Velikega Hermona.

Petek, dne 25. vel. travna.

Sestre Boromejke imajo trirazredno šolo za arabske deklice. Krščanski nauk poučuje maronitski duhovnik Abuna Elija, širokopleč mož s častitljivo brado. Kmalu sva prijatelja. Mnogo mi pripoveduje o svojem narodu, o junaških Maronitih, katerih domovina je gori na slavnem Libanonu.

Ne traja dolgo in sestaviva načrt: O počitnicah greva skupaj v Damask in čez Libanon nazaj.

V drugi družbi bi se ne bil lahko odločil za tak izlet. Elija je pa domačin in so mu vse razmere dobro znane. Tudi domači duhovnik, J. Kandler, mi zatrjuje, da je popotovanje v tem času prijetno.

Dne 25. majnika se podava na pot.

Kmalu sedimo v vozu turške železnice. Rezek pisk, in vlak se začne pomikati. V Galilejo, na Tiberijsko jezero, v Damask, na Libanon, to bi bil rad povedal vsakemu so-

potniku, ko bi me bili razumeli. Moj prijatelj že pozna vse te kraje. Tudi on je vesel, saj gre v svojo domovino. Kdo ne pohiti rad na svoj dom, posebno ako mu je tekla zibelka tam na Libanonu?

Turški vlak vozi prav počasi. Med vožnjo je dosti priložnosti, da opazujemo kraje, skozi katere se vozimo.

Skozi dolino potoka Kizon, ki je ob tem času skoraj že popolnoma suh, se vozimo ob lepem Karmelu. Kmalu zavijemo v najlepšo in največjo dolino slikovite Galileje, v dolino Ezdrelon, ki je sedaj podobna zlatorumenemu morju. Na najvišjem kraju Karmela pozdravimo belo cerkvico, kraj, kjer je Elija daroval. Na desni obrobljajo dolino samarijske gore, na levi pa višine, čez katere se vije cesta v Nazaret. Žito je večinoma spravljeno, in povsod „mlatijo“ po stari šegi, na prostem z živino. Mesece že ni bilo dežja; vse je suho, kakor treska, tla kažejo mestoma široke razpokline. V kakih treh urah dospemo na edino „postajo“ sredi širne doline Afule poleg močvirja, pravo gnezdo za hudo bolezen malarijo. To naj bi bila postaja za Nazaret! Ali odtod je še kake tri ure na konju! Turški vladi bi bilo najljubše, ko bi noben romar, ali sploh noben tujec ne prišel v deželo; tako bi se namreč lažji vladalo po „turško“. Od daleč pozdravimo Nazaret in lepo goro Tabor. Proga vodi poleg Malega Hermona. Hlapon sopiha nekaj časa težko, a kmalu smo na vrhu in zdaj gre navzdol v dolino Jordanovo. Vsa pokrajina je zavita v modro-azuren pajčolan; podobna je širokemu morju, iz katerega se dviga temno zidovje onstranskega gorovja. Zemlja je last sultanova. Tla so rodovitna in dobro obdelana. Čim bolj se bližamo nižavi, tem bolj vroče postaja. Velik železen most vodi čez Jordan in kmalu smo na postaji Samah, do kamor sedaj železnica redno vozi. Vesel sem bil, ko je bilo „turške“ vožnje konec.

Lahka jadernica, gnana od prijetne sapice in krepkih rok štirih Arabcev, naju pripelje čez Tiberijsko jezero gor na severno stran v Tabgo. Pri dobrem oskrbniku tega posestva nemških katolikov ostaneva z Abuno čez noč. Tu je, kakor sva prej pismeno naročila, že vse pripravljeno za najino daljšo pot. Najin spremljevalec je bil šeh (poglavar) neke krščanske vasi, kjer imajo nemški katoliki šolo in misijonsko postajo. Ta mož, pravi junak v najlepših letih, je daleč na okoli znan kot najizvrstnejši jahalec. Ko je leta 1898. nemška cesarska dvojica dospela na potovanju v Sveto deželo v Haifo, je s katoliško naselbino prišel tja tudi

šeh Mihail Ibrahim Farid — to je namreč njegovo ime — ter se je na javnem gumnu pred hišo sester Boromejk na svojem arabcu kazal cesarskemu dvoru. Cesar mu je v pohvalo podaril lep samokres, na katerega je jako ponosen. Na svojem arabcu in s cesarskim samokresom je spremljal tudi naju v Damask.

Sobota, dne 26. vel. travna.

Na vse zgodaj smo po koncu. Kdor potuje ob tem času, mora izrabiti prve ure dneva, da ne pride preveč v vročino. Prvi dan mi je bila pot že znana, ker sem že enkrat potoval do mesta Banijas ob Velikem Hermonu.

Sprva gre precej strmo po slabi poti navzgor. Krasen je pogled na jezero raz višave. Tu je nekdaj vodila dobra cesta „via maris“. Zdaj je silno zanemarjena. Arabski konj pa premaga tudi najbolj kamenito pot. Na desni je nekaj siromašnih koč, Koraze se pravi kraju. V bližini se nahajajo razvaline, brez dvoma od mesta Karazin.

Ob cesti leži Kan Djub-Jusuf. Neko sporočilo pravi, da so tukaj Jakobovi sinovi prodali v Egipet svojega brata Jožefa.

Na gori se zablišči v jutranjem solncu zidovlje mesta Saféd. Pravoverni Judje pričakujejo odtod svojega mesijo. Leta 1837. je stresel mesto močan potres, pri katerem je izgubilo nad 5000 ljudi življenje. V vsi okolici raste izvrstno vino; posebno poljski Judje so napravili z Rothschildovo pomočjo lepe vinograde.

Večkrat gre pot po dolinah navzdol in zopet navzgor. Pred nami se razprostre lepa dolina Hule. Po sredi teče Jordan. Večinoma je svet močvirnat, jako bogat razne divjačine. Podnebje je pa nevarno zaradi malarije. Vasi so daleč proč na višavah in še tam ljudje niso varni. Pokrajina je izredno lepa: ob Jordanu bujna rast v močvirju, potem pašniki in polja in vse obkroža slikovito gorovje, ki obdaja lepo podobo s kamenitim, svetlim vencem.

Solnce vsipava na nas svoje vroče žarke, zato je treba, da se v prijazni dolinici odpočijemo. Naš voditelj pozna vsako pot. Po počitku jo udarimo po stranskih stezah kar naravnost proti mestu Banijas, kjer nameravamo prenočiti. A pot je še huda in težavna. Vse je polno vode, ki pride iz globokih jarkov in temnih gozdov. Zdelo se mi je, da sem prišel med naše slovensko gorovje, tako je tukajšnji svet podoben našemu. Tudi zrak je gorski in brez moreče vročine. Na levi je Tel-el-Kadi, nekdanji Dan, do kamor je segalo izraelsko kraljestvo. Ravno na višini hriba je muslimski grob pod košatim hrastom. Med šumečim gozdovjem jahamo vedno kvišku; kmalu se prikaže trdnjava, zidovje, potem zavijemo čez velikanski kameniti most in se nastanemo na prostoru nasproti mestu Banijas.

Banijas je bilo nekdaj mesto, danes je le večja vas, ki šteje kakih 50 hiš med razvalinami. Zgodovinsko je kraj znamenit. Razvaline so od Cezareje Filipove, ki je igrala v judovski zgodovini važno ulogo.

Ustno izročilo pravi, da je bila tukaj doma žena s krvotokom, katero je Zveličar ozdravil. Iz hvaležnosti mu je žena postavila bronast kip, katerega je videl zgodovinar Evzebij.

Znamenitejše za nas je pa, da je tu sem prišel tudi Zveličar sam in ravno tukaj postavil temeljni kamen svoji cerkvi. „Za koga imajo ljudje Sinu človekovega?“ vpraša Jezus apostole. Vsem iz srca odgovori Peter: „Ti si Kristus, Sin živega Boga!“ In Gospod izgovori znamenite besede: „Ti si skala in na to skalo hočem sezidati svojo cerkev.“ (Mat. 16, 16.) — Čudno, tukaj na meji paganstva, na mestu paganskega malikovanja, ne v Jeruzalemu, postavi Gospod temelj svoji cerkvi, ki je kmalu prekoračila meje vseh dežel, zrušila malikovalstvo, osvojila Rim in premagala vrata peklenska.

Na zapadni strani trdnjave privre z veliko silo na dan eden izmed Jordanovih vrelcev. Voda je izredno čista in drvi z velikim bobnenjem in hruščem med skalovjem navzdol, kakor bi hotela vse pokončati.

Nekaj razcapanih dečkov je prišlo v naš tabor pobirat davek „bakšiš“. Ko so pa videli, da smo vsi „Arabci“ — tudi jaz sem imel namreč beduinsko haljo — je zadostovala kratka beseda našega šeha in izginili so kakor kafra.

Noč je bila vsled svežega gorskega zraka krepilna in — kar pomeni na Jutrovem veliko — popolnoma mirna. Ni bilo niti pasjega lajanja, niti peklenske godbe strupenih komarjev, ki včasih človeka nadlegujejo do obupnosti.

2. Od Velikega Hermona do Damaska.

Nedelja, dne 27. vel. travna.

Odtod je do Damaska še približno 16 ur na konju. Ker smo prvi dan prehodili težavno pot, sklenemo, da še enkrat prenočimo med potjo. Zato se nam prav nič ni

mudilo. Jutro je bilo kakor v naših gorah ob poletju. Hladna sapica, čist, prozoren zrak, vse skopano v obilni rosi. Zaradi bližnje vroče puščave je rosa na Hermonu posebno izdatna. Zato je tudi psalmistu znak ljubezni in edinosti, katera veže brata z bratom ter jih napolnjuje z blagoslovom, „kakor rosa hermonska, ki pada na goro Sijon.“ (Ps. 132, 2.)

Med tem, ko je Farid pripravljal konje za odhod, sva z Elijem splezala na višino nad mestom. Razgled po okolici je namreč izmed najlepših v Siriji. Pred nama je vas z množino razvalin, na levo žrelo ugaslega ognjenika, jezero Birket Ram; na desno nepregledna ravan doline Hule in Jordana, na bližnjih vrhovih, kakor mrtvi levi, razvaline nekdanjih gorskih trdnjav, povsod polno krasnih gor in daleč za njimi svetlorumeni pas sirske puščave. Vsa podoba je zavita v temno-moder pajčolan. Takih pokrajin pri nas ni — nimamo jutrovskega solnca!

Zdaj pa na konje. Težavno jahamo skoraj celo uro navzgor. Trdnjava Subebe, ponosni grad, kjer so gospodovali nekdaj ob času križarjev Franki, leži sedaj pod nami. Mogočno zidovje, nebroj stolpov, nepremostljivi jarki pričajo, da je bila trdnjava pravo orlovsko gnezdo.

Skozi majhno sedlo se odpre gorska dolinica. Zeleni travniki, polja, gozdovi, vse kakor pri nas. Samo pot je vse kaj druzega, le ne cesta. Pokrajina ima vtisnjen viden znak, da so delale nekdaj tukaj silovite zemeljske moči. Človeku se zdi, da je kje na našem Krasu. Na videz samo kamenje, a med skalovjem so polja daleč gor do višav.

Bliža se nam nekaj jezdecev. Abuna Elija mi šepne: „Druzi.“ Dobro opravljeni jahači s trdim, temnim pogledom pozdravijo in odjahajo brez vsake besede. Druze sem nekoliko poznal že iz Karmela, kjer imajo tri vasi. Tudi zgodovina poroča o tem narodu; verski fanatizem tega naroda je povzročil posebno strašno klanje kristjanov l. 1860. v Damasku. S svojimi sosedi, krščanskimi Maroniti, prebivajo tukaj na Libanonu in so ž njimi skoraj v vednem boju. Sicer hrabri, zmerni in delavni, postanejo krvoločni, kadar se vname njih verski fanatizem. Muslimi so le po imenu; muhamedanci sami jih ne prištevajo svojim, in oni tvorijo posebno versko ločino. Verski nazori so znani le posameznikom; ti potem obvladujejo druge „nevedneže“. Pravoverni muhamedanec pa zatrjuje, da so neverniki ali brezverci. Maroniti jih prekašajo po hrabrosti, številu in pred vsem po izobrazbi; vrhu tega so k sreči, dasi jih je

le okoli 40.000 glav, med seboj needini in se tupatam krvavo spopadejo. Njih najlepša lastnost je izredna gostoljubnost, katero sem izkusil tudi jaz v teku svojega bivanja na Karmelu. Dokler si pod šotorom, lahko mirno spiš, ničesar se ti ni treba bati; seveda se more zgoditi, da dobiš strel ali ti zablisne nož, če stopiš iz šotora le en korak.

Cesta gre mimo vasi Medžel-el-šans. V majhni dolinici med belimi topoli ropoče, prav kakor doma, mlin. Otroci iz vasi el-Hadr nam priletijo ponujat bodice ježevca, a se zopet vrnejo nekako osupnjeni, ko zapazijo, da nismo tujci.

Dobre pol ure še, in stojimo ob robu te gorske planote. Pred nami se odpre nov, veličasten svet: proti jugu zreš celo vrsto razdrapanih hribov, večinoma žrela nekdanjih ognjenikov. Planjava Hauran se vidi kot dolga skupina samih vrhov. Proti Damasku se dviga temna stena gor el-Aswad. Za nami je orjak Veliki Hermon v vsi svoji krasoti. Še zdaj ni popolnoma izgubil snega, ki mu pokriva častitljivo glavo. Tukaj ob nepregledni ravnini se vidi, da je to krasna gora. Že Izraelci so ga občudovali radi veličastne višine (2760 *m*), na kateri se zbirajo hudourni oblaki. „Visoka pesem“ govori o divjih živalih na njem, in kadar so hladili pijačo, so vzeli, kakor še dandanes, sneg s Hermona. Arabec ga imenuje Džebel-eš-šeh, t. j. gora sivolasca, Beduin „svetilnik puščave“, ker sveti s svojim snegom daleč tja v nepregledno puščavo. Poleg Hermona je pa cela vrsta častitljivih vrhov libanonskih, ki se vidijo daleč proti severu. Najveličastnejši pogled se pa nudi proti vzhodu od Libanona. Na jugovzhodu se blišči v najlepših barvah puščava, v kateri se polagoma potaplja gorska pokrajina. A tam višje, kaj je to? Ni li to morda ravan nepreglednega morja? Ravno se je solnce začelo bližati libanonskim vrhovom in vsa njegova svetloba je obrnjena tja v nepregledno daljavo tega morja. Mnogi popotniki zatrjujejo, da so videli res morje, a to je le ravnina okoli Damaska. Dobro oko zapazi na dnu stolpe mesta Damaska, kakor bi se v široki vrsti na morju bližalo mogočno brodovje.

Dolgo smo stali in zrli to krasoto. Nehoté so mi prišle v spomin besede pesnika Gregorčiča:

Kako je božji svet prostran,
oj, zdi se mi brezmejen,
in krasen ta je velikan!
Moj duh lepote žejen

in to srce
krasu neskončno žejno
ves čar ustvarjenja vpija v se . . .
kakó mu to je blagodejno!

Končno nas opominja šeh na odhod. Mestoma izgleda svet, kakor bi bil posejan s samim ostrim kamenjem. Pot se nagne in zavije v valovito, kakor je videti, jako rodovitno dolino. Iz gore pride bister potok — Nar-ed-Dženani se mu pravi — z mrzlo vodo. Zeleni gozd vabi nas k počitku. Kakor večina potnikov, sklenemo tudi mi, da prenočimo v vasi Kafr-Hauwar. Ker je kraj le kaki dve uri oddaljen, smo imeli dosti časa za odpočitek v hladni senci. Ob vodah so celi gozdovi belih topolov; les izvažajo večinoma v Damask. Na dom nas spominjajo mnogoštevilni mlini.

Kafr-Hauwar je prav siromašna, umazana muslimska vas. V bližini je nekaj razvalin, menda stari rimski tempel, a jaz med tem kamenjem nisem mogel najti nobenega spomina na one čase. Tudi tukaj so nas pustili pri miru, ker so nas imeli za domačine; samo mene so otroci gledali malo po strani. Šeh in Abuna Elija sta se na večer dolgo pogovarjala s par možakarji, kateri so prišli, da dobijo nekaj cigaret. Noč je bila večinoma mirna, le nekaj ur je bil močan vihar.

Pondeljek, dne 28. vel. travna.

Zjutraj je pokrivala gosta megla častitljivo glavo Hermona. Videlo se je, da je moralo gori deževati.

Nad vse zanimiva je bila vojska med meglami. Ker je visoko gorovje s snegom in mrzlim ozračjem tik puščave s hudo vročino, vlada na višinah močen vihar. Od neštevilnih sil gnane so drvele cele trume oblakov proti gori, kakor bi jo hotele ukončati. A mirno stoji velikan in ob njegovem robu se razbijejo meglena krdela, kakor valovje ob skali sredi morja. Končno prisije solnce, v malih krdelcih se umaknejo oblaki pred tem junakom in kot zmagovalec nad sovražnimi silami zablišči „svetilnik puščave“ v sijajnem žaru.

To pot je gotovo hodil nekdaj Savel. Kakšna divja vojska je bila pač tudi v njegovem srcu! In končno je prisejalo solnce milosti božje na to bojišče; divjega srdu je bilo konec in začel se je drugi boj za čast onega, kateremu je prej veljal uničevalni srd.

Počasno le stopajo naši konji, saj mesto ni več daleč. Planjava ima deloma značaj puščave z mnogimi dobro obdelanimi otoki ali oazami. Pri El-Kateina pridemo na dobro cesto, na kateri srečavamo različne vozove. Vedno več drevja, topoli menjavajo s sadnim drevjem. Pri vasi Muaddamije se začnejo tudi vinogradi. Zavili smo v raj, kateri obkroža

Damask. Krasni, nepregledni vrtovi z bujnimi nasadi. Visoko zidovje zabranjuje sicer očesu nekoliko pogled, a kar se vidi čez ograjo, in vonjava, ki nas obdaja, priča, da je tukaj pravi raj. Pot se vleče in vleče, dasi se nam iz zelenega opasja že dolgo svetijo nasproti stolpi cerkvâ in minareti mošej. Končno stojimo pred vrati Bab-es-Seridše — srečno smo dospeli v Damask.

2. Damask.

Pozdravljam, solnčna te ravan,
ki pred menoj si razprostrta!
Ti lepa si, kot sen krasan,
podoba rajskega si vrta.

S. Gregorčič.

Dne 28. in 29. vel. travna.

Ker je krščanski oddelek ravno na nasprotni strani, je treba jahati skozi vse mesto. Že zdaj se vidi, da je Damask izredno zanimivo mesto. Nastanim se pri Maronitih. Abuna Elija je tam dobro znan in njih rojak. Čutil sem se kakor doma, kar je posebne vrednosti, če si človek sam na tujem.

Pogled iz gore Kasiun.

Damask ni, kakor Jeruzalem, sveto mesto, tudi nima, kakor Kahira, tisočletnih piramid ali Bog ve kakšne slavne zgodovine. In vendar pride vsako leto sem nebroj potnikov iz najdaljših krajev sveta. Ako jih vprašamo: Kaj vas vabi sem v to daljavo, na ta otok sredi puščave? bo odgovor pri vseh enak: Mika nas videti lepoto mesta, kras njegove okolice, živahnost njegovega življenja. In če vprašamo one, ki so bili že v Damasku: Ali je vam žal popotovanja in stroškov, ali niste bili varani? — bodo odgovorili vsi: Ne! Pač pa bo morda še vsak pristavil: Še enkrat bi rad videl ta rajski svet! —

Kar drugi dan se hočem prepričati, ali je res vse tako, kakor se piše in govori o lepoti Damaska. Že na vse zgodaj jo mahava s šehom Faridom po ozkih ulicah tja proti predmestju es-Salihije na goro Kasiun, od koder je čez mesto najlepši razgled.

Krasno jutro, kakoršno nudi le puščava. Tam iz nepreglednega rumeno-zlatega peščenega morja se je ravno dvignila svetla obla žarečega solnca. Vse mesto je v najlepšem svitu, ko dospeva gor k mogočni kupoli Kubet-en-Nasr.

Damask, vem, da te Arabec proslavlja kot „odsvit raja“, saj si muslim po koranu misli raj kot vrt s tekočimi vodami in sadnim drevjem, čigar sad mu visi v usta; vem, da te imenuje on: rajsko rožo, biser jutrovski, oko puščave, vrojeno znamenje na licu sveta, rožo z železnim trnjem, kraljico vonjave, dolino veselja. Ali boš zadovoljilo tudi moje oko, katero je gledalo že precej lepega sveta?

Iz višave ti gledam naravnost v obraz. Pa že prvi pogled mi zagotovi tvojo zmago, še predno ti pregledam posamezni kras, ki te venča na tvojem kraljevskem sedežu. In če bi bil zrl že vsa čudesa sveta, venec lepote moram pripoznati tebi, oko vsega jutra!

Reka Barada v Damasku.

Zares, Damask je lep, in ta lepota je tako posebna, da se ne more primerjati z drugimi prirodno lepimi kraji. Tisočero posameznosti se zedini v enotno podobo, kakoršne svet ne pozna.

Pas krasote je gorovje. Od mogočnega Antilibanona, ki se zgublja v daljavi, se izloči cela vrsta nizkih gor; njih rumen pesek se sveti v solnčnem svitu kakor čisto zlato. Na drugi strani je mogočni Hermon s srebrom svojega snega, tam na koncu planjave temni Hauran, pred njim sivi vrhovi gorovja Džebel-Aswad in Džebel-Minia. Kakor najkrasnejša preproga je razprostrta sredi tega gorovja dolina, zeleno obrobljena s tisočerimi srebrnimi nitmi vodovodov; sredi te doline si je postavila kraljica svoj rajski sedež. In s kakim lišpom je okrašen zopet ta sedež! Okoli njega je širok zelen pas „zaklenjenih vrtov“, onih rajskih nasadov, katerim ni primere na svetu; na stotine vasi je skritih v tem ve-

likanskem sadnem logu, ki se na jugu in vzhodu izgublja v nepregledne daljave puščavi v osrčje. Večji in manjši trakovi zlato-rumene puščave segajo v ta zeleni pas; človeku se zdi, da drži majka na rokah svojega ljubljenca, odetega z zelenim plaščem. In kraljica sama, ki sedi na sedežu! Lepoto tega zidovja, teh stolpov, tega kraljevega nakitja mora človek zreti sam, opisati je ni mogoče. Zdi se mi, kakor bi stal v velikomestnem muzeju, kjer je izpostavljena najslavnejša pokrajinska slika, katero si je mogla ustvariti človeška domišljija, slikana od prvega mojstra na zlato dno.

Zares, Damask, v lepoti ti mora pripoznati vsakdo palmo zmage.

Dolgo se nisem mogel navžiti te rajske krasote, in solnce je že precej pripekalo, ko sva se s šehom odpravljala.

Gledat sva šla staro muslimsko pokopališče, kjer so v prejšnjih časih pokopavali najbogatejše muhamedance. Na spomenikih pa ni ničesar posebnega.

Gola gora Kasjun je muhamedancem sveta. Pravijo, da je tukaj prebival Adam; kažejo tudi „jamo krvi“, kamor je bil položen ubiti Abel. Povod temu je dal gotovo rdeči, kakor s krvjo obliti pesek, ki pokriva goro. Abraham je baje na tej gori prišel do spoznanja edinosti božjega bitja in tudi Muhamed je bajda prišel sem, mesta pa ni obiskal.

Ker se nama ni mudilo, sva nazaj grede dalj časa jahala sredi zelenih vrtov, ki obkrožajo mesto. Vsak vrt je obdan z grdim ilnatim obzidjem in s prašne ceste ne vidiš veliko od teh vrtov. Lepi nasadi, prijetna vonjava in tuintam kak pogled čez ograjo priča, da so vrtovi res rajski, o čemur se prepričaš, ako stopiš vanj.

Na ulicah je valovalo življenje ravno najživahneje, tako da sva se komaj prerila do našega stanovanja.

Na ulici.

Tujec gre v Damask, ker je tam osrčje mnogih dežel in različnih narodov, torej življenje na ulici živahno in zanimivo. Seveda, kdor je videl že Kahiro, njene zaklade in njeno življenje, kdor je spoznal, kakor jaz po večmesečnem bivanju, ljudstva Svete dežele in sosednih krajev, sploh, kdor ne pride sem prvikrat, ne bo našel Bog ve kaj. Kljub temu ima tudi v tem oziru Damask svoje posebnosti, katerih ni najti v drugih mestih.

Četrt milijona ljudi, katere šteje Damask, prebiva na razmeroma majhnem prostoru. Hiša se tesno oklepa hiše, tako da je za ulico le malo prostora; lepše je zidan evropejski del, in nekaj večjih prostorov je okoli mestne trdnjave. Za Evropejca bi ne bilo varno v teh ozkih ulicah in tudi jaz, dasi sem imel beduinsko obleko, sem šel v bolj oddaljene kraje le s šehom Faridom. Vsekakor pa je v teh ozkih ulicah zanimivo, tako da se ne naveličaš zlahka. Samo ne smeš imeti pretankega ušesa, ker vpitja ni konec; tudi nos ne sme biti preveč razvajen, zakaj dišav ni, pač pa le preveč smradu.

Težko bi se bilo v teh ozkih ulicah spoznati, ko bi mesta ne prerezala velika cesta „Ravna ulica“, katera je znana iz Dejanja apostolov. Ob njej stoji hiša Judova, v kateri je prebival sv. Pavel. Večina ulic je pokrita s plahtami in deskami, ali lesenimi oboki zoper solnčne žarke; tlak je skoraj nepoznan, povsod je le trda zemlja.

Po teh ulicah so, kakor je na Jutrovem navada, razvrščene razne obrti, po katerih se trg ali ulica tudi imenuje. Damask se odlikuje po izredno lepih izdelkih nekaterih obrtnikov, zato so ti bazari zanimivi. Skoraj ni imenitnejše hiše na Jutrovem in morda niti v Evropi, kjer bi ne imeli te ali druge reči iz Damaska. Vendar je treba dobro paziti, da ne kupiš reči, ki se sicer tukaj prodajajo, a izdelujejo v Evropi! Slavne „damaščanke“, krive sablje, katere so nekdaj strahovito rožljale tudi po naši slovenski domovini, so znane po vsem svetu. Nekdaj so bile res prave hčere „kraljice puščave“, a dandanes se najboljše izdelujejo na Nemškem. Mnogi izdelki so pristni in se kupijo le v Damasku. Mnogo je zlatnine, srebrnine, največ nakitja in lišpa; pravih umetnin je malo videti. Izdeluje se veliko bakrenih posod, katere so pri domačinih v splošni rabi. Imajo sicer neko posebnost in niso brez okusa izdelane, a vsaj meni te napikane in izrezljane reči niso posebno ugajale. Tudi umetnost mora imeti svojo šolo.

Najlepše zaloge so pri sedlarjih in tam, kjer imajo izložene svilnate reči in preproge. Tu najdeš bogastvo in spretnost v izvrševanju obenem. V izdelovanju preprog ne prekosi Damaščanov noben stroj. Splošno opaziš, da izvršujejo obrtniki svoj posel z veliko skrbnostjo in marljivostjo; od ranega jutra do poznega večera so neprestano pri delu.

Izredno mirni so trgovci. Nobenega usiljevanja, nobenega vabljenja, nobene hvale izloženih reči, dasi kupcev

v bazaru nikoli ne manjka. Damaščanski trgovec sedi mirno na svoji mastabi, nizkem stolcu, in bere v koranu ter čaka odjemalcev. Izposodi si tudi dolgo pipo (nargil), ali se pogovarja s svojim sosedom. Zavisti trgovec ne pozna, temveč čaka mirno, da mu alah pošlje dobrega odjemalca, kakoršnega je poslal sosedu. Saj je pa tudi skoraj na vsaki prodajalnici zapisano z velikimi zlatimi črkami: „Jâ fettâh“ — po naše: „Ti, ki daješ živež!“ Največja gneča je pri trgovcih z obleko o muslimski Veliki noči — bairam —, ker si tedaj vsakdo kupi obleko. Znano je tudi, da jutrovec v obleki spi, torej je tudi precej potrebuje.

Največ vpitja in hrušča je po ulicah, kjer so izpostavljene sladkarije, katere Arabec zelo ljubi. Jako glasni so prodajalci sladkih pijač, katere najdeš povsod. V rokah ima dva bronasta krožnika, s katerima čindra neprestano, da ga slišiš že od daleč. Venomer hvali in ponuja svojo „rajsko“ pijačo v vseh mogočih izrazih, ker Arabec ljubi podobe: „Itfi el-harára — pogasi vročino — beri alá-kalbak — osveži svoje srce . . .“ Arabec ima drugačen želodec in te različne tekočine mu jako prijajo. Ker niso drage, sem šehu Faridu, ko sva hodila po bazarih, kupil, kolikor je hotel. Evropejec naj pa te brlozge ne pokuša, ker bi se vrnila, predno bi videla dno želodca.

Prav zanimivo je, kako ponujajo prodajalci razne vrste zelenjave, sadja itd. Imena se opisujejo na prav izviren način. Zelenjava je v gotovih mesecih jutrovcu glavni živež in je použijejo v silnih množinah. V širokem, okroglem jerbasu nosi tukaj krepak mož neko vrsto kreše in vpije neprestano: „Ora tarije min am ed-Duje, takulha l' adšuz tisbih sabije — dobra kreša od studenca Duje; ako jo zavžije stara babica, je drugo jutro zopet mlada.“ Tam hvali drug zopet svoje kumare: „Jabu ele, hudlak šele — družinski oče, kupi jih dobro mero,“ tretji pečen grah: „Um-en-naren — mati dveh ognjev,“ t. j. dobro je pečen, ali bob: „Haja halli, ma tehmil el-isnan — nekaj, česar zobje ne morejo pregrizti.“ Mladina ponuja šopke cvetlic ter ti kriči v obraz: „Salih hamatak — pomiri svojo taščo,“ t. j. kupi ji šopek.

Ko sem ogledoval mogočno zidovje mestnega gradu, sem zašel tudi v neko ulico, kjer sem slišal glasno vpitje. Na desni in levi so nakopičene stare obleke, orodja, oprave in najrazličnejše ropotije. Neki mož je držal v rokah arabsko puško, menda še izza Abrahamovih časov, in letal od gruče do gruče ter kričal neprestano neke številke. Izvedel

sem, da je to dražba: prvi ponudi nekaj, drugi zopet nekaj več, in tako se zadnji kup venomer ponavlja, dokler nihče noče več dati. Ta trg se imenuje Suk el-Kumele, t. j. trg uši, pravo gnezdo te golazni in nalezljivih bolezni.

Nazaj grede pridem poleg vojašnice do velikega poslopja. To je vojaški seraj, kjer se nahaja poveljništvo Sirije. Ravno je igrala na trgu pred poslopjem turška vojaška godba. Dalje časa postojim, ker so se mi dopadli silovito divji turški in neznansko otožni arabski komadi. Po naključju se srečava tu z g. Vogtom iz Biberacha, ki se je pripeljal v Damask po železnici. Ko se precej glasno pozdraviva nemški, zapazi naju hitro nek višji turški oficir, se predstavi ter izraža sicer v precej slabi nemščini svoje posebno veselje, da najde tu gospodo, ki govori nemški. Pripoveduje, da je bil v vojaški šoli v Berolinu in ne more dovolj prehvaliti nemškega vojaštva. Povabil je naju v kavarno, razkazal imenitnejše prostore v vojaškem seraju in v vojašnici ter tam nastopil s kompanijo vojakov, da bi pokazal, kaj se je naučil na Nemškem. Končno naju pelje še v svoje zasebno stanovanje in naju pogosti po jutrovski navadi s črno kavo in svalčicami. Tukaj sem videl prvikrat, kako krasne so hiše imovitejših Damaščanov od znotraj, dasi na zunaj ni videti ničesar. Hotel je naju imeti še za popoldne, a sva odklonila, ker je moral gospod Vogt oditi s svojim dragomanom. Ta dogodbica je v toliko vsekako pomenljiva, ker kaže, kakšen vpliv ima dandanes Nemčija na Turškem.

Damask je svet zase, v katerem se zrcali zgodovina od davnih vekov do novejšega časa.

Glavno torišče je cesta derb el-Mustakim ali Ravna ulica. Tja se mora tujec podati, ako hoče videti življenje, kakor se vrši dan na dan v tem malem svetu. Tam si poišči pod visokimi oboki prostorček ali pa se stisni h kakemu stebru in opazuj nekaj časa. Opusti vse spomine na drugo in pozabi na vse, kar si morda že videl. Tu je vse novo, vse pristno, svet, kakoršnega še nisi našel nikjer. Kakor velikanska, neusahljiva reka drvi neprestano to življenje mimo tebe: na oslih, konjih, velblodih vidiš vse mogoče obraze, najrazličnejše noše. V lepi dolgi halji pride domačin, zakaj Damaščan ljubi nad vse lepo obleko, v svojih dolgih, vrečam podobnih oblekah tičijo Beduini, orli iz puščave, srditih, zarjavelih obrazov, z divjimi bradami in lasmi; njih kretanje je okorno; v teh ulicah se ne čutijo srečnih, zakaj

njih dom je široka, svobodna puščava. Na krasno ovenčanem arabcu prijaha kakor kralj milijonov podložnih kak šeh in ne veš, ali bi občudoval bolj plemenitega konja ali ponosnega jezdeca. Vmes se preriva tisočero podob iz vseh krajev širne okolice, kateri je Damask kraljica.

Ženske s popolnoma zakritimi obrazi, še bolj podobne mračnikom kakor Egipčanke, so stroge muhamedanke; ta je v črni svili, druga v razcapani halji. V gručah hodijo semtertja po svojih opravilih; nikoli jih ne spremlja mož, le redkokdaj jih vidiš, da na ulici s kakim moškim govore. Beduinke imajo le na pol zakrite obraze, kmetice (felahinje) in kristjanke hodijo odkrite.

Tu pa tam zapaziš tudi kako evropsko podobo, a splošno je značaj tukaj bolj jutrovski nego v Kahiri.

Znamenite stavbe. Arabska dvorana.

Velikih poslopij ima Damask le malo in zaostaja v tem oziru daleč za drugimi mesti. Pač pa je povsod dosti manjših stavb, katere kažejo arabski značaj.

Poleg velike mošeje je najznamenitejša stavba mestni grad ali citadela, divje, temno zidovje, le težko tujcu pristopno. Mogočen zid s ponosnimi stolpi in mičnimi pomoli sloni na nerazrušljivi podlagi iz velikanskih obsekanih skal.

Na južni in vzhodni strani se vidijo tudi še kosi starega mestnega obzidja in nekaj prav znamenitih vrat. Ravno od najznamenitejših, menda iz rimskih časov, sta pa dva

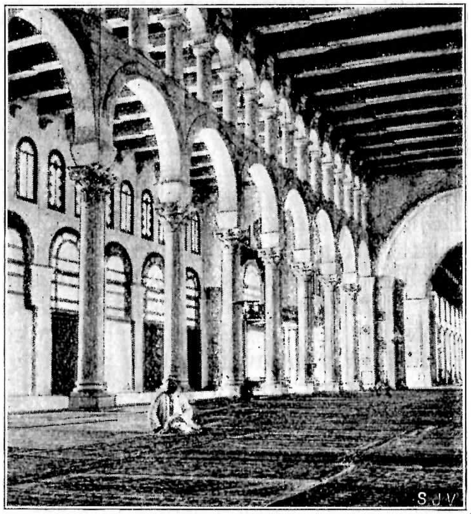

Mošeja Omajadov, kjer se kaže grob sv. Janeza Krstnika. Ko je bila katoliška cerkev, se je hranila tam glava sv. Krstnika.

dela zazidana in služi le severni del prometu. Povsod imajo na staro zidovje postavljene novejše stavbe, kjer so stanovanja. Sredi bazarov in ozkih ulic se nahaja tudi nekaj znamenitih kanov, t. j. poslopij, kjer se tujci lahko nastanijo s svojo živino vred. Največji je Chan Asad-Pašeha, v katerem ima 2000 velblodov in 5000 ljudi prostora; ima devet dvorov in mogočne kupole za streho. Lepe so hiše v evropskem oddelku, kjer so tudi cerkve krščanskih skupin, ki prekosijo po svoji snažnosti vse turške molitvenice.

Kdor pride v Damask, obišče veliko mošejo Omajadov, ki leži nekako v osrčju mesta in je njegova najznamenitejša stavba.

To poslopje ima čudno zgodovino. Najprej je bil tukaj paganski tempel. Cesar Arkadij ga je spremenil v krščansko cerkev in jo posvetil sv. Janezu Krstniku. Ko so se Arabci polastili mesta, so se zadovoljili s polovico, drugo so pa pustili kristjanom. Meja je šla ravno skozi cerkev, tako da je bil vzhodni del mošeja, zapadni pa krščansko svetišče. Šele kalif Walid je zgrabil za sekiro in se je med vriskom fanatičnih muslimov in stokanjem kristjanov lotil glavnega oltarja. Dvignila se je nova stavba, krasna in lepa, da so jo Arabci slavili kot čudež sveta. Nastal pa je ogenj in je uničil del krasu. L. 1401. jo je zapalil mongolec Timur in spekel v strahovitem ognju nad 30 tisoč Damaščanov. Kar stoji danes, je le popravljeno iz prejšnjih dob, a vsekako lepo, in se vidi prvotni načrt krščanske cerkve prav jasno.

Ko smo vsi trije obiskali mošejo, sva dobila z Abunom Elijo navadne pantofelce ali prav za prav ruske galoše, za šeha Farida se pa ni nihče zmenil, ker so mislili, da je muslim. Prostori so preobloženi s preprogami. Preveč je tudi raznih ničvrednih svetilk. Stavba je znamenita, a enotnosti ni. Cela tolpa služabnikov nas je spremljala; iz temnih obrazov in hudih pogledov se je videlo, da bi teh „nevernikov“ gotovo ne pustili sem, ko bi ne bilo dobrega bakšiša. Iz minareta (stolpa) je lep razgled po mestu in v mnoga krasna dvorišča, katerih iz ulice ne vidi nobeno oko.

Čuden kraj, ta kos zemlje! Paganstvo, krščanstvo in izlam so se zaporedoma borili zanj. Stoletja vlada že kot zmagovalec muhamedanec. Ali bo vladal za vselej? Pomenljivo je, da se nahaja v steni velik kamen z grškim napisom, ki se glasi: „Tvoje kraljestvo, Kriste, je večno in

tvoja vlada traja za vselej!“ Ni li morda ta napis nekak porok, da bo izlam moral nekoč zopet zapustiti te prostore, katere si je priboril le s silo?

* * *

Kjer po ulicah ni bazarov, te sredi ilnatih, umazanih sten nič ne veseli. Vse je polno nesnage, vrata zaklenjena, pročelje hiš silno zanemarjeno. V teh ulicah ni ničesar zanimivega, posebno ker okna nimajo onih mrež (mašrabije), kakoršna so sicer povsod po Kahiri.

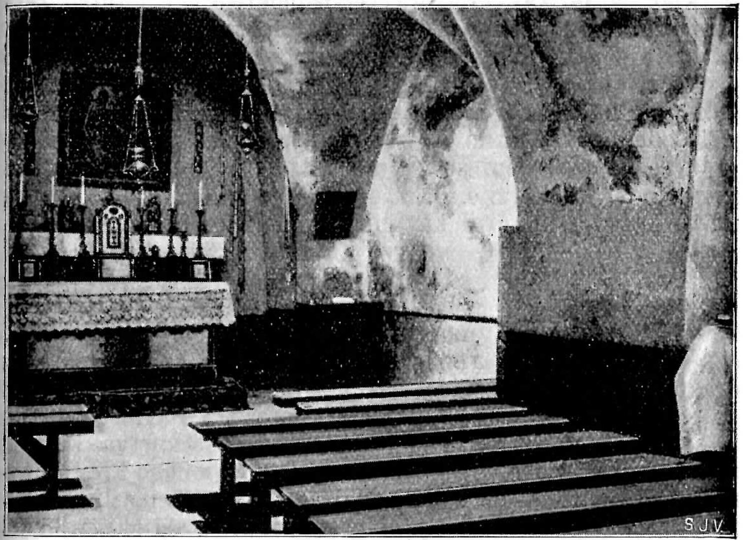

Katoliška podzemska kapela v Damasku, kjer je stala nekdanja Ananijeva palača.

A na Jutrovem velja: Ne sodi po zunanjosti! Arabec ljubi svoj dom, ker razun kavarne ne pohaja drugih hiš. Zato si pa zna svoj dom res tudi tako urediti, da ga je lahko vesel. Pri tem pa skrbno skriva vse, kar bi na zunaj preveč zbujalo pozor, bodisi sosedov, bodisi nenasitljivih uradnikov.

Razun v hiši že imenovanega višjega oficirja sem bil tudi pri nekaterih bogatih kristjanih.

To je lepota, kakor v bajkah: „Tisoč in ena noč“, ako stopiš z ozke ulice skozi vrata čez prag! Okoli vrta, s sadjem posajenega, se vrstijo stanovanja služabnikov. Skozi obokan prehod se pride v krasnejši vrt z umetno prirezanim drevjem, s cvetličnjaki, kakoršne je videti le na Jutrovem, z vodometi, iz katerih žubori voda na umetno napravljeni mozaik. Tu so za družino stanovanja iz izrezanega kamna, mičnimi pomoli, krasnimi oboki. Največji prostor, atabe, je za sprejem. Navadno sega skozi dva nadstropja. Stene, strop in kjer je le kak prostor, vse je pokrito z umetnimi rezbami, kakoršne zamore le jutrovec izvršiti. To je kras in okus ob enem! Tla so fin mozaik, okoli sten so razkošni divani, okna so iz pisanega stekla, oboki izrezani, povsod polno finih stolcev s tisočerimi mičnimi rečmi, vaze, stebrički, da ne veš, kam bi najprej pogledal. Vsi prostori so vrhu tega opremljeni še z dragocenimi zastori in krasnimi preprogami iz Perzije. Ta prostor je palača zase, tu se lahko kramlja pri črni kavi in svalčici ure in ure!

Sveti kraji.

Damask nima znamenitejših, kristjanom dragih mest, a s krščanstvom je vendarle v tesni zvezi. Mesto nam je drago, ker je tukaj zadel žarek milosti srditega Savla ter ga spreobrnil v apostola narodov, gorečega Pavla.

Zgodaj je že bilo tu zasejano seme krščanstva, katero ni bilo nikoli popolnoma zadušeno, dasi je mnogo kristjanov tu umrlo mučeniške smrti. Najzadnji naval muslimskega fanatizma so morali kristjani prenesti še leta 1860., kjer je bilo požganih nad 3000 hiš in pomorjenih okoli 10 tisoč kristjanov. Mučeniška kri pa je bila vedno seme novih spoznovalcev in tako tudi to preganjanje krščanskega življa ni zatrlo, temveč ga okrepilo. Krščanski oddelek mesta je najlepši; kristjanov raznih obredov je nad 30 tisoč. Vsak obred ima svojo cerkev, šolo in svoje dobrodelne zavode. Najlepša cerkev je ona grško-katoliškega patriarha s krasno ikonostazo (podobe svetnikov); poleg je tudi velik zavod in prostoren dvorec. Pri službi božji se vedejo verniki povsod jako lepo; otožno petje mi je segalo v srce. Najbolj vspešno delujejo oo. jezuitje na polju vzgoje. Njih zavode obiskujejo tudi otroci imovitejših muslimskih družin. Seveda, med muhamedanci velja: ohraniti, kar je našega, novih uspehov ni pričakovati.

Na sv. Pavla spominjajo dandanes še trije prostori. Blizu krščanskega pokopališča se kaže kraj, kjer je zaslišal glas: „Savel, Savel, zakaj me preganjaš?“ Drugi trdijo, da je mesto spreobrnjenja bolj zunaj pri vasi Kôkeb, kar je bolj verjetno. V stranski ulici blizu vrat eš-Šerki se gre precej navzdol v majhen, temen a lično pripravljen prostor, kapelico oo. frančiškanov. Tu je menda hiša učenca Ananija. Kako mi je bilo prijetno na tem mirnem prostoru v premišljevanju božjega usmiljenja, ki hodi nam neznana pota. Tretji kraj je v Ravni ulici hiša Judova, kjer je bil Pavel one tri dni, ko ni videl. Ta kraj je v oblasti muslimov, ki so se tudi tukaj pokazali spretni uzmoviči, kakor na tisočerih drugih krajih, in priredili kraj za „muslimsko svetišče“. Kaže se tudi še hiša sv. Janeza Damaščana, sina plemenite rodovine, in na grškem pokopališču grob sv. Jurija, ki pa gotovo ni oni sv. Jurij, katerega častijo v naši domovini.

* * *

Bil sem v Damasku ne cele tri dni, hodil ure in ure po ozkih ulicah in živahnih bazarjih, a pripoznati moram, da se mi ni nihče kazal količkaj sovražnega. Mogoče, da so me imeli za svojega, ker sem bil v beduinski halji.

V obče pa v Damasku Evropejec nikakor ni tako varen kakor na pr. v Kahiri. Drugi so pripovedovali, da so muslimi za njimi lučali kamenje, dajali jim nikako ljubeznive priimke, pred nje krepko pljuvali itd. Damaščani v obče niso na posebno dobrem glasu, ker so neuki in ošabni obenem, tako da res zaslužijo ime, katero jim je prisodilo ljudstvo samo: bakar-eš-Šam — damaščanski biki! Najhujši je njih verski fanatizem, ki se je že mnogokrat kazal v nasilstvu proti kristjanom. Vsako leto se zbere v Damasku na tisoče gorečih muslimov iz vseh krajev Turčije, Rusije, Perzije in Indije, ker odtod gre veliki „hadž“ (karavana) v sveto mesto Meko. Vsak prinese s seboj nekaj ognja in ni se čuditi, če izbruhne tupatam silovit požar divjega fanatizma, ki je od nekdaj jedro muslimske vere.

Damask, kedaj bo tudi nad teboj zaklical Gospod odrešilne besede: „Zakaj me preganjaš?“ Kadar bo nad teboj in tvojimi rajskimi vrtovi žarelo tudi solnce resnice, tedaj boš šele prava rajska roža, ti nepozabni biser na Jutrovem!

---

3. Iz Damaska v Baal-bek.

Sredo, dne 30. vel. travna.

Na vrtovih okoli Damaska rastejo velikanska drevesa neke vrste marelic, ki rode droben, a jako dober sad, kateremu pravijo Arabci miš-miš. Ta sad se izvaža na vse kraje, celo v Egipt. Začetkom junija je kupčija ž njim najživahnejša. Da ne hodi dosedanji spremljevalec s konji prazen

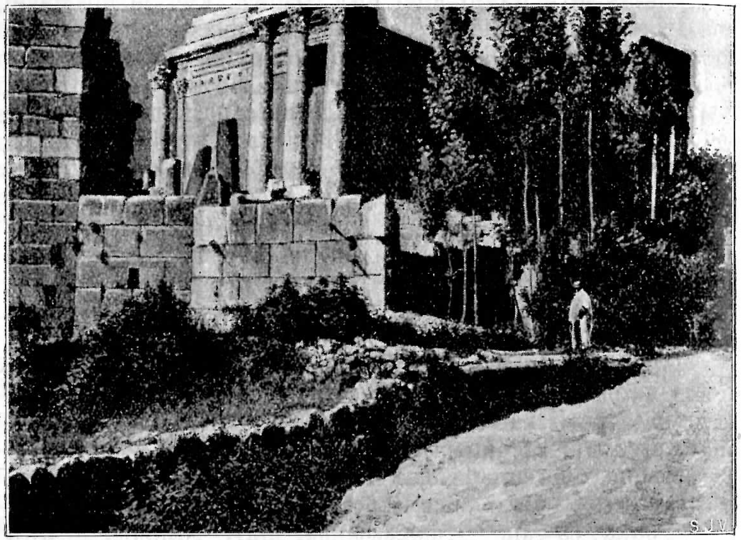

Velikanske razvaline templja malika Bala, ki je bil bog solnca.

nazaj, je kupil poleg drugih reči tudi par jerbasev tega sadu za trg v Safed. Z Bogom Mihail Ibrahim Farid, junaški šeh, blaga duša!

Abuna Elija in jaz sva se odpravila z železnico, katera veže od leta 1895. Damask s Bajrutom. Veliko bolj složno sicer, a neprimerno enolično je popotovanje z železnico proti popotovanju na konju. Vsekako pa se vidi mnogo zanimivega. Železnica je večinoma speljana poleg reke Baradâ, po lepi rodovitni dolini. Posebnost teh krajev so cele vrste belih topolov; meni se je zdelo, da so nasajeni ravno po mejah; tu so toraj te procesije naravni mejniki. Povsod je

polno sadnega drevja, v višjih delih lepi vinogradi. Na vsaki postaji se ponuja sadje. Alin Fidše ima mogočen vir. Z neznansko silo pribobni vodni šum iz skalnatih prs in se vrže na skalovje, katero mu hoče zastaviti pot, dokler se ne združi ta gorska hči z ljenim Barada.

Proti postaji Suk-Wadi-Barada je proga speljana sredi romantičnih sten, med veličastnim gorskim svetom. Ob stenah je videti polno votlin; to so grobovi iz starodavnih časov. Muslimi zagotavljajo, da je tukaj Kajn ubil brata Abela in kažejo na višavi celo njegov grob. Kraj se je prej imenoval Abilene, in se omenja v evangeliju (Luka 3, 1.) „Lizania, četrtni oblastnik Abilene..."

Nekoliko višje je soteska, kakoršnih se nahaja v našem gorovju le malo. Reka si je izglodala svojo pot v tisočletnem trdem delu in zdaj šumi sredi visokih, golih peči. Bobnenje vodne sile iz tolmunov je kakor smrtna pesem umrlim, ki so pokopani ob bregu med skalovjem. Nad sotesko pa krožijo orli, čuvaji mrtvaških polj!

Naenkrat je konec peči in pred nami se odpre nov svet: gorska planjava, obkrožena od venca sinjih gor, pokrita z zelenim poljem in posejena z bujnimi vrtovi. To je pravi planinski raj v sanjavem svitu jutrovskega solnca. Hlapon, zakaj hitiš tako skozi te livade, kjer bi se tako lepo prebivalo med gorskimi velikani! Pet ur je dolg ta gorski svet, dolina ez Zebebani, nekdaj gotovo jezero.

Proga gre vedno navzgor. Železniški stroj napenja svoja prsa, da od sopihanja glasno odmevajo gorske stene. Pri postaji Zerghaja dospemo na najvišji kraj na Antilibanonu (1405*m*). Kraj je lep, razgled na gorovja krasen. Tu izvira reka Barada blizu razvodja. Proga se vije odtod navzdol v ozko dolino, katero namaka potok Jafufe. Svet je precej divji, sredi golih, navpičnih pečin, dolina se vije na pravo in levo. Malih stranskih dolinic ni konca ne kraja. Dno doline je obraščeno. Končno vendar le zmanjka teh ožin in pred nama se odpre dolina el-Bika (nižava), velika, široka zareza med Libanonom in Antilibanonom, najboljši svet v Siriji, žitnica vse dežele že od davnih časov. Grki so jo imenovali Celesirijo (votlo Sirijo). Tudi sv. pismo jo omenja večkrat. Razgled na to v vseh mogočih, pestrih bojah bliščečo se planjavo in pogled na široka hrbtišča libanonska, ki se vrstijo na nasprotni strani proti severu, daje tudi razvajenemu očesu obilo užitka. Prav čudno dirne človeka, da vidi pri tej vročini, ki vlada v dolini, še toliko snega na gorovju.

Železnica prereže dolino, ki je slabo obdelana, in se ustavi na vznožju Libanona pri postaji el-Mualaka. Tukaj izstopiva, ker sva namenjena v bljižnje mesto Zahle, stolnico libanonskih Maronitov. Elija ima tam sorodnike, katerim je že iz Damaska naznanil najin prihod. Abu Girgis, krepka moška postava, kakoršnih se vidi med Maroniti mnogo, naju čaka z ličnim vozom na postaji. Po lepi cesti zavijemo med hribe in takoj dospemo v prijazno mestece, ki se vzpenja ob znožju mogočne gore Sanin na obrežjih potoka el-Barduni. Abu Girgis ima majhno, jako čedno hišico nekoliko zunaj mesta. Tu se nastanemo.

Zelo mi je ugajalo v hiši gostoljubnega jutrovca kristjana, med narodom junakov, ki je v Evropi le premalo znan. Ta narod spada, sicer ne po številu, pač pa po svojih izrednih čednostih in vrlinah med prve krščanske narode.

Maroniti imajo svoje ime od opata sv. Marona, ki je živel ob času sv. Jeronima. V tedanjih verskih homatijah so si v svoji gorski domovini ohranili čisto svojo krščansko vero. V novejših časih se je dognalo, da niso bili nikoli zabredli na krivo pot, ampak ostali pravoverni do naših dni, kljub vsem stiskam, boju in preganjanjem, katera so morali prestati v teku stoletij zaradi vere. Kako je ta narod vdan papežu, kaže dejstvo, da postane Maronit žalosten, ako kdo samo omeni, da bi bil ta narod kedaj odpadel od Rima, če tudi le za nekaj časa. Mašujejo po svojem posebnem obredu v starosirskem jeziku, ljudstvo pa govori povsod lepo arabščino in se štejejo kot narod med Arabce.

Mnogo imajo samostanov in veliko je med njimi duhovnikov, v nekaterih vaseh po dvajset. Večinoma so oženjeni in žive kakor ves narod, sicer siromašno, a pošteno in čednostno. Veliko duhovnikov gre tudi v druge kraje v šole, ali samo za maševanje proti majhni plači. Službo učitelja je imel tudi moj spremljevalec Abuna Elija pri nemških sestrah v Hajfi. Mlajši duhovniki so se izučili pri jezuitih v Bajrutu in govore lepo francoski; tudi v Rimu imajo Maroniti svoj zavod. Premožnejše družine vzdržujejo lastnega domačega duhovnika. V krajih so posebne ustanove: majhna hišica in malo polje. To dobi duhovnik in mora zato za ustanovnika darovati sv. mašo. Povsod sem zapazil, da ljudstvo jako spoštuje svoje dušne pastirje. Zasramovanje duhovščine je med Maroniti nepoznano.

Kot kristjani so Maroniti sicer podložniki sultana, pa pod francoskim varstvom. Carigradu plačujejo le neki davek.

V mestu Zahle sva ostala z Elijo dva dni, da pripraviva vse potrebno za pot v Baal-bek in čez Libanon. Tretji dan na vse zgodaj smo jo mahali z Abu Girgisom, kateri je naju spremljal, na krepkih oslih po precej dobri cesti proti Baal-beku.

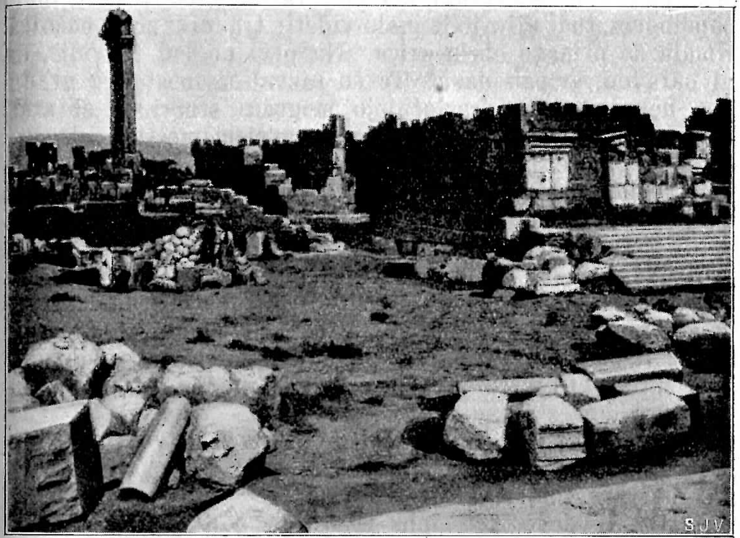

Razvaline templja malika Bala v Baalbeku.

V petek, dne 1. rožnika.

Doline so v teh krajih izredno lepe. Ne vem, ali pride ta krasota od prozornega zraka ali od solnca. Vidijo se vse mogoče barve in nad tem čarobnim svetom barv se razprostira vijoličnomodra plast, podobna lahkemu pajčolanu okoli glave. Gorovje je golo, mestoma se vidi samo skalovje, in mi ni tako ugajalo, kakor naši gorski velikani.

Tudi to jutro se nisem mogel dosti nazreti lepote, v katero je bila odeta dolina el-Biká. Antilibanon nam je še zakrival solnce, Libanon se je pa svetil v solnčnem žaru ko čisto zlato s srebrnimi prameni svojih snežišč.

Pri vasi Kerak Nuh se kaže grob očaka, muslimi pravijo, preroka Noeta. Gotovo je moral biti Noe korenjak, kakor

so bili o njegovem času sploh, a da bi bil 30 *m* dolg, kakor je grob, to more verjeti le muslim.

Na levi in desni strani ceste so vasi, tudi na višinah se vidijo naselbine; prebivalci so deloma Druzi, deloma Maroniti. Nesnage ne manjka nikjer, tudi ne v kanu (gostilni) sredi doline, kjer smo izpili vsak čašo kave. Slab most pelje čez reko Litani, nekdanji Leontes. Drevesa izginejo popolnoma, tudi njiv je le malo videti; travniki so le pašniki. Kmalu se prikaže obris griča. Na prvi pogled že vidiš, da ni naraven, ampak nasut. To so razvaline mestnega gradu. Čez nekaj časa se razločujejo mogočni stebri, ki so stali nerazrušljivo skozi vsa stoletja na svojem mestu.

Sredi drevja se dviga mogočno zidovje. Že to delo je velikansko. A kaj je še le zgoraj? Baal-bek, po našem mesto malika Baala, je stalo že ob času Asircev, morda je celo eno najstarejših mest. Rimljani so je imenovalo Heliopolis t. j. solnčno mesto. Iz rimskih časov so večinoma tudi razvaline.

Nastanemo se pri Maronitih. Z Elijem si hitro poskrbiva dovoljenje pri turškem uradu in se podava na grič. Nekdaj so od vzhodne strani na višino vodile stopnice. Arabci so pa grič spremenili v trdnjavo in podrli stopnice. Zdaj se mora iti gor kakor skozi dimnik.

Nekdaj se je tukaj šopirilo malikovalstvo z rimskim in grškim bliščem. Vse stavbe so sedaj v razvalinah. Pa kakšne razvaline!

Od Baalovega templa je ostalo še šest gorostasnih stebrov. Teh ni podrla nobena sila. Zdaj čuvajo razvaline nekdanjega blišča.

— — — — — tempel
razpal je s hruščem groznim,
le par ostalo stebrov
rodovom še je poznim.
Vse mrtvo kroginkrog.

S. Sardenko.

Največje čudo na tem smrtnem polju je videti na severnem kraju: to so trije kamni, vsak nad 20 *m* dolg in 4 *m* debel. In ti orjaki so vzidani 7 *m* visoko! Noben človek do dandanes ne more reči, kako so mogli vzidati ljudje te velikane in v tej višini! Slično zidovje se najde le še v Tebah v Egiptu. Največji kamni v piramidah so proti onim v Baal-beku droben pesek!

Arabci si pripovedujejo, da je Noetova barka obstala na gori Sanin, nad mestom Zahle; bajda je potem prebival

v dolini, in kakor smo omenili, kažejo v Keraku njegov grob. Mestni grad in svetišče pa je menda sezidal Salomon, a le s pomočjo zlih duhov!

Hodil sem od stebra do stebra in občudoval krasno delo. Končno se vsedem na rob obzidja, od koder je krasen razgled po okolici, na dolino in gorovje. Čudno samotno se mi je zdelo tukaj.

Zbežala truma črna
bogov je in boginj.
Kraljestvo njih razbito
kot se korintska vaza
z akantovimi listi
razbije v broj črepinj.

S. Sardenko.

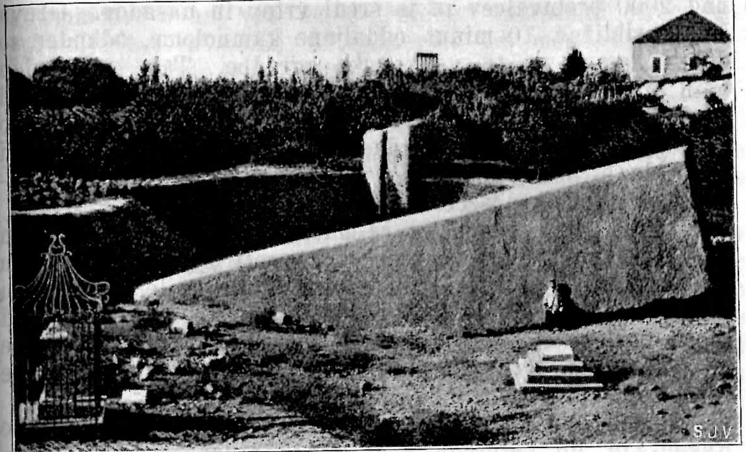

Kamnolom v Baal-beku; vidi se ogromni kamen — čez 20 metrov dolg — kakoršne so porabili pri zidanju velikega templa.

Izginili so bogovi: Baal, Jupiter, Helios, in boginje: Astarta, Afrodita, Venera. Njih oltarji in svetišča so razpadla in prah so oni milijoni, ki so jim nekdaj hodili sem darovat. Pravi Bog si je tu le za nekaj časa postavil svoj oltar. Kraj je preveč onečaščen od malikovalskih zmot, zapustil ga je in od te dobe gospoduje tu samota. V tem kraljestvu smrti živi edino le onih šest stebrov: proti sinjemu nebu dvigajo svoje glave, kakor bi hoteli dvigniti človeško oko gor k Onemu, katerega je človeška zmota odstranila, ko je na njegovo mesto postavila stvar.

Tega grobišča, tega kraja najhujših strasti ne more oživeti niti zlato solnce, ki razliva svoje žarke na stebre in polomljene oboke. Tesno skoraj postane človeku na tem prostoru in zdi se, kakor bi se nad tem krajem uresničevale besede prorokove: „Trnje in koprive in gložje bo rastlo; pošasti bodo srečavale spake in kosmatin bo vpil kosmatinu; škrat bo tukaj ležal in našel svoj pokoj“ (Iz. 37,. 13).

Marmornata plošča spominja na obisk nemškega cesarja Viljema II. leta 1898. Prusko ministrstvo koplje po razvalinah že par let, pa baje ne z posebnim uspehom.

Po temnih hodnikih, mimo odprtih grobišč greva z Elijem zopet v precej prijazno mestece Baal-bek, ki šteje nad 2000 prebivalcev in je sredi vrtov in nasadov. Greva še v približno 10 minut oddaljene kamnolome, odkoder so dobili kamen za te velikanske zgradbe. Tam je še eden onih orjakov, ki je bil namenjen za zid, a se na eni strani še drži žive skale; približno tehta 30.000 stotov! Zakaj so ga pustili tam ležati? Morda poznejši rodovi niso več imeli moči, da bi dokončali delo. Arabec ga imenuje hadžar el-hublá — kamen noseče.

Pred obedom obiščeva še maronitskega škofa, s katerim je Elija znan. Moje župnišče je proti njegovemu dvorcu prava palača; nekateri maronitski škofje so le kakor naši dekani. Peljal naju je tudi v šolo za dečke, kjer sva se od njega poslovila. Sama sva šla v šolo sirskih sester. Deklice mi ponudijo svoja ročna dela; nekaj sem jih kupil in pozneje razdal Elijevim bratrankam.

Središče življenja in zabave Baal-bečanom je studenec Ras-el-Ain, do katerega vodi senčnat drevored. A nisva mogla iti tja, ker je bilo po obedu treba misliti na odhod. Abu Girgis je poskrbel vse potrebno in ob treh popoldan, ko se je solnce že precej bližalo libanonskim velikanom, smo odhajali. Večkrat se še ozrem nazaj na one stebre, katere obseva solnce, da se bliščijo, kakor bi bili iz čistega zlata.

4. Libanon in njegove cedre.

Srce pa gor mi sili.
S. Gregorčič.

Več dni te že gledam, ponosni Libanon, in občudujem tvojo krasoto. Kako veličastno kipiš pred menoj v sinje nebo in kako se bliščijo tvoji s snegom pokriti vrhovi! Kolikokrat

sem te želel videti, ko sem slišal in čital o tebi in o tvojih cedrah. Vedno sem si domneval, da moraš biti veličasten, a v resnici prekosi tvoj kras mojo domišlijo. Spoznal bi pa rad tudi tvoj notranji kras, videti hočem tvoje čeri, grebene in prepade, gledat grem tvoje kraljestvo, deželo, nad katero si ti postavljen za ponosnega kralja!

Zopet smo na ravnini z rdečo prstjo; vse je kakor s krvjo napojeno. Človeška kri je tekla tukaj že od nekdaj in teče pogostoma še dandanes v bojih med Maroniti in divjimi Metuali. Vidi se več poslopij in vasi. Zemlja je slabo obdelana in tudi ne posebno rodovitna. Vas Jaat nima vode; prebivalci so strastni Metuali, ki so pa silno siromašni. Zunaj vasi se vidi steber; razcapani otroci nas spremijo tja in nazaj in zahtevajo od mene colnino — bakšiš. Približno eno uro smo jahali po ravnini. Moja spremljevalca kramljata med seboj, jaz opazujem okolico.

Libanonsko pogorje se bliža vedno bolj. Treba bo resnega napora, predno premagamo te višine. Večkrat se ozrem tudi nazaj; onih šest stebrov na mestnem gradu se človek ne more nagledati.

Pridemo v prijazno vas Der-el-Ahmar, ki ima veliko cerkev; to je dokaz, da tu stanujejo Maroniti. Ponuja se nam nekaj vodnikov, a ko izvedo, da nam je pot dobro znana, voščijo srečno pot. Skalovje je rdeče barve, odtod se imenuje tudi kraj „rdeča cerkev“. Siromašnost je sicer tukaj doma, a povsod vlada neki red; hišice so prav čedne in tudi otroci niso preveč raztrgani.

Danes hočemo še do vasi Aineta, zato se nam mudi. Solnce je že zatonilo za Libanonov greben.

Pot zavije v hrastov gozd in se začne vspenjati navkreber. Gozdič debelih, a nizkih hrastov in raznega drugega grmičja, je v teh krajih prijetna prikazen. Z našimi lepimi gozdovi se pa to grmičje ne da primerjati. Vsekakor me je ta log spominjal na slovensko domovino.

Oslički so začeli močno sopihati, ker je šlo vedno bolj navkreber; vrhu tega je pot kamenitna, če se sploh sme govoriti o kakšni poti. Dobro, da so živinčeta vsega navajena; mestoma smo morali hoditi tudi peš. Skozi več prijaznih zelenih dolinic navzgor, včasih tudi malo navzdol dospemo približno v dveh urah v majhno gorsko vas Aineta. Bil je že mrak, ko poprosimo pri huriju, maronitskemu župniku, za prenočišče. Ko je mož izvedel, kdo smo, se nas je razveselil; tako tudi njegova žena — z dovoljenjem Rima je

namreč večina župnikov oženjenih — in stregla sta nam, kakor sta le mogla. Abuna Elija ni zabil prošnji za prenočišče pristaviti, da bomo vse plačali. Spal sicer nisem v postelji, temveč zavit v odejo na kamenitih tleh, a že dolgo nisem spal tako dobro in tako sladko, kakor v tem gorskem kraju na pobočju Libanona.

Sobota, dne 2. rožnika.

Na vse zgodaj smo opravili v siromašni cerkvici sv. mašo, seveda po maronitskem obredu, ker zame ni bilo oprave. Kako lepo je pri daritvi, da ljudstvo pevaje duhovniku odgovarja. Več mož je prišlo nas pozdravit, vsi jako prijazni, po postavi junaki od pet do glave, pravi gorjanci. Narodu se vidi, da mora biti na teh kamenitih tleh borba za kruh res silovita, a ob enem mu iz oči sije tudi blagodejen odsvit zadovoljnosti; siromaštvo mu ne ubija sreče.

Ker se z Abunom Elijem nisva več vrnila tostran Libanona, je bilo treba odsloviti Abu Girgisa z živinčeti; po krajši poti se je čez jezero Jamune vrnil zopet v Zahle. Za se in za osle ni hotel sprejeti niti beliča. Z Abunom bi bila lahko dobila osle tudi v Aineti, a ker so pota za živino skrajno težavna in sva oba dobra pešca, skleneva iti čez prelaz peš k cedram. Za prtljago in malo živeža najmeva krepkega mladeniča in tako mi trije zopet stopamo proti višavi.

Skozi prijazen gozdič samih orehov, mimo dveh obilnih vrelcev jo zavijemo preko globokega jarka navzgor. Vajen sem težavnih gorskih potov, a že pogled na navpične stene je pričal, da bo treba napeti moči. K sreči gre steza po strmem hrbtišču večkrat v ridah ter precej zmanjša strmec. Zavest, da smo na slavnem Libanonu, nam pa poleg čistega gorskega zraka daje moči. Marsikdo bi rekel, da je pot preko silnih prepadov in sten nevarna; jaz se zato nisem zmenil, ker sem že hodil taka pota. Pač pa se nisem mogel nagledati krasnega razgleda nazaj. Kadar smo počili, se mi je od veselja smehljalo srce. Pod nami prijazna gorska dolinica z vasjo Aineta in dalje na pravo ljubko jezero Jamuna; pogorje se polagoma zgublja v veliki dolini Bikáa. Kako se blišči to široko polje s svojo rdečo prstjo v solnčnem žaru! Kako lesketa v zlatem siju solnčnih žarkov reka Litani, dokler se zlata nit ne izgubi tam pri grobišču nekdanje slave Baal-beka, ki je kakor zelenorjav otok v bliščečem rdečkastem morju! In onkraj široke doline se vzpenja v sinje višave Antilibanon, podoben zidu, ki čuva raj in brani puščavnim pošastim!

Tla so skalovita; deloma stopamo po izpranem gramozu, tupatam stoji kako siromašno drevesce — in le redkokje gleda izmed kamenja kaka cvetlica. Tu ni temnih gozdov, ne zelenih trat, tu ni pisanih pašnikov, ne gorskih cvetličnjakov — pobegnilo je odtod življenje, in kakor mrtvaške kosti pokriva kamenje višine, kakor velikansko ogrodje štrle grebeni v sinje višave. Le orli krožijo v kolobarjih nad golimi rebri in motijo s svojim hripavim krikom grobno tišino, ki vlada na tem večnem pokopališču. A tesno človeku ni v teh višavah! Ravno ta navidezna smrt, ta praznota daje naravi pečat veličanstva. Kako se blišče ta nepregledna polja belega gramoza v solnčnih žarkih! Kako se vspenjajo navzgor ti skladi in plasti nerazrušljivega zidovja! Kakšen mikaven svit leži nad prepadi, in s kakšnim veličastnim ponosom kipe v azurne nebne višave goli vrhovi libanonskih velikanov!

Občudovaje ta gorski svet, sem komaj zapazil, da se bližamo sedlu in prehodu čez „Cedrovo goro“. Na raznih krajih so še snežišča. Nahajamo se 2400 metrov visoko, toraj približno tako visoko, kakor je Kredarica pod Triglavom.

Oster veter nam brije v obraz sem od morske strani, da si poiščemo za skalo zavetja. Ko se malo okrepčamo, splezam na bližnjo višino, da uživam od tega mesta še veličastnejši razgled.

Visoko smo, a v kakšne višave se še dvigajo libanonski grebeni in sneženi vrhovi! Sedlo gore Džebel el-arz prereže glavni greben Libanona, ki sega še daleč tja proti severovzhodu. Najvišji vrh Dahr-el-Kodib se vidi odtod le malo; njegova bela glava se potaplja v azurnem nebu v višini 3063 *m*. Sosedi so mu Džebel Makmal, Naba es-Šemela in cela vrsta libanonskih velikanov, vsi nad 3000 *m* visoki. To je častitljiv zbor gorskih orjakov, odetih v večni led in sneg! Pogled na snežnike je veličasten, a to ni edina lepota Libanona, katero slavi čestokrat tudi sv. pismo. Razgled se nam je odprl tudi proti zapadu. Tam se blišči ravan neizmernega morja; iz morja se dvigajo hiše mesta Tripolis, posejane kakor bele cvetlice v temno zelenih vrtovih na vsem razsežnem obrežju. Iz teh rajskih vrtov se vzpenja sem do nas po neštevilnih jarkih razsekano libanonsko pogorje. Veličasten je pogled na to pokrajino, ki se lesketa v pestrih

barvah, na ta kos zemlje. Od vročega podnebja, ki zori najžlahtnejše sadove v rajskih vrtovih na obrežju, premeri na prav majhnem prostoru vsa podnebja tja do višin, kjer vlada ledena smrt večnega snega.

Nič se nam ne mudi in precej dolgo počivamo na višavah.

„Ali kje so pa libanonske cedre?“ bo vprašal marsikateri čitatelj. Malo potrpljenja še in zagledali bomo gozdič, ki se je še ohranil do naših dni.

Nekaj korakov dalje se razgled precej razširi. Tam onkraj jarka zagledamo na strmem grebenu sredi dveh prepadov temno skupino dreves sredi belega kamenja. Tja nas vleče, a tako hitro se ne pride tja. Po hudi strmini se gre navzdol do potoka Nar-Kadiša in precej težavno na oni strani zopet navzgor. V približno dveh urah od sedla sem dospemo do prve skupine in vsi potni in vspehani sedemo v senco libanonskih ceder.

Pred desetimi leti sem bil v Benetkah na Markovem trgu. V popisu sem našel, da so oni trije drogi, na katere se razobešajo ob nedeljah velikanske zastave, iz cedrovega lesa. S kakšnim spoštovanjem sem jih tedaj gledal! A še v sanjah bi mi ne bilo prišlo na misel, da bom kedaj sedel v senci živih libanonskih ceder.

Tla so bel apnenik, le šilovje tvori tanko redilno odejo. Svet spominja na naš Kras, saj si bodeta tudi v osodi sorodnika.

Goré, goré, apneno bele,
kako vas je spremenil čas!
Po vas so šume zelenele,
zdaj bivate le tožen Kras.

Gotovo so morali nekdaj na teh golih gorskih rebrih stati temni gozdovi neprecenljivih dreves. Odkod bi bili tudi Feničanje vzeli les za svoja brodovja in Salomon tramovje za svoj krasni tempel? Prišel pa je na te gozdove nenasitljivi človek in česar ni opustošil sam, je dovršila nad to nenasitljivostjo razjarjena narava, prav kakor pravi pesnik tudi o Krasu:

Prišlo na vas je ostro jeklo,
za jeklom burja in naliv;
in jeklo šume je poseklo,
odnesla prst je burja z njiv.

Male skupine le so še ostale, žive priče nekdanjega bogastva.

Najlepša drevesa se nahajajo ravno na robu, kjer smo. Na levi in desni so globoki jarki, nad nami pa strmi vrhovi s snegom pokritega velikana Dar-el-Kodib. Tudi tukaj cedre ne tvorijo enotnega gozda, ampak stoje v več skupinah. Najstarejša drevesa so v skupini na južnovzhodni strani. To so očaki, častitljivi ostanki davnih časov. Bolj na severni strani stoji sredi skupine majhna kapelica s hišico, ob kateri raste največja ceder, orjaško drevo, ki meri okoli 15 *m* v obsegu! Vseh večjih dreves je nekaj nad 400, a nobeno ni višje kot 25 *m*, kar ni v nobenem razmerju z debelostjo.

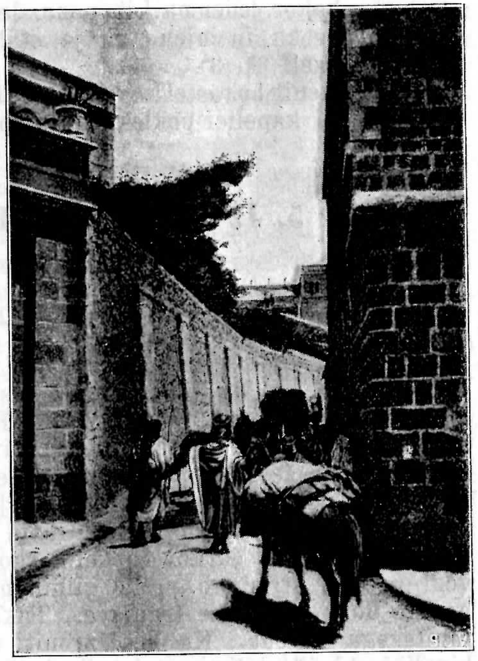

Tretja postaja križevega pota nasproti avstrijskemu gostišču.

Ves gozdič je lastnina maronitskega patriarha; kjer je kapelica, je log obdan z zidom. Dne 6. avgusta vsakega leta se zbere na tej višavi precej ljudstva iz bližnjih vasi; navadno pride patriarh sam opravljat službo božjo. Tako se na vreden način vedno obhaja spomin na to znamenito drevo, na libanonsko cedro.

„Ali kakšna pa je pravzaprav ceder?“ boš vprašal zvedavo. Rekel bi, da je podobna našemu macesnu, samo da ji igle ne odpadejo in da ostane vedno zelena. Majhne cedre so pa prav podobne brinju ali smolovcu. Mogočne veje se raztegujejo na široko in so kakor velikanske pahljače, na katerih rastejo izredno veliki storži. Zaradi mogočnega vejevja so stara drevesa podobna bolj hrastom ali prav starim macesnom. Koža je precej gladka, les bel, ne pretrd,

a jako trpežen, ker je močno s smolo napojen. — Ceder je veljala že pri starih pisateljih za najbolj častitljivo drevo. Teofrast jo imenuje: „Občudovanja vredna sirska ceder“. Tudi Plinij govori o njej in jo imenuje: velika — „magna“. Neka vrsta raste na gorovju Atlas v Afriki, a je majhna, druga v Indiji na gorovju himalajskem, najlepša pa je vendar le na Libanonu. Izraelci so občudovali njeno lepoto:

„. . . kakor ceder na Libanonu, lepo obrastla in košata in silno visoka in njen vrh je stal visoko med gostimi vejami.“ (Ezeh. 31, 3).

„Pravičnik bo rastel kakor ceder libanonska“. (Ps. 91, 12).

V lični kapelici pokleknem in opravim kratko molitev.

5. Iz Libanona v Bejrut.

Od ceder v Eden. Kanobin.

Najin spremljevalec iz Ainete je šel zopet nazaj in bila sva z Abunom Elijem sama. Ta gorski svet je namreč njegova domovina, kjer mu je znana vsaka pot, vsaka vas. Odločila sva se, da prenočiva v vasi Bšere, po kateri se imenuje celo pogorje in tudi cedre. Ker v Bšere ni daleč, sva ostala še dolgo pri cedrah in uživala lepi razgled. Ko se je solnce že precej bližalo svetlemu morju, se podava navzdol. Kakor v tem kamenitem morju ni drugače mogoče, so pota pač tudi strašno kamenita in utrudljiva. Vrhu tega so pečine raznih jarkov in dolin skoraj čisto navpične in vodi pot po strminah preko silnih prepadov. Zato so pa gorske doline naravne trdnjave. Tukaj je srce vsega maronitskega naroda. Ko bi Maroniti ne imeli nepristopnih bivališč, bi jih bili v stoletnih bojih kruti sovražniki že davno pomandrali, a gorske stene, ob katerih so hiše nazidane, kakor lastovičja gnezda, gorski svet s svojimi prepadi je branil vedno narod, njegovo prostost, njegove menihe, njegovega patriarha in njegovo trdno krščansko vero.

Tu sem med veličastni gorski svet, v samotne gorske doline so se pa umaknili tudi že v začetku krščanske dobe oni, ki so se odpovedali svetu in živeli le svojemu Bogu. Dolina reke Nar Kadiša, t. j. „svete reke“, nosi, kakor reka sama, ime: „Dolina svetnikov“. Zgodovina samostanov Kozača in Kanobin je ob enem tudi zgodovina Maronitov. Popotnik se čudi, da so pota tako slaba, dočim se vidi povsod velika

skrb in marljivost; a ravno s tem hoče Maronit braniti svojo naravno trdnjavo, ki je branila od nekdaj tudi njega. Ne brez težav prilezeva z Elijem v Bšere, ki leži sredi zelenih nasadov na širokem hrbtišču. Pečine tega hrbtišča padajo skoraj navpično proti dolini Kadiša, tako da je lega nad vse romantična. Vas ima štiri maronitske cerkve in latinski samostan, kjer so naju sprejeli z veseljem.

Proti večeru sem šel na rob prepada in čakal na solnčni zaton. Takega veličanstva še nisem videl nikoli. Morska ravan je kakor čisto zlato; vsak val se razločuje in kakor neizmerna vojaška krdela so njih srebropeni grebeni. Polagoma je šlo solnce

— — — — — spat,
za morje v svoj kristalni grad.

In zdaj je naš Libanon pričel žareti. V najbujnejših barvah se lesketa obrežje, obrobljeno s srebrnim pramenom svoje peščene meje, žari pogorje pod menoj in okoli mene, pravi planinski raj, kakoršnega pozna le Libanon, in za menoj poljubuje zadnji solnčni žarek snežena pleča in bele glave libanonskih očakov, da se dviga njih žar tja do nebnega oboka.

Povsod se vidi, s kako marljivostjo je obdelan skalnati, trdi svet. Zid je za zidom, vsaka ped zemlje je izrabljena, povsod nanošena prst, napeljana voda, vse lepo očiščeno — zares Maroniti so delaven narod, marljiv, skrben, in zaslužijo naše občudovanje. Kako prijetno je med temi zelenimi logi orehov, fig murv in vitkih topolov v šumenju bistrih vodá! Že so prve zvezde nastopile svojo nočno stražo, ko sem se vračal v vas; božji mir se je vlegel na gorski svet.

Nedelja, dne 3. rožnika.

Ker je imel Elija opraviti pri patriarhatu, sva morala drugi dan najprej v samostan Kanobin, kjer je že od nekdaj sedež maronitskih patriarhov. Te težavne poti ne bom zabil nikoli; to ni bila hoja, ampak mestoma plezanje preko prepadov in po silnih strminah. Samostan Kanobin je prilepljen ob steno kakor gnezdo na zid. Koncem četrtega stoletja ga je ustanovil cesar Teodozij Veliki in od te dobe je njegova zgodovina tesno spojena z usodo maronitskega naroda. Saj je patriarh Maronitom ob enem tudi nekako svetni vladar. Poslopja so iz rezanega kamna, prava večna zidava, ob enem pa tudi velike umetniške vrednosti.

Vrata, oboki, stebri, hodniki so zidani v krasnem arabskem slogu, da se jih ne moreš nagledati. Za samotarje je svet in samostan kakor ustvarjen. Jaz bi v teh prepadih ne hotel prebivati.

Patriarh vlada deset škofij, katere pa seve niso velike. Ima okoli 1000 duhovnikov, približno toliko redovnikov in 400 nun. Število samostanov je primeroma jako veliko, okoli 50. Ti samostani pa niso podobni našim; večina redovnikov se bavi z delom na polju.

Ko je Elija opravil, sva lezla zopet navzgor v Eden, ker je odtod boljša pot na njegov dom. Proti večeru sva prišla v precej velik kraj, pravi trg, in našla prenočišče v hiši maronitskega župnika, kjer sva se dobro odpočila od težavnega pota.

Tudi Eden je sredi zelenih logov orehov, fig, sadja in belih topolov, prav na robu gorovja, ki oklepa dolino Kadiša. Razgled na sinje morje in snežene velikane je velikanski. V višini kakih 1500 *m* prebiva tu nad 400 maronitskih družin, ki so precej premožne. Župnik nama je pravil, da prihaja sem vedno več tujcev in iz Bejruta v vročih mesecih mnogo letoviščarjev. Čedne hiše pričajo o marljivosti prebivalstva, dobro obdelana polja, vinogradi in obilni nasadi o njegovi delavnosti. Na Jutrovem, v domovini lenobe, je taka skrb za polje in hišo dvojne hvale vredna.

V gorah in nepristopnih jarkih prebiva leto in dan siromašno ljudstvo. Večkrat sva z Elijem naletela na take pastirje, ki so plezali za svojimi črnimi dolgouhimi kozicami. Po zunajnosti teh ljudi ne smeš soditi; njih obleka je razcapana, lasje in brada divja, lice zagorelo od solnca in ostrih vetrov. A če pogledaš tem ljudem v oči, vidiš, da prebiva pod to lupino zlato jedro, dobro maronitsko srce. Misijonarji tudi teh pastirjev ne zabijo, da jih vsaj nekoliko poučé v krščanskih resnicah.

Pri misijonarju. Zerarta.

Drugi dan, ko sva zapustila Eden, sva naletela v dolini Heiruna na francoskega misijonarja iz Bejruta, ki je poučeval kakih 200 pastirskih otrok, dečkov in deklic, ter jih pripravljal na prvo sv. obhajilo.

Pravil je nama, kako izvršuje svoj težavni poklic v gorskem svetu.

Kadar pride v določen kraj, zadoni mogočna trobenta, da se njen glas razlega od sela do sela, od peči do peči, tja do višav, kjer imajo pastirji svoje črede. V vaseh, kjer

so cerkve, se da znamenje z zvonom in tako se razširi hitro po sosednih gorah novica o prihodu misijonarjevem. V par urah se zberejo od vseh strani otroci; z neznansko spretnostjo plezajo po strminah navzdol. Vsak prinese majhen zabojček z arabskim kruhom ali kakim sadjem, in predvsem pride vsak s svojim ukaželjnim srcem. Na prostem, pod košatim hrastom je šola. Pogostoma pridejo tudi starši poslušat; bližnji pastirji priženejo kar tudi svoje črede, tako da je cel zbor ljudi in živali.

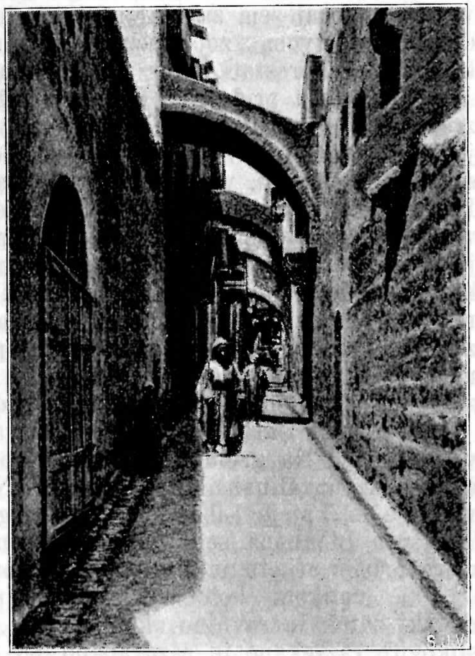

Takozvana „ulica bolečin“, del križevega pota, v kateri se nahajajo 5., 6., 7. in 8. postaja. — 5. postaja je na levi strani, ob prvi hiši.

Misijonar nama je pokazal, kako poučuje. Za uk v pisanju in branju ni časa; zato morajo pomagati tembolj velike podobe, na katerih so naslikane v vidnih potezah svete zgodbe.

Zaporedoma je razobesil podobe kar na drevo in kazal z dolgo palico posameznosti ter razlagal. Od vseh 200 otrok ni nobeden črhnil besede; neprestano so bile njih velike, temne oči obrnjene na podobo in misijonarja. Na obrazih se jim je bralo, kaj čuti njih srce; veselje, strah, gnus. Ko razobesi misijonar podobo, na kateri je v prav živi podobi sam „bognasvaruj“, začne ves zbor krepko pljuvati, da eden pred drugim ni varen, in v očeh zablisne ogenj studa in gnusa nad tem morilcem človeških duš. Nasprotno pa, ko pride podoba Zveličarjeva in njegove blažene Matere, se vsi spoštljivo priklonijo in se dotaknejo z desnico čela, kakor jutrovec pozdravlja in skazuje spoštovanje.

Predolgo seve ta pouk ne traja, ker je pastirskih otrok veliko. Končno se na kolikor mogoče sijajen način obhaja slovesnost prvega svetega obhajila. To je veselja in radovanja, zakaj vsak dobi nekaj za spomin, najrevnejši navadno celo obleko. Ves narod je na nogah, vsak hoče biti deležen veselja. Skoraj sem zavidal misijonarja, ki deluje med tem dobrim ljudstvom, a zopet sem se spomnil na trud in težave, katere mora prestati, kdor živi na teh gorah.

Polagoma prideva z Elijem v nižji svet. Sveži gorski zrak se je umaknil vročini in pot nama lije po obrazu. Svet je v nižavah in hribih seveda še bolje obdelan; povsod so speljani nasadi, vinogradi, polja. Največ se pridela vina. Libanonska kapljica je znana po vsem svetu. Odkar se vinogradi obdelujejo po evropejskem, modernem načinu, se je kakovost zboljšala in v vsakem mestu na Jutrovem najdeš kleti z napisom: „vin de Liban“, vino libanonsko. Poleg vina redi Maronite tudi sviloreja, ker je tu za murve izredno dobra zemlja. Celi logi murv, fig, orehov, topolov, pinij in različnega sadja so na desni in levi, vse zavarovano z dobrim zidovjem; krasen je pogled na te sadne in vinske gorice.

Pri vasi Ijal se odpočijeva; nisva več daleč od Elijevega doma. Na griču nad vasjo je precej velik grad, večinoma v razvalinah. Moram iti gor. Nov svet se odpre. Tu vidiš še le, kaj je Libanon, in zakaj ga Arabec tako slavi. Ta stran Libanona se z vzhodno stranjo ob Votli Siriji ne more primerjati, tu je življenje, tam puščava.

V velikem kolobarju obkrožujejo sneženi velikani morski zatok in ravnino okoli Bejruta. Mogočno pogorje je slikovito razsekano in razdrapano po neštevilnih jarkih in prepadih. Iz morja se dviga polagoma zelena ravan; nje lepota se meša s sijajem in bliščem morskih valov.

Prav pravi Arabec, ako zatrjuje, da obsega Libanon vse štiri letne čase. Na glavi vlada zima, na plečih cveti pomlad, ob znožju njegovih dolin in hribov zori jesen in ob morski obali mu pri nogah poletje kuha ob šumenju morskih valov najfinejše sadove.

Krasen pogled! Svetel pas morskega peska loči tam doli zeleno obleko vrtov in logov od morja. Tu je dom vinske trte, murve, sadja; vmes so livade s topoli in gostim grmičjem. Nekoliko višje se svetijo polja z rumenim žitom, svetlobledi logi oljk, vmes rdečkasto skalovje. Hribi so posejani s samostani, vasmi, cerkvami; tu ima bogatin svoja letovišča, tu je kraj z rajskim podnebjem. Na razdrapanih višjih strminah je dom pastirjev, sredi temnih gozdičev vedno zelenih ceder, ob strmoglavih prepadih in navpičnih stenah. Libanon, po pravici se proslavlja tvoja lepota!

Še kake pol ure greva skozi oljčne loge. Sredi prijazne dolinice se prikaže med belimi hišicami velika cerkev. To je Zerarta, Elijev dom. Kako se začudi njegov brat, majhen posestnik in zidar, ko naju zagleda, in kako so mene gledali njegovi otroci s svojimi velikimi, nedolžnimi očmi. Ko družina izve, da sem tudi jaz abuna (naš oče), duhovnik, in sicer iz krajev daleč tam za deveto goro, veselja in začudenja ni bilo konca ne kraja. Z majhnimi darovi si hitro prikupim srca peterih otrok in kmalu sem tudi jaz njih „stric“.

Zerarta leži v majhnem kotlu. Proti morski strani je precej visok hrib, zato je zima mila; mrzli morski veter ne pride tja. Ker je pa vendar na višini, tudi poleti ni one hude vročine, kakor na morski obali. Premožnejše družine se po zimi iz mrzlih višin preselijo sem. Hišice so jako čedne in skoraj vsaka ima proti solnčni strani zavarovan hodnik, nekatere lepe steklene verande.

Obiskala sva z Elijem več družin, ki so ž njim v sorodstvu.

Drugi dan je bil pogreb nekega duhovnika. Cerkev je bila natlačena vernikov. Mrliča prinesejo v mašniški obleki na stolu sedečega v cerkev. Med opravilom, ki je trajalo precej dolgo, so verniki v procesiji stopali k stolu in mrliču poljubovali križ, katerega je držal v roki na kolenih. Župnike in škofe pokopljejo iz spoštovanja sedé. Grob je jako priprost in se ob gotovih prilikah pobeli z apnom. Pretresljivo je prepevanje pri mrtvaškem obredu. Vse, tudi jezik, je še kakor v prvih časih krščanstva. Zapazil sem pri tej priliki še drugo posebnost Maronitov. Večkrat sem bil v njih cerkvah, a nikoli se mi ni zdelo ničesar izvanrednega, da ima cerkev le en sam oltar. Menil sem, da ni več duhovnikov. Tu v Zerarti sem še le zapazil, da je to posebnost njih obreda, prav iz prvotnih krščanskih časov. Pri sv. maši namreč je bil en sam mašnik pri oltarju, drugi so mu stregli, nekako tako, kakor pri nas pri posvečevanju novih mašnikov. Vsi govorijo glasno posvečevalne besede in postanejo na ta način deležni darovanja. Maša in duhovne molitve so v starosirskem jeziku, katerega pa ljudstvo ne razume več. Vsakemu, ki se namerava posvetiti duhovskemu stanu, je na prosto dano, pred mašnikovim posvečevanjen oženiti se. Mnogi tega ne store. Kdor želi kako višje mesto, mora ostati neoženjen.

Narod spoštuje vsakega duhovnika, a otroci oženjenih duhovnikov niso na dobrem glasu.

V Tarabul.

Abuna Elija bi bil rad obiskal še svojega strica, ki je maronitski škof v večjem kraju ob cesti v Bejrut. Parobrod pa vozi le vsakih 14 dni iz bližnjega Tarabula v Bejrut in Hajfo, in takrat je potekal že tretji dan najnega prihoda. Ker tako dolgo nisva mogla izostati, sva morala vzeti slovo od prijazne Elijeve hiše. Vsa družina naju je spremljala do kraja, kjer se cesta nagne v dolino Kadiša. Brat je šel še z nama v mesto, žena in otroci pa so se vrnili.

„Hatrak, hatrak“ so klicali s svojimi nežnimi glasovi za nama. „Alah jeselimek“ — Bog vas ohrani, sva jim odgovarjala z Elijem. Ločili smo se, a mnogokrat romajo moje misli še v prijazno hišico tam med bujnimi vrtovi na zelenih hribih libanonskega pogorja.

Neznosna vročina trpinči potnika v nižavi. S čela kar lije in oči ščeme od bleščečih solnčnih žarkov. Na morju se zapazi rdečkasta plast; bliža se hamzin, vroči jug, in precej močno se že sliši šumenje morskih valov. Komaj sopihamo, ko jahamo med lepimi nasadi fig, murv, oljk in zelenimi vinogradi, iz katerih se svetijo zreli grozdi.

Končno smo v mestu Tarabul, nekdanjem Tripolisu, ki šteje 25.000 prebivalcev. Nekdaj je bilo ob morski obali in je v zgodovini, posebno ob času križarjev igralo važno vlogo. Mesto nima ničesar posebnega; hiše, bazar, ceste, vse je kakor povsod na Jutrovem. Kristjanov je okoli pettisoč; misijonarji imajo lepe šole, posebno francoske sestre.

Pri prijaznih frančiškanih smo obedovali. Sredi popoldneva je vzel Elijev brat slovo, midva sva se pa odpeljala po cestni železnici v pristanišče el-Mina, ki je od mesta kake pol ure oddaljeno. Parobrod se je že gibal daleč zunaj na morju v nemirnih valovih. Na obali se vidi nekaj starih stolpov iz križarskih časov. Mestece je jako živahno. Ker sva se bala, da bi veter ne postal še silnejši, sva se kar prepeljala na jako elegantni francoski parobrod, dasi je bil čas odhoda določen še le okoli polnoči.

Proti večeru je hamzin skoraj ponehal, in poživila nas je krepka morska sapica. Dolgo sem sedel tam na visokem krovu parnikovem in gledal na divni Libanon, čigar sneženi vrhovi so se lesketali v žarkih zatonelega solnca.

Bejrut.

„Bon jour, mon ami — dobro jutro, prijatelj“ — mi je zaklical Elija, ko sem po sladkem spanju odprl oči. Parnik je stal in svetel dan je žarel skozi majhno okence v nežno kabino.

„Ali kaj je to?“ „Menda me vara moje dobro oko?“ „Nismo li pred evropskim mestom?“ tako poprašujem, ko še napol v sanju gledam na morje popolnoma evropejsko zidanih hiš. Kmalu mi je jasno. Dasi smo v času para, elektrike in raznih „glavopobilov“, v eni noči se ne pride v Evropo. Mesto, ki je tako slikovito napeljano ob vznožju zelenih hribov, je veliko kupčijsko mesto Bejrut. Ves dan ostanemo tu, torej je dosti časa, da si ogledamo tudi ta znameniti kraj ob Libanonu.

Najprej se podava k jezuitom, ki imajo velikanske zavode v najbolj živahnem delu mesta. Elija je bil pri njih vzgojen, in tudi jaz sem imel tam že znanca, mladega profesorja s Tirolskega, s katerim sem se seznanil na Karmelu. Ker ni nevarnosti, da bi kam zašel in je Bejrut pretežno krščansko mesto s popolnoma evropskim značajem, sem kar sam začel romati iz ulice v ulico, od trga do trga.

Dasi je že ob časih Feničanov stalo tukaj mesto in je stari Berit večkrat igral v zgodovini precejšnjo vlogo, se vendar takoj vidi pri prvem sprehodu po ulicah, da se je mesto razcvetelo še le v zadnjih deset letih in je njegov živelj trgovina. V velikanskih izložbah se vidijo večinoma evropski izdelki; večji trgovci imajo svoje izložbe tudi v Evropi. Jutrovski značaj se vidi le v muhamedanskem oddelku. Krščanski del ima jako lične zidave. Mnogo stavb me je spominjalo na palače v Benetkah: sredi hiše je dvorana z velikimi okni, pravo benečansko pročelje. Ulice so jako živahne; pešci, vozači, jahači, v vednem toku semintja, a vse se vrši bolj mirno, z neko evropsko olikanostjo, le v bazaru je hrupno. Čudil sem se, da se tukaj poleg arabščine skoraj izključno govori le francoščina. Večina kristjanov je namreč katoliška in imajo Francozi s svojimi izvrstnimi zavodi največ vpliva pri domačinih. Tudi protestantje se prizadevajo pridobiti si veljavé in posebno Amerikanci imajo velikanske zavode, a Francozov ne bodo izpodrinili.

Sredi ličnih hiš se zapazi mnogo cerkvâ; križ je popolnoma obvladal polumesec. Bejrut je tudi na zunaj krščansko mesto.

Kakor povsod so si muslimi, gospodarji dežele, tudi tukaj prisvojili, po domače, ukradli, kar so naredili kristjani. Nekdanja katoliška škofova cerkev, krasna zidava iz prvih časov križarjev, je danes njih glavna mošeja. Kmalu bi bil imel jaz ravno tukaj veliko sitnost. Ko zagledam stavbo, vidim da je cerkev, a menim, da je krščanska in kar, meni nič tebi nič, hočem vstopiti. V pravem času še me zapazi neki mož in mi pove, da je to mošeja. Pri jezuitih sem pripovedoval, kaj se mi je pripetilo. Rekli so mi, da moram biti vesel, ker se vstop še celo potom konzulata prav težko dobi. Lahko bi me bili muslimi radi moje neprevidnosti občutno naklestili.

Najlepši del mesta je Ras Bejrut. Tu imajo bogatini, zlasti konzuli, sredi krasnih nasadov svoje razkošne palače. Kako prijetno je v teh logih samih oranž, murv, fig, mogočnih visokih palm in sadonosnih vinogradov! Povsod vladata red in snažnost in vse se stori, da je bivanje kolikor mogoče prijetno. Škoda le, da je tam tudi velik prostor samih peščenih goric; veter žene ta pesek vedno bolj blizu nasadov. Tudi nasadi lepih pinij tega neznatnega, a trdovratnega sovražnika ne zamorejo premagati.

Cesta gre v ovinkih proti morski obali. Nasproti mičnim otokom se nahajajo v skalovju znamenite jame, „golobje jame“ jim pravijo. Na večer se menda v njih zrcali morje v najbujnejših barvah. Zdaj se ni zapazilo ničesar posebnega, večera pa nisem mogel čakati. Lepi ste dve skali, pravi orjakinji, ki kljubujete navalu morskih sil. Skozi eno vodijo naravna vrata.

Popoldne me je spremljal tudi Elija. Šla sva najprej v „erš“ — to je krasen gozd samih mogočnih pinij ob cesti proti Damasku. Tukaj je zbirališče fine družbe, tukaj se šopiri bogastvo in velikomestna eleganca. Ognjeviti arabci v z zlatom obloženih kočijah, Evropejci v najfinejši noši, domačini na konjih, kakoršne moreš videti le na Jutrovem, gospodje v slikovitih nošah, ženske v težki svili. Omamil me je lišp, osupnilo bogastvo, slišal sem njih smeh, videl lesketati se temne oči — ali je pa res srečno tudi njih srce? Zavidal jim nisem njihovega bogastva.

Pri krasnem zavodu francoskih sester na gori Dimitri sva z Elijem počivala dalje časa in uživala razgled na mesto in okolico. Bejrut je mesto svile, svilena zares je pa tudi njegova lega.

Kakor ljubko dete se oklepa zatoka svetega Jurija. Nemirno morje mu peva s svojim šumenjem staro in vedno novo pesem, kakor majka ob zibelki; temni logi tvorijo njegove kodre in njegova obleka se ovija okoli libanonskih hribov.

Po železnici se peljeva z Elijem k iztoku „Pasje reke“. Stari so jo imenovali Lykos. Skalovje sega čisto do morske obali, tako da nastane tesna ožina. Ob stenah se vidijo čudni napisi iz starodavne dobe. Vsi mogočneži, ki so se v teku tisočletij borili za dežele pod Libanonom, so se tukaj ovekovečili v neizbrisnih spominih: asirski, egiptovski, latinski in grški napisi poročajo o njih zmagah. Zdrobljena so njih kraljestva, a morje jim peva še vedno slavnice s svojim bobnenjem.

Mogočen kamnit most vodi čez reko. Tam na samotni skali sredi valov je bajda stal iz kamna izsekan pes, ki je z lajanjem naznanjal prihod sovražnikov. Po njem je dobila reka svoje ime.

Pripeljeva se nazaj. Čas je, da greva na parobrod.

Ko smo odhajali se je mesto lesketalo v žaru neštevilnih luči. Moje oko pa se je obračalo gor na višave libanonske. Krasna gora, ali te bom videl še kedaj?

V Jeruzalem.

1. Iz Haife v Jafo.

V soboto, dne 9. rožnika.

Dolgo že bivam v Sveti deželi. Mnogokaj sem videl. Prepotoval sem Galilejo, obiskal domovino Gospodovo, molil na svetih mestih. Gledal sem Damask, oko puščave, preplazil Libanon, obiskal cedre. A moje oko še ni videlo ničesar, ker do sedaj še ni zrlo tebe, o sveti Jeruzalem!

Obiskati tvoja svetišča, je bil moj prvotni namen. Videl sem več, ko sem sprva želel, ali sedaj prideš na vrsto ti, kraljica narodov, ti sveto mesto, moj Jeruzalem!

* * *

Treba je bilo vzeti slovo od Karmela, od Galileje. Kako so se mi kraji prikupili, kako težko je bilo slovo! Srce me je vleklo proti Jeruzalemu, tudi spomin na domovino se je

vzbujal — ali kljub temu sem bil z vso dušo na tako ljubih krajih.

Zadnjikrat odmašujem v lični kapelici skrbnih sester na svetem Karmelu. Maronit Jusuf mi streže v praznični narodni obleki. Marun in drugi zidarji so pri svetem opravilu. Bolestno je slovo od kraja, od sester in najbolj od libanonskih sinov. Nikoli bi ne bil mislil, da so zlate maronitske duše tako vdane priprostemu tujemu duhovnu. Jusuf me spremlja velik kos pota, mi seže še enkrat krepko v roko in se nemo vrne.

Jaham po višavi proti karmelskemu svetišču. Krasen dan. Zdi se mi, da je vsa priroda v praznični obleki. Nad gore in doline siplje solnce svoje svitle žarke. Sinje nebo žari in morje, ah, to modro, nepregledno morje, nikoli še ni bilo tako lepo, kakor danes! Večkrat se ustavim in občudujem. Živo čutim, kako se mi je prikupil moj začasni karmelski dom.

Dospem v svetišče Device karmelske. Iskreno jo zahvalim za vse dosedanje varstvo. Priporočim se ji za nadaljno pot in za vse življenje.

> Pod tvojo brambo zvesto,
> Gospa preljubezniva,
> dni mojih tek izliva
> naj v rajski se zaton!

Od tega kraja, kamor sem tako rad zahajal, se ne morem ločiti. Podam se na vrh gostišča. Od treh strani me obdaja bliščeče se morje. Ne morem se nasititi njegove lepote. Še enkrat se obrne oko proti vzhodu, na gore in doline. Duh mi roma v Nazaret, na Tabor, na blažene bregove Galilejskega morja, v Damask in na snežnike libanonske. Koliko blaženih spominov me veže na te kraje, katere po človeški sodbi zre danes zadnjikrat moje oko!

Zahvalim zveste čuvaje svetišča za njih ljubeznivost in odidem.

V luki pred mestom leži zasidran italijanski parnik, ki me ima odpeljati proti Jafi.

Prtljaga je kmalu pospravljena. Težko je tudi tu slovo od vseh, s katerimi sem se bil seznanil. Prijazni o. Kandler, sin ogrskih ravnin, in blagi Abuna Elija, moj zvesti spremljevalec na popotovanju čez Libanon, me spremita do pristanišča. Čolnarji silijo, ker se že mrači. Z Bogom, mile duše, Bog vaju obvaruj! Z Bogom, Haifa, z Bogom, zeleni Karmel!

Parnik „Orione“ je jako eleganten. Potnikov ni preveč. Med njimi je tudi frančiškanski brat z dragomanom. Seznanil sem se ž njima v Haifi, ko sta bila tu s karavano, katero sta spremljala v Damask. Sedaj sta na povratku v Jeruzalem. Ves čas smo skupaj.

Dolgo se sprehajam v večernem hladu na krovu. Kako mirno je danes morje in kako je pljuskalo tedaj, ko sem prišel sem!

Mesto Haifa s Karmelom se prišteva najlepšim krajem Jutrovega. Večerni žar podvoji ta kras.

Na ladji postaja vedno bolj mirno. Večina potnikov se je podala spat; ostal sem na krovu sam.

Še en zadnji pogled na mesto, ki žari v neštevilnih lučih, na prijazno kolonijo, na Marijino svetišče tam ob karmelskem robu, na moj bivši dom gori na višavi, na vitke palme, ki se gibljejo v večernem pišu, na obrežje Gospodove domovine. Potem se podam k počitku.

V nedeljo, dne 10. rožnika.

Ko se zbudim, sije solnce v kabino. Pri mirnem morju je noč na ladji najprijetnejša. Redni strojevi sunki so kakor mila pesem, rahlo ladjino gibanje pa nas zaspančka kakor materina zibelka.

Takoj se podam na krov. Prior karmelskega samostana, ki je bil tudi z nami na ladji, sedi zgoraj zatopljen v svoje dnevnice. Pozdravim ga in se vsedem poleg njega.

Nedelja je. Takega jutra še nisem imel v življenju. Nepregledna morska ravan se lahno giblje. V solnčnem svitu so grebenčki valovja kakor svetli biserji na temnomodrem žametu, po katerem mirno drči naš parobrod. Ne daleč se vidi svetel pas obrežja, za njim v modrikastem svitu obrisi gorovja. Kako prijazne so danes te višave! Pa nekoč vas je že zrlo moje oko. Tedaj so se nad vami kopičili črni oblaki, danes pa žari nepopisno lepo jutranje nebo. Srečavajo nas posamezne jadrnice. Krasen prizor! Kakor peruti velikanskih ptic so razpeta njih jadra. Vedno več je takih belih ptic. Vse kaže, da se bližamo pristanišču.

Stopim na drugo stran krova. Na nizkem obrežju v daljavi vidim temnejšo kopo. Vedno bolj se ji bližamo. Kmalu razločujem zidovje, vidim stolpe, hiše. Ni treba nikogar vprašati: to je Jafa, to so vrata Svete dežele, to je sprejemnica za kraljevi Jeruzalem.

Hitro se dviga mesto iz morja, podobno ponosni morski trdnjavi. Pred njo je nekaj parobrodov in mnogo jadrnic. Tudi naše sidro zabuči v morsko globino. Tokrat torej smemo izstopiti. Prijeten duh iz vrtov nas obdaja, sladak pozdrav iz jeruzalemskih preddvorov.

Ali kaj je to? Morje je mirno, a tam na obrežju je cel plot ostrih zôb. Zdaj pa zdaj pljuskne morski val v steno, da se razlije kot bela pena po kamenitem plotu. To je pošast, pred katero trepeče toliko potnikov. To je skalovje, ob katerem se je razbil že marsikateri čoln. Danes pa ni treba imeti strahu. Saj vidimo, kako se arabski čolni dvigajo čez ta plot in se bližajo našemu velikanu. Poprosim brata frančiškana, naj se pobota tudi za mene. Kmalu sedimo v čolnu. Zdaj smo pred zobmi! Malo me vendar strese. Ali veslarji znajo porabiti ugodni trenutek, ko pride val. Čoln se dvigne, vse zakriči — in srečno smo v malem pristanu.

S turškimi uradniki sem tokrat prav lahko opravil s primernim bakšišem. Nemudoma se s priorjem podava v latinsko gostišče in poprosiva dovoljenja za sv. mašo, kar so nama radovoljno dovolili. Že od morske strani se vidi cerkev sv. Petra, ki kraljuje nad vsem mestom.

V cerkvi se je ravno pričela farna služba božja. Po maši se podam takoj v cerkev nazaj. Krasna stavba, pravi biser laškega sloga. Iz pestrih oken se vsipava jutrovsko solnce na vernike, ki polnijo prostorno cerkev. Moški so ločeni od žensk. Vse je v prazničnih oblekah, ženske v belih haljah; povsod mir, pobožnost, zbranost. Arabski pater, s katerim sem se pozneje vozil v Port-Sajd, pridiga. Nad leco je umetna palma. Pri maši pojejo arabski šolarji otožne arabske pesmi. Ni ravno lepo to petje, a globoko ti sega v srce.

Podam se na streho, odkoder je krasen razgled. Pod nogami je neizmerno morje; za mestom slavni jafski vrtovi, krasna saronska dolina, judovsko gorovje. Kako lep je tu božji svet!

Ni časa za dolgo občudovanje. Grem k zajtrku. Tu najdem kanonika Senna Freitas iz Lizbone. Tudi on bi si rad ogledal mesto. Hitro sva edina.

Peš se podava tja proti svetilniku, kjer je hiša Simona usnjarja. Pri tem je stanoval sv. Peter, ko je bival v Jafi. Ni nič posebnega videti. Zidovje je silno staro. Pijeva v spomin iz studenca, dava muslimskemu čuvaju mošeje, v katero je hiša spremenjena, bakšiš in greva po raznih ulicah. Vse je silno ozko; po stopnicah se gre navzgor in navzdol, med hišami je mnogo obokov. Najbolj živahno je na trgu ali bazarju. Tu vidiš najrazličnejše blago in ljudi iz vseh narodov. Jafa ni sicer velika, a pravo svetovno mesto.

Najameva si voznika. Velim mu: Abu Nebut. To je namreč mošeja s studencem, ki je sezidana nad hišo vdove Tabite, katero je sv. Peter obudil od mrtvih. Vidi se njen grob in več drugih grobnih jam. Blizu je velik ruski stolp. Odtod se peljeva v novi del in med vrtove.

Na ure in ure se razprostirajo ti svetovnoznani nasadi z najžlahtnejšim sadnim drevjem. Vigredi je tukaj pravi raj. Zdaj so sadovi večinoma pobrani, le vinska trta je v najlepšem rastu.

Povsod se vidi goli pesek, na katerega so nanosili rodovitne prsti. Neprestano se črepa voda in se namakajo nasadi. Tukaj je dom oranž in limon. Nad celimi gozdovi žlahtnih dreves se dvigajo ponosne palme. Ti vrtovi niso ravno za izprehode, na cesti je silno prahu, ali bogastvo njih nasadov je neprecenljivo.

Vstavimo se pred „Hotel Jerusalem“. Templerji imajo na tem kraju svojo kolonijo in za posestnika hotela sem imel od templerjev v Haifi pismo. Poživiva se pri čaši izvrstnega monakovskega piva. Preskrbim se tudi z vzhodno afrikanskimi smodkami, katere se dobijo le pri templerjih.

Ker je bil še čas, peljeva se v približno pol ure oddaljeno drugo kolonijo Sarona.

Vrt sledi vrtu, vinograd za vinogradom. Kakor v Haifi, so tudi tukaj prijazne hišice sredi lepih vrtov. Povsod se pozna, da so prijazni Švabi, ki imajo sicer čudne verske nazore, silno pridni. Vse je v najlepšem redu, polja uzorno obdelana, ceste in pota gladka. Pogled na Jafo se mi je od te strani zdel še lepši, kakor od morja. V ospredju nepregledni vrtovi, v ozadju med palmami hiše in stolpi cerkvâ in nad tem krasom se vsipljejo solnčni žarki, prav bajeslovni svet.

Vrneva se in prideva ravno prav k južini. Iz divana ali skupne govornice zrem še nekaj časa na morje in na ulico ob bregu, kjer se gnetejo ljudje. Pa me ne zanima več toliko to drvenje in vrvenje, zakaj moje misli so že tam za gorami v — Jeruzalemu.

Oglasi se naročeni voznik. Vsedemo se in urno oddrdra z nami na kolodvor jeruzalemske železnice.

2. Iz Jafe v Jeruzalem.

Kako olajšana in okrajšana je romarju pot sedaj! V prejšnjih časih je bila velika nevarnost že Jafa sama. Mnogi so prišli po neštevilnih nevarnostih sem, tukaj jih je umoril muslimski fanatizem. Drugi, ki so ušli tej nevarnosti in so mislili, da že stojijo pred Jeruzalemom, so bili oropani in pobiti v judovskem gorovju. Sedaj se ni treba bati ne fanatizma Jaflanov, ne gorskih roparjev. Romar kupi listek in se vsede, k večjemu se bo moral boriti za sedež, ako je vedno toliko potnikov, kakor jih je danes. Vlak gre pač le enkrat semintja in danes je nedelja. Tudi ti potniki so iz vseh narodov in od vseh vetrov, največ nekdanjih gospodarjev teh dežel — Židov.

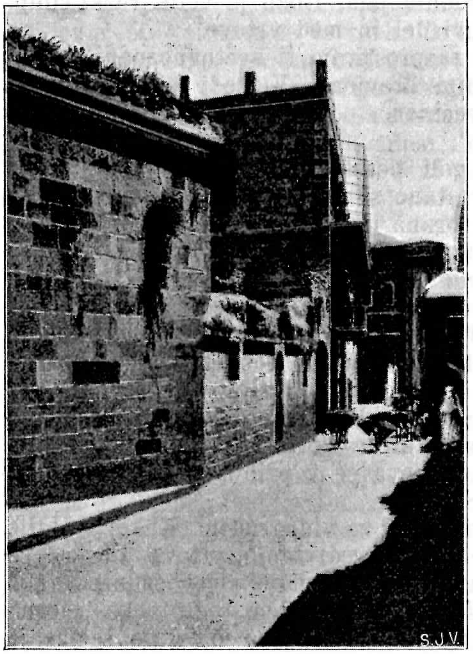

Četrta postaja križevega pota.

Huda vročina nas muči. Končno se vlak začne pomikati. Na konju, ali v vozu bi bilo potovanje bolj zanimivo in mnogi potujejo kljub železnici še dandanes po stari cesti; mnogokaj pa se lahko opazuje tudi iz železnice.

Proga gre okoli mesta v velikem krogu sredi samih vrtov. Ni mogoče naštevati vseh sadnih dreves, ki tvorijo cele gozde. Še sedaj je vse lepo zeleno; tudi drugega drevja ne manjka. V senci se skrivajo lične vile; v resnici pravi raj.

Obrnemo se proti jugovzhodu. Sprejme nas lepa saronska dolina. Nje lepota je vsled hude vročine precej zmanjšana. Pestre rožice so večinoma odcvetele, le trdi osat žari še na travnikih in sredi kamnov na pašnikih. Slavček je zbežal na gore libanonske; vročina ga je pregnala. Ostala je pa ljubka grlica, ki leta od drevesa do drevesa in gruli svoj „alah kerim“ — Bog je dobrotljiv!

Vigredi je dolina podobna velikemu cvetličnjaku. Nevesta „visoke pesmi“ trga iz tega cvetličnjaka in se primerja z najlepšimi cvetkami: z rožo in lilijo. „Jaz sem roža saronska in lilija iz dolin.“ (Vis. pes. 2, 1).

Vozimo po dolinci Miserara. Tupatam nas pozdravlja v kakem hladnem kotiču žareča glavica zakasnelega cvetu.

A naše oko se ne more nasititi druge lepote. Kamor oko seže, se razprostirajo žitna polja. Žito ravno zori — in zlato klasje je sedaj kras saronske doline. Vse priča o rodovitnosti te zemlje.

Na mnogih krajih je videti, kako se žito spravlja. Na oslih in konjih je donašajo na vaško gumno, kjer je vse polno kopic. Kmet se je preselil na ta prostor. Z delom se mu ne mudi, ker deža se ni treba bati. Nekoliko bolj se požuri le, če zaveje sem od vzhoda vroči veter. Tedaj goni neprestano svoja živinčeta na gumnu semintja, da se stareta steblo in klas.

Z veliko spretnostjo potem žito presipavajo z lopato proti vetru, kakor je bila navada že od pamtiveka. Vsa ta dela opazujemo na raznih krajih med vožnjo.

Pridemo v lep oljčen gozd. Kaj takega še nisem videl nikjer. Na levi se blišči med oljkami vitek minaret. Vlak kmalu obstoji. Mi smo v mestu Lida. Tu je sv. Peter ozdravil mrtvoudnega moža Eneja. Menda je tukaj tudi domovina sv. Jurija. Križarji so njemu v čast postavili veliko, lepo cerkev, ki je sedaj, žal, v oblasti Grkov. Pred vitezom na belem konju, ki seka po strašnem zmaju, imajo tudi muslimi strah. Tudi jaz sem zdihnil k svojemu patronu, pogumnemu krščanskemu vitezu.

Poleg oljk je videti mnogo murv, granat in palm, kar stori kraj prijeten.

Nekaj minut in vlak postoji v Ramlah. Tu je večje mesto. Poleg postaje se nahaja nekaj lepih dreves. Mesto je nekoliko oddaljeno ter ima okoli 7000 prebivalcev. Ramle imajo jako prijetno zimo; sedaj vlada silna vročina, ker ni vetrov. Nad mestom se dviga stolp 40 mučenikov, odkoder je bajda krasen razgled. Frančiškani imajo tu cerkev po-

svečeno sv. Jožefu in sv. Nikodemu, ki sta bila menda tukaj doma. V okolici mesta so bile večkrat bitke. Mnogo krščanske in turške krvi je teklo tu. Napoleon se je mudil tukaj.

Zarjaveli Arabec ponuja lepih fig, katerih si kupim za žejo. Sad je jako okusen.

Za Ramlami zavijemo v dolino es-Sarar. Proga se križa s cesto, ki vodi čez gorovje v Jeruzalem. Lepi, jako rodovitni kraji. Pšenica je kakor ščet, nič manj lep je ječmen.

Na levi strani se zapazi židovska naselbina Akir, menda na mestu, kjer je stal nekdaj filistejski Akaron. Tu sem so Filistejci pripeljali ugrabljeno skrinjo zaveze, pred katero se je njih malik Dagon tako imenitno zvrnil. V vsi okolici skoraj ni sela, ki bi ne imelo zgodovinskega pomena. Posebno je orjaški Samson v teh krajih največkrat naklestil Filistejce. Že sedaj je vse suho kot treska, in prav lahko je bilo Samsonu s pomočjo lisic požgati filistejska polja.

Pride postaja Sehed. Laške nune imajo v bližini samostan. Dve ste prišli pričakovat laške romarje. Povprašata mene. Povem jima, da ladja ni prišla ob pravem času, in se romarji pripeljejo še le jutri. Kraj je rodoviten, ali močvirnat in nezdrav; večinoma je sultanova last.

Za postajo Der Aban zavijemo med gorovje. Naš hlapon sopiha, da odmeva od golega skalovja. Proga gre ob potoku Sorek, ki je popolnoma suh.

Griči so obrastli le z nizkim grmičjem. Kraji so lepi, romantični; ko bi imeli kaj gozdov, bi bili našim podobni. Mestoma se dolina močno zožuje.

Frančiškan pokaže na levi višini obsežno skalo z jamo. Menda se je tu Samson večkrat skril. Nad višavami krožita dva orla. Čudil sem se nad množino kotorov ali skalnih jerebov. Cele trume tudi navadnih jerebov so frfolale pred vlakom. Lovska strast se mi je vzbujala.

Prijeten hlad odganja vročino. Višine so neznansko mične in nad njimi se razprostira krasno temnomodro nebo! Diven gorski svet.

V nižini in na pobočju raste žito. Siromašni felahi roparskih obrazov so pri delu; menda bo „gorskim orlom" rop stranski zaslužek!

Predno dospemo v Bitir, zapazimo tik proge zarjavelega pastirja, ki ima na glavi pravcati evropski — cilinder! Na glas se začnemo smejati. Gotovo je moral veter kakemu popotniku ukrasti to pokrivalo, katero je potem Arabec pobral. Arabski pastir — v cilindru — ali to ni za smeh?

Lepi nasadi pričajo, da mora biti v bližini živa voda. Res je. Ko se ustavimo v Bitirju, drvi vse k studencu pit; tudi našemu parnemu stroju se je grlo posušilo in ga pošteno napojijo.

Zemlja je skrbno obdelana; gredica je pri gredici. Takih vrtov je malo. Zelenjava se proda večinoma v Jeruzalem. Zeleno sadno drevje naredi pokrajino prijazno. Na višavi se vidijo ostanki starega zidovja. Tu je bila močna judovska trdnjava. Rimljani so jo oblegali nad tri leta. Bajda so pomorili toliko ljudi, da je kri segala konjem do nosnic in tekla do morja! Pri sporočilu bo precej židovske baharije.

Nekoliko višje od postaje se vidi med drevjem voda, ki curla čez skalo. To je ajn Hanjeh. Poročilo pravi, da je pri tem vrelcu Filip krstil črnega kamornika kraljice Kendaze.

Proga vodi močno navzgor. Dolina se imenuje el Verd, t. j. „rožni dol". Na višini se vidi več vasi. Svet je jako divji; samo skalovje povsod, od rož ni videti ničesar.

Dolina se začne širiti. Sprejme nas vadi el-Bukeia, stari Refajm ali dolina orjakov.

S kakšnim zanimanjem sem v šoli poslušal zgodbo o pastirju Davidu in orjaku Golijatu! In tukaj se je vršil ta dvoboj. S kamenčkom podere David „meseni stolp," da se omamljen zgrudi. Slavospevi Jeruzalemčank odmevajo po gorah in dolinah. Ta kamnita tla pa so pila kri padlih vojakov tudi še pri drugih priložnostih.

Ni več časa za zgodovinska premišljevanja. Popotniki postajajo nemirni. Solnce se je precej nagnilo. Na levi in desni so poslopja. Srečavajo nas cele trume ljudi. Pogledam iz okna in vidim skozi drevje velik zid . . . ni dvoma to je, to mora biti — Jeruzalem.

Oko se mi porosi, srce mi močno utriplje. Zares! Ponosna leži na višavi, obdana z močnim obzidom in ogromnimi stolpi trdnjava naše vere, kraljica vseh mest, ponos krščanskih narodov! Jeruzalem, moj sveti Jeruzalem, bodi pozdravljen tisočkrat!

Dolgo stojim in zrem kakor na prikazen iz drugega sveta. Omamljen sem od misli: „Jaz sem v Jeruzalemu!"

Vzbudim se kakor iz sanj. Na kolodvoru je velika gneča. Semintja drvi tok ljudi. Moje oko išče med množico svojega slovenskega rojaka. Sporočil sem mu o prihodu. Kako, da ga ne ugledam nikjer? Morda se je zakasnil? Postojim malo. Skozi množico se pririje mož, ki me zakliče po imenu. Hitro se razumeva. Poda mi listek. Preberem.

Rojak dr. Martin Ehrlich, vodja avstrijskega gostišča, mi sporoči, da je zadržan zaradi pogreba dragega slovenskega rojaka tam v Tan-Turju. Pošlje mi toraj izvoščeka, ki naj me pelje v gostišče.

Kakor blisk zdirjata iskra arabca navzdol v hinonsko dolino in onkraj po krasni cesti navzgor. Krasen pogled na mesto. Orjaško obzidje in ponosni stolpi se bliščе v žarkih večernega solnca. Preko Jafskih vrat jo zavijeva na severno stran. Zopet zidovje in ogromna vrata. Skozi temno zidovje prideva na živahno ulico, le malo še in arabca se ustavita; tu je avstrijsko gostišče v Jeruzalemu, toraj naš dom!

Ne traja dolgo in drugi voz pridrdra pred gostišče. Od pogreba prideta dosedanji vodja dr. Fellinger in novi vodja, rojak dr. Ehrlich.

Presrčnemu pozdravu sledi presrčen pogovor v pozni večer.

Dolgo že nisem spal tako sladko ko to prvo noč na domačih tleh v svetem Jeruzalemu!

Po Jeruzalemu.

1. Božji grob. Cesta Sitti Miriam. Gobovi. Ob mestnem zidu. Morija. Iz preteklosti.

Božji grob.

Prvo jutro v svetem mestu! V Jeruzalemu sem, ali videl še nisem svetih krajev. Kako je drhtelo po njih srce! Rojak me skoraj pokara, da sem tako zgodaj na nogah.

Odmašujem v lični domači kapelici. Dasi spominja v gostišču vse na dom in slavno Avstrijo, je ta prostor pravi jeruzalemski biser. Ni treba omenjati, da sem bil ginjen, ko sem prvikrat opravljal sv. daritev v mestu, kjer se je krvavo daroval večni veliki duhovnik.

Dr. Ehrlich ima še nekaj opravkov. Med tem si ogledam naš dom.

Postavim se k ograji nad vhodom. Na ulici je živahno. Ljudje in živali se gnetejo semintja. Obrnem se. Krasno poslopje. Najlepše v Jeruzalemu sicer ni, ali skoz in skoz dostojno naše domovine. Lepoto povišuje umetno napravljeni vrt, ki ga zamore le Jutrovo.

Fini, elegantni so tudi vsi notranji prostori, posebno oni v prvem nadstropju za plemenite romarje. Snažnost je naravnost uzorna. Vse kaže, da je vodstvo hiše v skrbnih rokah.

Poseben kinč notranjih prostorov so grbi znamenitih oseb, ki so bile tu kot romarji.

Ko je bil Jeruzalem še v oblasti križarjev, je bila navada, da so vitezi v cerkvi Božjega groba na steni razobesili svoje škite z grbi. Vitez je s tem daroval Zveličarju najdražje, svoje neoskrunjeno ime. Doma je potem lahko svojega sina opominjal: glej, grb tvoje krvi visi v Jeruzalemu v največjem svetišču, ohrani neomadeževano svoje ime!

Božji grob je v tujih rokah. Polkovnik pl. Himmel, ki si je v novejši dobi stekel za romanje v Sveto deželo nevenljivih zaslug, je obnovil staro navado in jo prenesel v avstrijsko gostišče.

Grbi romarjev iz cesarske hiše so v kapeli, drugi na hodniku prvega nadstropja. Spominske plošče imajo tudi skupna romanja.

Dr. Ehrlich me pride klicat za prvi pohod po svetem mestu. Vsakdo si lahko misli, kam se najprej obrnejo najini koraki. Jeruzalem in Božji grob je romarju eno in isto. Že sinoči sem gledal gor na ogromno kupolo, odkoder je donelo slovesno bobnenje zvonov. Sedaj sva na potu tja.

Stopiva na cesto in na mestu sva, kjer je hodil Zveličar s težkim križem, na poti „via dolorosa“, na pravem križevem potu. Njemu slediva. Na postaje se ozreva le mimogrede. Ozke, nesnažne ulice; zdaj se gre navzdol, zdaj navzgor. Povsod tudi polno temnih obokov, po tleh neredne, izhojene stopnice. Na levi in desni žgejo, cvrejo, pečejo; oster duh žali nos. Tok ljudi gre semintja, da se komaj varuješ sunkov. Sredi jeruzalemskega življenja sva in sicer sredi prav zemskega Jeruzalema. A kdo bi se brigal za te malenkosti. Duša je kakor v nebeškem Jeruzalemu. Ulic, kotov, raznih duhov in dišav, gneče ljudi in živali je konec, poleg lepe stavbe na levi zavijeva v prostorni preddvor — in Božji grob je pred nama.

Na obeh straneh so zidovja, ob katerih slone grški in armenski menihi. Samostani so njih lastnina. Na levi je tik pročelja mogočen stolp, kateremu se pa pozna ponižanje, ker so mu odvzeli glavo, vrhnji del. Iz dveh mogočnih lin se vidi nekaj zvonov; tupatam udari na uho njih otožni zvok.. Nekdaj je kraljeval ta orjak, z znamenjem sv. Trojice

na vrhu, nad Jeruzalemom; zdaj se mora skriti pred stolpi s polumescem.

Križarji so ga postavili. Kaj je videl, kaj doživel! Kolikim krasnim slovesnostim je bil priča, koliko zemskih mogočnežev in s kronami okinčanih kraljev je videl iti kot ponižne romarje čez ta preddvor, kakor tudi priprostega ljudstva iz vseh narodov in jezikov! Zrl je pa tudi dneve žalosti in propada. Prostori, katere čuva, so bili prazni, opustošeni in tožil je s prerokom Jeremijem: „Pota na Sijon

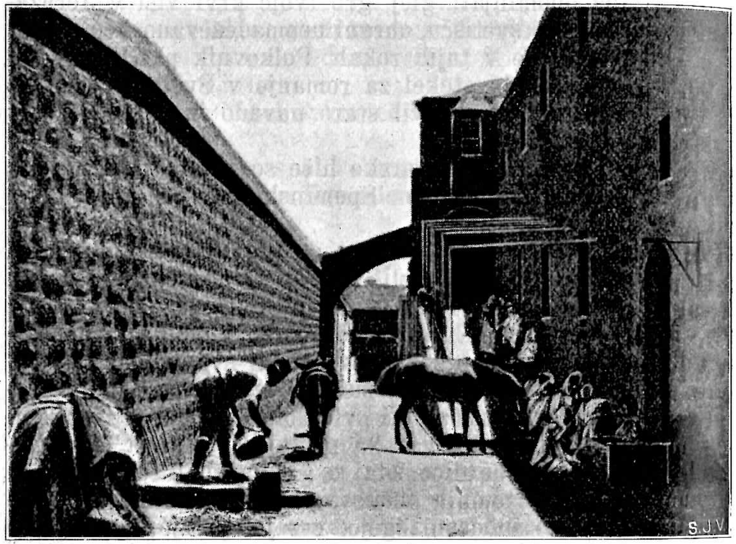

Vhod do turške vojašnice, kjer je stala nekdaj hiša Pilatova in je danes prva postaja križevega pota.

žalujejo, ker nikogar ni, da bi prišel k praznikom; vsa njegova vrata so podrta; njegovi duhovni zdihujejo; njegove device so brez krasu in sam je vtopljen v bridkosti.“ (Jer. žal. 1, 4).

Ljudi na tem dvoru nikoli ne zmanjka. Nekaj prodajalcev ima na tleh razprostrto svoje blago. Zdaj sva pred vhodom, pred zidovjem, ki oklepa največja svetišča.

Od dveh velikanskih vrat so desna zazidana, kakor tudi okna nad vhodom. Že ta pogled žali oko in srce. Kdor pride sem, mora imeti srce polno žive vere. Izključen je vsak dvom. Kraji so isti, na katerih so se vršile skrivnosti. Da ni vse tako, kakor bi želelo verno srce, za to se ne smeš zmeniti.

Vstopiva. Na levi slone čuvaji, muslimi, s cigaretami v ustih in črno kavo pred seboj. Ne zmenim se zanje. Pogledam na vse strani. Čuti me hočejo zapustiti. Odpre se mi nov svet.

Vidim ljudi, ki prihajajo in odhajajo, poklekujejo, poljubujejo tla. Gledam svetilnike, z zlatom in srebrom okrašene stene, nizke kapelice, velikanske stebre, ogromne kupole. Čujem molitve, govor, smeh. Zrem tisočere reči, a svojih misli nimam več v oblasti. Osupnjen, ginjen, iznenaden stojim. Rojak me opomni, naj stopim korak dalje.

Stojiva pred rdečkastim kamnom. Ob straneh je mnogo visokih svetilnikov, deset svetilnic obseva kamen z milo svetlobo. Tu je bilo telo Zveličarjevo maziljeno k pogrebu. Tu se sprejme katoliški patriarh, kadar pride k Božjemu grobu. Pokleknem in poljubim sveti prostor.

Pred nama je grda stena. Postavili so jo Grki, da si zagotovijo svojo posest; neznansko so s tem oskrunili vso stavbo.

Obrneva se na levo, kjer so stale žene. Le nekaj korakov je. Romar stopa molče z največjim spoštovanjem, zakaj tu se je premikal nekdaj najsvetejši mrtvaški sprevod. Mrlič, katerega so nosili, je bil božji Sin!

Jožef Arimatejec in Nikodem nosita s služabniki dragega mrtveca, Janez, Jakob in Peter, vsi škofje, zastopajo duhovščino. Za krsto pa žaluje mati bolečin, Marija, za njo Magdalena in druge pobožne žene. Sprevod pride do groba pod senco košatih cipres. Možje položijo mrliča v kameniti grob. Solnce zahaja. Krvavo rdeči žarki obsevajo žalujočo skupino, ki objokuje svoj najdražji zaklad.

Na vrtu je bil Zveličar pokopan. Iz rajskega vrta je prišel greh in ž njim smrt; iz tega vrta ob Golgoti rešenje in vstajenje. V vrtu na Oljski gori se je pričelo trpljenje, v vrtu končalo Zveličarjevo življenje. Tu se je položilo njegovo telo kot seme v zemeljsko gredo, da vzraste za vstajenje. Na vrtu domačega pokopališča bodo vsadili tudi tvoje telo „v trohljivosti, da nekdaj vstane v netrohljivosti, v veličastvu.“ (I. Kor. 15, 43).

A kje je vrt? Kje je kamen, kje so ciprese, kje rožiče? O vrtu ni več sledu.

Mesto cipres se dviga kvišku 18 ogromnih stebrov, na katerih sloni mogočna kupola. Vse je precej umazano, začrnelo od dima; kljub temu je okrogla stavba veličastna.

Iz srednjega okroglega okna pada svetloba na manjšo stavbo. Ruska cerkvica v majhni podobi. Nizek vhod vodi v notranjščino. Tu poklekneva, to je Božji grob!

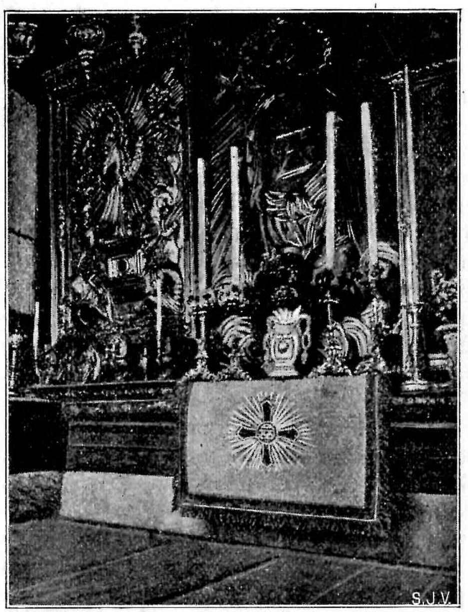

Kapela Božjega groba.

Ne vidim nebroja svetilnikov, podob, raznovrstnega lišpa, ki je tu nakopičen. V srcu je nastal vihar. Ne vem, kako sem prišel v notranjščino. V nizkem prostoru sva. Vse je goli marmor. Od stropa visi 15 dragocenih svetilk. To je angeljska kapela, kjer je sedel angel, ko so prišle žene.

Dr. Ehrlich mi ukaže klečeiti dalje. Ozek, nizek vhod v majhen prostor. Tu je pravi Zveličarjev grob. Luč 45 svetilk se lesketa na belem marmorju, s katerim je vse obloženo. Na kolenih poljubim prostor. Oko se ne ubrani solz. V biserjih in dragocenih kamnih se lomi lučni žarek. Srce kipi radosti in veselja. „Njegov grob bo veličasten!“ Čudovito so se izpolnile preroške besede.

Grob je bil veličasten sam na sebi! Bil je na tihem, zelenem vrtu, sredi pestrih rožic, v lepo izsekanem kamnu. Truplo je počivalo mirno kakor marmornata podoba, polno ran, pa brez krvi in brez gnilobe. Od dragocenih mazil in dišav je bil napolnjen ves prostor. Božanstvo ga je ozaljšalo z bliščečim vencem svitle zarje, in angeli so čuvali ta nebeški zaklad.

Veličasten je bil grob zaradi nežne ljubezni Marijine, pobožnih žen in apostolov. Kakor metulji in bučelice okoli rožic, tako so krožile tudi njih misli in čuti okoli tega groba. To so bila prva srca, katera je vleklo na ta kraj. Njim so sledila tisočera vseh narodov in krajev, kjer se slavi Zveličarjevo ime.

Veličasten je grob pa tudi zaradi strahu sovražnikov. Oni zapečatijo kamen in obdajo grob s stražo, da je resnica vstajenja nedvomljiva.

Kakšno veselje, da moreš klečati na takem prostoru! Srce vriska radosti! „Jaz sem vstajenje in življenje; kdor v mene veruje, bo živel vekomaj!“ (Jan. 11, 26).

Blažilno veselje je prikipelo do vrhunca drugi dan, ko sem imel milost, da sem na tem prostoru opravil daritev sv. maše.

Dolgo ne smeva ostati tu, ker pobožnih obiskovalcev ne manjka nikoli.

* * *

Na prostoru pred Božjim grobom opravljajo frančiškani službo božjo.

Vstopiva v glavno ladjo cerkve. Krasna oprava. V okusno in jako umetno zrezljanih stolih sloni nekaj grških duhovnikov z dolgimi lasmi. Žalost me obide, da je ta prostor v izključni oblasti razkolnikov, ko je vendar ta oprava večinoma še iz časov katoliških križarjev. Tu je kor nekdanjih kanonikov Božjega groba. Na sredi je marmornato stojalo. Grki trdijo, da je tu „središča sveta“.

Ne gledajo naju posebno prijazno. Stopiva nazaj in se obrneva proti izključno katoliškemu delu. Niso veličastni ti prostori, a čedni, ljubki.

V prvem prostoru so postavljene orglje, ki poveličujejo službo božjo. Tu je oltar Marije Magdalene. Menda se ji je Gospod tukaj prikazal kot vrtnar. Oltarna podoba predočuje ta dogodek. Veselje seva iz Magdaleninih oči, ko kleči pred njegovimi nogami.

Par stopnic vodi v kapelo, kjer se je Zveličar prikazal svoji materi. Poklekneva na lepa tla iz mozaika, ker tu se hrani presv. Rešnje Telo. To je naša katoliška cerkev v Božjem grobu.

Kako se je razveselilo prej tako žalostno srce Marijino, ko je videla svojega Sina zopet živega! Marija, pomagaj nam, da bi tudi naše oko enkrat zrlo Zveličarjev sveti obraz!

Na desni strani je oltar, kjer se hrani dragocen spomin na bridko Zveličarjevo trpljenje, namreč velik kos onega stebra, na katerega je bil Zveličar privezan med bičanjem. Pozneje sem tudi jaz počastil ta spominek z laškimi romarji.

Poleg je precej tesna zakristija. Tu se hrani meč in ostroge prvega krščanskega kralja jeruzalemskega. Primem za meč nekdanjega junaka. Ko bi pač vedno imel tudi njegov pogum!

Patriarh se poslužuje tega meča, če podeluje čast viteštva vitezom Božjega groba.

Korakava na južno stran. Tu je ječa Zveličarjeva; sem so ga privezali, ko so za križe vrtali jame v skalo. Poleg te je kapelica sv. Longina in prostor razdeljenja oblačil; vse je last Grkov.

Po 28 stopnicah prideva navzdol v cerkev sv. Helene. Prostorna stavba, žal, prav malo vredna imena velike cesarice, ki je za Sveto deželo toliko storila. Ti prostori so lastnina Abesincev, ali sedaj jih imajo v nakup Armenci in sicer za skledo juhe na dan.

Poleg glavnega oltarja je kraj, kjer je klečala sv. cesarica, ko so kopali in iskali Zveličarjev križ.

Varno korakava po precej slabih 13 stopnicah še globokeje. Kakšne prostore obsega ta velikanska stavba! Čisto pod zemljo sva. Očividno je moral biti tukaj nekdaj studenec. Tu sem so vrgli križe in jih pokrili z gramozom, tu so jih zopet našli.

Prostor je last frančiškanov. Na edinem oltarju je lepa podoba sv. Helene iz brona. Ta podoba in ves oltarni okras je dar brata našega presv. cesarja, nesrečnega mehikanskega cesarja Maksimilijana.

Spoštljivo poljubim kraj, kjer je ležalo znamenje našega odrešenja — sv. križ.

Po okornih stopnicah se vrneva. Prideva k vhodu. Stopnice na levi vodijo na goro Kalvarijo.

* * *

Pa kako je mogoče govoriti o gori, ko je vendar vse pod enim poslopjem? Ne morem ti tega natanko razlagati, ali tukaj te dvojne stopnice naju vodijo kvišku, in ti nizki obokani prostori so resnično cerkev nad goro, kjer je tekla za ves svet rešilna kri.

Skozi ozke ulice sem iz Pilatove hiše so ga prignali med vpitjem in hrupom: trnjev in krvav je bil ta pot zanj, ki je ječal ves oslabljen pod bremenom težkega križa. Skozi nizka sodnijska vrata so ga njegovi lastni bratje končno pahnili vun iz mesta; le še nekaj korakov in Zveličar je bil s svojim križem tukaj, kjer stojiva sedaj, na vrhu gore mrtvaških glav. Čuden kraj, brez posebnega blišča, skoraj brez svetlobe. Mučna tišina vlada na tej višavi. Od spodaj se čuje molitev, petje kakor bobnenje reke iz daljave. Čuden zbor, pretresljiv slavospev raznih narodov in jezikov Njemu, „ki je češčen na vekomaj.“ Tu je mir, vse tiho. Nemo prihajajo romarji in odhajajo. Celo blebetavi Grki in Armenci se ne upajo glasno govoriti. Tesno mi hoče postati pri srcu pod tem nizkim obokom.

Skrivna moč me sili na kolena. Na desni in levi klečijo romarji. Ta prostor nikoli ni prazen. Ihtenje, milo zdihovanje. Eni molijo z razprostrtimi rokami, drugi ležijo na svojih obrazih.

Skoraj se ne upava vstati, da si ogledava posamezne svete kraje.

Glej tam v desni ladji nizke kapelice, tam je oltar, kjer je na tleh ležal sv. križ. Sem so položili Jagnje božje; na strašne žeblje udarja težko kladivo in od neznosnih bolečin slišiš srčno ječanje tvojega Zveličarja. Skozi temno okno vidiš kapelico frančiškanov. Oltarna slika ti pové, da so tam stale pobožne žene, med njimi sama Mati božja v neznosnih srčnih bolečinah; saj so težki udarci kladiva, ki so gnali Sinu božjemu žeblje skozi roke in noge ob enem udarjali tudi na srce Marijino in drugih ljubljenih duš. Frančiškanski brat pride popravljat mnogoštevilne svetilke in snaži oltar, znamenje, da je to mesto pribijanja na križ lastnina naših verskih bratov, in blažen čut ti šine na tem mestu muke v verno srce.

In poleg tega oltarja vidiš ob zidu, ki deli obe kapelici, zopet oltar s podobo žalostne matere božje. To je kraj, kjer so Mariji položili v naročje mrtvega Sina. Kakšna bolečina za materino srce!

Ah! umorili so mi Sina;
oči so moje kot potoki;
največja radost in edina,
edina moja — mrtva, glej!

Zlata in srebrna srca, verižice, križci so okoli podobe. K tej žalostni Materi z mrtvim Sinom se zateka neštevilno od muk in bolečin stiskanih src.

Tudi ta oltar je last katolikov.

Stopiva še korak dalje in skoraj naju omami blišč, s katerim je obdan kraj, kjer je stal križ, in kjer je tekla kri našega odrešenja. Grški menih čuva neprestano to mesto; zlahka sicer opraviš tukaj svojo pobožnost, a ravno na tem najsvetejšem kraju se ne sme vršiti nikoli kak katoliški obred. Oblastni Grk je okrasil ta kraj, da gledaš in strmiš. Lahko položiš svojo roko v odprtino, kjer je stal Zveličarjev križ, na desni strani vidiš v živi skali razpoko, ki je nastala ob potresu, in vidiš tudi kraj, kjer sta stala križa razbojnikov. Ravno pod nama je večja duplina, menda Adamov

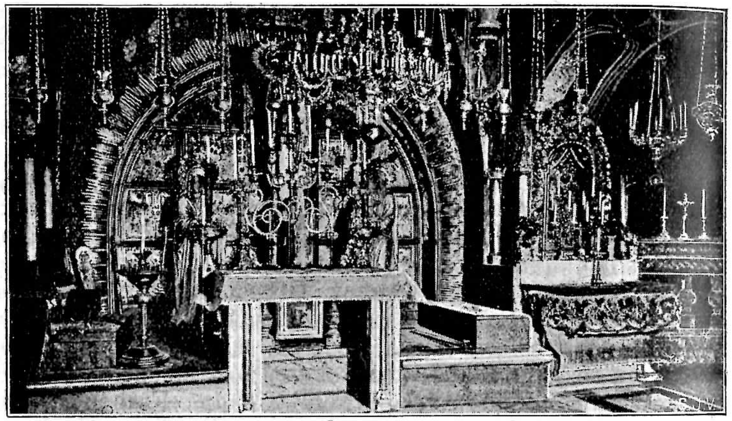

12. p. 13. p.

12. in 13. postaja na gori Kalvariji; grški oltar, pod katerim je jamica za Gospodov križ (12. postaja), latinski oltar žalostne Matere Božje (13. postaja).

grob, tako da je tekla Odrešenikova kri, kakor poroča pobožno izročilo, na Adamovo glavo.

Smrtna groza, ki je vladala tukaj ob smrti Zveličarjevi, zgrabi obiskovalca še dandanes. Romarjeva duša vidno čuti, da je bila na tem kraju odrešena in zato pretaka tudi ona iz hvaležnosti svojo kri — solzo.

Obiščeva še nekaj drugih, manj važnih prostorov. Stopiva zopet na dvor. Solnčni blišč mi žali telesno oko, duševno pa se raduje nad blagimi vtisi. Po drugih ulicah stopava nazaj. Dr. Ehrlich me opozori na to in ono, a moj duh je še vedno pri svitu brlečih svetilk na najsvetejših mestih.

* * *

Po obedu kratek počitek, da mine najhujša vročina. Potem zopet na noge, ker je treba dobro gospodariti s časom.

Na cesti Sitti Miriam.

Na cesti pred gostiščem se obrneva na levo. Cesta je ozka, živahna in vodi navzgor. Tu dol je prišel s križem! Ulica se imenuje Sitti Miriam — Marijina ulica.

Pred nama je čez cesto star obok s stanovanjem. Na levi je lepa stavba z mogočno kupolo. Znamenit kraj. Latinski napis pod lokom pove, da se je tukaj vršilo, kar poroča evangelij: ... „Jezus gre vun, noseč trnjevo krono in škrlatni plašč. In reče jim: Ecce homo — glej, človek! (Jan. 19, 4)“.

Stopiva v svetišče. Pred glavno ladijo je preddvor z železno ograjo. Tu je krasen kip žalostne Matere božje na ogromnem kamnu, katerega so izkopali iz gramoza. Pravijo, da je to kamen „smrtne obsodbe“, na katerega so postavili Zveličarja, da bi ga vsi videli. Na skalnati steni je velik križ. Kos stene je tudi v ladji.

Greva skozi ograjo. Le ena ladja z malimi galerijami na obeh straneh, iz belega kamna. Vse je priprosto, a krasno. Kakšen razloček tukaj in v cerkvi Božjega groba! Stebrički so bronasti in bogato pozlačeni. Po pet stopnicah se pride do glavnega oltarja. Štirje pozlačeni stebrički delijo spodnji prostor v tri dele, kjer so po štiri imena izraelovih rodov. Nad njimi je napis: „Corona tribulationis — effloruit in coronam gloriae — Krona bolesti se je spremenila v krono veličanstva.“

Svetilniki so iz čistega zlata.

Za oltarjem se vidi star lok in star zid; pustili so vse tako, kakor so izkopali. Pravi del oboka je razpet čez cesto. Na zidovju stoji velik kip iz belega marmorja. Predočuje nam Zveličarja, kakor ga je Pilat pokazal ljudstvu. Umetno delo je izvršil neki poljski grof. Sam papež Pij IX. je kip blagoslovil.

Pod kipom se nahaja na marmornati plošči velika trnjeva krona in sredi te jako dragocena, z biserji in dragocenimi kamni okrašena zlata krona. Na obeh straneh klečita angelca. Zadi je mozaik z napisom: „Blagoslovljen, ki pride v imenu Gospodovem“.

Kje se najde kaj enakega?

Oltar je sezidan iz samih plošč, ki so nekdaj tvorile tla sodne hiše. Po teh ploščah je stopal Zveličar sam. Radi tega so gotovo dragocenejše, kakor če bi bile iz zlata in srebra.

Nekdaj se je razlegal na tem mestu strašen krik nahujskanega ljudstva: „Križaj ga, križaj ga!“ Zdaj je tu vse tako mirno, blagodejno. Le med povzdigovanjem, kadar služabnik Najvišjega pokaže sv. hostijo in nekako govori: „Glej, vaš kralj!“ — tedaj zadoni po teh prostorih milo proseči, pretresujoči zbor: „Oče, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo!“

Prva postaja v hiši Pilatovi, zdaj turški vojašnici.

Tu je kraj zadoščenja Sijonskih sestrá za trdovratnost judovskega ljudstva.

Svetišče je sezidal spreobrnjeni Žid Al. Ratisbonne. Sijonske sestre si prizadevajo posebno med Judi in Arabci. V njih vzgojališču so hčere najimenitnejših družin.

Dne 20. prosinca 1904, ob petdesetletnici spreobrnenja o. Al. Ratisbonne, je bila v teh prostorih izredna slovesnost. Škof Piccardo je namreč položil pred mramornati kip ono dragoceno zlato krono, za katero je daroval vesoljni katoliški svet, posebno naš cesar in vsa cesarska rodovina. Krona je vredna več milijonov!

Lepa misel. Zaslepljeni Judje so dali svojemu Mesiju trnjevo krono ter ga slovesno odklonili kot svojega kralja. Katoliški svet mu podeli zlato krono in ga pripozna za svojega večnega kralja!

To svetišče je izmed najlepših. Vse je okusno, fino, čedno; niti ena reč ni odveč.

Ave rex noster — bodi pozdravljen naš kralj!

* * *

Po cesti greva malo dalje. Pot se nagne. Na višini sva. Na desni je temno zidovje. Široke stopnice vodijo na prostoren dvor. Turški vojaki pohajkujejo po njem. To je vojašnica, nekdaj trdnjava Antonia. Na teh prostorih so se vršili krvavi dogodki, ki pretresajo svet. Tukaj je izrekel krivični sodnik smrtno obsodbo, tu je klical nezvesti Izrael: „Njegova kri nad nas!“

Stopiva skozi visok zid na levo. Na malem dvorišču je polno starih kamnov; tupatam se vidi še izbrušen tlak. Napis pove, da je tukaj Litostrotos ali Gabata, sodnjiska dvorana.

„Antonia“ ni bila samo trdnjava, ampak cela skupina raznih poslopij z lepimi dvoranami. Tukaj so stanovali rimski deželni oskrbniki, kadar so bili v Jeruzalemu.

Dva bolestna dogodka sta se vršila v teh dvoriščih, bičanje in kronanje s trnjem.

Na desni je lična kapelica. Krasi jo pet mramornatih oltarjev. Pod glavnim oltarjem se sveti v svitu več svetilk bela plošča. Sporočilo pravi, da se je tukaj vršilo krvavo bičanje.

Pokleknem in poljubim kraj.

„Pilat Jezusa vzame in biča.“ (Jan. 19, 1.)

Kako poniževalna kazen! Dvor je poln divjega ljudstva. Vsa jeruzalemska sodrga se je zbrala. Strašen prizor. On, ki krasi nebni obok z zvezdnimi biserji, On, ki oblači lilije s salomonskim krasom, stoji zdaj pred to druhaljo — nag! In na to deviško telo pada udarec za udarcem. Tla se porose z njegovo krvjo, curkoma pada od stebra, ob katerega je privezan. Druhal spremlja vsak udarec s krohotom. „Najzadnji je med ljudmi, mož bolečin, zakrit je njegov obraz.“ (Iz. 53, 3.)

Tukaj, ali vsaj v bližini se je moralo vršiti tudi bolestno kronanje in zaničevanje.

To svetišče ima prav zanimivo zgodovino. Muslim prežene kristjana, kjer le more. Leta 1618. je vzel kristjanom ta kraj sin jeruzalemskega paše, Mustafa Beg, ter kapelico spremenil v konjski hlev, kar se je zgodilo tudi na drugih krajih, kristjanom v posebno ponižanje.

Nekega jutra pa so bili vsi konji — crknjeni! Mustafa postavi druge noter, ali tudi ti poginejo. Vpraša muslimske duhovne za vzrok te nesreče. Ti odgovore, da se ne sme nad tem čuditi, zakaj tukaj je svet kraj, ker je bil Iza (Jezus) tu bičan, in ker Bog noče, da se prostor oskruni po živalih. Še le leta 1838. je prišla kapela v posest frančiškanov. Mnogo so za njo darovali Bavarci, posebno vojvoda Maks, oče naše rajne cesarice.

Protestantski nemški hospic zraven osme postaje križevega pota.

Steber bičanja je sedaj v Božjem grobu.

Na nasprotni strani dvorišča so našli ostanke stare cerkve in tam sezidali majhno, ali jako fino kapelico. Notranja oprava še ni dogotovljena. Par krasnih kipov že stoji. Nekdo je igral na orgljah. Takih nežnih glasov nisem slišal zlahka. Na obeh krajih sem opravil pozneje daritev sv. maše.

Tu je sezidan tudi nov samostan.

Posloviva se od prijaznih patrov in stopiva zopet na ulico.

Oko zagleda jako visok in lep minaret mošeje v trdnjavi. Menda je najvišji v mestu in je okusno zidan v strogo saracenskem slogu.

Par korakov navzdol.

V zidu na levi strani je napis, da je na nasprotni strani druga postaja. Tam niso smeli napisa napraviti, ker je zid del vojašnice. Menijo, da je bil tukaj kraj sv. stopnic, katere so sedaj v Rimu.

Prideva pod temen obok. Sreča naju grški duhoven. Dr. Ehrlich mi šepetne: „Tega si poglej!“ Mož je v najboljših letih z dolgo brado, srednje postave, temnega pogleda. „Kdo je to?“ vprašam. „Predstojnik grških menihov, ‚opat‘ Evtimios!“ — Vedel sem dosti. Mož ima na vesti več ranjenih frančiškanov. Ker je milijonar, trepeta pred njim celo jeruzalemski paša. Še enkrat se obrnem in pogledam za to „žlahtno“ dušo grške zagrizenosti.

Na levi strani je zavod belih očetov pri svetišču sv. Ane. Danes pogledava samo skozi vrata na lepi vrt. Nekoliko dalje zidajo Grki obsežna poslopja. Na pravi je polno razvalin. Tudi zasipavajo globok jarek. Proti tempeljski strani je silovito zidovje.

Stojiva pred mogočnimi vratmi v mestnem zidu. Nekaj razcapanih kurdskih vojakov sloni pred obokom. To so Ovčja ali Štefanova vrata; kristjani jim pravijo Bab-Sitti-Miriam. Na zunanji strani sta videti dva napol izdolbena leva.

Na prostem sva. Pred nama se razprostira široka dolina, onstran se vidi Oljska gora. To je dolina Josafat s potokom Cedron.

Vesel sem bil, da sem prišel iz ozkih, smrdljivih ulic na boljši zrak.

Gobovi.

Greva nekaj korakov dalje. A kaj je to? Tam ob zidu je čepelo krdelo razcapanih ljudi. Prvi naju zagleda. V hipu je vse na nogah. Moški, ženske in otroci, vsi v razcapanih cunjah, molijo nama razne plehnaste posode ter kriče: „já havaža bakšiš... bakšiš havaža!“ (gospod). Dr. Ehrlich pravi samo: „Vidiš jih!“ — Ni treba več povedati, sam vidim, da so to gobovi.

Kako me je vedno pretreslo, ko sem slišal v šoli o gobovih! A kakšni so v resnici!

Napol odgniti prsti, roke brez prstov, ali tudi brez dlani, posušene kot treska, skrivljene. In obrazi! Prvi zabuhli z gubami, drugi suhi z upadlimi očmi. Tu manjka nos, tam pol lica, strašen pogled!

To so žrtve one strašne bolezni, v kateri je zdihoval tudi pobožni Job, ki pravi:

Život mi s črvi je pokrit,
je v gnilo skorjo ves zavit,
in komaj rana zasuši se,
že znova gnojna prepusti se!

V tugi nad nasledki te bolezni je vzkliknil:

> Naj hip nesrečni bo proklét,
> ki djal je: „človek je spočet“,
> ta noč, ko sem zaplojen bil,
> in dan, ko v njem sem rojen bil!

Če vidiš te podobe, umeš te pikre besede!

Gnijejo pri živem telesu. Pogled je groznejši ko na gnilo truplo.

Kolikokrat se je takih usmililo božje Srce ter jim zaklicalo: „Hočem, bodi čist!“

Tudi jaz sežem v žep. Hvaležnosti je malo. Vedno več tirjajo, da postanem nevoljen. Dr. Ehrlich se huduje nad njimi, potem odnehajo.

Zakaj se kdo ne usmili teh nesrečnežev? — Pač; niso brez pomoči. Protestanti so ustanovili obširen zavod, tudi vlada je sezidala bolnišnico za gobove. Ali mnogi nočejo biti pod nadzorstvom; ljubše jim je beračenje ob mestnih vratih. Pravijo, da so med njimi celo bogatini.

Gobova bolezen ni sicer nalezljiva, ali od staršev preide na otroke. Reveži, ki dobijo tako doto!

Ob mestnem zidu.

Ne greva dalje. Zasučeva preko mestnega zida.

Kakšno zidovje, kakšni ogromni kamni! Spodnji del je še iz Salomonovih časov, ko je dal pozidati goro Morijo, da dobi za svetišče večji prostor. Ni čuda, da teh 4 do 5 *m* dolgih in 2 do 3 *m* visokih orjakov ni mogla premakniti nobena sila. To je edini ostanek; od templa pa res ni ostal kamen na kamnu.

Prideva do lepih, žalibog zazidanih vrat. „Bab ed-Dahirije“, omeni spremljevalec: „Zlata vrata“. „Zakaj so zazidana?“ vprašam občudovaje lepe oboke in njih kamenite okraske. Med Arabci gre pravljica, da bo prišel skozi ta vrata neki petek krščanski knez in jim ugrabil Jeruzalem. Toraj zazidajmo jih kratkomalo. Tu je bil pot iz kidronske doline k templu.

Med mrtvimi sva. Ob zidu in navzdol proti Cedronu so sami grobovi. Muslimi pokopujejo tu svoje mrtvece. Noben zid ne varuje grobov pred razno nesnago. Kdo bi se tudi za mrtve brigal? Muslim tupatam malo pojoče in potarna na grobu, to je vse. Nepretrgano pokopališče je tudi spodnji del Oljske gore. Kamen leži pri kamnu; grob se drži groba.

Sem polagajo Judje svoje mrliče. Tudi nekaj boljših nagrobnih spomenikov je videti ob cesti, ki pelje v Betfage. Pravijo, da je tam grob Absalomov, sv. Jakoba in sv. Caharije.

Oljska gora se odtod jako lepo vidi. Od vznožja do višine je polno svetišč. V svitu večernega solnca se lesketajo pozlačene kupole ruske cerkve sv. Magdalene, na vrhu pa štrli v nebo visoki ruski stolp.

Mestno zidovje postaja vedno višje. Zdaj sva na voglu. Pred nama je velik kotel, ograjen od Sijona, Morije na eni in od gor pohujšanja in hudega sveta na drugi strani. V nižavi so kraljevi vrtovi. Nekdaj je bilo tu vse zazidano. Tukaj nekje je šel tudi Zveličar od zadnje večerje iz Sijona v vrt Gecemani.

Vrneva se. Blizu zlatih vrat naju sreča več imenitne jeruzalemske gospode. Po isti ulici prideva zopet v gostišče.

Morija. Iz preteklosti.

V večernem hladu se sam napotim na ulice. Ljudsko življenje se tako najbolj opazuje in spozna. Pridem zopet do Štefanovih vrat. Zavijem skozi temen obok, delavci, večinoma zamorci, zasipavajo neki jarek. Radovednost me žene dalje. Bližam se vratom v velikem zidu. Sreča me nekaj muslimskih žen v svilnatih haljah. Radovedno se obračajo in pogledavajo za menoj. Ob vratih igra trop razgaljenih paglavcev. Naenkrat me zapazijo in vsi zaženejo hud krik. Ob enem zletijo proti meni. Slutim, da sem prišel na nevaren kraj. Za menoj zakliče turški vojak „rut“ — nazaj. Hitro jo poberem. Zabrenči nekaj kamnov, a k sreči me nobeden ne zadene. Nekako preplašen pripovedujem dogodek v gostišču. Tu mi povejo, da se pri dotičnih vratih pride na sveti okraj, kamor brez spremstva ne sme noben kristjan.

Vzamem knjigo in grem na streho gostišča, da se nekoliko pripravim na jutrišnji obisk tega kraja, ki je s svojimi stavbami ravno pred menoj.

Solnce je zašlo. Oljska gora žari v večerni zarji. Mesto se vedno bolj zavija v večerni mrak. Oko mi je obrnjeno tja na goro Morija. Duh se zatopi v preteklost.

Svet ne pozna takega kraja. Valovi verske in svetovne zgodovine so pljuskali okoli tega griča, in še dandanes se ga ovija venec raznih pravljic.

V večernem mraku vstajajo pred duhovnim očesom razne podobe preteklih časov.

Melkizedek, kralj salemski, daruje Najvišjemu kruh in vino.

Par let pozneje stopa na goro, katere edini kinč so zelene livade, častitljiv mož. Na obrazu se mu bere težka skrb, tupatam zaječi tiho in poleg potu se zablesti solza v očesu. Pred njim gre vitek mladenič z drvami na ramah. Očak Abraham in edini sin Izak gresta izpolnit voljo Gospodovo. Angelj iz nebes zakliče: „Stoj!"

Zopet stoji na tem mestu angelj z mečem. Kuga je pobrala že 70.000 ljudi. V zadoščenje kupi David ta prostor, gumno Ornanovo, in postavi Gospodu oltar.

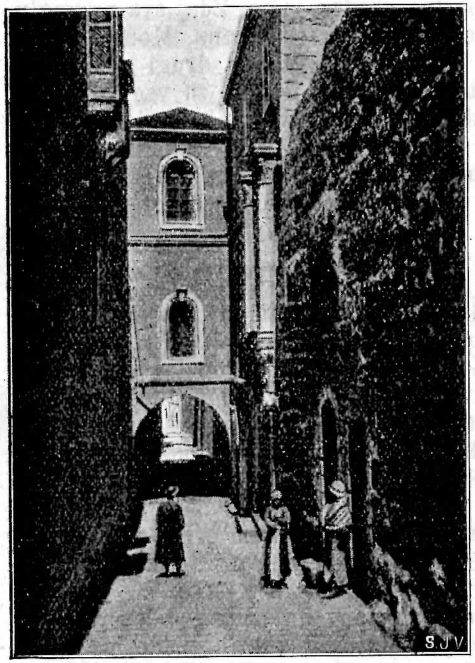

Šesta postaja križevega pota, kjer je stala hiša sv. Veronike.

Pobožni kralj zbira sredstva za svetišče. Njegov sin Salomon sezida tu tempelj, ki je čudež sveta, trdnjava prave vere sredi paganških zmot. On podzida goro. Tridesettisoč Izraelcev in 150.000 Kananejcev dela tlako pri tem orjaškem obzidju. Vrh gore se spremeni v planjavo. Tu postavi svetišče. Skozi sedem let dela neprestano 70 tisoč težakov in 80 tisoč kamnosekov na tem čudesu. Na Libanonu so posekali cele gozdove ceder. Zlate plošče pokrivajo stene in se zrcalijo v brušenih tleh.

Kakšno veselje, kakšen vrisk vlada, ko prenesejo sem skrinjo zaveze! Do neba sega slovesni spev in brenk citer in harf. Oblak napolni božji dom, in veliki kralj moli na kolenih: „Gospod, Bog Izraelov, ni Boga tebi enakega na nebu in na zemlji. Ako te nebes nebesa ne obsežejo, koliko manj ta hiša, katero sem tebi zidal! Tvoja ušesa naj pazijo na molitev, katera se moli na tem kraju..."

Skozi štiri stoletja je tempelj hiša Najvišjega, biser izraelskega ljudstva.

A mera Izraelovih pregreh je napolnjena. Predrzno se sklicuje na svoje narodno svetišče. S klicem: „Tempelj Gospodov, tempelj Gospodov..." (Jer. 7,4) hoče opravičiti svojo nezvestobo. Zato pade njegova trdnjava.

Babilončan Nabuzardan zapali svetišče in odnese dragocenosti v Babilon. Jok in stok tisočerih se čuje. Narod zdihuje zasužnjen v tujini. Vse je v razvalinah. Samotno poseda na ostankih Jeremija, napol slep od joka. Pretresljivo done njegove žalostinke:

„Kako samotno sedi mesto, polno ljudstva! Postala je kakor vdova gospa narodov; vladarica pokrajine je prišla pod oblast. Joka po noči in joka, in njene solze so na njenih licih; nikogar ni izmed vseh ljubljenih njenih, ki bi jo tolažil.. O vi vsi, ki greste mimo po poti, ozrite se in glejte, ali je katera bolečina taka, kakor je moja bolečina! Vsi, ki gredo po poti, tleskajo z rokami, sikajo in majajo z glavo zaradi hčere jeruzalemske in govoré: Ali je to mesto popolne lepote in veselje vse zemlje?... Ponovi Gospod naše dneve, kakor nekdaj!..."

Kralj Cir ukaže Zorobabelu sezidati nov tempelj. Starčki točijo solze, ker ta je le senca prvega. Vendar hodi Izrael sem darovat Jehovi v starem sijaju. Leta 19 pred Kristom sezida Herod Veliki novi tempelj, ki v krasoti prekaša celo prvega. Stari zakon zbere vse svoje moči, Izrael ves svoj up, da postavi hišo, katere prag ima prestopiti „Oni, katerega pričakujejo narodi".

Najčistejša Devica preživi tu svojo mladost. Nova zarja vzhaja. Sredi tempeljskih devic koraka skozi preddvor v deviškem svitu mladostna kraljeva hčerka — Marija. Veliki duhoven jo zaroči z mladeničem enake čednosti.

Zarji sledi solnce.

Zopet prideta z dražestnim detetom. Starček Simeon zakliče: „Rad umrjem, ker moje oči gledajo zveličanje sveta!"

Dvanajst let pozneje pride iz Nazareta resen mladenič. Pismarji majejo z glavami: „Odkod temu ta modrost?"

Iz mladeniča postane mož. Dvorane odmevajo od modrosti njegovega nauka. On pride z močjo. Z bičem izžene prodajalce, nihče se mu ne upa ustaviti. Farizejem za-

kliče: „Gorje!“ — odpusti prešestnici, prorokuje z glasom groma: „Kamen ne bo ostal na kamnu!“

Nekoliko pozneje!

Popoldne je ob tretji uri. Tema ovija mesto in okolico. Zemlja se trese, skale pokajo, grobovi se odpirajo, mrtvi vstajajo in hodijo po ulicah... strašen žar seva tam od gore Kalvarije. V templju obmolkne petje, godba utihne, duhovnikom zastane beseda, klavna živina muka. Naenkrat zahrušči znotraj v templju, duhovniki planejo tja pred najsvetejše, groza jih obide: Kamor sme visoki duhoven le enkrat v letu, najsvetejše, je odgrnjeno, težka z zlatom obšita preproga je pretrgana. Stari zakon je končan... Na Kalvariji je Mesija izdihnil svojo dušo!

Nekaj časa še stoji tempelj.

Množijo se znamenja strašne osvete. Na nebu žari zvezda v podobi meča. Nekoč obda ob treh ponoči dnevna svetloba tempelj in oltar. Težka vzhodna vrata, katera je moglo zapreti le 20 mož in ki so zakljenjena z ogromnimi zapahi, se odprejo sama od sebe. Pred solnčnim zahodom se prikažejo v zraku vojne trume, ki oklepajo mesto, naskakajo oblake. Duhovniki slišijo po noči v prostorih konjski peket in skrivnostni glasovi kličejo: „Idimo odtod!“

Štiri leta pred vojsko pride kmet Jessuah, sin Ananov, in začne kričati v svetišču: „Glas od vzhoda, glas od zatona, glas nad Jeruzalemom in nad templom, glas nad ženinom in nevesto, glas nad vsem ljudstvom!“

Tako kliče po ulicah noč in dan. Postavijo ga pred sodnijo, bičajo ga do kosti. On ne tarna, ne joče, ne prosi; pri vsakem udarcu se sliši le: „Gorje, gorje Jeruzalemu!“ Imajo ga za norega; on ne govori z nikomur. Vsak dan ga tepejo, on pa ne preklinja nobenega in ne zahvali onega, ki mu da kruha. Sedem let in pet mesecev kriči tako in ne postane hripav. Nekega dne gre na obzidje in vpije s pretresujočim glasom: „Gorje, nad mestom, nad narodom in templom“. Nakrat pristavi: „Gorje tudi meni!“ V tem hipu ga zadene kamen iz rimskega tabora; njegovo ‚gorje‘ se meša s smrtnim grgranjem.

Strašno klanje je po Jeruzalemu. Rimljan si mora priboriti vsako ped. Končno preostaja še tempelj. Silovit boj se vname. Dne 5. avgusta leta 70. po Kristu pridrvijo zmagovalci pred svetišče. Vojak zgrabi, kakor na višje povelje, bakljo in jo zažene v notranje prostore. Strahovit žar šviga do neba. „Tempel gori!“ to je v vsem klanju najgrozovitejše za Jude. Njih obupni krik sega do nebnega oboka. Ogenj in dim preženeta ubežnike in duhovnike. Med plameni sika rimski meč. Na kraju žgavnega oltarja so nakopičena cela krdela posekanih; med ognjene plamene se mešajo valovi krvi, ves okraj je ogenj in kri. Smrtni krik nezvestega Izraela odmeva od sosednih višin. „Njegova kri naj pride nad nas in naše otroke!“

Srce mi vztrepetava pri teh strašnih spominih, ki so danes še vtisnjeni tej gori.

Kraj božjega miru je skozi stoletja krvno bojišče svetovne zgodovine.

Poganstvo, krščanstvo in izlam se borijo za ta prostor.

Pod Hadrijanom zavlada rimski Jupiter, kateri se mora umakniti pod Konstantinom.

Julian Odpadnik vzbuja Židom, ki so do sedaj smeli le enkrat v letu s svojimi solzami porositi skalo, čez katero je tekla kri njih žgavnih darov, nov up. Kliče jih k zidanju. A gora se trese jeze in, ker ne odnehajo, jih požene z ognjenimi biči odtod. Kraj se spremeni v smetišče. „Vaša hiša bo vam ostala opustošena!“

Pod Justinianom zavlada tu križ. A le nekaj časa. Približajo se izlamske fanatične tolpe. Na cerkvah križ zamenjajo s polumesecem. Ob času križarjev zmaga zopet križ. Kratka je njegova zmaga. Leta 1187. se je vlegla nad Morijo izlamska noč.

Jutri grem gledat, kakšen je ta kraj dandanes.

Vzbudim se kakor iz sanj. Na nebu zablisnejo prve zvezdice, ko se obrne oko od tega kraja. Nad sveto mesto je legla mehka noč.

2. Muristan. V ruski cerkvi. Betlehem.

Muristan.

Solnce se še ni prikazalo izza Oljske gore, ko stopava z arabskim služabnikom gostišča po ozkih ulicah proti cerkvi Božjega groba. Potrpežljivi magaraci nosijo krvave kože zaklanih ovnov. Skrbno se je treba izogniti, da se ne onesnažiš. Bazar je še precej prazen, a kljub temu poln raznih duhov. Zavijeva v cerkev.

Latinci imajo pravico do treh sv. maš vsak dan na božjem grobu. Ker tujih duhovnikov navadno ne manjka, čakajo nekateri dneve na to srečo. Jaz pridem ravno prav.

Nekaj romarjev kleči pred grobom. Ravno je grški pop končal obred. Čas je za Latince.

Pristopiva z arabskim ministrantom. Grki se odstranijo, več Latincev pristopi, trije me poprosijo za sv. obhajilo.

V cerkvi pod veliko kupolo vlada še polumrak. Tako je moralo nekdaj biti, ko so se grobu bližale pobožne žene. Angelska kapela je skrivnostno razsvetljena od brlečih svetilk. Bolj živa luč je na kraju groba. Na oltarju je frančiškanski brat prižgal šest sveč. Luč se lomi v biserjih, v zlatu in srebru, da mi blišči pred očmi.

Sedma postaja križevega pota, kjer se križate ulici. (Nekdaj sodnijska vrata.)

Začnem s trepetajočim glasom. Čigavo srce bi ne vzdrhtelo na tem kraju? Večkrat se na licu prikaže solza ginjenosti in radosti. Ta grob je objel Njegovo truplo in zrl je veličastvo Vstalega. Mistično telo je na istem prostoru v mojih rokah in Njegov grob postane moje srce. Ali bo občutilo to srce nekdaj radost veselega vstajenja? Na me pridrve skrivnosti onstranskega življenja. Trem podelim sv. obhajilo; tudi v njih očeh vidim lesketati solzo. Končam in odideva. Zunaj se je zbralo precej vernih. Iz okna v kupoli se je na nje vsipala svetla luč. Jasno mi je bilo v srcu, kakor malokdaj v življenju.

Zahvalim se prijaznim frančiškanom in se naslonim na steber. Ni cerkve na svetu, ki bi napolnjevala dušo s takimi skrivnostnimi čustvi. Na teh krajih so se vršile največje skrivnosti sveta.

* * *

Po zajtrku stopava z dr. Ehrlichom zopet med kockam podobnimi hišami. Skoraj nad vsako je kupola. Menda je bilo tako že ob času Krista. Tudi ulice so prav gotovo še danes iste, in vedno so bile ozke, zakrivljene, vegaste.

Prideva na muristan. Karol Veliki je sezidal tukaj velik samostan, neki laški trgovec iz Amalfija gostišče za romarje. Vse je pograbil turčin. Poslopja so razpadla. Leta 1869. je sultan prostor daroval pruski kroni.

Ob „krščanski ulici“ stoji sedaj Zveličarjeva cerkev. K otvoritvi je prišel sam nemški cesar. Stavba je lepa, iz samega belega kamna. Raz stolp je lega mesta najbolj razvidna. Glavna vrata kažejo stare ostanke Marijine cerkve. Seve so zaklenjena. Dobiva ključ. Notranjščina je mrzla, kakor protestantovske cerkve sploh in za peščico privržencev prevelika. Vendar pa je vse okusno in jako čedno.

Po ozkih stopnicah dospeva na stolp.

Kamor pogledaš, povsod celo morje samih kupol. Dobro se razločujejo hribi in doline, na katerih stoji Jeruzalem. Krasen dan je. Solnce vsipava svoje žarke nad pobeljene kupole. Ulic skoraj ni videti. Osupnilo me je, da je vse tako blizu. Pogled je veličasten, a ne posebno lep. Vse je nekako mrtvo. Hiše so kakor en sam zid, iz katerega štrli tupatam kak stolp, ali kaka večja kupola. Nekaj sanjavih palm oživlja podobo. Dr. Ehrlich mi pojasni to in ono, zaradi lege sem popolnoma na jasnem.

Oko se ozre tudi na okolico. Vse je nekako divje, resno; takšna ni ne domovina, ne kaka druga dežela, katero sem do sedaj videl.

Jeruzalem je središče vse dežele, trdnjava na višavi. Od treh strani ga obdajajo globoke doline, le na eni strani je nekoliko zvezan s planjavo na severu. Tla niso ravna. Visoko se dviga Sijon in obvlada zgornje mesto, dočim je Morija trdnjava spodnjega dela. Razločno se vidi med njima dolina Toropejon, akoravno so jo tisočletja napolnila z gramozom podrtin. Od treh strani se sovražnik ni mogel bližati mestu, narava jih je varovala s strminami; na četrti strani je bilo trojno ogromno zidovje. Kje je mesto, ki bi imelo enako lego?

Zdi se, kakor bi tudi hribi v okolici imeli le edini namen, da Jeruzalem ščitijo z neprodornim, orjaškim okopom. Vsa priroda čuva ta biser.

Poleg cerkve je dvorišče, kjer je videti mnogo ostankov in okraskov prejšnjih stavb. Gramoz je tukaj nakopičen 14 *m* visoko! Zidati hočejo še gostišče; podrtine so večinoma odstranili. Sosedne hiše so 8 *m* višje. Odkrili so tudi nekaj podzemskih cistern, 15 *m* pod površjem.

Razun mežnarce nisva naletela na nobenega človeka. Onkraj ulice, ki je tudi nemška lastnina, je več grških prodajalnic. Zavijeva proti bazarju in stopiva na rusko posest.

V ruski cerkvi.

Pred nama je lična stavba v modernem slogu. Pozvoniva in odpirat pride rusko dekle, skoraj bi mislil, da je Slovenka iz naših goric. Uljudno ustreže najini želji ter pelje naju po širokih stopnicah navzdol. Vstopiva v rusko cerkev skoraj pod zemljo. Sredi cerkve stoji mogočen zid; orjaški kamni so ga obvarovali razdejanja. Tik zida je ograja, kjer se vidi izdolben in jako pohojen cestni tlak.

Nehote se vsiljuje vprašanje: „Kaj je to?"

Če vstopimo na kak znamenit kraj, se nam pridruži bledo dete, tam iz Evrope. Ime mu je kritika in s svojimi včasih srepimi očmi nas povprašuje: „Ali je res to oni kraj, kjer se je vršil ta ali oni dogodek? Kje imaš dokaze?"

Nad vse radovedno je bilo to dete zaradi lege cerkve božjega groba. Večkrat je majalo z glavo. Njegov dvom je bil nekoliko opravičen. „Križali so ga zunaj mesta", poroča evangelij, cerkev pa je popolnoma sredi mesta.

Ta zid, pred katerim stojiva, je neovrgljiv dokaz, da bledo dete ne more več majati z glavo. To je namreč ostanek drugega obzidja starega Jeruzalema. Kalvarija je zunaj tega zida, razpršen je vsak dvom, resničnost je dokazana. Izbrušeni tlak je od ulice, ki je vodila preko mestnega zida. Tu se more reči v pravem pomenu besede: saxa loquuntur — ti ogromni kamni pričajo tako jasno, da se mora vdati najtrdovratnejši dvomljivec. — Čemu pa tukaj ruska cerkev?

Božji grob je največje svetišče sveta. Tja vleče vsakega, ki si je ohranil vero na Kristusa vstalega. Vsaka verska skupina hoče imeti kak kotiček tega svetišča. Rusu ne pripada do sedaj ničesar. Gospodar je Turek, največ ima Grk, ali Grk ni Rus in pozna „mužika" le, kadar mu prinese denar, drugače ga črti bolj nego Latinca.

Umevno je, da so si tudi Rusi prizadevali pridobiti kak kraj vsaj v bližini. Kupili so ta prostor. Pri izkopavanju so naleteli na ta znameniti zid.

Prvikrat sem v ruski cerkvi. Stene so pobeljene, na več krajih lično vzidani razni stari stebri in lepi okraski. Zidati so morali, kakor so dopuščale okoliščine. Stopnice vodijo v zgornji del, kjer je priprosta ikonostaza. Na stenah visi v precej veliki obliki nekak križev pot, izvirne ruske slike; podobe so krepke, žive, prizori neznansko mili. V ruskem narodu je za slikarstvo skrita izredno krepka moč. V stranskem prostoru visi tudi majhna Vereščaginova slika: „Krist s krono". Menda se je nekaterim zdela preveč realistična. Izpeljana je mojstrsko.

Mnogo se govori o ruskem vplivu v Sveti deželi. Resnica je, da darujejo Rusi ogromne svote za to deželo. Nakupili so si mnogo posestev, postavili močne stolpe, sezidali obsežna gostišča, odprli nebroj šol. Njih romarji preplavijo ob gotovih časih vso deželo. Grki uvidevajo, da so jim Rusi nevarni. Do sedaj so jih le izkoriščali. Za vsako opravilo v kakem svetišču tirjajo od ‚bogatih' mužikov ogromne svote. Brez ‚Moskovitov' bi moral Grk gladu crkniti.

Ni dvoma, da je v Rusih mogočen verski živelj. Njih služba božja je izmed vseh razkolnikov najbolj dostojna, njih petje naravnost krasno. Verske nestrpnosti niso še kazali.

V marsičem so razmere v Palestini res neznosne. Car Peter Veliki je v oporoki* naročeval Rusiji, naj se polasti teh krajev. Mirnim potom so Rusi čudovito napredovali.

Od rusko-japonske vojske sem je trpel njih vpliv in ugled. Da bi se Rusiji posrečilo Palestino zasesti vojaškim ali diplomatičnim potom, ni izključeno. Gotovo je, da bi Rus stopil na mesto Grka. Ali bi bil tudi tako pohleven, kot dosedaj in manj nestrpljiv do katoličanov, ko v sveti Rusiji? Bog vé!

Kar se tiče verske strani, se katoličanom Rusov ni treba bati. Že doma poka v zadnjih letih na vseh koncih in krajih, ker ni edinosti. In te ni, ker je Rus shizmatik, ker nima popolne resnice. Ruski živelj bi se in se bo razvil le tedaj, kadar mu bo prisijalo solnce popolne, katoliške resnice. V tem slučaju bi bil ruski narod, kot stomilijonska skupina. poklican zasesti Sveto deželo. Pri pravi krščanski strpnosti bi dosedanje male verske skupine ne bile prikrajšane.

Menda pa niso še blizu ti časi, zakaj mnogim je na tem, da na smrt bolni Turčin še dolgo ne umrje.

* Ta takozvana „oporoka carja Petra" sicer ne izvira od njega, ampak je bila ponarejena po njegovi smrti, toda je pisana popolnoma v njegovem in njegovih naslednikov duhu.

Ob nekem ostanku starojeruzalemskega zida je stojalo z debelimi knjigami. Ruska nuna poje na pol glasno. Otožno, milo odmeva njen glas od zida in cerkvenih sten. Menda molijo tu noč in dan za carja in carsko hišo.

Tudi jaz zmolim, da bi slovanski Rusiji prisijala luč resnice in miru, potem odideva.

Vratarica ni hotela sprejeti nobenega daru.

Haram — sveti okraj.

Pred gostiščem naju čakata kavas Ali in mršav turški vojak. Namenjeni smo na kraj, odkoder so me včeraj odpodili s kamenjem. Izlam si je znal tam, kjer je bil nekdaj judovski tempel, prirediti svoja svetišča. Za Meko je muslimu Jeruzalem najbolj sveto mesto. Do leta 1850. ni videl teh svetišč noben kristjan. Krimska vojska je upognila verski fanatizem. Dandanes sprejmejo čuvaji svetišč vsakega obiskovalca prav radi, ker je bakšiš ublažil fanatizem in odprl, kakor veliko drugih, tudi ta vrata. Tupatam še zablisne oko kakega derviša in če ti natvezujejo razne ‚medvede‘, ne smeš se nasmehniti. Brez kavasa in vojaka pa tudi dandanes ne gre.

Stopamo po „via dolorosa“. Skoraj bi se bil bal vojaka. In ta Kurd je nama dan v varstvo! Zato je pa več zaupanja vzbujal Ali. To ti je Arabec od pet do glave. Danes je nekoliko praznično oblečen. V svoji lični, z zlatom obšiti uniformi stopa pred nama kakor kraljev sin. Tupatam zarožlja s svojo z zlatom opremljeno damaščenko, ali pa udari s težkim korobačem za kakim paglavcem, ki se noče takoj umakniti. Kljub tej viteški postavi mi je le malo lezlo srce — navzdol, ko se bližamo tistim osodnim vratom, kjer je včeraj brenčalo kamenje. Moj strah ni bil opravičen.

Stopimo na velikanski štirioglat prostor. Salomon je s podzidavo izvršil delo, ki ne zaostaje za piramidami.

Dvojen čut se vzbuja pri prvem pogledu: Jutrovski, bajni kras pri Omarjevi džamiji in v okolici siromašne stavbe, silna zanemarjenost, trava in trnje na drugih mestih. Vrt in puščava, sijaj in smetje se najde na tem prostoru.

Korakamo po suhi travi in med grmičjem poleg obzidja preko „zlatih vrat“. Nekdaj je na cvetno nedeljo jeruzalemski patriarh jahal na oslici skozi ta vrata. Zdaj so zazidana.

V vzhodno južnem kotu nas čaka šeh, ki nas prijazno pozdravi. Razni šehi in imani se prištevajo najstarejšim in najplemenitejšim muslimskim družinam. Jeruzalemski mufti, najvišji duhovnik, ima isti ugled, ko oni v Carigradu in v Meki.

Dr. Ehrlich se pogovarja s šehom, meni veli, naj grem na obzidje. Mnogokrat sem v gorah že stal ob navpičnih stenah in ne poznam omotice. Vendar me pa spreleti, ko pogledam raz zid v dolino. Od spodaj se zidovje ne vidi tako visoko. Razgled je krasen, najlepši na Oljsko goro z njenimi sanjavimi maslinami, belimi poslopji in neštevilnimi grobovi. Tu se vidi, da je dolina Jozafat le veliko grobišče.

Ravno pod menoj moli iz stene kos debelega stebra. Muslimi so mu dali poseben namen. Dolina Jozafat bo kraj vesoljne sodbe. Tako pove suhoparno že prerok Joel. Da bi bili ob usodnem času kar pri rokah, pokopavajo židi in muslimi tu svoje mrtvece.

Jezus je tudi muhamedamcem prerok in on bo skupno sodil z Muhamedom v tej dolini. On bo imel svoj sedež zgoraj vrhu Oljske gore, Mohamed pa tukaj na Moriji. Od tega stebra bo do vrh gore potegnjena tanka vrv. Vsaka duša bo morala iti čez ta nevarni most. Pravične bodo sprejemali angeljci in bodo prišli čez; zlobneži pa bodo padli v brezdno. Tako lahko pa menda ne bo šlo.

Zdaj pa gremo navzdol. Silne zidave. Po 32 stopnicah pridemo, rekel bi, pod zemljo. Neko izdolbeno ploščo imajo muslimi za zibel Jezusovo. Nad njo so sezidali majhno kupolo. V kotu je največji kamen vsega obzidja; 7 *m* je dolg in 2 *m* visok. Zdaj smo v ogromnih prostorih, v Salomonovih hlevih. Siloviti oboki slonijo na 88 zidanih stebrih in tvorijo trinajst ladij! Arabec pravi, da so pri teh zidavah pomagali zlobni duhovi. Jeruzalem nima večjih znamenitosti.

Kakšen namen so imeli ti prostori, se ne vé. Gotovo je, da je tukaj večkrat v potokih tekla človeška kri. Ti kamni so gledali strašne prizore medsebojnega klanja. Vesel sem, ko pridemo iz teh slabo razsvitljenih prostorov zopet na solnce. Ko gremo po stopnicah, začne mi šepetati šeh: „Havaža bakšiš“ — pa tako, da bi Ali ne čul. On namreč itak dobi gotovo svoto, a mislil je: Bom še poskusil. Jaz pa sem bil gluh in trd ko kamen.

Gremo najprej proti mošeji el-Aksa t. j. široka. Gotovo je, da je tukaj nekdaj stala cerkev Matere božje; ni pa mogoče dognati, ali je menda ta stavba res pristno arabska, ali le prezidana prvotna krščanska cerkev. Stavba je lepa. Posebno so stebri veličastni in imajo krasne kapitele. Leca

je pristno arabskega sloga. Na desni sta dva stebra, med katerima je le malo prostora. Tu skozi so se nekoč tlačili muslimi, češ, kdor pride skozi, temu je raj gotov. Mnogi so pri tem našli smrt. Vlada je ta „nebeška vrata" zaklenila z železno ograjo, in od sedaj se tudi debeli muslimi lahko mirno vležejo spat.

Mimo studenca in poleg velikih cipres pridemo do najkrasnejše stavbe vsega harama.

Zanimajo nas pred vsem ‚tehtnice duš', ljubki loki v pristno arabskem slogu. Tu se bodo tehtala dobra dela

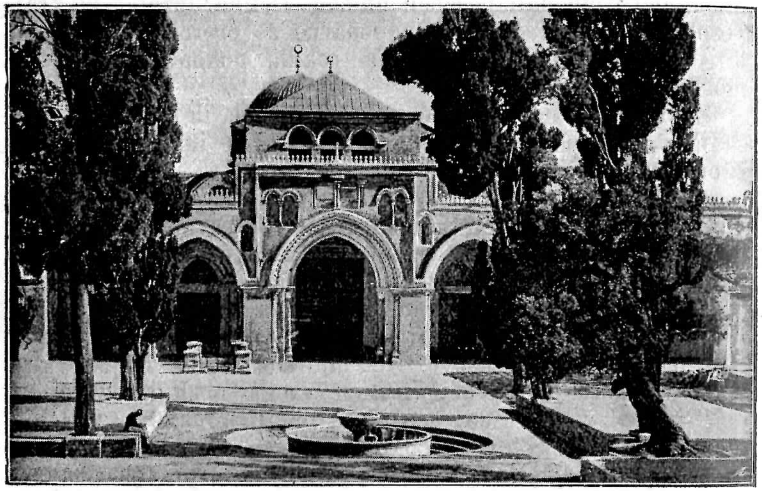

Pred mošejo el-Aksa.

in grehi vsakega človeka. Samo, da noben muslim ne ve, kako se bo to zgodilo.

Največje svetišče je es-sahra — skalna džamija. Stavba je osemkotna, okrašena s finofajenčino; vse krona ponosna kupola s polumescem.

Na nogah sem imel nataknene ruske galoše, katere bi bil obul lahko tudi Samson ali sv. Krištof.

Sprejme naju drugi šeh. V notranjščini vlada poltema, prvi vtis je res veličasten. Vsak opis je pomanjkljiv. Stavba se lahko prišteva najkrasnejšim. Zakaj ni tako tudi v cerkvi božjega groba?

Arabska domišlija si je izmislila o teh prostorih nebroj pravljic.

Sredi džamije je gola skala z zlato ograjo. Gotovo je nekdaj tukaj stal žgavni oltar.

Odtod je menda Mohamed šel v nebesa. Skala je hotela za njim, a Gabrijel jo prime; še zdaj se vidi odtis njegovih prstov. Pa ne smeš se namuzniti!

Po stopnicah gremo pod skalo. Šeh bije ob tla; zadoni votlo. Tu je studenec duš; odtod je najbližnja pot v raj. Kažejo se prostori, kjer so molili David, Salomon, Elija itd. Tudi dolgost Mohamedova je videti. Stopim pod skalo in res: tudi jaz sem tako ‚dolg'! Šeh me pogleda od pete do glave. Pokažejo mi še las iz Mohamedove brade in zeleno zastavo preroka. Pri tem se je nama pridružil razcapan, zarjavel felah — romar. Je li bil moj obraz tudi tako veren, kakor njegov, ne vem.

Ko si kupim na zeleni plošči ob severnih vratih z dobrim bakšišem „muslimski raj", odideva. Poleg es-sahre je še več manjših stavb. Prav nevoljen sem bil, da vedo Arabci o njih pripovedovati reči, ki se na prvi hip spoznajo kot debeli medvedi — gole basni. Kjer ni resnice, si morajo pomagati z domišljijo.

Na severni strani se vidi živa skala, kamor je apostol Pavel bežal pred razjarjeno židovsko množico.

To je haram — sveti okraj, nekdaj srce judovskega naroda. Dandanes ne stopi na ta kraj noben pravoveren Žid, ker se boji, da bi ne stopil na prostor, kjer je skrita skrinja zaveze.

Kljub znamenitim stavbam sem imel vtis, da se še dandanes vidi resnica besed: „Vaša hiša bo vam ostala zapuščena!"

Divji Kurd in Ali sta se malo sprla, menda ker je bil bakšiš za vojaka premajhen. Turek nima nikoli dosti. Ali je pa poznal ptiča in ni hotel primakniti ne sahtuta (beliča).

Skoz dvorišče trdnjave Antonia se vrnemo zopet v gostišče.

* * *

Peljeva se še k avstrijskem konzulu. Razmerje med gostiščem in konzulatom je večinoma prav prisrčno.

Konzulati tujih držav so na severni strani mesta. Njih vile stoje sredi lepih vrtov. Sedanji konzul, vitez Zepharovich, je Oger, ali jako dobra duša. Slovesno sva bila sprejeta. Drugi dan mi je konzul vrnil obisk.

V Jeruzalemu je ta dan vladala huda vročina. Po cestah je gonil veter krdela prahu, da je žgala koža in so bolele oči. — Neprijetnosti ne manjka nikjer.

V Betlehem.

Pred gostiščem se je ustavila kočija. Ali naznani, da kočijaž čaka. Vsedeva se, in arabca zdrdrata po ulici Hoš-Ahia-beg skoz vrata Bab el-Amud. Mimo velikanskega francoskega gostišča zavijemo proti Jafskim vratom. V diru gre navzdol v dolino hinonsko in bolj počasi onkraj navzgor. Cesta je dobra ali silno prašna radi živahnega prometa v Betlehem in v Hebron. Solnce hudo pripeka. Polagoma se dviga cesta v dolini refajski. Na pravi in levi se blišči rumeno žitno polje. Veter oblažuje prehudo vročino. Vsa pokrajina žari v najlepšem svitu. Sicer je povsod videti le golo kamenje, ali tudi te navidezne pustinje imajo svoj kras.

Vozimo se proti višavi. Srečavajo nas posamezni jahači, potem cela vrsta velblodov z zvončki na vratu; tupatam pride tudi kak voz z židovskimi popotniki. Oba molčiva. Moj duh se zatopi v preteklost.

Koliko ljudi je pač že hodilo proti temu sinjemu sedlu!

Posebna gnječa je bila takrat, ko je izšlo povelje, naj se popiše ves svet. Iz vseh mest prihajajo sinovi Davidovega mesta. Gruča sledi gruči: bogati trgovci, uradniki cesarjevi v jutrovskem blišču. Veselje spremlja srečne tega sveta. Med mogočnimi stopa tudi priprost mož pred osličkom, na katerem sedi mlada žena. Prišla sta dol iz Galileje.

Nihče se za nju ne zmeni, vsakemu morata iti v stran. Drugi se smejijo, ona molita. Vsakdo ve, kdo sta ta popotnika.

Kako si morala biti pač trudna, moja presveta mati, od dolgega pota sem iz galilejskih gora! Kako rad bi ti pomagal. Skoraj se sramujem, da se tako zložno vozim po istem potu, kjer si ti hodila tako utrujena.

Dr. Ehrlich pokaže na levo. Par felahinj je okoli velikih kamnov. Tudi nekaj živine je tam. Očividno je tu studenec. Imenuje se „studenec sv. treh kraljev“, ker se jim je menda tukaj zopet prikazala zvezda.

Kmalu smo na višini. Veliko poslopje na levi je grški samostan Elije. Tu sem je bežal prerok pred hudobno Jezabelo. V bližini se kaže kraj, od koder je angelj odnesel preroka Habakuka v Babilon.

Na višavi je lep razgled na vse strani. Cesta se nagne navzdol. Pokrajina izgleda prijaznejša. Hiše so sredi oljčnih nasadov.

Zavijemo mimo lečne njive, o kateri pripoveduje sporočilo, da je Zveličar na popotovanju vprašal kmetiča, ki je na njivi sejal: „Kaj seješ?“ „Kamenje!“ odgovori mu ta zaničljivo. „Kar seješ, boš tudi žel,“ odvrne Zveličar. Od tega časa so na njivi kamenčki, podobni leči.

Med nasadi se prikaže visok stolp. Kmalu stojimo pred lepim poslopjem. To je Tan-Tur, lastnina reda Maltezov. Večinoma avstrijski usmiljeni bratje imajo tu svojo bolnišnico. Sedaj se samo oglasiva in naznaniva, da se vrneva na povratku.

Cesta vodi mimo samotnega poslopja z majhno kupolo. Tu je Rahelin grob. Judi in mohamedanci hodijo sem romat. Zidovje je čez in čez pokrito z imeni romarjev. V bližini je muslimsko pokopališče.

Dolgo že se vidi Betlehem, ki stoji na višavi. Raznovrstni nasadi pričajo, da mora tu prebivati priden in delaven rod. Krasno lego ima na pravi Bet-Džala z velikim semeniščem latinskega patriarhata.

Močno bije srce, ko zavijemo med prve hiše. Ulice so ozke, kakor v drugih mestih. Ali vse je bolj prijazno, domače. Prebivalci pozdravljajo, znamenje, da so kristjani. Betlehemčanke slove radi svoje lepote in čednosti. Njih noša je jako slikovita. Poleg dolgega pajčolana imajo na glavi neko z raznim denarjem obšito štulo ali krono. Tudi moški so lepi. Znano je, da ima mestece živahno obrt. Posamezni izdelki se pošiljajo na vse kraje sveta.

To je toraj Gospodov rojstni kraj. Gotovo najprijaznejše mestece v Judeji.

Peljemo se na vzhodno stran. Kočija se ustavi na večjem prostoru pred mogočnim zidovjem.

Ti zidi oklepajo kraj, kamor so romale misli vsako sveto noč, središče našega mišljenja in dušnega življenja.

Usiljuje se nama nekaj prodajalcev.

Vstopiva skozi nizka vrata. Kakšen kras! Cel gozd rdečkastih stebrov. To je bazilika sv. Helene. Nesnaga žali oko in za krasnimi stebri igrajo arabski paglavci! Needinost oskrunja tudi ta kraj.

Prideva k vhodu do rojstne jame. Turški vojak z nabasano puško! Ali je mogoče? Ona država, katera je od nekdaj z ognjem in mečem zatirala nauk Kristusov, straži

ta kraj! „Kaj pa ta?“ šepnem proti dr. Ehrlichu. On odvrne kratko: „Razmere“.

Pri nekem oltarju popravlja armenski menih, poleg vhoda sedi grški pop in pri stranskih vratih pride frančiškan — ti trije imajo tu pravico in to pravico čuva — turški vojak.

Po stopnicah greva navzdol. Podzemeljska jama, polno svetilnic, vse obloženo z mramorjem. V poltemi zapazim tudi tu turškega vojaka. Ne zmenim se zanj, vem, da stojim na svetem mestu.

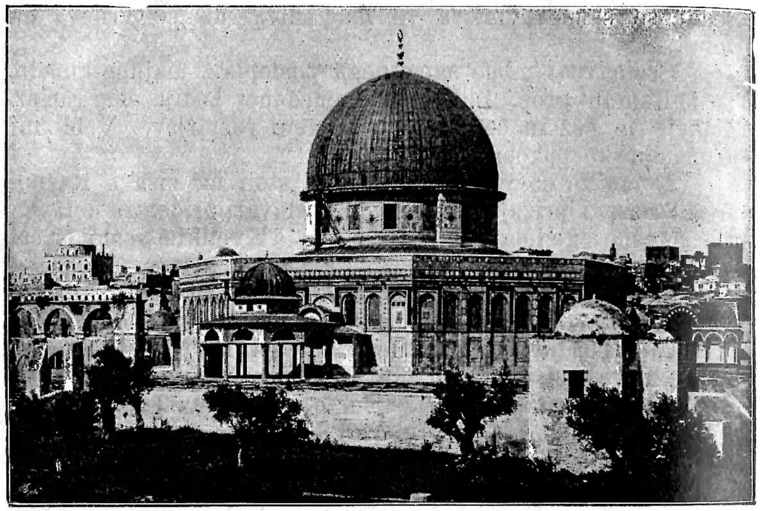

Kubbet es Sachra — Dom na skali.

Pod oltarjem je srebrna zvezda z latinskim napisom: „Tukaj je bil rojen iz Device Marije Jezus Kristus“.

Duša vztrepeta, nehote se zgrudim na kolena. Tukaj, kako te zgrabi ta beseda! Blažilni čuti pridrvijo iz dna duše kakor val morja. Kakšen bi bil svet, ko bi se ne bila tukaj zasvetila luč večne Resnice. Luč svetilnic žari na zvezdi, ali nauk Onega, ki se je tu rodil, sveti narodom do prave omike in večne sreče. Blažen kraj in srečne moje oči, da te smejo gledati.

Zviti Grki so znali od tega kraja katolike pregnati, da imajo le malo pravice do njega.

Po stopnicah pride vojak; straži se menjate. Predno nastopi, prižge svečico in pregleda vse skrbno, ali bi česa ne manjkalo.

Votlina je precej prostorna; ima še dva oltarja, do katerih imajo frančiškani več pravic. Prvi je na mestu, kjer so stale jaslice, drugi, kjer so dete molili sv. trije kralji.

Še enkrat pogledam tja na najsvetejši kraj, da se podoba vtisne neizbrisljivo v dušo. Odideva po ozkem hodniku še v druge podzemeljske prostore, ki so posvečeni po osebah, katere so tam stanovale. Tu je kapelica sv. Jožefa, grob sv. Jeronima, sv. Pavle in njene hčere, kapelica nedolžnih otročičev. Nad oltarji je par lepih slik. Razume se, da je v teh prostorih silno vlažno.

Po drugih stopnicah prideva v katoliško farno cerkev sv. Katerine. Stavba je priprosta, prostori obširni in vse jako čedno. Posamezni betlehemski verniki v svojih slikovitih nošah prihajajo in odhajajo.

Oglasiva se v frančiškanskem samostanu, kjer se tudi malo pokrepčava.

Raz streho je lep razgled nad mestece in prijazno okolico. Pokrajina ima nekaj izredno milega, in je mestece kakor otok sredi suhe puščave. V bližnjem vrtu stoji ob zidu staro oranžno drevo. Pravijo, da ga je vsadil sv. Jeronim.

Posloviva se od samostana in svetišča.

Preko samostana Armencev prideva do majhne cerkvice nad mlečno votlino. Poročilo pravi, da se je sv. družina tu sem skrila, in ko Marija sliši o Herodovi nakani, se prestraši in nekaj mleka kapne na skalo. Votlina je lastnina katoličanov in pravi ljubljenec Betlehemčank. Prostori so snažni, oltarji lepo okinčani; tu se praznuje majnikova pobožnost. V bližini je pokopališče, kjer čakajo Betlehemčani vstajenja dan.

Stopiva še na rob griča. V nižavi se vidijo polja, nekaj vasi in onkraj doline suho gorovje.

Pri vasi Bet-Sahur se vidi Boozova njiva, kjer je Ruta pobirala klasje. Vidi se tudi sredi ograjenega oljčnega vrta majhna kapelica, kjer so pastirji začuli nebeško petje: „Slava Bogu na višavi!“

Ko se vrneva, naju obsujejo kramarji in ponujajo svoje reči v vseh mogočih jezikih. Že radi nadležnosti moraš nekaj kupiti.

Čez trg hodijo cele trume mladih Betlehemčank proti frančiškanskemu samostanu. V rokah nosijo vence, rože,

umetne okraske za okras v cerkvi, kjer se pripravlja na Telovo. Ljubki obrazi pričajo, da je sloves o njih lepoti opravičen. Še bolj jih kinča deviška čednost. Betlehemčanke so po lepoti in devištvu prave sovrstnice Marijine, ki je tukaj, kot najsrečnejša mati, porodila svojega edinega sina. Krasna poslopja in lepe cerkve, ki se dvigajo nad hišami, so večinoma zavodi. Le težko sem zapustil ljubko mestece.

V Tan-Turju, pri usmiljenih bratih, se pogovarjamo nekaj časa o daljni domovini. Brata Primitiva, Slovenca, so ravno preteklo nedeljo pokopali. Našel sem pa brata Damijana, s katerim sem se že prej seznanil na Koroškem.

Palestinsko vino je nas razgrelo, dasi tega radi vročine ni bilo treba. Končno zakrožimo tu na tujih tleh nekaj domačih.

Skoraj je že noč, ko dospeva nazaj v Jeruzalem.

3. Oljska gora. Pri frančiškanih. Po ulicah. Telovo.

Oljska gora.

Odmašujem v kapelici bičanja. Na vseh oltarjih se mašuje, ker so došli laški romarji. V novem svetišču done sladki glasovi orgelj, duša je kakor v nebeškem Jeruzalemu.

Potem greva z rojakom na Oljsko goro.

Na mostu čez Cedron, ki je sedaj sevé popolnoma suh, napadejo naju gobovi, da se jih komaj odkrižava.

Na levi je stara stavba z lepimi vratmi. Med kamenjem raste trava. To je pročelje cerkve Marijinega groba. Vstopiva. Močan duh kadil me skoraj omami. Po stopnicah se gre globoko navzdol. Spodaj je vse razsvetljeno; neprijetni glasovi udarjajo na uho. Cerkev je v izključni lasti Grkov in Armencev in ti opravljajo ravno svojo službo. Skoraj tesno mi postane v podzemeljskih prostorih; kričanje ima nekaj divjega. Razkolnika je treba samo videti pri službi božji in takoj spoznaš, da nima resnice. Tu je res pravi grob. Stene so pokrite s težkimi preprogami. Od lučic in sveč šviga senca kakor bi se po stenah podili duhovi iz drugega sveta; spreleti me groza onstranskega življenja. Duhoven naju poškropi z rožno vodo; dijakona dirjata s kadilnicami od oltarja do oltarja. V globočini je tudi studenec.

Lepo je, da je ljubezen do matere božje tukaj združila ne samo vse krščanske stranke. ki hodijo sem molit, ampak zbližala celo razne vere. Tudi muslim ima tu svoj molitveni prostor.

Od krika me bolijo ušesa. Odideva.

Preko cerkvenega zida je vhod v votlino smrtnih težav. Kako prijazno je tu, kako se lahko moli. V očeh se zasveti solza, če pomisliš, da je tvoj Zveličar tukaj potil krvavi pot. Na stranskem oltarju je lepa podoba: Juda poljubi svojega mojstra! Neznansko mil je pogled Kristusov; na ustih se mu bere beseda: Juda... prijatelj...!

Onkraj ceste je visoka ograja okoli vitkih cipres in starih oljk. To je najlepši kraj v Jeruzalemu — vrt Getzemani. Frančiškani ga čuvajo kot svoj biser. Zveličar ni nikoli prenočil v mestu. Šel je ali sem na kako pristavo, ali onkraj gore k prijatelju Lazaru.

Tu sem je prišel tudi ono zadnjo noč.

V bližini je prostor, kjer so dremali utrujeni apostoli; rdečkast steber zaznamuje kraj, kjer je Juda izvršil svoj zločin.

Solnce že hudo pripeka. Hiteti morava, da dospeva na vrh gore.

Udariva jo po srednji poti mimo ruske cerkve sv. Magdalene.

Oljska gora! Kolikokrat mi je donela ta beseda v duši že v mladosti. Zdaj stopam po tvojem pobočju. Ne moreš se ponašati s posebnim krasom. Le ob vznožju počiva oko na blagodejni zelenjavi vitkih cipres in sanjavih oljk, ki ti zakrivajo tako gola rebra. Ponižali so te do mrtvega pokopališča, tebe, sveta gora, ki si nekdaj nosila neštevilno blestečih se svetišč. A niso te oropali še popolnoma. Tem dražje mi je vse, kar ti je še ostalo.

Pot curkoma kaplja raz čelo, ko dospeva v srednji višini do nizkih vrat. Mlad Arabec odpre. Pogledava v priprosto snažno kapelico, potem se vsedeva na skrbno obdelanem vrtu.

Oko se obrne proti Jeruzalemu. Kakor bi zrlo nov, nepoznan svet, gleda neprestano na mesto, ki žari v svitu jutrovskega solnca; iz prs se izvije občudovalni: ah!

Dr. Ehrlich mi razloži, da je tukaj menda mesto, kjer se je Gospod razjokal nad Jeruzalemom.

Prišel je tam iz Betfage. Sprejeli so ga kakor kralja. Vse mu kliče: Pozdravljen, kralj! Tu se nekoliko odpočije sredi svojih učencev. Njegovo oko gleda v prihodnjost. Učenci vidijo mesto pod seboj. Kras templa jih omami. „Gospod, poglej, kakšna lepota, kakšni kamni!“ On se pa zamisli, in solze mu vderejo čez lice. „V tla te bodo pomandrali in kamna ne bodo pustili na kamnu!“

Zakaj se solzi Zveličarjevo oko? — Kdor stoji na tem mestu, bo umel njegove solze. On vidi krasno mesto, on zre bliščeči se tempelj, on gleda mogočno obzidje — on pozna trdovratnost in vé za nehvaležnost, on gleda tudi strašno kazen nad mestom, on zre v dolini Jozafat vesoljno sodbo — in to mu stare srce, v obilni bolesti pretaka solze.

Ali kaj zre iz tega kraja moje oko? Templa ni več, Jeruzalemčani so pomandrani v tla, mestu je pa bilo prizanešeno.

Dandanašnji Jeruzalem, kakor se vidi odtod, spada med najlepša mesta sveta!

Mesto na višavi! Gore in doline se združujejo, da je kraj prava naravna trdnjava. Ozko so stisnjena zidovja, ulice se komaj zapazijo, večjih trgov sploh ni; prostor je drag. Le na Moriji je prazno, dasi sta tam dve slavni džamiji — manjka pač srce Jeruzalema — tempelj. Celo podobo obdaja ponosno zidovje s svojimi stolpi in bastijami.

Manj se zadovolji oko z okolico. Malokaj zelenega, pač pa okoli in okoli grobovi, trd, gol kamen, votline, podrtine — smrt.

Ni dvoma; za mesto so časi slave minuli, ono živi le še od preteklosti. Postaralo se je, preveč bridkosti je doživelo, vendar se mu pa poznajo še poteze lepote in mladeniške nekdanje krasote. Ali postane kdaj zopet središče?

Treba je oditi. Tega razgleda na sveto mesto pa ne bom zabil.

Nekoliko višje je še dvoje svetišč. Obširno poslopje je samostan francoskih sester. Ob cerkvi je krasen hodnik z lepimi stebri, na sredi umeten vrt. Sporočilo pravi, da je Gospod tu učil apostole moliti Oče naš. Na steni je Gospodova molitev vdolbena v 32 jezikih. Slovenski še manjka.

Ob zapadnem robu svetišča je nizka kapela. Menda so tukaj apostoli zložili apostolsko vero.

Prideva na vrh gore v vas Kefr-Sajtun. Turški minaret zaznamuje kraj, odkoder je šel Zveličar v nebesa. Sv. Helena je sezidala tu veliko baziliko. Ni je videti nikjer. Povsod se vidi le staro zidovje in strašna zanemarjenost; umevno, kraj je v muslimskih rokah.

Šeh prijazno pozdravi; saj bo nekaj za njega. Še več; on naju vede najprej v svoj ‚divan' in nama postreže s kavo, smodčicami in limonado. Take uljudnosti bi ne bil pričakoval. Zato se je pa pri odhodu smejal nad dobrim bakšišem.

Kraj vnebohoda je spremenjen v mošejo. Prazen osemoglat zid s kupolo. V tleh se vidi odtis noge.

Tu je bil končan njegov težavni pot. Dvignil se je v nebesa in pokazal pot, po kateri mora romati naš up, šel je tja, kamor mora hrepeneti naše srce.

Greva še na rusko posest. Na vrtu dela nekaj žensk, prave Slovenke. V cerkvi je polno starin. Na samem stoji velik stolp. Čemu se je tu zazidal velik denar? Radi razgleda? Ta je tudi od vrha gore veličasten. Nisem maral hoditi na stolp.

Ob robu proti jugu je majhen gozdič. Tla žarijo same vročine, lahna sapica odganja nekoliko sopar. Vsedeva se na klop.

Kako čuden je ta svet. Oko sega daleč na jug. Gora, grič in dol, vse je suho, prazno, golo; pogled na pokrajine je veličasten in očarajoč. Polagoma se niža proti Jordanovi dolini. Globoko doli se svetlika srebro Mrtvega morja.

Greva proti zapadu. Za mestom se dviga hrib poleg hriba; oko seže skoraj do morja; proti severu se vidi gorovje Efrajm prav tja do gore Garicim (Sv. gore), ki ima še obseznejši razgled; toliko zgodovinsko znamenitih krajev se v tako majhnem okviru ne vidi nikjer.

Vrneva se po južnem potu.

Pred obedom pride avstrijski konzul vrnit moj včerajšni obisk.

Pri frančiškanih.

Zopet sva stopala proti Božjemu grobu. Že predpoldne sem opazil nekaj družin z otroci, ki so imeli obleko sv. Frančiška. Tukaj jih je bilo še več. Dr. Ehrlich mi pove, da je sv. Antonij, čigar god je danes, pri jutrovcih jako znan. Na njegov god naredijo mnogi starši obljubo, da bodo otroci skozi vse leto nosili njegovo redovniško obleko in to ne samo kristjani, temveč celo muslimi. Pravijo, da tak otrok v teku tega leta ne umrje.

V Božjem grobu je tiho in mirno. Na Kalvariji je nekaj grških romarjev. Neprestano se križajo in poljubujejo tla. Greva tudi gor pod kupolo. Kako veličastna bi bila ta stavba, če bi ne imela toliko oskrbnikov. Pri grobu je gruča Abesincev v belih haljah. Tokrat ni čuti smeha in blebetanja grških in armenskih menihov.

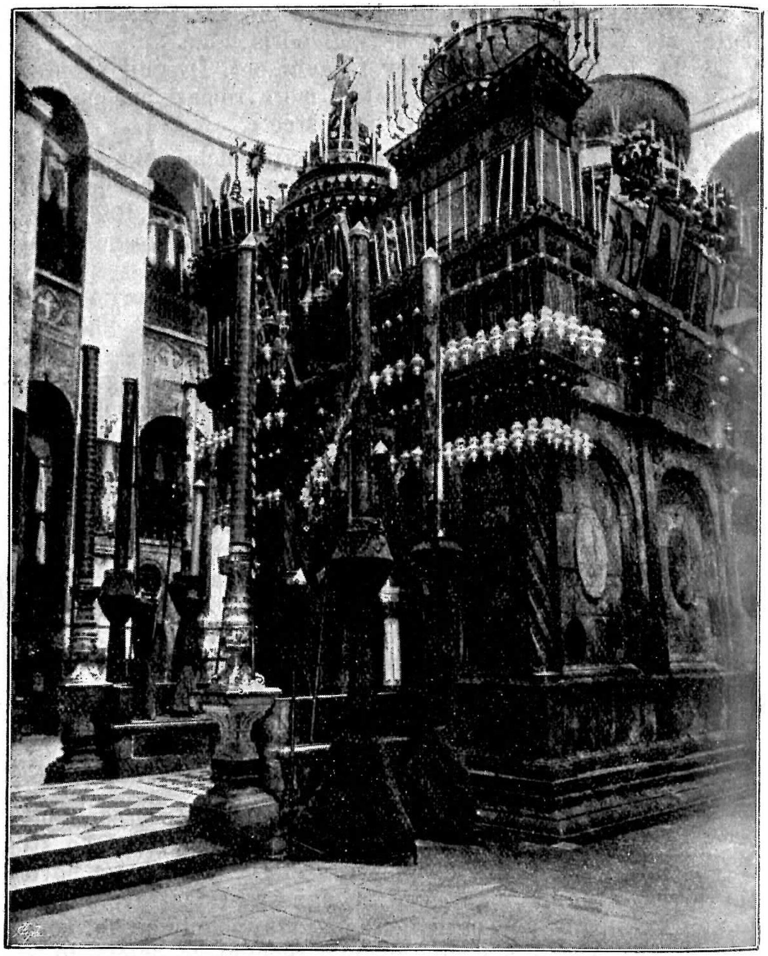

Sveti grob.

Pred božjim grobom pripravljajo frančiškani za jutrajšnji praznik. Ob vhodu je postavljen oltar; vse je iz golega srebra, menda dar cesarja Karola VI.

Ogledava si še ta in oni prostor.

Frančiškani imajo pri Božjem grobu le majhen, reven samostan; njih pravi dom je pri Zveličarjevi cerkvi, katere

stolp obvladuje ves Jeruzalem. Tu je tudi katoliška fara. Napotiva se tja.

Službo vratarjev oskrbujeta dva mlada Dalmatinca v narodni noši; lepa sta kakor jelki na gori.

Greva najprej v jako prostorno, čedno in krasno cerkev. Tako bi bilo lahko v vsakem svetišču, če bi bila edinost.

Samostan ni eno samo poslopje, temveč cel mestni del z mnogimi napravami. Jeruzalemski župnik je P. Kohout, vrl Čeh. Za pol ure smo tvorili v Jeruzalemu slovansko družbo.

Po ulicah.

Dr. Ehrlich odide po nujnih opravkih. Sam stopam po jeruzalemskih ulicah. Tako pohajkovanje in opazovanje je zanimivo, dasi ne posebno prijetno.

Jeruzalem je skoz in skoz jutrovsko mesto. Ulice so ozke, krive, tlak pohojen, povsod polno nesnage, ker jutrovec vrže vse na cesto. Prava dobrota so mnogoštevilni psi.

Hiše so kamenite brez ometa in brez strehe, z malo kupolo; proti cesti je pri višjih nizka ograja. Znotraj so majhna stanovanja okoli dvorišča; tu je družinski dom. Na ulico vodijo ozka vrata, okna so zavarovana z mrežo; tupatam se najdejo mični stolpiči. Moderne zidave so seveda povsem drugačne.

Nič boljše ni na bazarjih. Različne krame zastavijo že itak omejeni prostor. Tu ne smeš biti občutljiv. Večkrat se je treba prijeti za nos, in ne smeš postati hud, ako te ta ali oni sune, da zaječiš. Rokodelci imajo tu tudi svoje delavnice. Ženskih in moških pohajkovalcev ne manjka. Posebno imajo zlatarji občudovalcev svojih umetnin. Jutrovki gre kinč nad vse. Kakor povsod, posedajo tu možje ure in ure in se pogovarjajo o vsakdanjih rečeh in sicer vsak dan enako. Kljub temu ne poznajo dolgčasa. Če pride kaka karavana, zastane promet. Treba je dolgo čakati, predno moreš stopiti korak dalje.

Da se vidijo na ulicah ljudje iz vseh krajev sveta, se samo ob sebi razume, zakaj Jeruzalem je ravno dandanes v pravem pomenu besede: „kraljica narodov.“

Parkrat sem zašel v kote, kjer nisem mogel več dalje.

Končno se naveličam in se vrnem v gostišče.

Telovo v Jeruzalemu.

Praznično zvonenje me vzbudi. Danes je Telovo. Tukaj je bil postavljen presv. Zakrament, kateremu velja današnji

praznik. Kako bi se spodobilo, da bi bil Sijon danes ožarjen od krasu in veličanstva! Ali samotno sanja v jutranjem zraku minaret nad nekdanjim sijonskim svetiščem; njegov gospod je muslim!

„Lauda Sion Salvatorem“ — Hvali Sijon učenika, doni danes po širnem katoliškem svetu. Pravi Sijon v sv. mestu je pa tih, nem; le solnce razsipava nanj svoje žarke.

Grem proti Štefanovim vratom maševat k sv. Ani. Nekaj prazničnega je v naravi, celo na ulici je danes bolj mirno.

Napisi ob vratih povedo, da je tu hiša sv. Ane, rojstni dom Device Marije.

Krasen vrt s soho kardinala Lavigerie. Njegovi sinovi, „beli očetje“, so lastniki tega svetišča in vodijo katoliško-grško semenišče. Stojim pred impozantno cerkvijo brez stolpa. Kako krasno je tudi tukaj vse; svetišče je izključno katoliško. Že zgodaj je stala tu cerkev. Ob časih križarjev so sezidali poleg svetišča velik samostan. Muslimi so nune pomandrali in spremenili samostan v pravno šolo. Arabci imenujejo kraj še danes po Saladinu el-Salahije. Sultan je l. 1856. prostor daroval Napoleonu III. in francoska vlada „belim očetom“. Cerkev je bila do strehe v gramozu!

Karkoli se je moglo ohraniti, se je pustilo. Ostanki starih stavb so pa lepo zravnani na dvorišču.

Vstopim. Polutema vlada v notranjščini. Vse je tiho; na stranskem oltarju je sv. maša; nekaj Arabcev kleči pred oltarjem. Cerkev ima tri ladje, vse je v veličastnem soglasju; stavba bi bila vredna največjega svetišča. Na glavnem oltarju je velika soha sv. Ane iz belega mramorja.

Ravno pridejo arabski semeniščniki s svojimi učitelji. Slikovita je njih noša: široke hlače, modre, kratke suknje, na glavi turški tarbuš. Obrazi so zarjaveli, pristno arabski. Nekaj je tudi že duhovnikov; oblečeni so kakor grški popi. Ti postanejo župniki med svojimi rojaki. Na potovanjih sem večkrat prišel v dotiko s temi melhitskimi župniki (katoliški Grki se namreč imenujejo tudi Melhiti). Navadno so jako revni, kakor ljudstvo sploh.

Grem v zakristijo in poprosim dovoljenja za sv. mašo. V desni ladji vodijo široke stopnice v votlino pod cerkvijo. Tam je lep oltar — rojstveni kraj Device. Tu opravim sv. daritev. Po sv. maši ostanem v cerkvi, ker se je ravno pričela opravilo po grško-katoliškem obredu. Petja in kadenja ni bilo konca; na jutrovskem so vsa opravila dolga. Petje mi ni ugajalo, pač pa obred; vse je bilo dostojno.

Po lepem vrtu je bil potem obhod z Najsvetejšim. Semeniščniki imajo tudi svojo godbo. Svirali so nekaj otožnih komadov. Spomnil sem se na dom, kjer gremo v prosto prirodo; tukaj se mora ostati med zidovjem!

Na severni strani se gre pod zemljo k vodnjaku Betesda, kjer je Zveličar ozdravil 38 let bolnega moža.

Poleg cerkve je tudi „biblični muzej“. Ta zbirka je sama vredna obiska sv. mesta.

* * *

Popoldne je bila procesija ali ‚pranganje‘ pri dominikancih.

Peš greva proti Damaščenskim vratom. Tu nikoli ne manjka ne ljudi ne raznih živali. Vrata so prava trdnjava zase, dandanes seve brez pomena. Lepi so mični stolpiči in razni okraski na obzidju. Pred vrati se stekajo štiri ceste. Ves prostor je danes poln jeruzalemskega ljudstva. Greva po cesti naravnost proti severu. Na desni je nemški hospic, nekoliko dalje se zapazi sredi ograje lepa stavba, cerkev z odrezanim stolpom. To je svetišče sv. Štefana, posest francoskih dominikancev.

Hud veter brije od zapada. Vedno je treba brisati pesek iz oči.

Pred vhodom je polno ljudstva. Vidi se, da je katoliški živelj v Jeruzalemu močan. Pred cerkvijo je nekak hodnik. Cesarica Evdoksija je tu sv. Štefanu na čast postavila ogromno baziliko in na tlorisu te cerkve je sezidano tudi sedanje svetišče. Vstopiva v cerkev. Ogromna stavba je natlačena vernikov, Evropejcev vseh slojev in stanov in Arabcev v slikovitih nošah in prazničnih oblekah.

Cerkev je zidana v romansko-arabskem slogu in gotovo najimpozantnejša stavba Svete dežele. Ne morem se nagledati orjaških stebrov, ogromnih obokov, krasnih oltarjev, nežnih, mramornatih kipov.

Pričnejo se večernice.

Iz zakristije prihajajo sinovi sv. Dominika v belih haljah. Svetovnoznani učenjaki bibličnih ved, za njimi nežni učenci. Tako duhovitega zbora še nisem videl. V Francozih je silna duševna moč.

Kor je sredi cerkve. Veličastno se vrši obred; mogočno buče orglje, krasno doni po teh arabsko-jutrovskih prostorih kraljeva pesem, katero je zložil David, kralj jeruzalemski!

Po večernicah je procesija. Tudi midva se oblečeva v mašniško obleko in se uvrstiva med dolgo vrsto mašnikov.

Sprevod je po prostornem vrtu. Množica udeležnikov se komaj premika; obred je kakor pri nas, vse zaključi slovesni „Te Deum". Nikoli še nisem pel zahvalne pesmi s tako hvaležnim srcem, kakor v tej veličastni baziliki sv. Štefana.

Polagoma se udeležniki razidejo.

Vihar je nekoliko ponehal. Bliža se jasen večer. Gledat greva še takoimenovane „kraljeve grobove", kjer se vidi, kako so Judje pokopavali svoje mrliče.

V prijetnem pogovoru stopava preko mestnega zida proti Kidronski dolini. Mnogo Jeruzalemčanov je na sprehodu. Srečava tudi „očko" župana, pristnega Turka, ki pa avstrijskemu gostišču menda ni posebno naklonjen.

Ne trpi me v sobi. Grem na streho gostišča in gledam ob blažilnih spominih, kako gre Jeruzalem spat.

Takšen je bil praznik presv. Rešnjega Telesa v Jeruzalemu.

4. Pri židih. Na Sijonu. Sv. križev pot. El-ebra. Na kraljevih vrtovih.

Pri židih.

Danes je petek, muslimski praznik. Na vse zgodaj je na ulici pred gostiščem jako živahno. Od trdnjave Antonia sem koraka vojaštvo z godbo na čelu. Strašen tresk in pisk pretresava zrak, da žali uho; turška godba je pač le za kurdskega vojaka in za neukega Arabca.

Danes greva obiskat svetišča na Sijonu.

Na bazaru je izredno živahno. Treba je paziti sredi te gnječe, da te kdo ne sune ali ti ne onesnaži obleke. Tetovirane felahinje nosijo velike tovore zelenjadi, zarjaveli Beduini postopajo, zaviti v svoje plašče, okoli jedilnic, kjer se pečejo le za njih želodec slastna jedila. Poleg ruske cerkve srečava suhe Abesince, v belih oblekah, otožnih obrazov, in proti cerkvi Božjega groba zapaziva med množico nekaj Betlehemčank v narodnih nošah.

Greva naravnost naprej. Kmalu vidim, da sva sredi židovskega dela. Prevladujejo oni značilno judovski, večinoma silno odurni obrazi, katerih Abrahamoviči ne zgube nikoli. Ob ulici so nakopičene vse mogoče ropotije; smradu in raznih dišav ne manjka. Pogostoma se čuje nemško-židovska govorica. Tupatam se vidi pri kaki mladi židinji jutrovsko lep obraz. Židi so versko ločeni v dva velika tabora. Vsak ima svojo molitvenico. Ravno stojiva pred spodnjo, ki je last Aškenazimov, privandranih nemških in slovanskih židov.

Malo v skrbeh sem, ali je varno v ozkih ulicah, med gnječo, sredi odurnih obrazov.

Dr. Ehrlich mi veli, naj vstopim za njim v molitvenico. Nehote ga vprašam: „Ali je varno?" Ne odgovori nič, ker dobro ve, da lahko vsplamti tudi židovski fanatizem. Razun nekaj temnih pogledov, se ni nič zgodilo.

Molitvenica je jako priprosta stavba, brez vsakega umetniškega okusa. Raz strop visijo stekleni lestenci. V klopih sedi več starčkov; vsak ima pred seboj debelo knjigo „talmud". Živahno se pogovarjajo, eden jim razlaga. V spomin mi pridejo besede sv. Pavla: „Spričujem, da so vneti za Boga, ali ne za spoznanje." (Rim. 10, 2).

Okoli naju se zbere več mladeničev, ki imajo čisto dekliške obraze. Vidi se jim, da jim najina pričujočnost ni po volji, zato odideva.

Greva navzgor proti vrhu Sijona. Prideva do židovskih mesnic. Tu sem ne hodi, ako hočeš v Jeruzalemu jesti meso; silno bi se ti gabilo! Za snago skrbijo najbolj — psi.

Stojiva pred Sijonskimi vrati, bab en-Nebi-Daud jim pravi Arabec.

Na Sijonu.

Najprej zavijeva še v ozko ulico k samostanu armenskih nun. Njih lična cerkvica, nekdaj katoliška last, je menda na prostoru, kjer je bila palača Anova. Tu so zaslišali Zveličarja; tu je pričal tako krasno z veličastnim molkom in božjim govorom. Kaže se kraj, kjer je stal med zaslišanjem. Na vrtu je nekaj oljčnih dreves; sporočilo pravi, da je bil tu za nekaj časa privezan. Nune prebivajo v kurnjakom podobnih celicah.

Stopiva skozi mogočna vrata; tu je vrh Sijona.

Na levi je zopet armenski samostan s cerkvijo. Tukaj je bila palača Kaifova, tu je Peter zatajil svojega učenika. Kaže se tudi ječa, kjer je Gospod sredi divjih zverin preživel strašno noč.

Zidovje je silno staro. Mladi Armenec pri razkazovanju ni posebno uljuden.

Prideva do največjega svetišča na Sijonu. Nad skupino zidav se dviga tanek minaret. Tu gospodari toraj muslim in vendar je to mesto posvečeno po največjih skrivnostih.

Pred vrati čaka tolpa mršavih dervišev. Ko bi ne bil tako sladek bakšiš, gotovo padejo kakor stekli psi čez naju.

Po stopnicah pridemo v obokan prostor z mogočnimi stebri. Stene so umazane, na tleh ležijo ostanki cigaret. Vidi se, da derviši nimajo posebnega spoštovanja do tega prostora, a Bog ne daj, da bi tukaj pokleknil ali naredil kako krščansko znamenje. Vseh oči so obrnjene na naju. V nekem višjem prostoru se vidi z zeleno preprogo ogrnjeno stojalo, menda podoba Davidovega groba, ki se nahaja v spodnjih prostorih, kamor pa ne sme noben kristjan.

Stavba kaže, da je krščanska cerkev. Križarji so jo zidali.

Tukaj je bila hiša, v kateri je imel Gospod zadnjo večerjo; tu se je za njega pričelo trpljenje, tu je stala najstarejša cerkev sveta, mati vseh neštevilnih cerkvâ po širnem svetu. Pa ni mogoče dolgo premišljevati; derviši postajajo nemirni in kažejo na vrata. Z bakšišem seve niso zadovoljni. Skoraj me zgrabi jeza, da denarja željni nevernik oskrunjuje te svete prostore.

Ob zidu greva nazaj in stojiva na katoliških tleh. Velikansko stavbišče, vse polno kamnov, povsod delavci, na pol sezidani, krasni prostori. Kaj je to?

To je „dormitio“, kraj smrti preblažene Device Marije. Ta prostor je sultan podelil nemškemu cesarju in on nemškim katolikom. Stavba, ki se zida, je Marijina cerkev, ki bo dozidana obvladala ves Jeruzalem.

Spodnji prostori cerkve in samostana so dogotovljeni. Nemci darujejo silne svote, vse je krasno, dostojno svetemu Sijonu. Tudi stolp je na pol dozidan. Po odrih greva prav do vrha.

Razgled je naravnost diven, še veličastnejši ko iz Oljske gore, ker je vse bolj blizu.

Prijetna sapica odganja vročino. Vsedem se na kamen, ki bo ravnokar vzidan, in gledam na Sijon.

Tu je bil dozidan stari zakon in položen temelj novemu. Krvave žrtve prenehajo, tu teče prvikrat kri novega Adama. Priprosto, a nad vse božje sredstvo ohrani odrešenemu svetu Zveličarja pod skromno podobo. Koga bi ne ganila ponižnost božjega učenika, ko umiva apostolom noge? Kdo ni ginjen nad njegovimi besedami za slovo? Tu je govoril predglasje za krvavo daritev, tu opravil zadnjo molitev za smrt.

Še več. Po vstajenju pride pri zaprtih vratih med apostole, ki so zbrani v ravno isti dvorani. Podeli jim čudovito moč: „Komur boste grehe odpuščali . . .!“ Tu postavi sv. pokoro. Osem dni pozneje se prikaže Tomažu neverniku. Na Binkošti pa pride sv. Duh v podobi ognjenih jezikov.

Take skrivnosti so se vršile tam, kjer zapovedujejo odurni derviši!

Tolažljivo je le, da bo vsaj v bližini krasno katoliško svetišče kronalo sveti Sijon.

Gledat greva še na katoliško pokopališče, potem jo kreneva zopet nazaj skozi Sijonska vrata.

Stojiva na armenskem oddelku. Srečavajo naju posamezni duhovniki. Okoli hiš so krasni vrtovi, Armenci so silno bogati. V gostišču ima bajda 2000 romarjev prostora.

Cerkev sv. Jakoba je bila nekdaj katoliška last. Sprejme naju armenski menih. Pred vhodom je medena plošča, ki nadomestuje zvon. Svetišče je bogato, le preobloženo, na stenah so velike slike, oziroma čečkarije. Na levi strani je kraj, kjer je bil umorjen sv. Jakob. Do novejših časov so imeli katoličani do tega prostora nekaj pravic, zdaj so jih Armenci pregnali z — bakšišem, katerega so plačali paši. Ne maram tega zvitega naroda. Spremljevalec naju poškropi z dišečo vodo, potem odideva.

Stopava po cesti, ki se nekoliko razširi. Tu je moral stati Davidov grad. Tudi Herod je imel tukaj svojo palačo. Obzidje je bilo zavarovano z mogočnimi stolpi. Zdaj še stoji Davidov stolp; ogromni kvadri tvorijo mu podlago. Tit, premagovalec Jeruzalema, je stolpe pustil, da bi svet spoznal, kakšno trdnjavo je on premagal. A bil je le orožje višje moči.

Od nekdaj je tukaj vojašnica.

Prideva do Jafskih vrat, katera so pa radi prometa odstranili.

Gledat greva še v patriarhat. V cerkvi se pripravlja za neko slovesnost. Stavba je krasna, mnogokaj je darovano od naše cesarske rodovine. Kanonik don Golubović, vrl Hrvat, je nama razkazal to in ono.

V bližini je morda najfineje okinčana cerkvica v vsem Jeruzalemu, namreč francoskih sester, ki tu, po dve in dve, noč in dan molijo presv. Zakrament.

V samostanu nakupim nekaj spominkov, potem se vrneva skoz Damaščenska vrata.

Sv. križev pot.

Če ne jočeš danes, boš jokal vekomaj.
Torquato Tasso.

Vsak petek ob treh molijo frančiškani križev pot. Sprevod gre iz trdnjave Antonia, kjer je stala palača Poncija Pilata, do gore Kalvarija. Pot je gotovo ista, stavbe so druge.

Polagoma se zberemo v turški vojašnici, ki je nekdaj služila rimski posadki. Pridejo tudi laški romarji s škofom na čelu.

Srdito nas gledajo kurdski vojaki, sami zagrizeni muslimi. Bati se jih ni treba; saj gre z nami celo višji turški oficir, ki nas ima varovati vsake neprilike.

Nismo še vsi zbrani. Naslonim se na steno in se zatopim v dogodke, ki so se nekdaj vršili na teh prostorih.

Trdnjavi Antonia se bližajo veliki duhovni in svetovalci sinedrija. Za njimi se gnete ljudstvo; bliskoma se je po mestu razširila novica: Jezusa so vjeli in zdaj ga postavijo pred cesarjevega namestnika! Narod je še miren. Vse sluti, da pridejo odločilni trenutki nad narod in vse mesto; mir je podoben tišini pred viharjem. Pred Pilatovo sodnjisko hišo se tare ljudstva. Farizeji in pismarji švigajo semintja; srd jim plamti v strastnih očeh, šuntajo, hujskajo, podučujejo, kaj naj se zahteva.

Vseh oči so obrnjene na vrata, ki vodijo iz palače na litostrotos, na sodnjisko mesto. Po stopnicah so razpostavljene rimske straže; v svesti si svoje moči gledajo mirno na šumeče morje zbranega ljudstva.

Vrata se odpro. Pilat se vsede na sodni stol. Judje postavijo Jezusa Nazarenčana pred njega. Začne se tožba, ne tožba, izdajstvo. Ves narod izda svojega Zveličarja, kakor Juda s poljubom svojega učenika. Vse človeštvo mora pomočiti svoje roke v njegovo kri; on je žrtev za dolg vsega sveta.

Začetkom je Rimljan miren. Meni, da je kaka navadna pritožba. Kmalu pa spozna, da ni vse v redu. Neka slutnja mu teži srce. Boji se, da bi se ne udeležil zločina, čigar nasledke sluti, a jih ne more pregledati.

Vzame zatoženca k sebi, da ga more mirno zaslišati. Takoj spozna: kriv ni, a prišel je navskriž z mogočneži ter jim prečrtal njih nakane. Obžaluje ga; ali odločno je zoper to, da bi ga tožiteljem izdal, on se noče udeležiti umora nad pravičnim in nedolžnim. Manjka mu pa resne volje. On ne izreče sodbe v jasnih besedah, da bi potrl tožitelje. Začne barantati. Všeč mu je beseda Galileja. Naj se drugi bavi s to rečjo, naj drugi oprosti ali obsodi nedolžnega.

Toraj k Herodu! Tam na nasprotnem kraju Morije, ob dolini Toropejon, ima kralj Judov svojo razkošno palačo. Ta mehkužnež je globoko pod strahopetnim Pilatom. Njemu je vse le komedija, šala, norčevanje, zabava.

S sramotnim plaščem ogrnjenega ga privedejo nazaj k Pilatu. Rimljan je zbegan, sodnik omahuje, slabotnež je izgubljen.

Pilat, ti se hočeš pogajati z možmi, ki se ne dajo upogniti, ki hočejo umor za vsako ceno? Ti se zatečeš k narodu? To brezznačajno druhal pozivljaš, naj razsodi?

Zopet posvetovanje. Blaga žena sporoči sodniku: „Varuj se, ta je nedolžen!“ Končno se odloči za sodbo naroda. Ali že so tožitelji zastrupili javno mnenje in položili na usta odgovor!

Nazarejec in Baraba se prikažeta. Predno je Pilatovo vprašanje končano, buči že odgovor od spodaj: „Ne tega, ampak Barabo!“ — Zbeganost sodnikova narašča. Zopet vpraša druhal: „Kaj pa z Jezusom?“ Sodnik poprašuje množičo, kaj pa storiti? Farizeji napnejo vse svoje moči, da pripravijo druhal za odgovor. Nekaj časa je mir. Narod še ne ve odgovora. Čujejo se posamezni glasovi, sprva bolj bojazljivo. Klici se množijo, bojazljivost mine, kakor buč morja drvi skozi množico strašen odgovor: „Križaj ga — križaj ga!“

Jezusu je prisojena smrt!

Pilatu prinesejo vode. Pilat, kaj hočeš z vodo? Sam spričuješ njegovo nedolžnost in priznavaš svoj dolg. Na tvojih prstih je kri, in teh madežev ne more zmiti niti morje.

Strašno odmeva klic: „Njegova kri nad nas in naše otroke!“

Sodnijska obravnava, kakoršne še ni videl svet in je ne bo, je končana.

* * *

Ura je tri. Precej nas je zbranih na dvorišču.

Stopimo v velik polukrog. Fračiškan začne v laškem jeziku: „Prva postaja... Jezusa obsodijo na smrt!“ Kako mirno done te besede, a kakšen hrup je bil nekdaj, ko je Jezus res stal na tem mestu! Zdi se mi, da slišim: „Na križ, na križ... če tega izpustiš, nisi cesarjev prijatelj... nimamo kralja, nego cesarja... križaj ga!...“

Strašen klic, klic na smrt in vendar s kakšnim srčnim hrepenenjen ga posluša Zveličar. Vedel je, da bo ta smrt strašna, ker smrt na križu; a znal je tudi, da bo ta strašna smrt življenje sveta, odrešenje človeštva. „Ave crux... pozdravljen križ!“ tako govorijo njegove blede ustnice, ko mu naložijo težko breme na oslabele, ranjene rame.

Stopimo na ulico. Na levi je v steni vzidana plošča z napisom: II. postaja. Nekdaj so bile tukaj stopnice, ki so sedaj v Rimu. Po teh je prišel Zveličar iz Pilatove palače. Kako težko je bilo tvoje breme, o Gospod, a kako lahko si naredil križev pot v nebesa. Sladek je naš križ, če ga le s teboj nosimo.

Prav v bližini so svetišča: kraj bičanja in kraj kronanja. Poslopja so druga, kraji isti.

Pomikamo se naprej proti avstrijskemu gostišču mimo svetišča Sijonskih sester. „Glejte, človek!“ je zaklical tukaj množicam Pilat, a ni našel usmiljenja pri srditih srcih. „Njegova kri naj pride na nas in naše otroke!“ slišim klicati judovski narod. Kri je sedaj nad njim; judovski Jeruzalem je poteptan in poteptan ves narod. Sijonske sestre pa molijo pretresljivo med povzdigovanjem tukaj dan na dan: „Oče, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo!“ Kedaj bo za ta nesrečni narod napočil usmiljenja dan?

Gremo po ulici dalje do avstrijskega gostišča. Na levi strani je zopet vdolben kamen: III. postaja. Križ ga je težil, moči so ga zapustile, precej dolga pot je že... in ves slab se zgrudi na tla — prvi padec pod križem! Kdo bi se temu tudi čudil? Saj ga je s križem težila množica grehov vsega človeškega rodu.

Našo pot prekriža širša cesta. Tudi nekdaj gotovo ni bilo drugače. Obrnemo se tja in na levi je zopet napis. Iz stranske ulice je stopila božja mati. Slišala je gotovo strašen krik: križaj ga... in zdaj stoji pred njo edini Sin na poti v smrt! Krščanska rahločutnost je posvetila to mesto, kjer sta se srečala mati in sin v hudih srčnih bolečinah in napravila tukaj svetišče, ki je danes na novo popravljeno in v posesti katoliških Armencev. V prostoru pod cerkvijo se kaže še mesto, kjer je menda ob tem žalostnem trenutku stala mati božja.

Tu smo tedaj v dolini med Morijo in Kalvarijo; pot se obrne na desno v ozko ulico in gre navzgor. Ob tej ulici so postaje, kjer so primorali Simona, da je pomagal nesti križ, — kjer je podala usmiljena Veronika potni prt, kjer je v drugič teža ogromnega križa Zveličarja podrla na tla.

Pridemo na jako živahno ulico, ki je nekdaj vodila ob mestnem zidu, kakor se vidi v ruski cerkvi.

Na zidu je plošča z latinskim napisom: „Sodnijska vrata“. Še enkrat preberejo smrtno obsodbo, kakor je bila navada, potem ga pahnejo vun iz mesta. Pobožne žene jočejo,

— a on jih tolaži, ob enem pa napove tudi usodo, ki bo zadela mesto, ker niso hoteli spoznati svojega Odrešenika. — Zunaj mesta je sedaj — Zveličar se ne vrne več!

Mnogo Judov nas srečava v živahni ulici, a njih oči so zaslepljene in njih srca zakrknjena. Tujci so v svojem lastnem mestu, ker so potisnili skozi vrata izmed svoje srede njega, ki je prišel v svojo lastnino.

Dandanes je gora Kalvarija popolnoma zazidana in ne moremo vedeti, kako je nekdaj izgledala.

Zopet se pomikamo v neko stransko ulico do osme postaje, ter opravimo tam ginljivo pobožnost. Do devete pa moramo napraviti daljši ovinek tja blizu zidovja cerkve Božjega groba, do hiše koptovskega škofa. Nihče nas ne moti, vse se nam umakne, ko gremo tja na prostor pred cerkev Božjega groba. Pet zadnjih postaj je namreč v cerkvi sami. Dolgo moramo stati na dvorišču, vrata so zaprta. Hripavi, neprijetni glasovi udarjajo na uho; oblastni Grki imajo neko pobožnost, in Bog ne daj, da bi se nam nekoliko umaknili, ali da bi jim mi prišli na pot! Lahko bi zablisnil nož ali počil samokres.

Končno se vrata vendar odpro in stopimo na kraj zadnjih postaj. Še enkrat pomislimo pot krvi in težav do sem. Kes, srčno sočutje, hvaležnost, tolažba se oglasujejo v naših srcih.

V cerkvi vlada že polutema, ko vstopimo. Po stopnicah gremo gor na Golgoto. Meni, je, kakor bi sanjal, da komaj slišim, ko moli frančiškan pri deseti, enajsti in dvanajsti postaji. Duh mi roma nazaj in živo vidim vse, kar se je tukaj vršilo pred devetnajst stoletij. Križ leži na tleh; poleg stoji visoki večni mašnik, nedolžno jagnje; surove roke so mu raztrgale obleko, njegovo telo je poškropljeno s krvjo, materina ljubezen mu je s tančico pokrila nagoto.

Zdaj se vleže na križ, krvavo opravilo se začne. Počasno, med vednim pretakanjem krvi se vrši: rana se druži rani, bolečina bolečini. Med bolestne, srčne zdihljeje se meša kletev surovih hlapcev, med jok matere in blagih žen, ki stoje tam blizu, preklinjevanje in zasramovanje Judov.

Križ se dvigne, spravni dar je med nebom in zemljo. Ura sledi uri, bolečin ni konec. Z njegovih bledih ustnic slišimo blažilne besede, desni rabelj moli, levi kolne, višji duhovni zasmehujejo, rimski vojaki strme. Mine tretja ura. Gospodovo oko se stemni, stemni se tudi v vsi prirodi. Pretresljivo doni od zemlje tja do nebes višin beseda: „Do-

polnjeno je!“ Le kratka oporoka: „Oče, v tvoje roke izročim svojo dušo!“ Glava se nagne, konec je groznih bolečin, nastopi smrt. Vse je tiho.

Med romarji se sliši tiho ihtenje, marsikatera solza porosi oko.

Slišimo bučenje zemlje, čujemo pok skalovja, vidimo odpiranje grobov, zapazimo zbeganost farizejev; vse beži iz Kalvarije, narava priča, da je daritev dokončana.

* * *

Smrt zavlada — a ta smrt je začetek življenja: Pretrgano je dolžno pismo vsega človeštva, poravnana je stara krivica, odvzeto prokletstvo, odprta nebesa, spravljen človeški rod z Bogom.

Še je žalosti polno naše srce, ko vidimo velikega mrtveca na križu, ko ga pomagamo v duhu sneti s smrtne postelje ter ga položimo v Marijino naročje. Z materjo preštejemo tudi mi bolečine in vse rane, vtopimo se v morje njenih bolečin.

Žalosti se že pridružuje jutranji svit veselja.

Procesija zapušča goro Kalvarijo. Tam na kamnu maziljenja mazilimo tudi mi Zveličarjevo sveto telo z dišavami naših vzdihljajev in ga umijemo s solzami našega kesa. Pred grobom smo. Tja ga položimo in z njim tudi naše srce.

Ali grob ne ostane dolgo zapečaten. Angel odvali kamen in iz kraja, kjer je ležal mrlič, veje duh življenja, sapa vstajenja. „Smrt, kje je tvoja zmaga, smrt, kje je tvoje želo?“ poprašujemo pred grobom z apostolom. Konec je postal začetek, smrt življenje, križanje zmaga, žalost veselje. Mogočno zadoni tja do nebes višav zmagoviti aleluja, iz groba tišin doni zmagoslavni slavospev!

Gremo še tja v frančiškanski del k oltarju, kjer se je Gospod prikazal Magdaleni in svoji ljubljeni materi. Izpostavi se Najsvetejše, mašnik zapoje: „Te Deum laudamus“; orgle zadonijo in iz naših src se dviga prisrčna hvala do Najvišjega, da je nam dodelil milost, dokončati ta križev pot. Pobožnost je končana, naše srce okrepčano. Skoraj je že tema, ko zapuščamo božji hram.

To je sv. križev pot v Jeruzalemu.

El-ebra — jokanje.

Proti štirim je že in treba se je požuriti, da ne zamudiva prizora, ki je napravil na me vtis, da mi duša pri spominu nanj še sedaj trepeta groze. Svet nima ničesar sličnega.

Od gostišča greva naravnost naprej po dolini Toropejon med Sijonom in Morijo. Ulice so ozke, večinoma obokane, hiše siromašne, povsod nesnaga in smrad. Na levi so zagrizeni muslimi, na desni proti Sijonu je židovski del. Iz stranskih ulic in kotov prihaja vedno več ljudi. Prvi pogled na njih odurne obraze pove, da so Židi.

Presenečen sem, ker prihajajo vsi v čednih, nekateri celo v dragocenih oblekah: možje v dolgih kaftanih iz svile ali žameta, na glavi s kožuhovino obrobljeno kapo, na nogah oprane nogavice, lične opanke; ženske v belih haljah, mladina v čedni praznični obleki; tako se zbirajo k službi el-ebra, k jokanju.

To so toraj potomci onega naroda, ki je imel nekdaj tukaj v Jerazalemu svoje središče. Tudi zdaj tvorijo med prebivalci večino; na vsakem trgu, v vsaki ulici jih najdeš. Ali niso več gospodarji mesta, ampak tujci. Menda ni židovske družine, ki bi bila vedno ostala v sv. mestu; vsi so prišli iz tujega sem, ne v svojo domovino, ker te židovski narod nima. Tvorijo več verskih strank. Vsaka ima svoje molitvenice, svoje dobrodelne zavode, šole, sirotišnice itd. Nekaj je rokodelcev; drugi se pečajo s kupčijo, večina živi od milodarov. Vse pa navdaja ena želja: končati na mestu nekdanje slave svoje življenje in najti počitek v dolini Jozafat. Na siromašnih hišicah in na gnusnih ulicah se pozna, da morajo biti prebivalci silno revni; pač pa so skoz in skoz verni. Iz verskih nagibov pridejo sem; tu hočejo postati „svetniki“ v molitvi in čitanju svetih knjig. Najdejo se tudi izjeme. Mnogi so vrgli vero proč; žive razkošno v bogastvu, prištevajo se narodu le po rodu.

Zavijeva v stransko ulico. Nakrat stojiva pred silno steno, ki se dviga iz nižave do visokosti 20 *m*. To je podzid gore Morije. Pri tleh so silni do 5 *m* dolgi kvaderniki, gotovo še iz Salomonovih časov. Gladine so pokrite s hebrejskimi črkami, med špranjami tiči veliko žrebljev. Na ozkem prostoru je zbrano polno Židov. To je el-ebra, kraj jokanja. Nekateri še čakajo in ne gledajo naju posebno prijazno, drugi so pričeli s tarnanjem. Pretresljivi prizori. Srce mi trepeče.

Posamezni in v gručah klečijo, stojijo ali slonijo ob ogromnih kamnih. V rokah imajo starinske knjige, iz katerih molijo gugaje se s telesom. Posamezni padajo na tla, poljubujejo kamne, stiskajo nanje svoje čelo ali lice, močijo jih s solzami, mrmrajo neprestano v špranje, vzdihujejo, tarnajo,

tožijo staremu zidu svojo bolest; kaj takega še nisem doživel. Krči se mi srce in tudi meni se prikaže solza v očesu.

Prostor je napolnjen. Votlo mrmranje, jok, stokanje, zdihovanje se čuje v vseh vrstah. Zdi se mi, da se mora omehčati celo trdi kamen in obup me navdaja, ko se spomnim, da je ta jok star že dva tisoč let.

Zdaj se prične pravi obred. Če si bil do sedaj brez sočutja, te litanije ti starejo srce.

Nekaj jih stopi skupaj. Eden prične pevaje otožno narekovati kratke stavke, na kar odgovori ves zbor vedno enako, a vedno bolj milo in obupajoče. Ne razumem besed, a poznam njih vsebino.

Bolestno doni pevcev glas: „Zaradi palače, ki je podrta" in zbor odgovori žalostno: „Sedimo tu samotno in tožimo!"

Zaradi templja, ki je razdejan;
zaradi zidov, ki so razpokani
zaradi naše slave, ki je minula;
zaradi naših velikašev, ki so na tleh;
zaradi dragocenih kamnov, ki so zgoreli;
zaradi duhovnov, ki so se spodtaknili;
zaradi naših kraljev, ki so jih zaničevali;

in vedno ponavlja ves narod v srce pretresujočem joku: „Sedimo tu samotno in tožimo".

Litaniji sledi nekaj skupnih molitev, v katerih prosijo Jehovo za usmiljenje.

Prosimo te, usmili se Sijona!
Zbor: Zberi otroke jeruzalemske!
Hiti, o hiti Odrešenik Sijona!
Zbor: Prosi za Jeruzalem!
Da se Sijon ovenča z lepoto in slavo!
Zbor: Obrni se milostljivo k Jeruzalemu!
Da se kraljestvo kmalu obnovi na Sijonu!
Zbor: Tolaži te, ki jočejo za Jeruzalemom!
Da pride mir in veselje na Sijon!
Zbor: In se dvigne žezlo moči nad Jeruzalemom!

O Bog, kako dolgo še, kako dolgo še? povprašujejo ihteč posamezni glasovi.

Odgovor je strašen: „Vedno, do konca časov".

Ta kamen, katerega poljubujete, bo ostal trd in mrzel vedno in srca Onega, h kateremu kličete tako obupno, ne boste omehčali, ker ste si nakopali njegovo prokletstvo, ko ste rjoveli: „Njegova kri na nas in na naše otroke!"

Strašno! Ves narod kliče in vzdihuje tu, a usmiljenja ni! Le tarnajte, da vam zmanjka glasu, le poljubujte kamen, da vam okrvave ustnice, le bijte s čelom v temni zid, da ga zrušite, le jokajte, da vam oslepijo oči, vi ubogi otroci sijonski — vaš jok vendar ne zbudi slave vašega naroda, tempelj se ne dvigne več iz pepela, vaši kralji ne vstanejo. Edino ta zid vam ostane, da mu potožite svojo bolest, edino to pokopališče je vaše, da tu pokopujete upanje mrtvega, zakrknjenega naroda.

Križali ste svojega Zveličarja, zdaj ga iščete, ali zastonj. Kot berači stojite zunaj in trkate že dva tisoč let na kamenita vrata; na uho vam pa udarja odmev vedno istega odgovora: „Ne — nikoli ne!"

> Tolažba k vam nobena
> ne pride cvetja trgat,
> pri vas nikjer ni križa
> in upanje med prahom
> na tleh je zakopano.
>
> *S. Sardenko.*

Komu se ne krči srce? Vsak petek se opravljajo tu ob tem zidu zadušnice za mrtev narod.

Na dveh prostorih se v Jeruzalemu vedno čuje ihtenje in zdihovanje. Na Golgoti in ob tem zidu. Ali tam se konča žalostinka z veselo alelujo, tam se jok spremeni v slavospev, tukaj pa ni spremembe, ni upanja, vedno se le ponavlja: „Sedimo tu samotno in tarnamo!"

Nastane gnječa. Dosti imam teh bolestnih prizorov. Še en pogled na temen zid, in nemo zapustiva prostor el-ebra, kraj jokanja, kakoršnega svet ne pozna.

Na kraljevih vrtovih.

Prideva na ulico hóš-el-Burak in po njej navzdol do bab el-Mugharibe. Tu skozi so nekdaj spravljali odpadke od žgavnih daritev. Imenujejo se tudi gnojna vrata in zaslužijo ime še dandanes: tupatam leži smrdeča mrhovina.

Svet se nagne močno navzdol. Nekdaj je bilo tukaj vse zazidano, danes so le še razvaline in posamezna pota. Skozi ta mestni del je šel Zveličar od zadnje večerje v vrt Getzemani in tu so ga zvezanega peljali pred Ano in Kajfo.

Nama nasproti je vas Silvan ob gori pohujšanja. Sredi revnih koč so grobovi, mnogi prebivajo tam, kjer so nekdaj trohneli mrliči. Na severnem kraju je videti štirioglat grob; menda je tam pokopana hčerka faraonova, kateri na ljubo je Salomon častil malike.

Prideva do studenca Siloa, ki pa je le iztok Marijinega studenca. Tu sem je Zveličar poslal sleporojenega, da se umije in popolnoma spregleda. Na praznik šotorjev je duhovnik prinesel v zlatem vrču vode iz tega studenca k templu. Tam so ga sprejeli s petjem: „Z veseljem bodete zajemali iz studencev zveličanja“, (Iz. 12, 2). Z vinom vred se je potem voda razlila pred oltar. Z ozirom na ta obred je zaklical Zveličar: „Kogar žeja, naj pride k meni in naj pije“, (Jan. 7, 37).

Nad studencem je nekdaj stala cerkev; še sedaj se vidi nekaj ostankov.

Muslimi imajo v bližini majhno džamijo.

Ravno zahaja solnce. Na hodniku tankega minareta se prikaže muecim. Čisto blizu sva in razločno čujeva njegov klic.

Proti Meki obrnjen zakliče: alahu akbar; ašhadu ana la ilaha il-alah — Bog je velik; pričam, da ga ni Boga razun alaha. Proti zapadu: ašhadu ana muhamed rasul alah — pričam, da je Muhamed poslanec alahov. Proti severu: haja ala szala — sem k molitvi! Proti vzhodu: haja ala lfelah — sem k uspehu! — in zopet proti Meki prvi klic. Glas si krepča z dlanjo pred ustmi. Priznavam, da je ta klic v bližini veličasten in ne zaostaja za bobnenjem našega večernega zvona.

V bližnjem vrtu dela nekaj muslimov. Takoj pustijo delo, stopijo k studencu, si umijejo noge in opravijo mrmraje svojo molitev. Sklonijo roke, jih nastavijo na ušesa, poklenejo, vstanejo, se večkrat vržejo na tla. Sram me je radi samega sebe in radi mnogih mlačnih kristjanov.

Nižje doli stoji samotno drevo. Poročilo pravi, da je bil tukaj prežagan prerok Izajija. Kjer se strnete jozafatska in hinonska dolina, je ognjeni dol, ker so menda tukaj darovali maliku Molohu. Nekdaj so se tu razprostirali kraljevi vrtovi. Še dandanes je precej lepih nasadov.

Greva zopet navzgor in prideva do edinega tekočega studenca v Jeruzalemu, kateri nosi lepo ime ajn siti Mirjam, — Marijin studenec. Pravijo, da je tu Devica prala plenice božjega deteta. Na 30 kamenitih stopnicah se gre navzdol. Ženske nosijo vodo v velikih vrčih. Vode ne smeš piti, ker jutrovec ne pozna snažnosti.

Zopet sva ob templovem zidu sredi mrtvih na muslimskem pokopališču. Pozdravim še vrt Getzemani in Oljsko goro, potem zavijeva skozi Štefanova vrata v mesto.

* * *

Zadnji večer v sv. mestu!

Neka skrivna moč me žene na hišno teraso. V srcu vre, kakor v hudem tolmunu; vtisi zadnjih dni so bili veličastni, nekateri tudi pretresljivi. Skoraj ne smem misliti na jutrajšnji dan. Grenko bo slovo, ker mesto se mi je silno prikupilo.

Oko se ozira čez mesto. Vse je zavito v čarobno polutemo. Takih večerov pač pri nas ni. Solnce je zatonilo, a njegovi žarki sipljejo iz višin nad pokrajino bujne boje. Nad mestom je razlit svit slave in nebeške lepote.

Dolgo stojim in gledam. Izza gor priplava luna. Njen srebrni žark ublažuje marsikatero nasprotstvo. Svojim milim svitom veže smrt in življenje, sedanjost in preteklost v krasno podobo.

Podam se k zadnjemu počitku v Jeruzalemu.

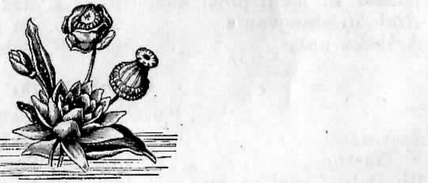

Vsebina.

Čez morje.

Joniški otoki. Grško . . 9 | Morje 12

V deželi Faraonov.

Aleksandrija.

1. Prvi vtisi 16
2. Na ulici 17
3. Ob pristanu 20
4. Na mestnem gradu . . . 22
5. V okolici 25

Kahira.

1. V središče 27
2. V puščavi 31
3. Pri mrtvih v Memfisu. . 37
4. En dan v Kahiri . . . 46
5. Daljši izprehodi 56
6. Pod piramidami pri Gizeh. Sfinga 65
7. Slovo 74

Iz Afrike v Azijo.

1. Na potu 76
   Iz Aleksandrije v Port-Sajd 76
2. Novi dom 83
3. Pri Druzih v gosteh . . 85

Med Arabci v Sv. deželi.

1. Dežela in njeni prebivalci 91
2. Arabska stanovanja . . . 97
3. Arabska noša 99
4. Arabsko družinsko življenje 102
5. Na kmetih 113
6. Bolezni. Smrt. Pogreb . 127

Popotovanja.

Po Galilejskem.

1. V Nazaret 133
2. V Tiberijo 137
3. Ob Galilejskem morju . . 143
4. Na kraju Gospodovih mest 148
5. Pri Beduinih onstran Jordana 157
6. Sprehodi po Nazaretu . . 163
7. Na goro Tabor 173
8. Kana na Galilejskem . . 178

V Damask in čez Libanon.

1. Iz Haife do Vel. Hermona 186
2. Od Vel. Hermona do Damaska 189
3. Damask 193
4. Iz Damaska v Baal-bek . 204
5. Libanon in njegove cedre 210
6. Iz Libanona v Bejrut . . 216

V Jeruzalem.

1. Iz Haife v Jaffo 225
2. Iz Jaffe v Jeruzalem . . 230

Po Jeruzalemu.

1. Božji grob. Cesta Sitti Miriam. Gobovi. Ob mestnem zidu. Morija. Iz preteklosti 234
2. Muristan. V ruski cerkví. Betlehem 254
3. Oljska gora. Pri frančiškanih. Po ulicah. Telovo . 266
4. Pri židih. Na Sijonu. Sv. križev pot. El-ebra. Na kraljevih vrtovih 274

V zalogi Družbe sv. Mohorja v Celovcu

se dobijo med drugimi naslednje knjige:

Naslov knjige	Za družnike		Za neude in po knjigarnah	
	K	v	K	v
Naš cesar. Jubilejna knjiga	—	90	1	20
Simon Gregorčič: **Poezije**	—	90	1	20
Na lepši papir tiskane	1	20	1	60
Slovenske legende. S podobami	—	90	1	20
Slovenski fantje. S podobami. Dva snopiča	1	—	1	40
Trdo v prt vezano	3	—	3	40
Kitajci in Japonci. S podobami	—	40	—	60
Bolgarija in Srbija. S podobami	—	60	—	80
Avstralija in nje otoki. S podobami	—	60	—	80
V Kelmorajn. S slikami	—	60	—	80
Pri severnih Slovanih. S slikami	—	60	—	80
Podobe iz misijonskih dežel. S slikami . . .	—	60	—	80
Postrežba bolnikom. S podobami	—	30	—	40
Domači zdravnik po naukih msgr. Kneippa . .	—	90	1	20
Trdo v prt vezan	1	30	1	60
Slovenska Pesmarica. I. in II. del, vsaki del po	1	—	1	40
Trdo v prt vezana, » » »	1	50	2	—
Cecilija. I. in II. del. Novi natis; » » »	1	—	1	40
Trdo v prt vezana, » » »	1	80	2	20
Zgodovina slovenskega naroda. 1. snopič . .	—	90	1	20
Cerkvena zgodovina. I., II. in III. del, vkup .	1	20	1	60
Trdo vezana z usnjatim hrbtom	2	40	3	20
Občna zgodovina. 5 zvezkov (15 snopičev) vkup	10	40	15	—
Trdo vezana z usnjatim hrbtom	15	40	20	—
Posamezni snopiči (razen 7.) mehko vezani. .	1	—	1	40
Slovenski pravnik. Mehko vezan	3	60	4	80
Trdo v prt vezan	4	40	5	60
Fizika. I. in II. knjiga, vkup	—	90	1	20
Živali v podobah. I. in II. zvezek vkup . . .	3	20	4	—
Trdo v prt vezano	4	20	5	40
Naše škodljive rastline. S podob. 5. snop. vkup	2	—	2	80
Gospodarski nauki. I. knjiga	—	60	—	80
Poljedelstvo. I. in II. del, vkup. S podobami .	1	20	1	60
Umni kmetovalec. 2. snopič	—	40	—	60
Domači živinozdravnik. 2. natis. S slikami . .	1	20	1	60
Trdo v prt vezano	1	60	2	—
Umna živinoreja. I. in II. knjiga s slikami, vkup	—	90	1	20
Umni čebelar. 1. in 2. snopič, vkup	—	90	1	20
Umni kletár. S podobami	—	40	—	60
Domači vrtnar. S podobami	—	40	—	60

Naročila na stare knjige (glej cenik knjigam v Koledarju) je nasloviti na **tiskarno Družbe sv. Mohorja v Celovcu.**

Druge pošiljatve, ki se tičejo knjigoveštva, naj se pošljejo izključljivo na naslov: **Martin Brugger,** knjigovez Družbe sv. Mohorja v Celovcu.